

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Mgr. Martin Šenk

***Vitae sanctorum*: úloha franské hagiografické tradice při
nástupu Karlovců**

Vitae sanctorum: Role of the Frankish hagiographic tradition on the accession
of Carolingians

Praha 2022

Vedoucí práce: PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Th.D., Ph.D.

Poděkování:

Za nesmírnou trpělivost, cenné rady a podněty, vstřícnost a ochotu děkuji
PhDr. ThLic. Drahomíru Suchánkovi, Th.D., Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 8. května 2022

Martin Šenk

Klíčová slova (česky)

církev, světec, hagiografie, Karlovci, Franská říše, svatý Bonifác, svatý Arnulf z Met, svatý Willibrord

Klíčová slova (anglicky):

Church, Saint, Hagiography, Carolingians, Frankish Empire, Saint Boni, Saint Arnulf of Metz, Saint Willibrord

Abstrakt (česky)

Diplomová práce se zabývá raně karolinskou hagiografickou produkcí a její úlohou při nástupu Karlovců k moci. Sledovány jsou přitom dvě hlavní linie. Ta první zkoumá vliv hagiografické produkce na vzestup Karolinského rodu ve Franské říši a na dynastický převrat roku 751. Ve druhé je následně pozornost zaměřena na obraz karolinské expanze do Fríska a Bavorska v hagiografických spisech a na to, jakou legitimizační roli mohly hrát dané spisy v karolinské politice.

Po úvodním terminologickém a metodologickém vymezení je nejprve podán popis politického vývoje Franské říše s důrazem na vzestup Karlovců a přehled vývoje latinské hagiografické tradice ve Franské říši se zvláštním zřetelem ke skutečnostem, které jsou v práci dále zkoumány, jakými jsou proměna misijního ideálu, obraz urozeného světce a vyobrazení spolupráce světce a panovníka.

Ve třetí kapitole je zevrubně podán vývoj bádání o germánské královské sakralitě a fenoménu urozených svatých a jsou ukázány možnosti užití daných konceptů. Ty jsou pak aplikovány na příkladu svatých z rodu Karlovců – zejména sv. Arnulfa z Met a sv. Gertrudy z Nivelles. V práci je přitom ukázáno, že se jednalo o legitimizační světce a propagace jejich kultu byla politickou záležitostí. Ta měla za cíl posvětit vlastní rod, vyvýšit jej nad ostatní franskou šlechtu a tím jej i přiblížit královské sakralitě vládnoucích Merovejců. Zásadní úlohu v tomto procesu přitom měly hagiografické spisy, které daný vývoj reflektují.

Ve čtvrté kapitole je následně sledován obraz rané karolinské expanze v hagiografických spisech za hranice Franské říše, a to na příkladu Fríska a Bavorska a možná úloha těchto spisů na legitimizaci karolinských výbojů. V případě Bavorska bylo ukázáno, že autoři jednotlivých spisů konstruovali obraz bavorského pohanství, který sloužil pro ospravedlnění anglosaské misijní činnosti v této oblasti a k pronikání karolinského vlivu. Přímý dopad na politické dějiny bavorského vévodství pak měla tato činnost v případě založení biskupství Eichstätt, jehož fundace byla právě existencí domnělých pohanů opodstatněna.

Abstract (in English):

This diploma thesis focuses on the early Carolingian hagiographic production and its role in the Carolingians' rise to power. Two main issues are explored. Firstly, the influence of the hagiographic production on the rise of the Carolingians in the Frankish Empire and on the dynastic coup of 751 is examined. Secondly, the portrayal of the Carolingian expansion into Friesland and Bavaria in the hagiographical writings is analyzed and the legitimizing role that these writings may have played in the Carolingian politics is explored.

After a terminological and methodological introduction, the political development of the Frankish Empire is summarized, with an emphasis on the rise of the Carolingians. This account is accompanied by an overview of the development of the Latin hagiographical tradition in the Frankish Empire, with particular reference to the facts that are further explored in the thesis, such as the transformation of the missionary ideal, the image of a noble saint, and the depiction of the cooperation between a saint and a ruler.

In the third chapter, the historiographical debate on the Germanic royal sacrality and the phenomenon of noble saints is discussed in detail, and possible uses of its concepts are illustrated. These are then applied to the examples of the Carolingians' saints, in particular St. Arnulf of Metz and St. Gertrude of Nivelles. The thesis demonstrates that these were legitimizing saints and the promotion of their cult was a political affair. Their purpose was to sanctify the family, to elevate it above the rest of the Frankish nobility, and thus to bring it closer to the royal sacrality of the ruling Merovingian dynasty. The hagiographic writings that reflect this development played a crucial role in this process.

Chapter four then traces the reflection of the early Carolingian expansion in hagiographical writings beyond the Frankish Empire, using Friesland and Bavaria as examples, and a possible role of these writings in the legitimizing Carolingian campaigns. In the case of Bavaria, the thesis proves that the authors of the individual writings constructed the image of the Bavarian paganism that justified the Anglo-Saxon missionary activity in the area and the penetration of the Carolingian influence. This activity had a direct impact on the political history of the Bavarian duchy in the case of the founding of the bishopric of Eichstätt, whose foundation was vindicated precisely by the presence of supposed pagans.

OBSAH

Úvod	8
1 Problematika výzkumu raně středověké hagiografické produkce	11
2 Ideové a politické předpoklady raně karolinské hagiografické tradice	22
2.1 Svatí doby merovejské	22
2.2 Vzestup Karlovců ve Franské říši.....	38
3 Králové, kteří nemají moc, a majordomové, kteří nemají královskou aureolu: Sakrální aspekty karolinské politiky ve světle hagiografické produkce	54
3.1 Teoretické vymezení.....	55
3.2 Svatý Arnulf z Met: Strategie svatého zakladatele rodu a interpretace dynastického převratu roku 751	72
4 Obraz karolinské expanze do Fríska a Bavorska v narativní strategii hagiografických spisů a jeho význam.....	96
4.1 Karolinský zábor Fríska pohledem hagiografických pramenů.....	98
4.2 Budování obrazu bavorského pohanství, hereze a neřesti jako součásti narativní strategie raně karolinských hagiografických spisů	109
Závěr.....	135
Seznam zkratek.....	138
Seznam pramenů.....	139
Seznam literatury	143
Seznam příloh.....	165
Přílohy	166

Úvod

Vzestup Karlovců a počátky jejich následné mocenské expanze do periferních oblastí Franské říše patří k nejproblematictějším a v bádání nejdiskutovanějším obdobím franských dějin. To vyplývá ze stavu dochování pramenné základny, která podává jen kusy a častokrát i značně rozporuplný obraz historických událostí. Malý počet písemných pramenů, které se z tohoto období dochovaly, byl již mnohokrát zevrubně podroben studiu a kritice celých generací badatelů. Každý zájemce o toto období franských dějin, již kvůli značné torzovitosti pramenné základny, musí vzít v úvahu též výpovědní hodnotu pramenů hagiografické povahy.

Je proto až s podivem, že v dosavadním výzkumu doposud nikdo nepřišel se studií zabývající se komplexně úlohou hagiografické produkce při nástupu Karlovců. Ačkoliv jednotlivé spisy i jejich pasáže byly samy o sobě užívány pro vysvětlení vzestupu Karlovců, dané prameny byly zpravidla pojmány utilitárně pro řešení té či oné záležitosti spojené s počátky Karlovců a komplexní pohled na hagiografickou produkci spojenou s karolinským rodem, který by měl v centru pozornosti právě samotné hagiografické spisy, doposud scházel. Jak přitom ukazuje recentní bádání, právě širší pohled, který si bere za cíl studium určitého typu pramenů, může odhalit jinak opomíjené skutečnosti.¹

Tato práce se metodologicky pohybuje na rozmezí dějin událostí, které představuje především vzestup Karlovců a expanze Franské říše do Germánie, dějin struktur, jakými jsou zejména budování církevní organizace, zakládání biskupství a celkově změny spojené s christianizací, a dějin idejí v podobě proměn církevních ideálů či hagiografických *topoi*.²

Hlavním objektem badatelského zájmu v této práci je hagiografická produkce spojená se vzestupem karolinského rodu, která je chronologicky vymezena zpravidla

---

¹ Inspirativní jsou např. práce S. Patzolda věnované studiu raně karolinských kapitulářů. S. Patzold si vzal za cíl studia právě samotné kapituláře a jejich význam pro karolinské panovníky a franskou společnost a došel k celé řadě zásadních revizí dosavadního bádání – mj. i k odmítnutí nazírání daných textů jako „kapitulářů.“ Souhrnně srov. PATZOLD, Steffen. *Wie regierte Karl der Große? Listen und Politik in der frühen Karolingerzeit*. Köln 2020.

² Tím práce volně reflektuje zejm. podněty německé medievistiky jako např. studium historické paměti, srov. inspirativní práci FRIED, Johannes. *Der Schleier der Erinnerung: Grundzüge einer historischen Memorik*. München 2012. Či přístupy navazující na „cultural turn“ jako tzv. *Vorstellungsgeschichte*. Viz např. proklamativní studii H.-W. Goetze, GOETZ, Hans-Werner. „Vorstellungsgeschichte“: Menschliche Vorstellungen und Meinungen als Dimension der Vergangenheit: Bemerkungen zu einem jüngeren Arbeitsfeld der Geschichtswissenschaft als Beitrag zu einer Methodik der Quellenauswertung. In: *Archiv Für Kulturgeschichte*. Bd. 61, Hf. 2. 1979, s. 253–271. Tento směr bádání nedávno v českém prostředí výstižně shrnul RAZIM, Jakub. *Věrní Přemyslovci a barbarští Čechové: Česko-říšské vztahy v raném a vrcholném středověku*. Praha 2017, s. 17–24.

dobou sepsání do smrti Karla Velikého, kdy byla karolinská cesta k moci stále ještě aktuálním tématem. Toto vymezení se jeví jako smysluplné, neboť pozdější spisy již spíše reagovaly na předchozí produkci a více než o samotném rozmachu Karlovců vypovídají o mocenských zájmech jednotlivých duchovních a církevních institucí, které pod jejich vlivem vznikaly.

Tyto spisy jsou zkoumány především ve dvou rovinách. V té první je pozornost zaměřena na samotný vzestup Karlovců ve Franské říši a na to, jakou úlohu v tomto procesu mohly hrát právě hagiografické spisy spojené s karolinským rodem. V té druhé je pak sledováno, jakým způsobem refletovala hagiografická produkce karolinskou expanzi za hranice Franské říše a do jaké míry svatopisy reflektovaly případné karolinské legitimizační strategie.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola je věnována vyjasnění metodologicko-terminologických záležitostí, spojených například s definováním pramenné základny a možností přístupu k ní. Ve druhé kapitole je pak shrnut obraz vzestupu Karlovců, jak jej chápe současný diskurz, a vývoj hagiografické produkce ve franské říši se zaměřením na klíčové prvky a motivy, které jsou zásadní pro analytické části studie. Těm je věnována třetí a čtvrtá kapitola, kde je podána analýza vztahu mezi vzestupem Karlovců, respektive jejich expanzí, a hagiografickou produkcí.

Ve třetí a čtvrté kapitole je přitom užito odlišné metodologie. Zatímco ve třetí kapitole je detailněji analyzován mimo jiné vliv spisů na šíření kultu daných světců, a za tímto účelem bylo zapotřebí přistoupit i k dílčímu studiu rukopisů, čtvrtá kapitola vychází z komparativní analýzy narativních strategií raně karolinské hagiografické produkce, a to prostřednictvím dvou dílčích sond. Pro přehlednost jsou hlavní prameny, se kterými je pracováno v analytických částech třetí a čtvrté kapitoly, uvedeny v tabulce a filiačním schématu v příloze.³

Prameny jsou z hlediska své funkce ve společnosti a z hlediska potenciálního čtenářstva chápány především v souladu s pojetím R. McKitterick. V přístupu k hagiografické produkci pak práce navazuje například na studie F. Prinze či F. Grause. Při interpretaci anglosaské misie jsou zásadní zejména pohledy I. N. Wooda a J. T. Palmera. V přístupu k panovnické (a germánské) sakralitě autor reflektuje závěry F.-R. Erkense a S. Dick.

---

³ Viz Příloha 1 a Příloha 2.

Nastíněný přehled metod a přístupů, stejně jako seznam autorů představuje jen základní orientační vymezení. V práci je reflektováno několik obsáhlých badatelských směrů a podání jejich souvislého přehledu je součástí vlastního výzkumu – zevrubný přehled bádání je proto komplexně rozebrán v příslušných částech textu. Samotnému metodologicko-terminologickému vymezení je primárně věnována celá první kapitola, a dále první část třetí kapitoly.

V poznámkovém aparátu jsou v případě neproblematických záležitostí reflektovány především nejaktuálnější studie a starší bádání je v něm šířeji uváděno ve sporných či zásadních pasážích.

1 Problematika výzkumu raně středověké hagiografické produkce

Tato úvodní kapitola je věnována metodologickým a terminologickým problémům, které jsou spojeny s výzkumem raně středověké hagiografické produkce a dějin Franské říše. Pramenný materiál je vymezen žánrově a literárně a zároveň jsou naznačeny základní metodologické možnosti, ale i překážky jeho studia.

Terminologie

Úcta ke svatým a hagiografická literatura je fenoménem, který má jisté analogie napříč celou řadou náboženství a náboženských hnutí.⁴ Latinská středověká hagiografie je však poměrně specifickým literárním žánrem, který má obsáhlé dějiny bádání a z něj vycházející specifické metodologické postupy.⁵ Křesťanská hagiografie se objevuje v souvislosti s šířením kultu světců ve 2. století a jako svůj stálý předobraz pak má literární kánon Starého a Nového zákona. Paralely má však také v antických literárních předlohách a v biografickém žánru obecně.⁶ Ze značně rozmanitého žánru se v pozdní antice postupně vykrytalizovaly základní typy hlavních hrdinů (nejprve mučedníci – martyři a posléze vyznavači – konfesori) a došlo k jistému ustálení forem a obsahu jednotlivých spisů.⁷

Literárním žánrem je v této práci rozuměna latinská středověká hagiografie, která má své dílčí subžánry.⁸ Starší termín svatopis je pak užíván pouze jako synonymum k termínu hagiografie.⁹ Naopak kdysi hojně užívanému termínu legendistická literatura se

---

⁴ Přesto, jak názorně ukázal již P. Brown, by se neměla křesťanská úcta ke svatým považovat za něco samozřejmého. BROWN, Peter. *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*. Chicago 1981.

⁵ ANGENENDT, Arnold. *Grundformen der Frömmigkeit im Mittelalter*. München, 2004, s. 95–96.

⁶ K tomu viz KUBÍN, Petr. Uctívali první křesťané svaté?: Analýza na základě novozákonních dokladů. In: DOLEŽALOVÁ, Eva, SOMMER, Petr (eds.). *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou: Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*. Praha 2016, s. 126–133.

⁷ Ze zásadních studií na toto téma viz zejm. BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 1: Von der Passio Perpetuae zu den Dialogi Gregors des Großen*. Stuttgart 2020. K raně křesťanským inspiračním zdrojům středověké hagiografie a k práci autorů hagiografických textů s narativními strategiemi viz výstižně ADÁMKOVÁ, Iva. K růži náleží trny, protože k mučedníkům patří mučidla. Raně křesťanské martyrologické texty jako populární literatura? In: FISCHEROVÁ, Sylva – STARÝ, Jiří (eds.). *Starodávné bejli: Obrysy populární a brakové literatury ve starověku a středověku*. Praha 2016, s. 127–160.

⁸ Samotné označení hagiografie za „žánr“ též není neproblematické, neboť (jak je i níže rozvedeno) pod termín hagiografie spadají texty často značně odlišné. Výstižně srov. např. ŠUBRT, Jiří. *Římská literatura*. Praha 2005, s. 426.

⁹ K vymezení termínu literární žánr v českém odborném diskurzu viz KOLÁR, Jaroslav. *Návraty bez konce*. Brno 1999, s. 9n. K proměně literárních žánrů výstižně PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc 2000, s. 93–95.

tato práce v zásadě vyhýbá a legendu nepovažuje za literární žánr.¹⁰ Termín legenda je pak užíván pouze pro opis významu „*vita* daného světce“. Mezi badateli se od konce 20. století někdy objevuje názor, že by se mělo od termínu hagiografie upustit, neboť je příliš fixován na praktikovanou náboženskou zbožnost – proto někteří autoři upřednostňují místo termínu „hagiografie“ různé formy termínu „biografie“.¹¹ Tento názor se však jeví jako spíše kontroverzní a v badatelské obci je marginální. Tato práce se proto přidrží klasického označení „hagiografie“.¹² Ostatně při označování hagiografických textů za „biografie“ se opomíjí jejich původní funkce jak společenská, tak literární. V intenci autorů hagiografických spisů není sepsat životopis „reálné osoby“, nýbrž uchovat příběh o někom, kdo již měl vstoupit na nebesa.¹³

V raném středověku se tak lze již setkat s kompletní žánrovou škálou, kdy hagiografickou literaturu lze členit na subžánry, jako je *vita* – čili život světce, *passio* – neboli spis, jehož hlavní část je věnována umučení světce, *translatio* – tedy spis, ve kterém je centrum pozornosti věnováno přenesení ostatků či který vznikl u příležitosti přenesení ostatků světce, *miracula* – kdy je hlavní zájem soustředěn na světce, většinou posmrtné, zázraky, či *gesta* – čili činy světce. Uvedené rozdělení je čistě schematické a umožňuje lepší práci s hagiografickou literaturou a orientaci v tomto žánru. Ostatně některé hagiografické spisy sice nesou například tradiční označení *vita*, ale větší část spisu přesto může být věnována posmrtným zázrakům. Stejně tak může mít daný spis přímo v názvu kombinaci výše zmíněných termínů, jako například *Vita vel passio Haimhrammi episcopi et martyris Ratisbonensis* či v českém prostředí důvěrně známá *Vita et passio sancti Venceslai et sancte Ludmile ave eius*. Kromě výše zmíněných klasických hagiografických subžánrů však patří do korpusu středověké hagiografické literatury řada dalších literárních forem, jakými jsou například *sermo* – kázání, jejichž obsah je věnován danému světci, *martyrologia* – tedy například kalendářní soupisy světců pro liturgické účely, respektive rozličné seznamy světců obecně, a k hagiografické produkci dále patří i rozličné poetické

---

¹⁰ Srov. ZAJÍČKOVÁ, Vendula. Legenda není literární žánr. In: MALURA, Jan (ed.). *Žánrové aspekty starší literatury*. Ostrava 2010, s. 27–44. Ostatně s tímto termínem zpravidla neoperuje ani zahraniční diskurz.

¹¹ Srov. např. HEFFERNAN, Thomas J. *Sacred Biography: Saints and their Biographers in the Middle Ages*. New York – Oxford 1992, s. 15n.

¹² Obecně k souvislostem mezi hagiografií a biografií viz BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 5: Kleine Topik und Hermeneutik der mittellateinischen Biographie*. Stuttgart 2020, s. 23–46.

¹³ Srov. TŘEŠTÍK, Dušan. Křesťanství, svatí a legendy. In: KROUPA, Jirí J. – SVATOŠ, Michal – ŠRONĚK, Michal (eds.). *Legenda, její funkce a zobrazení. I. Funkce legendy v proměnách křesťanské společnosti. II. Proměny zobrazení legendárního hrdiny*. Praha 1992, s. 10. Zde D. Třeštík nadneseně podotkl, že „Hagiografické spisy nejsou biografie, nýbrž thanatografie.“ Tamtéž, s. 10.

texty jako písně a básně a řada dalších rozmanitých žánrů – ostatně hagiografickou podobu může mít i literární žánr historie (srov. například *Historia S. Arnulfi Mettensis*, případně hagiografický étos *Církevních dějin národa Anglů* Bedy Ctihodného) či dopisy (viz například dopisy týkající se kanonizace Alžběty Durynské).¹⁴ Latinská středověká hagiografie je tedy žánr poměrně pestrý a i spisy spadající pod jednotlivé subžánry se od sebe značně liší jak napříč obdobím či místem vzniku, tak mnohdy i v rámci stejné doby a stejného regionu.¹⁵ Tato práce, jejíž hlavní zájem je zaměřen na hagiografickou produkci doby merovejské a raně karolinské, pracuje především s klasickými subžánry hagiografické literatury, jejichž nejčastějším zástupcem je zde *vita*.

Hagiografický žánr obsahuje četná literární schémata a klíše, jež jsou jednotlivými autory přebírána a tvoří jisté ideové pozadí, které je do značné míry společné všem textům daného žánru.¹⁶ V této práci je pro označení těchto schémat užíváno slovo *topoi*, a to v jeho plurálním tvaru. Ačkoliv by z čistě jazykovědného hlediska bylo správnější rozlišovat i singulár, tedy *topos* (jak je například typické v německojazyčné literatuře), autor se rozhodl užívat pro české prostředí běžnější podobu slova, tedy *topoi*, jakožto nesklonné plurálové maskulinum.¹⁷

Při popisu politických dějin Franské říše se hovoří o dynastiích Merovejců a Karlovců. Zde se český badatel musí vypořádat se dvěma problematickými body. První a zásadnější vychází ze skutečnosti, že jména merovejských panovníků nejsou v české historiografii pevně ukotvena. Jména jednotlivých členů merovejského rodu tak uvádí

---

¹⁴ Základní přehled viz např. TOWNSEND, David. Hagiography. In: MANTELLO, Frank A. C. – RIGG, Arthur G. (eds.). *Medieval Latin: an Introduction and Bibliographical Guide*. Washington 1996, s. 607n. Klasické shrnutí problematiky pojmosloví spojených s hagiografickým žánrem viz DELEHAYE, Hippolyte. *The Legends of the Saints*. London – New York 1907, s. 107–124.

¹⁵ Výše nastíněná problematika hagiografických žánrů ostatně odpovídá závěrům české literární genologie o mezižánrovém prolínání a koexistenci smíšených žánrových forem. Ke genologii srov. ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie*. Praha 2013.

¹⁶ K užití pro latinskou středověkou literaturu viz např. klasická práce CURTIUS, Ernst R. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha 1998, zejm. s. 91n. O definici, původu a proměnách významu slova a o vztahu k synonymům, jakým je např. *locus communis* srov. např. WILPERT, Gero von. *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart 2001, s. 837. НЕКЛЮДОВ, Сергей Ю. Мотив и текст. In: ТОЛСТАЯ, Светлана М. (ред.). *Язык культуры: Семантика и грамматика. К 80-летию со дня рождения академика Никиты Ильича Толстого (1923–1996)*. Москва 2004, s. 236–247.

¹⁷ Srov. definice staršího vydání akademického slovníku cizích slov (které ani heslo *topos* neobsahuje). PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří (a kol.). *Akademický slovník cizích slov. Sv. 2: L–Ž*. Praha 1995, s. 767.

různí autoři v rozdílných formách.¹⁸ Tato práce užívá zpravidla podobu jmen užívanou V. Drškou, jehož úzus se nejvíce podobá podobě jmen v současné německé historiografii – v problematických případech slouží právě současný německý úzus jako vodítko pro přepis daného jména. Druhý problém souvisí s jistou ahistoričností označení nástupců merovejské dynastie za Karlovce, respektive souběžná koexistence termínů Karlovci, Pipinovci a Arnulfovci podle toho, která část „karolinského“ rodu je v určité historické době míněna. V této práci je užíváno pro označení rodu Karla Velikého běžné podoby „Karlovci“ a „karolinský“, přičemž pro první generace Karlovců je v jistých kontextech užito pro lepší smysluplnost „Arnulfovci“, „Pipinovci“ či obecně „předkové Karlovců“.¹⁹

Možnosti výzkumu hagiografické produkce

Uvádět obsáhlejší přehled dějin hagiografického bádání by bylo na tomto místě samoúčelné – ostatně daný výčet by byl značně obsáhlý, neboť ze všech středověkých literárních žánrů je latinská hagiografie studována nejdéle. Namísto toho je zde podán stručný výčet hlavních badatelských směrů a přístupů.

Počátky kritického studia středověké latinské hagiografie lze spatřovat již v reformační kritice úcty ke svatým a v následné katolické reakci, jejíž hlavní proud reprezentovali belgičtí bollandisté.²⁰ Právě bollandisté vytvořili základní metodologické rámce a postupy pro výzkum hagiografických textů, jejich hlavní zájem byl však směřován do teologické perspektivy, ve které je světec součástí liturgického, respektive obecně náboženského života, a proto bylo zapotřebí řešit problémy jako rozlišení pravých světců od těch smyšlených, hledání autentických pramenů pro jednotlivé světce a podobně.²¹ Na bollandistické metody, jejichž vrchol reprezentuje zejména dodnes ceněný H. Delehaye,²²

---

¹⁸ Srov. např. rozličné varianty jmen u KINCL, Jaromír (ed.). *Řehoř z Tours: O boji králů a údělu spravedlivých*. Praha 1986. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha 2009. DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum: Královská moc a říšské elity Franské říše do vzniku císařství*. Ústí nad Labem 2010.

¹⁹ Z četných textů týkajících se označení karolinské dynastie srov. UBL, Karl. *Die Karolinger: Herrscher und Reich*. München 2014, s. 6, který pro označení Karlovců uvádí i paralely z dějin Franské říše, či klasickou práci HÄGERMANN, Dieter. *Karel Veliký: Vládce Západu*. Praha 2002, s. 32–33.

²⁰ Výstižně GRAUS, František. Hagiographische Schriften als Quellen der "profanen" Geschichte. In: GILOMEN, Hans-Jörg – MORAW, Peter – SCHWINGES, Rainer Ch. (Hrsg.). *František Graus: Ausgewählte Aufsätze (1959–1989)*. Stuttgart 2002, s. 29. Dále viz např. GEMEINHARDT, Peter. *Die Heiligen: Von den frühchristlichen Märtyrern bis zur Gegenwart*. München 2010, s. 90n.

²¹ GRAUS, František. Hagiographische Schriften als Quellen der "profanen" Geschichte, s. 29n.

²² Viz zejm. DELEHAYE, Hippolyte. *Les Légendes hagiographiques*. Brüssel 1905. [V této práci citováno v anglickém překladu DELEHAYE, Hippolyte. *The Legends of the Saints*. London – New York 1907.] Ke kontextu srov. výstižně např. PALMER, James T. *Early Medieval Hagiography*. Leeds 2018, s. 66–69.

mohl v 19. století volně navázat i zcela odlišný badatelský proud pozitivisticky smýšlejících historiků, jejichž hlavním cílem bylo hledání „historického jádra“ a jeho očištění a extrahování od literárně upravených údajů hagiografické produkce.²³

Zatímco badatelé 19. století a první poloviny 20. století se obecně zabývali zejména zmíněným hledáním „historického jádra“, ve druhé polovině 20. století došlo k řadě metodologických posunů, jednak ze strany filologů, jednak ze strany kulturních a sociálních historiků. Filologové tak přišli s celou škálou podnětných studií, týkajících se studia literárních forem a žánrů a výzkumu proměn a transformací jednotlivých literárních motivů a *topoi*.²⁴ Historikové jako F. Graus²⁵ si začali všimnout fenoménů, jakými jsou lidové aspekty, sociální kontext a zejména do té doby opomíjená rovina zázračna, která byla pozitivistickými historiky přehlížena. Hagiografické spisy se staly cennými literárními prameny, které se ukázaly jako vhodné pro studium dobové mentality a kultury.²⁶

---

²³ Pro české prostředí srov. např. debaty o tzv. *Kristiánovu legendu*, která byla vedena zcela v duchu hledání „historického jádra“. Přehledně KALHOUS, David. *Legenda Christiani and Modern Hagiography*. Leiden – Boston 2015, s. 23–55.

²⁴ Zásadní i ve vztahu k hagiografické literatuře zůstává např. CURTIUS, Ernst R. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha 1998 [1. německé vydání 1948], (s důrazem právě na literární topiky) či AUERBACH, Erich. *Literatursprache und Publikum in der lateinischen Spätantike und im Mittelalter*. Bern 1958.

²⁵ Viz průkopnická práce GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger: Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit*. Praha 1965, zde též detailní přehled starší historiografie. Výstižně však F. Graus vyjádřil své názory již na počátku padesátých let 20. století: „Je však jasné, že legendy nebyly psány pro historiky 19. a 20. století, nýbrž pro současníky. Je měly ovlivňovat, jim byly určeny a každý vědecký rozbor legend musí proto nutně vycházet z tohoto poznatku [...] Je velikou chybou dosavadní historiografie, která se obírala legendami, že si zázraků uvedených v jednotlivých versích vůbec nevšímala. [...] Kladou-li legendisté hlavní důraz na zázraky, musí si jich nutně všimnout i historik, neboť právě zázraky byly nejučinnějším prostředkem propagace kultu jednotlivých světců.“ GRAUS, František. *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I.: Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol.* Praha 1953, s. 57. Grausova publikace *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger* je po metodologické stránce dodnes hodnocena jako první moderní práce věnovaná (merovejské) hagiografii. Srov. např. GEARY, Patrick J. *Living with the Dead in the Middle Ages*. Ithaca – London 1994, s. 11–13; PALMER, James T. *Early Medieval Hagiography*, s. 117. Jako zásadní nedostatek Grausovy práce se dnes jeví především skutečnost, že Graus pracoval se spisy, které vznikaly v rozličných dobách a oblastech, aniž by to Graus jakkoli metodologicky reflektoval. Přestože Graus zpravidla hovoří o době merovejské, valná část spisů je hodnocena jako karolinská hagiografie. Toto okomentoval výstižně I. Wood: „[...] it has used a vast range of hagiographic texts without proper emphasis on their date of composition. [...] Graus' discussion on Merovingian sanctity was, quite simply, advanced without due attention being paid to the date of sources.“ WOOD, Ian N. The use and Abuse of Latin Hagiography in the Early Medieval West. In: CHRYSOS, Evangelos – WOOD, Ian (eds.). *East and West: Modes of Communication*. Leiden – Boston – Köln 1999, s. 102.

²⁶ Z výzkumu, který volně navázal na směr nastíněný F. Grausem, viz např. SCHMITT, Jean-Claude. *Svatý chrt: Guinefort, léčitel ze 13. století*. Praha 2007. Zázračnem ve středověku se nově zabývala mj. i v kontextu hagiografických spisů např. SIGNORI, Gabriela. *Wunder. Eine historische Einführung*. Frankfurt am Main – New York 2007.

Nejnovější studie pak využívají metodologických posunů 20. století, včetně poznatků studia vztahu orální a písemné kultury, bádání vycházejícího z tzv. *linguistic turn* a interdisciplinárních přístupů, ze studia proměn církevních ideálů, historické paměti, psychohistorie a v obecné rovině z výzkumu komunikační situace mezi autorem a čtenářem. Mezi badateli, kteří se soustředí na problematiku raného středověku, pak pochopitelně trvá soustavný zájem o studium hagiografie pro poznání politických dějin. Ze soudobé literatury na merovejské a raně karolinské období, která obsahuje nejnovější metodologické poznatky, je pak třeba upozornit na badatelské výstupy J. Kreiner, která zkoumala především politickou funkci hagiografické literatury v merovejské době – tedy jaké strategie a rétorické prostředky byly užívány na poli hagiografické produkce, kterou autorka chápe jako dobový politický diskurz (jako alespoň jeden příklad tak lze zmínit posun v hodnocení panovníka z roviny *dobrý – zlý* do přesnější politicko-právní terminologie).²⁷

V českém prostředí není merovejské ani karolinské hagiografii věnována větší pozornost. Výjimku představují pouze práce F. Grause, který se na franskou hagiografii zaměřil v rámci jistého „přípravného studia“, než hodlal přistoupit ke komplexnímu studiu českých hagiografických spisů, které na franské vzory navazovaly. Od doby F. Grause se větší pozornosti dostalo pouze životům sv. Martina, sv. Jimrama, sv. Ansgara a Životu jurských otců.²⁸

Autor a čtenář

Problematika hledání publika středověkých textů je vždy obtížně řešitelná. V kontextu žánru latinské hagiografie platí v obecné rovině konsensus, že ačkoliv hagiografická produkce byla primárně určena zejména pro osoby z řad duchovních,

---

²⁷ Uceleně viz monografie KREINER, Jamie. *The Social Life of Hagiography in the Merovingian Kingdom*. Cambridge 2018.

²⁸ Viz RYNEŠ, Pavel – PUTNA, Martin C. *Sulpicius Severus: Život svatého Martina*. Praha 2003. FÖRSTER, Josef. *Arbeo z Freisingu: Život a umučení svatého Jimrama, mučedníka*. Praha 2007. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Rimbert: Vita Anskarii*. Praha 2021. KOUPIL, Ondřej – ZDICHYNEC, Jan – ŽALUD, Zdeněk (přel.). *Život jurských otců*. Praha 2004. Zmínit lze také drobnou studii J. Bednařikové: BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. Úloha světece ve společnosti 5.–8. století. In: KOŽIAK, Rastislav – NĚMEC, Jaroslav (eds.). *Svātec a jeho funkcie v spoločnosti I*. Bratislava 2006, s. 55–68, která je věnována vztahu hagiografie a historické paměti ve Franské říši na příkladu životů sv. Aniana z Orléans, sv. Jenovéfy, sv. Uršuly, sv. Lupa z Troyes či legendy o thébské legii.

respektive pro liturgické účely,²⁹ je třeba vždy uvažovat o širším publiku. Hagiografické spisy byly tedy určeny nejenom pro mnišské či obecně církevní prostředí, ze kterého vycházely, ale i pro širší světské kruhy. Této skutečnosti odpovídá koneckonců i obsah a struktura jednotlivých svatopisů, neboť se zpravidla jedná o texty jednoduché, s jasným morálním poučením, ve kterých jsou teologické problémy co nejvíce zjednodušeny – abstraktní pojmy jsou tak zpravidla „zhmotněny“ či personifikovány (například neřesti či ctnosti jsou prezentovány na příkladech určitých literárních postav). Jednotlivé hagiografické motivy bývají proto také přizpůsobovány myšlenkovým rámcům prostého lidu, respektive hagiografická produkce, stejně jako další žánry, které předkládaly věřícím vzory k následování (jako například *exempla*, kázání či penitenciály), byla uzpůsobena, aby byla srozumitelná i širokému publiku. Základní funkce středověké hagiografie pak spočívaly zejména v edukativní a propagandistické rovině, tedy v šíření étosu křesťanské věrouky a morálky a v propagaci kultu daného světce – zejména tato druhá rovina skýtá důležité pole pro výzkum, spočívající v rozklíčování motivací v pozadí vzniku daného hagiografického spisu.³⁰

Jak ukazují výzkumy R. McKitterick, společnost doby karolinské byla mnohem vzdělanější a gramotnější, než jak uváděli předchozí autoři (jako například H. Pirrene či P. Riché).³¹ Ačkoliv v této otázce nepanuje plný konsensus, románská společnost doby

---

²⁹ Hagiografická literatura nebyla původně pro liturgické účely určena. Hagiografické texty začaly být užívány při mši a liturgických činnostech spojených se svátky jednotlivých svatých až v relativně pozdní době – v případě Říma lze nalézt první důkazy o užívání svatopisných textů při liturgii až v průběhu 9. století. Ačkoliv pro oblast Galie lze však počítat již s dobou o něco dřívější, přesto nelze pochybovat o tom, že ještě ani raně merovejská hagiografická produkce nebyla určena pro liturgické účely. Viz NAHMER, Dieter von der. *Die lateinische Heiligenvita: Eine Einführung in die lateinische Hagiographie*. Darmstadt 1994, s. 173–175. Přitom je také třeba upozornit, že hagiografické texty pro liturgické účely nebyly totožné s kompletním svatopisem – pro účely liturgie byly texty zkracovány a různě upravovány. KREINER, Jamie. *The Social Life of Hagiography*, s. 11–12.

³⁰ Srov. ГУРЕВИЧ, Арон Я. *Средневековый мир: Культура безмолвствующего большинства*. Москва 1990, s. 53–55. GUREVIČ, Aron. J. *Nebe, peklo, svět: Cesty k lidové kultuře středověku*. Praha 1996, s. 21n. Dále viz GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger*, passim. Odlišného názoru je např. KREINER, Jamie. *The Social Life of Hagiography*, s. 14, podle které šlo v případě hagiografické produkce o literaturu určenou zejména králi a vládnoucí třídě.

³¹ Pro H. Pirena a P. Riché končila doba živé latiny s Merovejci a gramotnost byla výsadou pár jednotlivců z řad duchovních. Viz např. dnes již jen stěží akceptovatelné závěry PIRENNE, Henri. *Mohammed and Charlemagne*. Mineola 2018, s. 274n, který zcela ignoruje disproporci mezi merovejskými autory jako tzv. Fredegar a autory pozdější „karolinské renesance“. Dále srov. RICHÉ, Pierre – VERGER, Jacques. *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha 2011, s. 47. Obsáhle pak viz klasické dílo RICHÉ, Pierre. *Éducation et culture dans l'occident barbare: VI. - VIII. siècles*. Paris 1962.

karolinské také ještě nemusela mít zásadní problémy s porozuměním latinskému jazyku.³² Tyto poznatky mohou pomoci i lépe ozřejmit otázku čtenářského publika hagiografických spisů ve Franské říši. Ačkoliv nelze opomíjet význam hagiografické literatury pro vnitřní duchovní život církevních institucí, z nichž na prvním místě je třeba jmenovat kláštery, jeví se jako plausibilní konstatovat, že čtenářská obec byla tvořena i širokou skupinou laického publika. Velká část hagiografických spisů tak může být vnímána, v souladu se staršími názory, jako součást vnitrocírkevního prostředí. Na druhou stranu nelze opomíjet, že četné franské hagiografické spisy přímo sloužily šlechtickým kruhům k prosazování jejich sekulárních účelů.³³ Tyto skutečnosti jsou dále rozvedeny v následujících kapitolách; zde je však třeba zdůraznit, že na prosazování kultu vybraných svatých měli eminentní zájem i samotní karolinští panovníci, jak je nejvíce patrné u osoby Karla Velikého v případě závěrů frankfurtského (794) či mohučského koncilu (813).³⁴

V otázce recepcce hagiografické literatury v karolinské společnosti je třeba též brát v potaz další alternativy šíření povědomí o daném textu. S hagiografickými spisy se mohli například do jisté míry obeznámit jednotliví duchovní během svých studií (pokud nějaké vzdělávání získali) a následně mohli nabyté znalosti o jednotlivých svatých předávat v místě svého působení během své pastorační činnosti, například ve formě kázání. Je třeba totiž mít na paměti, že jedním z hlavních cílů hagiografické literatury bylo sepsat model vhodný následování a zapamatování a pro jeho účinné naplnění bylo nepochybně zapotřebí obeznamovat s jeho obsahem co nejširší kruhy.³⁵ Jak jinak by ostatně šlo vysvětlit všeobecnou popularitu sv. Martina napříč franským universem, která se v merovejské době

---

³² Viz MCKITTERICK, Rosamond. *The Carolingians and the Written Word*. Cambridge 1995, s. 1–22, která uvádí právě karolinskou dobu jako přelomovou pro oddělení románského jazyka od latinského, jež mělo být podpořeno snahou karolinských panovníků a učenců v jejich okolí o co nejpřesnější očištění latiny, a tím i k dalšímu oddělení latiny od mluveného jazyka. Tomu odpovídá i skutečnost, že první písemné doklady o oddělování románského jazyka od latiny pochází právě z 9. století – jde především o závěry tourského koncilu z roku 813 a o tzv. štrasburské dohody z roku 842. Viz např. NECHUTOVÁ, Jana. *Středověká latina*. Praha 2002, s. 75–76; CLACKSON, James – HORROCKS, Geoffrey. *The Blackwell History of Latin Language*. Malden 2007, s. 266n. Výstižné hodnocení štrasburských dohod podal GEARY, Patrick J. *Language and Power in the Middle Ages*. Waltham 2013, s. 68–71.

³³ MCKITTERICK, Rosamond. *The Carolingians and the Written Word*, zejm. s. 241–244.

³⁴ Srov. NAHMER, Dieter von der. *Die lateinische Heiligenvita*, s. 17–18.

³⁵ Srov. např. prolog *Života sv. Kolumbána* od Jonáše z Bobbia „*Egit hoc a saeculis rerum sator aeternus, ut suorum famulorum famam commendaret perennem utque praeterita gesta linquerent futuris exempla et de praecedentium meritis vel imitando exemplo vel memoriae commendando ventura sobolis gloriaretur.*“ *Vitae Columbani abbatis discipulorumque eius libri II*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Germ.* 37. Hannover – Leipzig 1905, s. 151.

projevovala velkými poutěmi k jeho hrobu v Tours.³⁶ A o způsobu, jakým měla být hagiografie šířena, ostatně někdy informují i samotní autoři, jako v případě Alkuina z Yorku. Ten v prologu *Života sv. Willibrorda* uvádí, že daný text sepsal záměrně v próze, aby mohl být čten veřejně v kostele.³⁷

Hagiografická literatura ve Franské říši – zejména ve své promyšlenější a sofistikovanější podobě, ve formě *vita*, *gesta* a podobně – byla zpravidla produkována na zakázku dle objednávky od předních mužů a žen, ať už se jednalo o význačné opaty či abatyše, o biskupy, šlechtice a šlechtičny nebo o samotné panovníky.³⁸ Nejde tedy zpravidla o výsledek sepsání lidových tradic, jak předpokládalo starší bádání.³⁹ Proklamované důvody sepsání jednotlivých hagiografických spisů obsahují obvykle prology jednotlivých svatopisů – ty však nemusí obsahovat skutečné a úplné údaje a bližší informace o důvodu sepsání daného spisu musí být deduktivně zjišťovány z historických okolností.⁴⁰ Právě výzkum okolností provázejících vznik daného spisu tak patří k nejdiskutovanějším problémům studia hagiografické literatury, neboť se úzce dotýká také problematiky datace vzniku daného textu a otázky jeho věrohodnosti a autentičnosti.⁴¹

Ve franském prostředí se většina autorů hagiografických spisů řadila mezi mnichy (či v menší míře mezi jeptišky), o nichž se ne vždy dochoval dostatek podrobnějších informací (ukázkou věhlasných autorů svatopisů karolinské doby jsou například Alkuin z Yorku či Hinkmar z Remeše) a řada autorů hagiografické literatury zůstává v anonymitě.⁴² Zde je třeba zdůraznit, že ženy jakožto autorky literatury nebyly ve

---

³⁶ O poutích k hrobu sv. Martina v době merovejské srov. např. ANGENENDT, Arnold. *Das Frühmittelalter: Die abendländische Christenheit von 400 bis 900*. Stuttgart 2001, s. 186n.

³⁷ Viz *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer.* 7. Hannover – Leipzig 1920, s. 113–114. Dále uváděn jako *Vita Willibrordi*.

³⁸ Bez přímého zadání či souhlasu svých nadřízených nemohli mniši volně přistoupit k psaní hagiografických textů. Srov. NAHMER, Dieter von der. *Die lateinische Heiligenvita*, s. 170n.

³⁹ Srov. TŘEŠTÍK, Dušan. *Křesťanství, svatí a legendy*, s. 11, kde se vymezuje vůči starším názorům reprezentovaným H. Delehaye.

⁴⁰ Inspirativní přístup ke studiu prologů viz HAARLÄNDER, Stephanie. *Vitae episcoporum. Eine Quellengattung zwischen Hagiographie und Historiographie, untersucht an Lebensbeschreibungen von Bischöfen des Regnum Teutonicum im Zeitalter der Ottonen und Salier*. Stuttgart 2000, zejm. s. 57n.

⁴¹ Z českého prostředí srov. např. kontroverze ohledně možných okolností vzniku tzv. *Kristiánovy legendy*.

⁴² V merovejské či raně karolinské hagiografii se zpravidla nijak osobitě neprojevovala individualita daného autora. Osobnosti s výrazným literárním stylem, z nichž nejlepším reprezentantem byl Alkuin z Yorku, zůstávají v kontextu celého korpusu franské hagiografické produkce spíše výjimkou a o individualitách, jakou byl v kontextu dějin středověké hagiografie např. Otloh od sv. Jimrama, nemůže být řeč. Ke vztahu jedince – autora a společnosti viz např. GUREVIČ, Aron J. *Jedinec a společnost středověkého Západu*. Praha 2016, passim.

franském církevním prostředí žádnými vzácnými výjimkami.⁴³ Z karolinské doby však víme jistě pouze o jediné autorce hagiografické literatury, a to o Hugeburc z Heidenheimu.⁴⁴

Ediční zpracování

Tato práce používá výhradně prameny již edičně zpracované. Na rozdíl od starších edičních počinů, jakými je například Migneho *Patrologia Latina*, má dnešní badatel k dispozici edice obsahující vědecký aparát s informacemi o rukopisném dochování a s poznámkami, včetně alternativních různocnění.⁴⁵ Novější kritické edice (ve smyslu druhé poloviny 20. století) se dočkala pouze část hagiografických pramenů. Základem pro studium merovejské a karolinské hagiografické literatury dodnes zůstává ediční dílo *Monumenta Germaniae Historica* (dále MGH), v menší míře potom bollandistický opus *Acta sanctorum* (dále AA SS), ve kterých je zpracována velká část dostupné franské hagiografické produkce. Zde je proto třeba upozornit na několik problematických bodů. Editoři merovejské a karolinské hagiografie, tedy zejména W. Levison, B. Krusch, G. Waitz a O. Holder-Egger (u MGH šlo však o obecný trend), se soustředili především na ty prameny, které měly souvislost s politickými dějinami, a i proto není korpus franské hagiografie kompletní.⁴⁶ Z hlediska práce s hagiografiemi obsaženými jak v MGH, tak v AA SS je třeba brát na zřetel skutečnost, že v moderních edičních projektech došlo ke značným metodologickým posunům.⁴⁷ Důležitým příkladem těchto posunů je otázka samotného výběru editovaných rukopisů. Zatímco starší badatelé se soustředili na hledání „ur-legendy“, tedy té nejstarší a „nejpůvodnější“, od níž se má dále odvíjet bádání, dnešní

---

⁴³ Základní přehled srov. např. MCKITTERICK, Rosamond. *Frauen und Schriftlichkeit im Frühmittelalter*. In: GOETZ, Hans-Reiner (Hrsg.). *Weibliche Lebensgestaltung im Frühen Mittelalter*. Köln – Weimar – Wien 1991, s. 65–118. Podrobněji viz následující kapitola.

⁴⁴ *Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi abbati Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi s Heidenmensis auctore sanctimonialia Heidenheimensis*. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15,1*. Hannover 1887, s. 80–117. K Hugeburc z Heidenheimu srov. např. HAUB, Rita. *Hugeburc (8. Jahrhundert): Benediktinerin in Heidenheim*. In: BAGORSKI, Barbara – BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Zwölf Frauengestalten aus dem Bistum Eichstätt: vom 8. bis zum 20. Jahrhundert*. Regensburg 2008, s. 33–40. Dále viz čtvrtá kapitola této práce.

⁴⁵ Z tohoto hlediska se jeví jako nepochopitelné, proč někteří soudobí badatelé citují ve svých odborných výstupech zastaralou *Patrologii Latinu* za situace, kdy existují dostupné kritické edice. Srov. např. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*, passim.

⁴⁶ Srov. hodnocení PALMER, James T. *Early Medieval Hagiography*, s. 69–70, který je (po právu) značně kritický k práci B. Krusche. Či KREINER, Jamie. *The Social Life of Hagiography*, s. 4. Výstižně též např. GOETZ, Hans-Werner. *Proseminar Geschichte: Mittelalter*. Stuttgart 2014, s. 96.

⁴⁷ Obecně k současným editorským postupům viz např. PLACHTA, Bodo. *Editionswissenschaft. Eine Einführung in Methode und Praxis der Edition neuerer Texte*. Stuttgart 2013.

bádání se snaží postihnout celou komplexitu dochování a pro badatele tak zohlednit i skutečnosti, jakými je četnost dochování, a tedy i vliv a rozšířenost dané varianty. Pro středověkou společnost, respektive v kontextu vnímání hagiografií středověkými lidmi, se jeví otázka „nejpůvodnější“ verze hagiografie jako věc zcela marginální.⁴⁸ Navíc, jak stále více ukazují případové studie, výběr „nejpůvodnějších“ rukopisů a jejich datace byla u editorů MGH v případě hagiografií značně subjektivní.⁴⁹

Ediční zpracování v MGH či AA SS přesto zůstávají dodnes vědecky legitimní pro badatelskou činnost a jsou stále nenahraditelným aparátem pro studium raně středověké hagiografické produkce, ostatně novější edice se dosud dočkala jen malá část legend. Při práci s těmito edicemi je však třeba brát v potaz výše zmíněná úskalí, která se s nimi pojí.

Na závěr je třeba zmínit, že biblické citáty jsou uváděny podle tzv. stuttgartského vydání Vulgáty.⁵⁰

---

⁴⁸ Toto výstižně shrnul D. von der Nahmer, viz např.: „*Unser Wunsch, den Text möglichst in der ältesten Version benutzen zu können, war sicher nicht der vordringliche Wunsch mittelalterlicher Mönche.*“ NAHMER, Dieter von der. *Die lateinische Heiligenvita*, s. VII.

⁴⁹ Srov. např. názor HAARLÄNDER, Stephanie. *Vitae episcoporum*, s. 19–20.

⁵⁰ WEBER, Robert – GRYSOON, Roger. *Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem, Editio Quinta*. Stuttgart 2007.

2 Ideové a politické předpoklady raně karolinské hagiografické tradice

V následující kapitole je ve stručné podobě uvedena základní materie, která představuje obecný kontext pro problematiku, jež je dále rozvíjena ve třetí a čtvrté kapitole. Jedná se nejprve o přehled vývoje hagiografické tradice na latinském Západě, v jehož rámci je sledována zejména linie, která ovlivnila raně karolinské hagiografické spisy, tedy především produkci vzniklou do smrti Karla Velikého.

Při posuzování jednotlivých hagiografických spisů je přitom primárně zvažováno hledisko jejich smyslu pro čtenáře, a nikoliv tedy hledání jakési „objektivní pravdivosti“.⁵¹ Autor se zde přitom nesnaží postihnout rovnoměrně ideové proudy v merovejské hagiografické tradici, ani nalézt základní typologizační rámce pro merovejské hagiografické spisy. Namísto toho je větší pozornost věnována jen vybraným ideovým proudům a dílčím literárním *topoi*, jejichž vývoj je zásadní pro skutečnosti popisované ve třetí a čtvrté kapitole. Jmenovitě jde především o misijní étos spisů, zobrazení urozeného světce či popis panovnického patronátu.

Ve druhé části kapitoly je pak podán obraz nástupu Karlovců ve Franské říši, jak je prezentován v současném odborném diskurzu. Jedná se tedy o období Franských dějin od počátku 7. století do událostí roku 751. Poměrně obsáhlý výběr zde uvedené faktografie představuje popis hlavních událostí a problematických bodů, na které již výkladově navazují následující kapitoly.

2.1 Svatí doby merovejské

„*Tunc iam et lumen nostrum exoritur*“:⁵² Počátky merovejské hagiografické tradice

Počátky hagiografické tradice ve Franské říši jsou, stejně jako počátky monasticismu a klášterní kultury,⁵³ pevně spojeny se *Životem sv. Martina*,⁵⁴ který sepsal

---

⁵¹ Aby dokázaly hagiografické spisy skutečně plnit svou funkci, musely budit u svých čtenářů zdání kredibility a legitimacy, tj. pokud by daný spis nepůsobil na čtenáře důvěryhodně, ztrácel by svůj primární smysl. V následujícím textu proto, pokud jsou „přebírány“ jednotlivé pasáže a příběhy z hagiografické literatury, je tak činěno pro ilustraci myšlenkového světa autora a čtenářské obce.

⁵² Gregorii episcopi Turonensis libri historiarum X. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 1,1*. Hannover 1937, s. 27.

⁵³ Srov. např. PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich: Kultur und Gesellschaft in Gallien, den Rheinlanden und Bayern am Beispiel der monastischen Entwicklung (4. bis 8. Jahrhundert)*. München – Wien 1965, s. 19n.

⁵⁴ Dále uváděn jako *Vita sancti Martini*.

vzdělaný Říman Sulpicius Severus, pravděpodobně ještě za Martinova života v roce 396.⁵⁵ Svatý Martin je zde vykreslen jako nekrvavý mučedník, který spíše než jako osamělý asketa antonínovského typu působí jako pastýř svého stáda. Poté, co vystoupí z armády, působí jako voják Kristův a bojuje proti všem existujícím zlořádům, ať už jde o pohanství a falešné kulty nebo o ariánskou herezi. Kromě základního příběhu se však ve *Vita sancti Martini* vlastně táhnou dvě rozdílné linie reprezentující synkresi východní a západní hagiografické tradice. Jednotná křesťanská tradice, vycházející z uctívání martyru – mučedníků, se totiž záhy po konci křesťanských pronásledování rozdělila. Na Východě převládli mezi světci konfesori – vyznavači, kteří byli zastoupeni postavami poustevníků či mnichů.⁵⁶ Jednalo se tedy o „nekrvavé mučedníky“. Rozdílnou cestou se mezitím ubíral vývoj na Západě, kde hráli během šíření kultu světců zásadní úlohu jednotliví biskupové. Na Západě také probíhala rychleji a ve větší míře klerikalizace světců. Právě *Vita sancti Martini* představuje amalgám těchto dvou tradic a má zcela zásadní úlohu pro další vývoj hagiografie na latinském Západě. Na jedné straně je tak svatý Martin reprezentován jako asketický mnich, zatímco na druhé straně je kladen důraz na kněžství, zakladatelskou činnost, apoštolát a evangelizaci. Tyto dvě linie jsou ve *Vita sancti Martini* líčené často v přímém protikladu. Martin jako asketa neoplývá charakteristikami, které by měly náležet biskupovi – biskupské svěcení přijímá jen nedobrovolně a pokud může, tak se opět vzdaluje k poustevnickému stylu života.⁵⁷ Zvláště pozoruhodná je skutečnost, že když Martin konečně přijímá biskupské svěcení, ztrácí tím zároveň své dosavadní schopnosti (*virtus*) vyplývající z asketického následování Krista – zázraky, jakými je například oživení mrtvého (které činí bez církevního vysvěcení),⁵⁸ se po Martinově biskupském svěcení již neopakují.⁵⁹

---

⁵⁵ Standartní edici představuje třísvazková práce FONTAINE, Jacques (ed.). *Vie de Saint Martin: Tom. I–III*. Paris 1967, 1968, 1969, přičemž latinský text obsahuje první svazek (s. 248n.) a v dalších dvou je dostupný obsáhlý komentář.

⁵⁶ Výstižné vysvětlení tohoto fenoménu ve vztahu k sociální sféře nabízí GEREMEK, Bronisław. *Slitování a šibenice: Dějiny chudoby a milosrdenství*. Praha 2003, s. 43

⁵⁷ Srov. např. FONTAINE, Jacques (ed.). *Vie de Saint Martin: Tom. I*, s. 272–274.

⁵⁸ Srov. Tamtéž, s. 266–268. K úloze *virtus* v pozdě antické a raně středověké hagiografii výstižně BROWN, Peter. *Autorita a posvátné: Aspekty christianizace římského světa*. Brno 1999, s. 79.

⁵⁹ Zásadní studií na toto téma zůstává ANGENENDT, Arnold. Martin als Gottesmann und Bischof. In: LUTTERBACH, Hubertus (Hrsg.). *Die Gegenwart von Heiligen und Reliquien*. Münster 2010, s. 89–108. Toho si ostatně všimnul jako jisté zajímavosti Řehoř z Tours při popisu hádky o světcovy ostatky, viz „*Si virtutum nobis facta sufficere dicitis, scitote, quia vobiscum positus amplius est quam hic operatus. Nam, ut praetermittamus plurimum, vobis suscitavit duos mortuos, nobis unum; et ut ipse saepe vicebat, maior ei virtus ante episcopatum fuit, quam post episcopatum.*“ Gregorii episcopi Turonensis libri historiarum X., s. 32.

Spojením východní a západní tradice do jednotného funkčního modelu se *Vita sancti Martini* zásadně odlišuje od ostatní pozdně antické hagiografické literatury. Tento kontrast je dobře patrný při porovnání Sulpiciova textu s jinými západními pozdně antickými prameny, jakými je například Eugippiův *Život sv. Severina*, ve kterém je sv. Severin popsán ve schématickém modelu antonínovského typu a na rozdíl od sv. Martina ještě odmítá nabídku biskupství.⁶⁰ Jakkoliv tedy mohou jednotlivé prvky v Sulpiciově svatopisu působit navzájem rozporuplně, propojení mnišského a biskupského ideálu s důrazem na evangelizaci se stalo zcela zásadním prvkem raně středověké hagiografické tradice na latinském Západě a obraz prvně nastíněný ve *Vita sancti Martini* je dále soustavně rozvíjen v hagiografii doby merovejské i karolinské. Chování a skutky sv. Martina se taktéž staly jasným vzorem k nápodobě, nejen pro mnichy a biskupy, ale i pro následující generace misionářů, když slova *Deuteronomia*⁶¹ dostala ve *Vita sancti Martini* jasných podob.⁶² Samotný kult sv. Martina, s centry v Tours a kláštorech Ligugé a Marmoutier, záhy dospěl velké popularity a šířil s sebou ideály obsažené ve *Vita sancti Martini*. Již v době Chlodvíka I. si můžeme být jisti v merovejské Galii jeho takřka celospolečenským dosahem, přičemž proslulost sv. Martina merovejskou říší konce 5. století a počátku 6. století dalece přesahovala.⁶³

---

⁶⁰ „*Episcopatus quoque honorem ut susciperet postulatus praefinita responsione conclusit, sufficere sibi dicens, quod solitudine desiderata privatus ad illam divinitus venisset provinciam, ut turbis tribulantium frequentibus interesset.*“ Eugippii *Vita sancti Severini*. Ed. SAUPPE, Hermann. *MGH Auct. ant. 1,2*. Berlin 1877, s. 12–13. K tomu viz např. WOLFRAM, Herwig. *Die Geburt Mitteleuropas: Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung 378–907*. Berlin 1987, s. 50–51.

⁶¹ Viz Dt 12, zejm. Dt 12, 2–3. „*subvertite omnia loca in quibus coluerunt gentes quas possessuri estis deos suos super montes excelsos et colles et subter omne lignum frondosum[:]* dissipate aras earum et confringite statuas lucos igne conburite et idola comminuite disperdite nomina eorum de locis illis“

⁶² Zejm. „*Tum unus ex illis, qui erat audacior ceteris: si habes, inquit, aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmet ipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe; et si tecum est tuus, ut dicis Dominus, euades.*“ [...] „*Nam cum, in uico quodam, fano antiquissimo et celeberrimo ignem inmisisset, in proximam, immo adhaerentem domum agente uento flammaram globi ferebantur. [...] Ita regressus ad uicum, spectantibus gentilium turbis et quiescentibus, dum profanam aedem usque ad fundamenta dirueret, aras omnes atque simulacra redegit in puluerem.*“ FONTAINE, Jacques (ed.). *Vie de Saint Martin: Tom. I*, s. 280–284 (tedy zde citovány úryvky ze 13. a 14. kapitoly *Vita sancti Martini*).

⁶³ Známý je zejm. doklad u Řehože z Tours, viz Gregorii episcopi Turonensis libri historiarum X., s. 85. Ostatně verze příběhu o křtu krále Chlodvíka v dopise trevírského biskupa Nicetia uvádí, že Chlodík měl svůj křest přislíbit u „prahů“ sv. Martina poté, co se děly u hrobu sv. Martina četné zázraky. *Epistolae Austrasicae*. Ed. GRUNDLACH, Wilhelm. *MGH Ep. 3. Mer. et Kar. aevi: Tom. I*. Berlin 1892, s. 121–122. Ačkoliv Tours bylo původně pod nadvládou Vizigótů, Frankové jej obsadili již roku 498 či snad 496, což by mohlo dodávat zprávě Nicetia Trevírského na důvěryhodnosti. Viz EWIG, Eugen. *Die Merowinger und das Frankenreich*. Stuttgart 2012, s. 23. K šíření kultu sv. Martina v merovejském světě podrobně: PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 22–46; VAN DAM, Raymond. *Saints and Their Miracles in Late Antique Gaul*. Princeton 1993, s. 13–28.

Dalším zásadním svatopisem, který měl dalekosáhlý vliv na následující hagiografickou produkci doby merovejské, je *Život sv. Germana z Auxerre* od Constantia z Lyonu.⁶⁴ Ten sepsal *Vita sancti Germani* pravděpodobně někdy mezi lety 475–480 na žádost biskupa z Auxerre. O životě Constantia z Lyonu je toho jen málo známo, pravděpodobně ale neměl s Auxerre moc společného a sv. Germana zřejmě osobně ani neznal. To však nemělo žádný vliv na to, jaké odezvy se dostalo Constantiově dílu – dobrou latinou sepsaná legenda si získala velmi rychle obrovskou popularitu a její vliv na vývoj franské hagiografické tradice je jako u *Vita sancti Martini* zcela zásadní.⁶⁵ Germanus je ve své legendě popsán podobně jako sv. Martin; opět se jedná o biskupa, který koná zázraky a bojuje s herezí, ale pro pozdější tradici merovejské hagiografie obsahuje jeden zcela zásadní prvek navíc – Germanus je galský aristokrat.⁶⁶ Právě se sv. Germanem tak přichází do franské hagiografie další zásadní prvek, který bude vyhovovat jako vzor mnohým biskupům z řad aristokracie po celé Franské říši. Tento vývoj je zvláště výrazný od druhé poloviny 7. století, kdy si s upadající královskou merovejskou mocí začínají biskupové budovat na svých statcích takřka autonomní státy ve státě, které nepodléhají kontrolám merovejských králů. Stejně tak model světce-aristokrata (*Adelsheilige*) je zcela zásadním prvkem franské západní hagiografické tradice, a to zejména v době konsolidace moci karolinské dynastie.⁶⁷

Vita sancti Germani, ale například i životy biskupů Lupa z Troyes či Aniana z Orléans, využívá (zejména německá) historiografie k podložení historického konstruktů známého jako „*Bischofsherrschaft*“. Podle tohoto konceptu měli galští biskupové (důležité je, že pouze galští – jiných částí římského universa se tento fenomén netýká) v průběhu 5. století převzít vládu nad jednotlivými galskými *civitas* a stát se pány těchto měst i s přiléhajícím územím. Odůvodnění tohoto jevu se u jednotlivých autorů liší – v obecné

---

⁶⁴ Dále uváděn jako *Vita sancti Germani*.

⁶⁵ Zásadní kritická edice *Vita sancti Germani* včetně doprovodných studií viz BORIUS, René (ed.). *Vie de Saint Germain d'Auxerre*. Paris 1965. Aktualizovaný přehled podává např. NOBLE, Thomas F. X. – HEAD, Thomas (eds.). *Soldiers of Christ: Saints and Saints' Lives from Late Antiquity and the Early Middle Ages*. London 1995, s. 75–77.

⁶⁶ O Germanově původu a kariéře u dvora Constantius píše: „*Igitur Germanus [...] parentibus splendorissimis procreatur est [...]. [...] Quem quidem togae praeconis praeminentem protinus res publica ad honorum praesumpsit insignia, ducatus culmen et regimen per prouincias conferendo.*“ BORIUS, René (ed.). *Vie de Saint Germain d'Auxerre*, s. 122.

⁶⁷ Základní studii k fenoménu „*Adelsheilige*“ zůstává např. BOSL, Karl. Der „*Adelsheilige*“. Idealtypus und Wirklichkeit, Gesellschaft und Kultur im merowingerzeitlichen Bayern des 7. und 8. Jahrhunderts. In: PRINZ, Friedrich (Hrsg.). *Mönchtum und Gesselschaft im Frühmittelalter*. Darmstadt 1976, s. 354–386. Podrobně viz třetí kapitola této práce.

rovině lze však snad říci, že mělo jít o výsledek stavu, kdy po pádu římské moci měla být *ecclesia* jediným zdrojem možné legitimizace vlády zbývajících aristokratických kruhů.⁶⁸ Ačkoliv byl tento koncept v nedávné době podroben kritice,⁶⁹ jako nepochybné se jeví, že došlo k jistému posunu v ideálu biskupského úřadu i v hagiografických *topoi* a na významu, stejně jako v případě Germana z Auxerre, získávala *nobilitas*.⁷⁰

Monastický okruh okolo sv. Martina, který je zde pro svou úlohu ve vývoji franské hagiografie sledován, však nebyl ve Franské říši jediným. Nelze opomenout, že v Galii doby merovejské se postupně prosadila dvě od sebe oddělená centra monastické kultury. Sever Galie byl pevně spojen s tradicí sv. Martina, který si získal úctu spíše Franků, než galorománského obyvatelstva. Ostatně Frankové se dokázali lépe ztotožnit s příběhem vojáka, který přišel z Panonie. Druhé centrum bylo v jihogalské Provence, přičemž nejznámější klášter se nacházel v Lérins. Jihogalské kláštery měly od počátku úzký vztah k původní galorománské aristokracii, která hledala v neklidných časech stěhování národů pevné útočiště. Zatímco severogalský klášterní okruh se vyznačoval zájmem o misijní aktivity, jihogalský monasticismus byl striktně asketický.⁷¹

Z pohledu hagiografické literatury se však ukázal jako hlavní vliv severních center. Ve franské Galii našel odkaz *Vita sancti Martini* a *Vita sancti Germani* dobrou půdu a oba svatopisy se rychle staly takřka dobovými „bestsellery“. Svůj podíl zásluhy na tom nese i tvorba velkého franského kronikáře, biskupa a hagiografa Řehoře, jehož jméno je neochvějně spojeno s městem Tours – tedy se samým srdcem svatomartinské úcty.⁷² Řehoř

---

⁶⁸ Debatu otevřel PRINZ, Friedrich. Die bischöfliche Stadtherrschaft im Frankenreich vom 5. bis zum 7. Jahrhundert. In: *Historische Zeitschrift*. Bd. 217, Heft 1. 1973, s. 1–35. Dodnes podnětný zůstává zejm. text B. Jussena: JUSSEN, Bernhard. Über ‚Bischofsherrschaften‘ und die Prozeduren politisch-sozialer Umordnung in Gallien zwischen ‚Antike‘ und ‚Mittelalter‘. In: *Historische Zeitschrift*. Band 260. 1995, s. 673–718. Nejnověji se k problematice vyjádřil WOOD, Ian N. *The Christian Economy in the Early Medieval West: Towards a Temple Society*. Binghamton 2022, s. 153–159.

⁶⁹ Viz HALFOND, Gregory I. *Bishops and the Politics of Patronage in Merovingian Gaul*. Ithaca – London 2019, passim. K mezerám v Halfondově argumentaci srov. ŠENK, Martin. Recenze: HALFOND, Gregory I. *Bishops and the Politics of Patronage in Merovingian Gaul*. In: *Auriga: Zprávy jednoty klasických filologů*. Roč. 64, č. 1. 2022 [v tisku].

⁷⁰ Viz výše citovaná práce B. Jussena: JUSSEN, Bernhard. Über ‚Bischofsherrschaften‘ und die Prozeduren politisch-sozialer Umordnung in Gallien zwischen ‚Antike‘ und ‚Mittelalter‘, passim. Dále srov. zejm. klasickou práci M. Heinzelmanna, který komplexně zpracoval na příkladu epitafů proměnu „literárních forem“ spojených s galskými biskupy na přelomu antiky a raného středověku. HEINZELMANN, Martin. *Bischofsherrschaft in Gallien: Zur Kontinuität römischer Führungsschichten vom 4. bis zum 7. Jahrhundert. Soziale, prosopographische und bildungsgeschichtliche Aspekte*. Zürich – München 1976, passim, zejm. s. 233n.

⁷¹ Základní práci zůstává PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, zde zejm. s. 47n.

⁷² Základní práci k životu a době Řehoře z Tours zůstává HEINZELMANN, Martin. *Gregory of Tours: History and Society in the Sixth Century*. Cambridge 2001, k Řehořově životu zejm. s. 7–93.

z Tours věnoval sv. Martinovi velkou pozornost, ať už ve svých deseti knihách historie,⁷³ tak zejména v osmi tzv. knihách zázraků.⁷⁴ Ostatně sám Řehoř z Tours svým psaním dle svých slov „splácel dluh ke sv. Martinovi, který ho měl několikrát uzdravit“.⁷⁵ Velká hagiografická syntéza, kterou svým dílem tourský biskup Řehoř v závěru 6. století vytvořil, však byla dokončena právě ve chvíli, kdy na scénu franských církevních dějin vstoupili nečekání návštěvníci ze severu, kteří svým působením zcela zásadně ovlivnili podobu západní církve, a tudíž také hagiografie.⁷⁶

Zatímco do konce 6. století byl fenomén světců na latinském Západě spojen převážně s římským kulturním světem (viz například v galském prostoru zmiňovaný galořímský aristokrat Řehoř z Tours), situace se od 7. století začala měnit a fenomén světců začal být stále přitažlivější pro členy franské aristokracie.⁷⁷ V této době se tedy začíná utvářet v hagiografickém *topoi* fenomén, který německá mediévistika označuje jako *Adelsheilige*.⁷⁸

Dále je třeba zmínit, že franská hagiografie nebyla rozhodně omezena jen na muže, a ženy dokonce byly v merovejském i karolinském období i autorkami hagiografických spisů. První nám známá autorka je jistá jeptiška Baudinovia, která sepsala život sv. Radegundy.⁷⁹ Ve franském prostředí však Baudinovia nebyla zdaleka výjimkou. Ženy jako autorky lze potkávat po celou dobu existence Franské říše, zmínit lze například jeptišku ze Soissons jakožto pravděpodobnou autorku *Liber historiae Francorum* či již

---

⁷³ Životu sv. Martina věnoval Řehoř velkou pozornost v první knize svých dějin, přičemž Martinovu smrt použil i jako vhodné ukončení celé první knihy. O sv. Martinovi však píše napříč celým svým dílem.

⁷⁴ Gregorii Turonensis miracula et opera minora. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 1,2*. Hannover 1885. Základní komentář podává např. GOFFART, Walter A. *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550–800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*. Princeton 1988, s. 127–153; SHAW, Richard. Chronology, Composition, and Authorial Conception in the Miracula. In: MURRAY, Alexander C. *A Companion to Gregory of Tours*. Leiden – Boston 2015, s. 102–140.

⁷⁵ Srov. prolog ke čtvrté knize zázraků o sv. Martinovi: „[...] sicut nunc de beato ac toto orbi peculiare patrono Martino antistite et nos et innumeri populi sunt experti; et utinam ignavia mentis nostrae permetteret eum sic venerari, ut decet amicum Dei, qui, tantis in nos morborum obpressis generibus, plerumque restituit sanitati!“ Gregorii Turonensis miracula et opera minora, s. 199.

⁷⁶ Z četných dalších autorů galské hagiografické literatury (ostatně hagiografie byla v 6. stol. jedním z nejpopulárnějších žánrů v galském prostředí) je třeba upomenout alespoň na Venantia Fortunata, jehož spisy (mj. životy sv. Martina a sv. Radegundy) dosahovaly vysoké literární úrovně. Srov. např. NECHUTOVÁ, Jana – STEHLÍKOVÁ, Dana. *Stručné dějiny latinské literatury středověku*. Brno 2013, s. 51–52.

⁷⁷ NOBLE, Thomas F. X. – HEAD, Thomas (eds.). *Soldiers of Christ*, s. xxxi.

⁷⁸ Viz již citovaná studie BOSL, Karl. Der „Adelsheilige“. Idealtypus und Wirklichkeit, s. 354–386 či PRINZ, Friedrich. Heiligenkult und Adelsheerrschaft im Spiegel merowingischer Hagiographie. In: *Historische Zeitschrift*. Bd 204, Heft 3. 1967, s. 529–544. Podrobně viz třetí kapitola této práce.

⁷⁹ WITTERN, Susanne. *Frauen, Heiligkeit und Macht: Lateinische Frauenviten aus dem 4. bis 7. Jahrhundert*. Stuttgart – Weimar 1994, s. 90.

zmiňovanou jeptišku Hugeburc z Heidenheimu, která sepsala životy bratrů Willibalda a Wunibalda.⁸⁰

Svébytnost irské tradice

Na konci 6. století začali k franským břehům připlouvat první irští mniši.⁸¹ Mezi prvními z těch, kdo přistáli na evropském kontinentě, byl sv. Kolumbán. Příchod tohoto irského mnicha měl zcela zásadně ovlivnit monastický život na evropském kontinentě, Franskou říši nevyjímaje. Většina informací o životě sv. Kolumbána vychází z pera jeho svatopisce, Jonáše z Bobbia, který sepsal *Život sv. Kolumbána* ve čtyřicátých letech 7. století.⁸² Vliv tohoto díla na jeho současníky byl tak velký, že ho použil pro popis událostí na dvoře krále Theudericha II. i autor tzv. *Fredegarovy kroniky*.⁸³

Kolumbánův příchod bývá datován do roku 590 či 591. Poté, co zreorganizoval klášterní komunity v okolí burgundského Luxeuil, dostal se do konfliktu jak s franskými biskupy, tak s burgundským královským dvorem. Spory byly několikerého rázu. Zásadní byla zejména neshoda s franskými biskupy ohledně přístupu k církevním úřadům. Zatímco ve Franské říši řídili klášterní komunity místní biskupové, pro Kolumbána byl takový přístup nepřijatelný a z Luxeuil pevně vedl i okolní kláštery, přičemž nehodlal dělat kompromisy. Zdaleka ne-nevýznamné byly i praktické spory, které byly vyvolány odlišnostmi v datu slavení Velikonoc a ve zповědňi praxi. Zpočátku byl Kolumbán pod ochranou merovejských panovníků. To se však záhy změnilo, když vypukl osobní konflikt mezi Brunhildou a Kolumbánem, který měl eskalovat poté, co Kolumbán odmítl uznat legitimitu nemanželských dětí Theudericha II. Zde se opět projevil důsledek střetu dvou

---

⁸⁰ Podrobně viz MCKITTERICK, Rosamond. *Frauen und Schriftlichkeit im Frühmittelalter*, s. 95–111.

⁸¹ Podle staršího bádání byla jejich hlavní motivace asketická – opustit svou milovanou zemi a vydat se ze země svých otců kázat evangelium do neznáma. Viz VOPATRNÝ, Gorazd. *Keltské křesťanství*. Červený Kostelec 2010, s. 74–76. Novější bádání však ukazuje, že irské asketické *peregrinatio* je třeba chápat pouze jako práci na své osobní spáse a s misijní činností nebylo irské *peregrinatio* *apriori* nijak pevně spojeno. Spojení *peregrinatio* a misijní činnosti se stalo typickým až pro Anglosasy. Výstižně srov. NEU, Rainer. *Willibrord und die Christianisierung Europas im Frühmittelalter*. Stuttgart 2021, s. 51.

⁸² Dále uváděn jako *Vita sancti Columbani*. Edice viz *Vitae Columbani abbatis discipulorumque eius libri II*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Germ. 37*. Hannover – Leipzig 1905, s. 1–294.

⁸³ Viz *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2*. Hannover 1888, s. 134–138, ostatně této skutečnosti si všimnul již editor obou děl B. Krusch (viz poznámky u textu *Fredegarovy kroniky*).

odlišných kulturních prostředí, jelikož ve Franské říši byla polygamie, přinejmenším od doby Chlotara I., v merovejském rodě poměrně běžná a církví částečně tolerovaná.⁸⁴

Konflikt s královskou rodinou znamenal pro Kolumbána ztrátu hlavních ochránců a z příkazu Theudericha II. musel roku 610 Burgundsko opustit. Kolumbán se vydal přes Chlotarovu Neustrii do Austrasie Theudeberta II., kde působil jako misionář u Alamanů. Roku 612 byl však Theudebert II. poražen a zabit v boji se svým bratrem Theuderichem II., od kterého Kolumbán prchal, a tak se irský mnich vydal na závěrečnou část svého celoživotního putování a odešel do Itálie, kde založil klášter Bobbio a kde roku 615 zemřel. Kolumbán zanechal silnou stopu v kláštorech, ve kterých působil, a monastickou kulturu ovlivnil i svými spisy, neboť sepsal pro své mnišské následovníky *Regula monachorum* a *Regula Coenobialis* a pro zpovědní praxi sepsal vlastní penitenciál. Dochovaly se též Kolumbánovy dopisy.⁸⁵

Pro následující vývoj hagiografie ve Franské říši je důležitý počátek střetu mezi organizovanou církví, reprezentovanou vlivnými a často urozenými franskými biskupy, a nepříliš sociálně stratifikovanou společností irského typu, který se pochopitelně odrážel i v hagiografické literatuře.⁸⁶ Zatímco v 7. století za Dagobertových časů byla franská šlechta stále ještě mezi předními podporovateli irského mnišství⁸⁷ a z řad kolumbánovských mnichů pocházeli i mnozí význační biskupové, situace se okolo poloviny 8. století začala měnit.⁸⁸ Franská církev se ocitla pod silicím tlakem anglosaských duchovních,⁸⁹ a ačkoliv byla ještě za doby sv. Bonifáce schopna uhájit alespoň v západních částech říše svou svébytnost, během reformního tažení za Karla Velikého byla nucena přijmout anglosaské podněty. Tím si anglosaská tradice

---

⁸⁴ Výstižně BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*. Darmstadt 2009, s. 36. Dále srov. např. PRINZ, Friedrich. *Von Konstantin zu Karl dem Großen: Entfaltung und Wandel Europas*. Düsseldorf – Zürich 2000, s. 305–309. K fenoménu merovejské polygamie, který byl starší historiografií mylně odmítán, srov. např. HARTMANN, Martina. *Die Königin im frühen Mittelalter*. Stuttgart 2009, passim.

⁸⁵ Srov. např. EWIG, Eugen. *Die Merowinger und das Frankenreich*, s. 111–112. VOPATRNÝ, Gorazd. *Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*. Brno 2002, s. 68n. Důvody úspěchu irské literární tradice lze hodnotit různě. Např. C. Leonardi považoval za hlavní důvod, proč Frankové tíhli původně spíše k irské než k Benediktově tradici, přísnější, jednodušší a přímější charakter Kolumbánových regulí. Viz LEONARDI, Claudio. 6. století. In: LEONARDI, Claudio (ed.). *Středověká latinská literatura (6.–15. století)*. Příručka. Praha 2014, s. 43.

⁸⁶ SCHEIBELREITER, Georg. *Die barbarische Gesellschaft: Mentalitätsgeschichte der europäischen Achsenzeit 5.–8. Jahrhundert*. Darmstadt 1999, s. 161.

⁸⁷ Inovativně se této problematice věnuje především FOX, Yaniv. *Power and Religion in Merovingian Gaul: Columbanian Monasticism and the Frankish Elites*. Cambridge 2014, passim.

⁸⁸ Výstižně BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 36–37.

⁸⁹ K anglosaským misiím na evropské pevnině viz níže.

(reprezentovaná zejména wessexským proudem) zajistila své výsadní postavení v historické paměti.⁹⁰ Irská tradice se naproti tomu od 8. století začala dostávat stále do většího konfliktu s karolinským církevním světem a v 8. století můžeme pozorovat represivní politiku karolinských panovníků k irským potulným biskupům a kněžím, stejně jako celkový úpadek irské přítomnosti na kontinentě. Dočasné obnovení irského *peregrinatio* přinesly až vikingské vpády do Irska v 9. století,⁹¹ jednalo se však pouze o labutí píseň fenoménu irského monasticismu na evropské pevnině, jehož zlaté časy skončily již v době sv. Bonifáce a jeho druhů.

Řehoř Veliký

Zcela zásadní vliv na podobu středověké hagiografické tradice a monasticismu má poslední z velkých církevních otců – papež Řehoř I. Tento významný reformátor římské církve a plodný autor byl oblíbenou autoritou karolinského období hned z několika důvodů. Řehoř I. uhájil pozici římského biskupa v náročných časech během langobardského záboru Apeninského poloostrova, během absence císařské moci efektivně zreorganizoval římskou církevní správu, a římská administrativa tak postupně začala být organizována papežstvím. Díky tomu udržovala papežská kancelář kontakty s takřka celým tehdejší křesťanským universem. Řehoř I. mohl vzhledem k výše zmíněným okolnostem začít vystupovat jakožto římský metropolita značně suverénně i na širší mezinárodní scéně (například i vůči konstantinopolskému dvoru).⁹² Na latinském Západě udržovala papežská kancelář styky jak s Franskou říší, tak s poměrně periferními oblastmi (ostatně Řehoř I. se jako první papež dozvěděl i o existenci Slovanů).⁹³ Jedním z výsledků aktivit papežství

---

⁹⁰ Myšlena je zde např. stopa v „zakladatelské paměti“ jednotlivých biskupství, jako je Würzburg či Mohuč, kde je zřetelně patrné potlačování „předbonifácovského období“ do pozadí. Srov. např. STAAB, Franz. *Die Mainzer Kirche im Frühmittelalter*. In: JÜRGENSMEIER, Friedhelm (Hrsg.). *Handbuch der Mainzer Kirchengeschichte 1: Christliche Antike und Mittelalter. Teil I*. Würzburg 2000, s. 87n.

⁹¹ Srov. např. VOPATRNÝ, Gorazd. *Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*, s. 76n. VOPATRNÝ, Gorazd. *Keltské křesťanství*, s. 82n.

⁹² Srov. např. MARKUS, Robert A. *Gregory the Great and his World*. Cambridge 1997, s. 168–187. RICHARDS, Jeffrey. *The Popes and the Papacy in the Early Middle Ages: 476–752*. London – Boston – Henley 2014, s. 166–180; 256–258.

⁹³ MÜHLE, Eduard. *Die Slawen*. München 2017, s. 12.

doby Řehoře I. byla promyšlená misijní činnost, jež vyvolala opětovnou snahu o evangelizaci Anglie.⁹⁴

Skupina, kterou Řehoř I. vyslal roku 596 pod vedením mnicha Augustina do Anglie, dosáhla v Kentu úspěchu a Augustin byl jmenován prvním arcibiskupem z Canterbury.⁹⁵ Anglosaská království tak byla postupně konfrontována se dvěma odlišnými variantami křesťanské organizace. Zatímco ze severu dál pronikali do Anglie irští potulní misionáři, na jihu se začala ustanovovat Římem organizovaná církevní správa. Mezi Iry a římskou církví docházelo vzhledem k vzájemným odlišnostem v nauce, v morálce a v kulturních návycích ke sporům, které tak barvitě dokumentuje z římské pozice například Beda Ctihodný. Konfliktní situace eskalovala například roku 664, kdy na synodě ve Whitby rozhodl northumbrijský král ve prospěch římské strany. Anglosaská království postupně přejala během 7. století římskou podobu křesťanství. V 8. století se pak četní anglosaští mniši, vedeni vzorem Řehoře I. a Augustina z Canterbury a jeho druhů, vydali na vlastní evangelizační pouť, a to na evropský kontinent do periferních oblastí franského světa.⁹⁶

Svůj neopominutelný vliv na karolinskou hagiografii však získal Řehoř I. nejen skrze misii mnicha Augustina, ale také díky své vlastní literární činnosti a působením na podobu monastické kultury. Zde je třeba zmínit zejména čtyři knihy Řehořových *Dialogů*, ve kterých jsou popsány životy a zázraky italských světců, kteří vystupují především jako asketičtí mniši.⁹⁷ Nejvýznamnější z nich je druhá kniha, která je celá věnována oblíbenci

---

⁹⁴ Tento nový misijní étos nemá v předchozích papežských dějinách jasné předlohy a využití mnichů k šíření míry je vlastně překvapivé. O to více, že Řehoř Veliký je autorem života sv. Benedikta (viz níže) a misijní činnost rozhodně nepatřila k benediktinskému mnišskému ideálu. Srov. např. LAWRENCE, Clifford H. *Dějiny středověkého mnišství*. Praha – Brno 2001, s. 37. Zrod misijního étosu v Římě přelomu 6. a 7. stol. lze interpretovat např. jako součást silícího eschatologického myšlení, které je pozorovatelné od druhé pol. 6. stol. Právě představy o blížícím se konci světa mohly vést ke snaze ještě rychle stihnout pokřtít Angly. Výstižně srov. PALMER, James T. To be found prepared: eschatology and reform rhetoric ca. 570–ca. 640. In: GABRIELE, Matthew – PALMER, James T. (eds.). *Apocalypse and Reform from Late Antiquity to the Middle Ages*. London – New York 2019, s. 31–43; HARPER, Kyle. *Pád Říma. Podíl klimatických změn a epidemii na zániku římské říše*. Praha 2021, s. 273; 292. K eschatologickému myšlení Řehoře Velikého a jeho vlivu na misii viz dále např. PALMER, James T. *The Apocalypse in the Early Middle Ages*. Cambridge 2014, s. 57–68.

⁹⁵ O vyslání misie přitom pravděpodobně požádal ambiciózní kentský král Ethelbert, který měl za manželku franskou křesťanku Bertu. Viz SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: Antika a středověk*. Praha 2013, s. 137.

⁹⁶ Základní přehled viz např. STENTON, Frank. *Anglo-Saxon England*. Oxford 2001, s. 96–129; 165–176.

⁹⁷ Výstižně k vlivu *Dialogů* Řehoře Velikého na franskou hagiografickou tradici HELVÉTIUS, Anne-Marie. *Hagiographie und Heiligenverehrung*. In: *Die Franken, Wegbereiter Europas. Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben (Vol. I)*. Mainz 1996, s. 402.

Řehoře I., sv. Benediktu z Nursie.⁹⁸ V druhé knize *Dialogů* je Benedikt popsán jako vzorný příklad asketického mnicha, který zasvětil celý svůj život službě Bohu. Ideály svatosti u Řehoře I. neměly mnoho společného s ideály vzdělanosti, ostatně sám Benedikt měl být v mládí poslán otcem do Říma na studia, ta však záhy opustil, neboť se obával, že světská moudrost by ho mohla nechat upadnout do propasti, a zbytek života věnoval monastickému způsobu života.⁹⁹ Stejně jako v případně merovejské hagiografie, i u sv. Benedikta je důležitý důraz na konání zázraků, a to i po světcově smrti.¹⁰⁰

Pro anglosaské mnichy v době karolinské tak zůstával Řehoř I. neopomenutelnou autoritou, která stála u počátku misie sv. Augustina, a tedy christianizace jejich vlasti. Zároveň podal svým dílem a svým vlivem základy budoucího úspěchu benediktinů. Život sv. Benedikta byl v následujících staletích v západním monastickém prostředí mimořádně populární. Šíření Benediktovy řehole šlo ruku v ruce s vlivem života sv. Benedikta,¹⁰¹ který se tak stal známým takřka ve všech částech latinského křesťanského universa.¹⁰² Řehořovo dílo pak v jistém smyslu završily karolinské klášterní reformy, které znamenaly prosazení řehole sv. Benedikta v celém franském kulturním světě.¹⁰³

---

⁹⁸ Standardní kritická edice – VOGÜÉ de, Adalbert (ed.). *Gregoire Le Grand. Dialogues: Tome I–III*. Paris 1978, 1980. Reprint edice druhé knihy *Dialogů* podle de Vogüé nabízí např. VOLLMANN-PROFE, Gisela (Hrsg.). *Gregor der Große: Vita Benedicti. Das Leben und die Wunder des verehrungswürdigen Abtes Benedikt*. Stuttgart 2015.

⁹⁹ VOLLMANN-PROFE, Gisela (Hrsg.). *Gregor der Große: Vita Benedicti*, s. 14.

¹⁰⁰ Viz tamtéž, s. 126–128.

¹⁰¹ Do severogalského prostředí se měl text, dle H. C. Lawrence, dostat v 7. stol., přičemž rozšíření řehole mělo být úzce propojeno právě s šířením Benediktova kultu. LAWRENCE, Clifford H. St. Benedict and his Rule. In: *History*. Vol. 67, No. 220. 1982, s. 193–164.

¹⁰² Velkým šířitelem benediktovy řehole na ostrovech měl být biskup Wilfrid (k Wilfridovi viz níže). „*Ideo autem venerabiliter vivens, omnibus carus, episcopalia officia per plura spatia agens, cum cantatoribus Aedde et Aeonan et cementariis omnisque pene artis institutoribus regionem suam rediens, cum regula Benedicti instituta ecclesiarum Dei bene melioravit.*“ Vita Wilfridi I. episcopi Eboracensis auctore Stephano. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer.* 6. Hannover 1913, s. 209.

¹⁰³ K rozšíření Benediktovy řehole a *Dialogů* Řehoře Velikého ve franském světě viz např. LICHT, Tino. Die ältesten Zeugnisse zu Benedikt und dem benediktinischen Mönchtum. In: *Erbe und Auftrag: benediktinische Zeitschrift; monastische Welt*. Vol. 89. 2013, s. 436–438, kde autor ukazuje, že dané texty měly být ve franském prostředí známy od 7. stol. Ostatně již H. C. Lawrence upozornil, že text Benediktovy řehole měl být znám v polovině 6. stol. v Provence, což soudí podle jistých zmínek u Aureliána z Arles. Viz LAWRENCE, Clifford H. St. Benedict, s. 193.

Svatý Amandus a svatý Wulfram: Příklady kontinentálních světců-misijonářů¹⁰⁴

Do franské hagiografie se zároveň pod vlivem příkladu misie mnicha Augustina dostal nový prvek v podobě christianizačního étosu.¹⁰⁵ Účinnosti misijní strategie pro prosazování politických cílů si navíc již od dob Brunhildy a jejích synů všímali i samotní Merovejci. Misijní politika Merovejců pak dospěla svého jistého vrcholu za Dagoberta I. (629–639).¹⁰⁶

Dobrym příkladem výše uvedených tendencí je *Život biskupa Amanda*.¹⁰⁷ Amandus, jak nás zpravuje jeho svatopis, pocházel z Akvitánie, vstoupil do kláštera a postupně procestoval Galii, a dokonce doputoval až do Říma.¹⁰⁸ O vlivu irské tradice na *Vita Amandi* v případě popisu Amandových cest není pochyb.¹⁰⁹ Další vliv irské tradice lze spatřovat v popisu Amandova povýšení do biskupského stavu. Došlo k němu pod

---

¹⁰⁴ Výběr sv. Amanda a sv. Wulframa se jeví jako příhodný, neboť se jedná o světce závěru doby merovejské, kteří působili v centrech karolinské moci a i jejich životní dráhy byly s Karlovci svázány. Zároveň se jedná o nejvýznačnější „franské“ misionáře předanglosaského období. Ke kontextu srov. např. ANGENENDT, Arnold. *Das Frühmittelalter*, s. 262–264; WERNER, Matthias. *Der Lütticher Raum in frühkarolingischer Zeit. Untersuchungen zur Geschichte einer karolingischen Stammlandschaft*. Göttingen 1980, s. passim.

¹⁰⁵ Vliv Augustinovy misie na franské prostředí zkoumal např. WOOD, Ian N. Augustine and Gaul. In: GAMESON, Richard. *St. Augustine and the conversion of England*. Stroud 1999, s. 68–82. Nejnověji pak TINTI, Francesca. *Europe and the Anglo-Saxons*. Cambridge 2021, s. 28n.

¹⁰⁶ Výstižně WOOD, Ian N. *The Missionary Life: Saints and the evangelisation of Europe, 400–1050*. Harlow 2001, s. 32–33. Dále viz WOOD, Ian N. *The Merovingian Kingdoms: 450–751*. London – New York 1994, s. 313–315. Pozornost je v této části zaměřena zejm. na fenomény, které jsou zásadní pro raně karolinskou hagiografickou tradici. Ostatně celá řada interpretačně zajímavých aspektů, jako např. *topoi* světce-řemeslníka v *Životě sv. Eligia*, zůstává pouze atypickou výjimkou. Viz např. GUREVIČ, Aron. J. *Kategorie středověké kultury*. Praha 1978, s. 204. Stejně tak hagiografické spisy věnované svatým Audoinovi z Rouen, Aunemundovi z Lyonu, Leudegarovi z Autumnu či Praejectovi z Clermontu, které mají zásadní význam pro historické poznání pozdně merovejské Galie, měly jen malý vliv na pozdější karolinskou hagiografickou produkci, která naopak vytěšňovala paměť na tyto světce z konkurenčních franských rodů. Životy těchto světců se zabýval zejména FOURACRE, Paul. The Work of Audoenus of Rouen and Eligius of Noyon in Extending Episcopal Influence from the Town to the Country in Seventh-Century Neustria. In: *Studies in Church History*. Vol. 16. 1979, s. 77–91; FOURACRE, Paul. Merovingian History and Merovingian Hagiography. In: *Past and Present*. Vol. 127. 1990, s. 3–38; FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France: History and Hagiography 640–720*. Manchester – New York 1996, passim; MCNAMARA, Jo A. Dado of Rouen, Life of St. Eligius of Noyon. In: HEAD, Thomas (ed.). *Medieval Hagiography: An Anthology*. New York – London 2000, s. 137–139; FOURACRE, Paul. Conflict, Power and Legitimation in Francia in the Late Seventh and Eighth Centuries. In: ALFONSO, Isabel – KENNEDY, Hugh – ESCALONA, Julia (eds.). *Building Legitimacy: Political Discourses and Forms of Legitimation in Medieval Societies*. Leiden – Boston 2004, s. 3–26.

¹⁰⁷ Dále uváděn jako *Vita Amandi*. Edice *Vita Amandi episcopi*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 5*. Hannover 1910, s. 395–485. Jak dokázal I. Wood, i přes námitky B. Krusche se jedná o text představující obraz merovejského misionáře poloviny 7. století. WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, zde. s. 42.

¹⁰⁸ *Vita Amandi episcopi*, s. 431–434, jeho cesta je přitom označena jako peregrinatio, tamtéž, s. 433.

¹⁰⁹ K tomu WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 39n.

nátlakem, jak je v hagiografickém *topoi* typické, avšak Amandovi nebyl zprvu přidělen žádný biskupský stolec.¹¹⁰ V lutyšském prostoru spolupracoval právě s Karlovcí (zejména s Idou při zakládání kláštera Nivelles)¹¹¹ a o svůj biskupský stolec se patrně takřka nestaral – v Maastrichtu, kde byl později ordinován biskupem, se měl zdržovat pouze v roce 649.¹¹²

Vita Amadni uvádí, jak Amandus během své činnosti zakládal kláštery, křtil pohany a ničil jejich svatyně. Všechny tyto události se přitom měly, podle autora svatopisu, odehrávat v úzké, leč ne vždy nekonfliktní spolupráci s franskými králi. Pozoruhodná je i spolupráce Amada s papežstvím (resp. s papežem Martinem I.), která jinak není pro merovejské prostředí zcela typická. Z *Vita Amandi* také vyplývá obraz christianizace, který se téměř blíží honu na pohany, když Amandus získává od krále povolení užívat násilí jako donucovacího prostředku ke konverzi. Takto vylíčený příklad svatého Amada poskytuje již určitý předobraz spolupráce karolinských majordomů a panovníků s misionáři při prosazování jejich vlastních politických ambic, jak je dobře patrné například ve Frísku a Sasku.

„Franští“ misionáři zpravidla nepocházeli z centrálních oblastí Franské říše a nejednalo se tedy o zástupce konkurenčních šlechtických rodů – což platí i pro osobu svatého Amada, který pocházel z periferní Akvitánie.¹¹³ Není bez zajímavosti srovnat činnost sv. Amada a pozdějších anglo-saských misionářů se světcem z řad domácí franské aristokracie – například se sv. Wulframem († 696/697).¹¹⁴

*Život svatého Wulframa*¹¹⁵ se hlásí do doby záhy po světcově smrti (kolem roku 700). Jedná se však o produkci doby karolinské (přelom 8. a 9. století), která záměrně

---

¹¹⁰ *Vita Amandi episcopi*, s. 433–435.

¹¹¹ K politickým vazbám sv. Amada na Karlovce (jakými bylo zakládání kláštera Nivelles) viz doposud nejpodrobněji WERNER, Matthias. *Der Lütticher Raum*, zde např. s. 354–368. Dále viz níže.

¹¹² MINKE, Alfred. Bistum Lüttich. In: GATZ (ed.). Erwin. *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*. Stuttgart 2003, s. 370–371.

¹¹³ *Vita Amandi episcopi*, s. 435–443. Výstižně WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 40n.

¹¹⁴ Ačkoliv christianizaci Fríska je věnována pozornost ve čtvrté kapitole této práce, *Život svatého Wulframa* nemá na studium legitimizačních strategií Karlovců větší vliv, neboť reaguje až na karolinské spisy z pohledu mnichů z kláštera St. Wandrille a jeví se jako smysluplnější o ní hovořit na tomto místě. Datum úmrtí sv. Wulframa (stejně jako celý světcův život) je velmi obtížné opřít o pevnou chronologii. Jako nejpravděpodobnější doba úmrtí se jeví přelom let 696/697, viz FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 76.

¹¹⁵ Dále uváděn jako *Vita Vulframni*. Edice *Vita Vulframni episcopi Senonici*. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer.* 5. Hannover 1910, s. 661–673.

vytváří dojem vzniku v pozdně merovejské době.¹¹⁶ Podle *Vita Vulframni* pocházel Wulfram z urozeného prostředí a od mládí měl blízko k merovejským panovníkům. To mu mělo také zajistit zvolení biskupem ze Sens. Na tuto pozici však prý později rezignoval a uchýlil se do kláštera ve Fontenelle. Známa je zejména Wulframova následná aktivita, kdy se měl angažovat jako misionář ve Frísku – zde měl přesvědčovat ke konverzi fríského vévodu Radboda a úspěch měl mít již na dosah ruky. Fríský vévoda však údajně na poslední chvíli změnil názor a od křtu upustil poté, co se dozvěděl, že by po smrti nepobýval se svými předky.¹¹⁷

Skutečné důvody Wulframova neúspěchu se jistě nedozvíme, je však třeba poznamenat, že příběhy ve *Vita Vulframni* více než historickou realitu christianizace Fríska odráží politické a mocenské ambice kláštera St. Wandrille.¹¹⁸ Za povšimnutí také stojí skutečnost, že misionář z centra franské říše – pravděpodobně člen nějakého franského aristokratického rodu – na rozdíl od misionářů, kteří byli ve službách karolinské dynastie, ve svém misijním díle neuspěl. Jestli byl Wulframův neúspěch skutečně podmíněn absencí karolinské podpory (či zda jsou Wulframovy misijní aktivity fabulací mnichů ze St. Wandrille), je přitom vedlejší. *Topoi* hagiografie doby karolinské má utvrzovat své čtenáře, že světec misionář potřebuje ke svému úspěchu podporu franských panovníků, respektive jejich majordomů. Frísko si tak muselo ještě chvíli „počkat na svoji konverzi“, která měla být výsledkem až dalších aktivit cizince Willibrorda, který podle karolinského hagiografického narativu patřil mezi přední podporovatele karolinských majordomů. Zde je opět ale nutno upozornit, že se jedná jen o obraz v historické paměti, jak jej reprezentují životy anglosaských misionářů, které byly sepsány v karolinském okruhu. Ani spolupráce

---

¹¹⁶ Podle I. Wooda spis vznikl v reakci na Alkuinův *Život sv. Willibrorda*, patrně na začátku 9. stol. Srov. např. WOOD, Ian N. Saint Wandrille and its Hagiography. In: LOUD, Graham A. – WOOD, Ian N. (eds.). *Church and Chronicle in the Middle Ages. Essays presented to John Taylor*. London – Rio Grande 1991, s. 1–14, zejm. 13–14; FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 76. Rukopisné dochování a problematiku datace vzniku spisu shrnuje HOWE, John. The Hagiography of Saint-Wandrille (Fontenelle) (Province of Haute-Normandie). In: HEINZELMANN, Martin (ed.). *L'hagiographie du haut Moyen Âge en Gaule du Nord. Manuscrits, textes et centres de production*. Stuttgart 2001, s. 154–159.

¹¹⁷ *Vita Vulframni episcopi Senonici, passim*, slavná scéna s vévodou Radbodem s. 668.

¹¹⁸ Bádání se snaží někdy případnou důvěryhodnost zpráv *Vita Wulframni* opřít o nejpozoruhodnější zprávu spisu, ve které Radbod odmítá křest. Důraz na společný posmrtný život s předky by totiž snad mohly dokazovat i hmotné prameny, zejm. diskutovaný případ dánského krále Haralda Modrozuba, který měl nechat přenést tělo svého otce Gorma z pohanské mohyly v Jellingu do křesťanského kostela, aby zajistil spásu jeho duše. Viz např. GELTING, Michael H. Království dánské. In: BERENDOVÁ, Nora (ed.). *Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*. Praha 2013, s. 94–95. Přesto je třeba zdůraznit, že aktivity sv. Wulframa, jak jsou zobrazeny ve *Vita Wulframni*, se pohybují zcela mimo rámec známé chronologie christianizace Fríska a spis samotný nemá pro popis historie christianizace Fríska větší hodnoty. Srov. výstižně FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 76.

sv. Willibrorda s karolinskými majordomy nemusela totiž zdaleka vypadat tak, jak je hagiografickými spisy prezentována – zde ostatně moderní výzkum ukázal, že Willibrord jednal i s dalšími franskými rody, tedy s karolinskou konkurencí.¹¹⁹

Beda Ctihodný a anglosaští misionáři

Irové nebyli jedinými ostrovany, kteří se podíleli na vývoji franské církevní kultury. V závěru 7. století lze pozorovat počátky intenzivního zájmu anglosaských duchovních o evropský kontinent.¹²⁰ Právě anglosaští misionáři tak zahájili a do značné míry utvářeli i třetí a závěrečnou fázi předkarolinského monasticismu.¹²¹ Anglosaský vliv byl zcela zásadní i na vývoj franské hagiografické tradice a na podobu vztahu mezi „hlavními hrdiny“ této literatury a franskými králi.

Z hlediska anglosaské hagiografické tradice zaujímá svým významem výsadní postavení dílo Bedy Ctihodného. Tento přední ostrovní intelektuál sepsal kromě jiného i řadu hagiografických textů.¹²² Největší vliv na hagiografickou produkci 8. století však měly jeho *Církevní dějiny národa Anglů*. Beda je dokončil roku 731, a ačkoliv nejde o hagiografický spis, hlavními hrdiny jsou právě světci a jejich činy.¹²³ Stěžejním narativem se Bedovi v tomto díle stala historie christianizace. Poté, co je již většina Anglie úspěšně obrácena ke křesťanství, přesouvá se pozornost také na evropský kontinent. U Bedy Ctihodného je tedy historie především historií evangelizace. Ta má přitom jasně danou podobu – misijní činnost je prováděna se shora dolů, kdy misionáři přichází za králi, aby je pokřtili, a ti následně provádějí christianizaci na svém panství. Misijní aktivita je zásadně vedena ve spolupráci se světskou mocí. Model misijní činnosti, který Beda

---

¹¹⁹ Srov. PALMER, James T. *Anglo-Saxons in a Frankish World, 690–900*. Turnhout 2009, s. 16. Podrobně GOETZ, Hans-Werner. Karl Martell und die Heiligen: Kirchenpolitik und Maiordomat im Spiegel der spätmerowingischen Hagiographie. In: JÖRG, Jarnut – NONN, Ulrich – RICHTER, Michael (Hrsg.). *Karl Martell in seiner Zeit*. Sigmaringen 1994, s. 101–118.

¹²⁰ Pozoruhodná je především aktivita biskupa Wilfrida, který se měl stát významným šířitelem franské podoby episkopátu na ostrovech. Výstižně POLEHLOVÁ, Helena. *Pokorný plamének anglického národa – svatý Wilfrid z Yorku v kontextu anglo-latinské hagiografie 8.–12. století*. Praha 2021, s. 18; 25–26.

¹²¹ PRINZ, Friedrich. Die Entwicklung des Mönchtums. In: *Die Franken, Wegbereiter Europas. Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben (Vol. I)*. Mainz 1996, s. 318.

¹²² K Bedovi jako autorovi hagiografie viz např. POLEHLOVÁ, Helena – POLEHLA, Petr. *Non angeli sed Angli. Kult svatých v latinské literatuře raně středověké Anglie*. Červený Kostelec 2012, s. 131–137. Výstižně k podobě kultu svatých v anglosaské Anglii viz BLAIR, John. *The Church in Anglo-Saxon Society*. Oxford 2005, s. 141–149.

¹²³ Základní edice *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*. Ed. PLUMMER, Carolus. *Venerabilis Baedae Opera Historica*. Oxford 1896, s. 9–360. Okolnosti vzniku a základní interpretační možnosti shrnuje BROWN, George H. *A Companion to the Venerable Bede*. Woodbridge 2009, s. 101–116.

vytvořil, se ukázal jako zcela odpovídající potřebám autorů doby karolinské, jak je patrné například u rádce Karla Velikého, anglosaského mnicha Alkuina.¹²⁴ Ostatně již Beda Ctihodný poskytl jistý vzor pro pozdější karolinské autory i příběhem o misii Willibrorda a jeho druhů ve Frísku, který se dá chápat i jako legitimizace mocenské expanze Pipina II. do těchto krajů.¹²⁵

Kromě modelu, který poskytnul karolinským autorům Beda Ctihodný, je třeba zmínit i samotný fenomén anglosaských misí na kontinent. První anglosaští misionáři přišli na kontinent ještě v době, než Beda začal psát svoje církevní dějiny. Nejstarším známým misionářem byl sv. Wilfrid, o kterém ostatně jako o prvním misionáři u Frísů referuje i sám Beda.¹²⁶ V závěru 7. století pak následovala mise Willibrorda a jeho druhů – tehdy ještě byla dominantní silou v Anglii Northumbrie, a právě z ní pocházeli první anglosaští misionáři. Hlavní proud misionářů se však vydal na svou cestu až v době mercijské hegemonie, a tedy až po Bedovi. Jako velmi pravděpodobné se přitom jeví, že právě Beda nasměroval zájem této generace anglosaských misionářů do periferních oblastí Franské říše.¹²⁷

Starší historiografie pohlížela na tyto muže a ženy jako na pochodně světla v době temna – jejich hodnocení se moc nelišilo od karolinského hagiografického narativu a byli vnímáni jako velcí hybatelé dějin, kteří svojí prací zachraňovali Germány z pohanství a barbarství. Moderní bádání přišlo s celou řadou revizí a oslavný karolinský narativ bývá stále víc podrobován kritice.¹²⁸ Jedním z možných směrů výzkumu anglosaských světců se jeví studium jejich hagiografie jakožto „literárních argumentů“. Z hlediska této práce je proto nutné snažit se porozumět tomu, jaký obraz minulosti měl být vytvářen karolinskou hagiografií a jaký smysl měly jednotlivé spisy ve své době. Jak ostatně poznamenal J. T. Palmer, není rozhodně žádná náhoda, že v domovině anglosaských misionářů

---

¹²⁴ WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 42–45. Není přitom pochyb, že misijní praxe za časů Bedy Ctihodného vypadala zcela odlišně, než jak ji ve svém centralizovaném a pevně organizovaném modelu Beda popsal. Srov. např. KLEINSCHMIDT, Harald. *Die Angelsachsen*. München 2011, s. 16–17.

¹²⁵ Srov. *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, s. 298–301. Legitimizací se v této práci míní určitá strategie daného jedince či skupiny, jak z mocenského vzestupu, který je učiněn *via facti*, učinit vzestup *de iure*, a tím jej ospravedlnit před svým okolím.

¹²⁶ Ve Frísku se měl přitom, dle Bedy, Wilfrid ocitnout náhodou, když jej bouře na moři zahнала k fríským břehům. Viz *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, s. 326. Ke kontextu Wilfridovy činnosti srov. např. KLEINSCHMIDT, Harald. *Die Angelsachsen*, s. 58. Nejnověji pak viz POLEHLOVÁ, Helena. *Pokorný plamének*, s. 13–29.

¹²⁷ Srov. WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 43–44. BLAIR, John. *The Anglo-Saxon Age: A Very Short Introduction*. Oxford 2000, s. 31–38.

¹²⁸ Pro přehled poválečného diskurzu viz PALMER, James T. *Anglo-Saxons in a Frankish World*, s. 9–21.

nevznikly žádné hagiografické spisy, které by oslavovaly jejich úspěchy.¹²⁹ Je zřejmé, že v případě budování paměti na svaté anglosaské misionáře se jedná o pole výsostného zájmu karolinské dynastie.

2.2 Vzestup Karlovců ve Franské říši

Počátky Karlovců: Arnulf z Met a Pipin Starší

Počátky vývoje, který vedl k vzestupu rodu Karlovců, bádání obvykle spatřuje již v závěru 6. století. Po smrti Chlotara I. (561) vypukly spory mezi jeho čtyřmi syny, které po smrti jednoho z nich, Chariberta I. (567), nabraly podobu občanské války (*bellum civile*).¹³⁰ Právě dělení Franské říše po smrti Chariberta I. a následující období vnitrodynastických sporů vedlo k postupné konsolidaci budoucích říšských částí Austrasie, Burgundska a Neustrie a k vzestupu a upevnění moci šlechty v jednotlivých částech říše.¹³¹ Mezi těmito šlechtickými skupinami lze v závěru občanské války Merovejců spatřit i první známé předky rodu Karlovců – Arnulfa z Met a Pipina Staršího.¹³² O nich je poprvé slyšet na začátku 7. století, kdy se postavili do čela odporu proti královně regentce Brunhildě, která se pokoušela v Burgundsku a Austrasii prosadit po smrti Theudeberta II. a Theudericha II. svého pravnuka Sigiberta II.¹³³

Vzestup Karlovců, stejně jako řady dalších šlechtických skupin, je tak do jisté míry spojen s vládou Chlotara II., který právě skupinám franských šlechtických rodů vděčil za

---

¹²⁹ Tatmész, s. 8.

¹³⁰ Tímto termínem označuje Řehoř z Tours vlastně celé období od roku 561, viz prolog páté knihy historie. Gregorii episcopi Turonensis libri historiarum X., s. 193–194. Řehořův termín je do jisté míry výstižný, ačkoliv spíše než o občanskou válku šlo o krvavé spory uvnitř merovejské dynastie. Srov. HARTMANN, Martina. *Die Merowinger*. München 2012, s. 30.

¹³¹ Podrobně viz DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum*, s. 65n.

¹³² Autor v této kapitole nerozporuje klasický pohled na Arnulfa jakožto otce Ansegisela a snaží se o podání co nejkonvenčnější verze vzestupu Karlovců, jak jej prezentuje současné bádání. Základní výzkum raných Karlovců provedl HLAWITSCHKA, Eduard. Die Vorfahren Karls des Großen. In: BEUMAN, Helmut (Hrsg.). *Karl der Grosse. Lebenswerk und Nachleben. Vol. I. Persönlichkeit und Geschichte*. Düsseldorf 1965, s. 51–82, na něhož navazují všechny další studie.

¹³³ Viz *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 140–141. Srov. např. KAISER, Reinhold. *Das Römische Erbe und das Merowingerreich*. München 2004, s. 28–33. Ke kontextu fenoménu královen regentek srov. např. SUCHÁNEK, Drahomír. Vláda žen. Autorita a postavení žen na počátku vrcholného středověku. In: *Historický obzor*. Roč. 18, č. 1/2, 2007, s. 24–26, kde je vrchol tohoto fenoménu ve Franské říši kladen právě do času Brunhildy a Fredegundy.

svůj nástup v celé Franské říši (613).¹³⁴ Na oplátku pak Chlotar II. nechal každé říšské části majordoma a jistou autonomii.¹³⁵ Rok po svém nástupu na franský trůn svolal Chlotar II. také říšský sněm a synodu do Paříže, kde nechal vydat hojně diskutovaný *Edictum Chlotharii*, který právně upravoval vztah panovníka ke šlechtě.¹³⁶

V téže době, tedy rok po nástupu Chlotara II., byl Arnulf zvolen biskupem Met, jednoho z nejdůležitějších austrasijských biskupství. O jeho předchozí kariéře a původu toho není mnoho známo – na dvoře Theudeberta II. získal hodnost *domesticus* a jeho mocenské zázemí se nacházelo v oblasti mezi horní Mázou a Moselou. V neklidných dobách občanských válek mezi Merovejci uzavřel politické spojení s dalším austrasijským velmožem – Pipinem (označovaný jako Pipin I. či Pipin Starší), jehož mocenské centrum bylo mezi střední Mázou, Ardenami a oblastí *Silva Carbonaria*, tedy severně od Arnulfových statků.¹³⁷

Austrasijská šlechta byla již na počátku 7. století značně sebevědomá a požadovala přímý přístup ke králi, kterého se dočkala skrze jmenování Dagoberta, syna Chlotara II., jako spoluvládce (*consors regni*), přičemž jeho rádci se stali právě Arnulf z Met a Pipin Starší. Zde je nutné upozornit, že ačkoliv pozdější zprávy, zejména tzv. *Fredegarova kronika*, vlastně redukují celou austrasijskou šlechtickou obec jen na Arnulfa z Met a Pipina Staršího, jedná se o zjednodušení a pozdější prokarolinskou interpretaci, neboť na počátku 7. století byl šlechtických uskupení v Austrasii větší počet, jak ukazují například i osudy významných šlechticů, jakými byl první austrasijský majordom Rado a jeho nástupce v úřadu Hugo (či Chucus). Vzestup předků pozdějších Karlovců tedy rozhodně nebyl samozřejmý.¹³⁸

---

¹³⁴ Prvním známým činem předků Karlovců tak byla zrada, která napomohla Chlotarovi II. k trůnu. UBL, Karl. *Die Karolinger*, s. 14. K pozadí historických událostí srov. např. DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum*, s. 146n.

¹³⁵ Úřad majordoma se rozvinul v průběhu 6. století z úřadu správce dvora (ve smyslu venkovské usedlosti) jako výsledek přirozeného fungování franské společnosti, resp. krystalizace jejích struktur. Majordom postupně sloužil jako prostředník mezi franskými předáky a panovníkem. Teprve na počátku 7. století se ustálil majordomát jakožto zastřešující úřad pro jednotlivá dílčí království. Srov. FISCHER, Andreas. *Karl Martell: Der Beginn karolingischer Herrschaft*. Stuttgart 2012, s. 23–24. Podrobně GOETZ, Hans-Werner. *Der fränkische maior domus in der Sicht erzählender Quellen*. In: HAPP, Sabine – NONN, Ulrich (Hrsg.). *Vielfalt der Geschichte: Lernen, Lehren und Erforschen vergangener Zeiten; Festgabe für Ingrid Heidrich zum 65. Geburtstag*. Berlin 2004, s. 11–24.

¹³⁶ BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 38–39.

¹³⁷ EWIG, Eugen. *Die Merowinger und das Frankenreich*, s. 117n. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 40. UBL, Karl. *Die Karolinger: Herrscher und Reich.*, s. 14.

¹³⁸ HAGENEIER, Lars. *Der politische Rahmen*. In: LAUDAGE, Johannes – HAGENEIER, Lars – LEIVERKUS, Yvonne. *Die Zeit der Karolinger*. Darmstadt 2006, s. 9–11. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 40.

Ve dvacátých letech 7. století Arnulf a Pipin zdárně upevňovali svoji pozici v Austrasii. Skrze své dominantní postavení se snažili zejména vypořádat s představiteli konkurenčních rodů – roku 624 či 625 tak stáli zřejmě v pozadí vraždy jistého Chrodoalda, člena rodu Agilolfingů.¹³⁹ Situace se pro Arnulfa a Pipina změnila po začátku samovlády krále Dagoberta I. (628 či 629). Dagobert I. usiloval o udržování mocenské rovnováhy mezi jednotlivými rody, a tak byl Arnulf donucen rezignovat na úřad biskupa z Met a musel odejít do kláštera. Jeho nástupcem v Metách se tak pro změnu stal Agilolfingovec Goericus (629–643).¹⁴⁰ Personální změny v metském biskupství však neznamenal, že by Dagobert I. přímo stranil Agilolfingům – ostatně Pipin I. si udržel své postavení austrasijského majordoma. Navíc od roku 630 se stal Pipin I. vychovatelem Dagobertova syna Sigiberta, který se měl časem stát vládcem Austrasie.¹⁴¹ Politické spojenectví Arnulfa s Pipinem se dále upevnilo, když byla roku 635 provdána Begga, dcera Pipina I., za Arnulfova syna Ansegisela.¹⁴² Svě výsadní postavení v Austrasii si pak Pipin I. upevnil po smrti Dagoberta I. roku 639, kdy vládl za jeho nezletilého syna Sigiberta III. Následujícího roku však zemřel i Pipin I. (a patrně i Arnulf) a politický vzestup jejich rodu se mohl zdát být u konce.¹⁴³

„...*filium suum in regno constituens*.“:¹⁴⁴ Grimoald a Childebert Adoptivus

Období Franské říše po smrti Dagoberta I. bývá někdy označováno za dobu počátku vlády slabých králů, respektive silných majordomů. Přímí následníci Dagoberta I. však byli stále ještě silnými merovejskými panovníky a skutečný úpadek Merovejců lze sledovat spíše až po vraždě Childericha II. za slabé vlády Theudericha III. Také je nutno říci, že šlo o dlouhodobý proces, ve kterém nelze opomíjet například skutečnost, že případnou vládu

¹³⁹ Viz *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 146.

¹⁴⁰ Viz JÖRG, Jarnut. *Agilolfingerstudien. Untersuchungen zur Geschichte einer adligen Familie im 6. und 7. Jahrhundert*. Stuttgart 1986, s. 74. Není bez zajímavosti, že Karlovcí se do úřadu metského biskupa dostanou opět záhy po Goericovi skrze Arnulfova syna Chlodulfa (biskupem v Metách patrně 657–697). Srov. SCHIEFFER, Rudolf. *Die Karolinger*. Stuttgart 2014, s. 15–21. SCHOLZ, Sebastian. *Die Merowinger*. Stuttgart 2015, s. 204n.

¹⁴¹ BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 41–42. Skutečnost, že Dagobert I. vyhověl šlechtě a dosadil do Austrasie jako podkrále svého syna Sigiberta, mohla souviset s avarským tlakem, resp. s válkami s kmenovým uskupením pod vedením kupce Sáma. Ke konfliktu srov. POHL, Walter. *Die Awaren: Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr.* München 1988, s. 256–261.

¹⁴² EWIG, Eugen. *Die Merowinger und das Frankenreich*, s. 163.

¹⁴³ *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 42–43.

¹⁴⁴ *Liber Historiae Francorum*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer.* 2. Hannover 1888, s. 315–316.

nevykonávali za Merovejce jen majordomové, ale také silné královny-regentky.¹⁴⁵ Je třeba též upozornit, že na pozadí politických svárů probíhaly změny uvnitř franské církve, kdy například královna-regentka Balthilda vyčlenila význačné kláštery z biskupské jurisdikce přímo pod královskou správou.¹⁴⁶

V době po smrti Pipina I. nedokázali předkové Karlovců uhájit své postavení a místo austrasijského majordoma získal jistý šlechtic Oto. Proti tomuto Otovi se však spojil mladý Grimoald, jakožto hlava rodu Arnulfovců-Pipinovců, s dalším významným představitelem austrasijské šlechty, s kolínským biskupem Kunibertem, se kterým spolupracoval již Pipin I. Společně pak Grimoald a Kunibert provedli úspěšný převrat a Grimoald získal úřad austrasijského majordoma. Své mocenské postavení v Austrasii pak Grimoald upevnil skrze obsazování význačných biskupských úřadů svými příbuznými.¹⁴⁷

Zde je nutno poukázat na skutečnost, která je sice známá, nicméně při popisu spolupráce mezi Karlovcí a světci-misionáři se občas opomíjí. Obvyklý výklad vzestupu Karlovců upozorňuje totiž až na Pipina II. jakožto na majordoma, který rozeznal potenciál významu misionářské činnosti pro vlastní mocenský vzestup a pro expanzi karolinského vlivu.¹⁴⁸ Přitom již Grimoald spolupracoval s Akvitáncem Amandem, jehož činnost byla již výše naznačena. Amandus měl očividně k raným Karlovcům poměrně blízko. V okolí karolinských předků jej lze zaznamenat již ve čtyřicátých letech 7. století, kdy pomáhal Idě,¹⁴⁹ manželce Pipina I., při zakládání kláštera Nivelles.¹⁵⁰ Jako velmi pravděpodobné se jeví, že za dosazením Amanda do úřadu biskupa v Maastrichtu stál právě Grimoald – ostatně Amandus o biskupství neměl jevit zvláštní zájem, což mohlo Grimoaldovi

---

¹⁴⁵ Podrobně DRŠKA, Václav. Les rois fainéants – régés qui potestatem non habent? K některým aspektům "krize" pozdně merovejského království. In: STELLNER, František – KOVÁŘ, Martin (eds.). *Století objevů, diplomacie a válek: Sborník k 60. narozeninám profesora Aleše Skřivana*. Praha 2005, s. 165–178, který upozorňuje, že merovejští panovníci 7. století nebyli zdaleka pouhými pasivními loutkami na trůně bez jakékoli moci. Dále srov. např. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 43; 46. Z význačných regentek 7. století je třeba zmínit především Nanthildu – manželku Dagoberta I. a Balthildu – manželku Chlodvíka II. Ani jejich aktivity však nedokázaly zabránit silicím vlivu šlechtických rodů a jejich manévrovací prostor ve druhé polovině 7. století postupně zmizel. SUCHÁNEK, Drahomír. *Vláda žen*, s. 26.

¹⁴⁶ Srov. GEARY, Patrick J. *Before France and Germany: The Creation and Transformation of the Merovingian World*. New York – Oxford 1988, s. 187–188. HARTMANN, Martina. *Die Merowinger*, s. 49. PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 173n.

¹⁴⁷ SCHOLZ, Sebastian. *Die Merowinger*, s. 225–229.

¹⁴⁸ Srov. např. HAGENEIER, Lars. *Der politische Rahmen*, s. 13.

¹⁴⁹ Často též uváděna jako Itta či Iduberga.

¹⁵⁰ SCHIEFFER, Rudolf. *Die Karolinger*, s. 18–20. K zakládání Nivelles viz FOX, Yaniv. *Power and Religion*, s. 172–179. Dále viz třetí kapitola této práce.

vyhovovat. Dále je tedy možné předpokládat, že základy pozdější karolinské „misijní politiky“ lze spatřovat již v dobách kooperace Grimoalda a Amanda.

Na tomto místě je vhodné poznamenat, že klášter Nivelles očividně hrál v raných karolinských dějinách výsadní roli.¹⁵¹ Jako jeptiška zde žila jak výše zmíněná Ida, tak její dcera Gertruda, která byla v Nivelles první abatyší, a Grimoaldova dcera Wulfetrud, která se stala abatyší po smrti Gertrudy. Nivelles se již v 7. století stalo svatým centrem karolinského rodu. Gertruda byla v Nivelles záhy po své smrti (659) uctívána jako svěřice a jako svatá byla patrně uctívána i samotná Ida. Tím však karolinská touha po světcích z vlastního rodu nebyla ukojena – další světci mezi ranými Karlovci lze nalézt v osobě Beggy, dcery Pipina I. a manželky Ansegisela, jejíž úcta je spojena s klášteřem Andenne.¹⁵² Tyto skutečnosti dobře ukazují na cílenou politiku raných Karlovců, kteří usilovali o možnost mít ve svém rodě světce a povýšit se tak nad okolní regionální šlechtu. Vrcholem této karolinské snahy pak byla úcta ke sv. Arnulfovi jakožto svatému předku celého rodu, jak je ukázáno v následující kapitole.

Pozornost bádání se již dlouhodobě soustředí na výklad poměrně záhadné postavy Childeberta, zvaného *adoptivus*. O událostech týkajících se situace po smrti Sigiberta III., respektive „možného prvního pokusu Karlovců“ dostat se otevřeně do čela království, informují pouze kusé pramenné zmínky. Jedinou verzi příběhu vlastně nabízí jen tzv. *Liber historiae Francorum*, podle které Grimoald po smrti Sigiberta III. měl poslat Dagoberta (II.) do exilu do Irska a následně „učinit svého vlastního syna (Childeberta) králem“.¹⁵³ *Liber historiae Francorum* však reprezentuje neustrijský pohled na věc a neuvádí ani nic o adopci. O té nás naopak informují seznamy franských králů

---

¹⁵¹ K úloze klášterů v rodové politice franské šlechty a ve tvorbě rodových svatých viz PRINZ, Friedrich. *Heiligenkult und Adelsheerrschaft*, s. 541–542. Fundace klášterů měly plnit vícero zásadních funkcí, přičemž z hlediska úcty k předkům a rodové reprezentace je zde důležité zmínit, že snaha o zajištění spásy duše zemřelých předků nebyla rozhodně samoučelná, neboť skrze věčnou paměť na zesnulé zbožné předky budovali své legitimizační strategie žijící členové rodu. U franské aristokracie lze v případě zakládání klášterů pozorovat podobné tendence jako u české středověké šlechty, jak je výstižně popsal ŠIMŮNEK, Robert. *Reprezentace české středověké šlechty*. Praha 2013, viz s. 67n.; 81n., zejm. 84. Dále srov. GOETZ, Hans-Werner. *Život ve středověku*. Praha 2005, s. 102–122.

¹⁵² Viz zejména PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 185n. Dále srov. ENNENOVÁ, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha 2001, s. 78–79. WEMPLE, Suzanne F. *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister 500–900*. Philadelphia 1981, s. 54; 60–61.

¹⁵³ *Liber Historiae Francorum*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2*. Hannover 1888, s. 315–316, viz „[...] filium suum in regno constituens.“, Tamtéž, s. 316.

z 8. století.¹⁵⁴ Možných výkladů pramenné základny nabízí historiografie celou řadu.¹⁵⁵ Jisté je, že po smrti Sigiberta III. nastal zmátek, ze kterého vyšel vítězně Grimoald, který poslal Dagoberta (II.) do exilu. Do záležitosti se však poté vložili Neustrijci, v nastalém sváru umírají Grimoald i Childebert Adoptivus (o datum jejich úmrtí se vedou spory, jistě k tomu došlo nejpozději roku 662) a neustrjská strana dosadila do Austrasie svého krále Childeberta II. Verze příběhu v *Liber historiae Francorum* by tak mohla mít za účel legitimizovat útok Neustrijců. Z pohledu Karlovců se již tradičně řeší otázka, zda se jejich předkové opravdu snažili dosadit na královský trůn svého příbuzného a uskutečnit tak v jistém smyslu „dynastickou výměnu“ již v 7. století a po svém neúspěchu spočinulo na Karlovcích trauma, které by mělo vysvětlovat jejich dlouhou a neuspěchanou cestu za druhým pokusem o dynastický převrat, nebo zda se jednalo o běžnou roztržku v rámci merovejského rodu a karolinskou cestu k moci to tedy nijak systematicky neovlivnilo.¹⁵⁶ Ačkoliv má záležitost více možností výkladu, jako správnější se jeví varianta, že Karlovců si z celé záležitosti žádné „trauma“ neodnesli, neboť v zásadě celá záležitost se týkala pouze Grimoalda a zbylým členům rodu nijak neškodila. Dlouhá cesta ke změně dynastie (myšleno od roku 687 do roku 751) ve Franské říši měla tedy spíše jiné důvody, než rodové trauma rodu Pipinovců-Arnulfovců.¹⁵⁷ Mezi těmito důvody je třeba zmínit jednak konzervativnost tradiční rurálně založené společnosti, ve které je přirozené, že změna

---

¹⁵⁴ Srov. *Chronologica regum Francorum stirpis Merovingicae*. Ed. KRUSCH, Brusch – LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer.* 7. Hannover – Leipzig 1920, s. 476; 481. K tomu viz podrobně EWIG, Eugen. *Die fränkischen Königskataloge und der Aufstieg der Karolinger*. In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters Bd. 51*. 1995, s. 1–28.

¹⁵⁵ Originální a dobře podložená je zejména interpretace M. Bechera, podle nějž měl Childeberta adoptovat Grimoald. V tomto případě by více i vynikla symbolika jmen Sigibert a Childebert jako analogie k adopci Childeberta II., syna Sigiberta I., strýcem Guntramem. Viz BECHER, Matthias. Der sogenannte Staatsstreich Grimoalds. Versuch einer Neubewertung. In: JÖRG, Jarnut – NONN, Ulrich – RICHTER, Michael (Hrsg.). *Karl Martell in seiner Zeit*. Sigmaringen 1994, s. 119–147. Dodnes však spíše převládají zastánci klasické interpretace, která hovoří o prvním pokusu Karlovců o „Dynastiewechsel“. Srov. např. KAISER, Reinhold. *Das Römische Erbe*, s. 35–36. Podrobně viz též DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum*, s. 166n. Nedostatek pramenů ve své podstatě neumožňuje určit, které řešení je pravděpodobnější. Na druhou stranu problém „kdo koho adoptoval“ nemusí mít zásadní význam pro otázku „karolinského traumatu“, tj. otázku interpretace dlouhé cesty Karlovců ke královské koruně.

¹⁵⁶ Výstižně srov. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 44–45. SCHOLZ, Sebastian. *Die Merowinger*, s. 228–229.

¹⁵⁷ Je sice třeba poukázat, že badatelé často upozorňují např. na skutečnost, že po Grimoaldově pádu „pipinovsko-arnulfovský rod mizí na dvacet let z nejvyšší politiky království.“ Parafraze podle DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum*, s. 168. Na druhé straně existují rozumné argumenty, které ukazují, že prestiž Karlovců nemohla nijak zásadně utrpět. V době po Grimoaldově pádu došlo totiž ke sňatku Pipina (II.) s význačnou členkou austrasijské šlechty Plektrud, jejíž rodina ovládala statky od Trevíru až po Kolín. Srov. např. stručně UBL, Karl. *Die Karolinger: Herrscher und Reich.*, s. 17.

dlouho vládnoucí dynastie není vnímána jako pozitivní jev, jednak sakralitu panovnické dynastie.¹⁵⁸

Pipin Střední a počátky karolinské hegemonie

Ve Franské říši tedy vládli společně bratři Chlothar III. (v Neustrii a Burgundsku) a Childerich II., který byl dosazen za Childeberta Adoptiva v Austrasii.¹⁵⁹ Po smrti Chlotara III. roku 673 byla říše pod Childerichem II. sjednocena. Proti Childerichovi II. se však postavila v západních částech říše na odpor šlechta a roku 675 byl zavražděn. Tím zemřel poslední Merovejec, který se alespoň s částečným úspěchem snažil samostatně vládnout. Následoval mocenský svár mezi jednotlivými franskými šlechtickými rody – v Neustro-burgundsku reprezentovali hlavní skupiny franské šlechty zejména biskup z Autunu Leodegar a majordom Ebroin, v Austrasii pak Wulfoald. Merovejští králové – jako Theuderich III., syn Chlodvíka II., či Dagobert II., syn Sigiberta III., který byl povolán zpět z exilu – sloužili jednotlivým šlechtickým rodům jako legitimizační nástroje mocenské politiky. Ze střetu vyšel na západě na čas vítězně majordom Ebroin, který nechal zavraždit biskupa Leodegara a roku 679 i Dagoberta II. – následně sám vládnul za Theudericha III.¹⁶⁰

V Austrasii mezitím byla cesta zcela otevřená mocenskému vzestupu předků Karlovců. Po smrti Grimoalda stanul v čele rodu Pipin II. Ten si úspěšně získal nové spojence jako Martina, vévodu ze Champagne,¹⁶¹ a v samotné Austrasii posílil skrze svůj sňatek s Plectrud – dcerou vlivného šlechtice Hugoberta. Prvním velkým střetem mezi stranou Pipina II. a neustrisjkým majordomem Ebroinem byla bitva u Laonu roku 679,¹⁶² ve které Pipin II. prohrál a kde padnul jeho spojenec vévoda Martin. Pipinovi však napomohla politická nestabilita v Neustrii, která vedla k zavraždění Ebroina. Další velký střet u Tertry tak roku 687 již Pipin II. a jeho stoupenci vyhráli a následně postupně ovládli

---

¹⁵⁸ K tomu viz následující kapitola.

¹⁵⁹ Mocenská centra v této době představovaly vlastně již jen Neustrie a Austrasie, zatímco Burgundsko mizí do pozadí a je již zmiňováno spíše jen jako *nomen*. Srov. DRŠKA, Václav. *Dějiny Burgundska: Nomen Burgundiae ve středověku*. České Budějovice 2011, s. 82–83.

¹⁶⁰ Srov. KAISER, Reinhold. *Das Römische Erbe*, s. 37–38. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 45–46.

¹⁶¹ Viz *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 170.

¹⁶² V. Drška uvádí rok 680, DRŠKA, Václav. Franská říše na rozcestí: Vzestup Karlovců. In: *Historický obzor*. Roč. 11, č. 1–2. 2000, s. 17. Zápis ve Fredegarově kronice žádné datum pro bitvu u „Lucofao“ neuvádí (viz *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 170), ale muselo k ní dojít před Ebroinovou smrtí v roce 680.

západní části Franské říše, skrze spojenectví s klíčovými rody a konfiskaci královských a klášterních statků.¹⁶³

Období, které započalo vraždou mladého Childericha II. lze vnímat jako dobu skutečného úpadku merovejské moci. Ačkoliv panovníci nebyli zcela bezmocní, úpadek královské moci a autority je očividný. Theuderich III. sloužil až do své smrti roku 691 Pipinovi II. jako pouhá loutka na trůně, která legitimizovala Pipinovu aktivitu. O moci Karlovců v této době vypovídá i skutečnost, že po smrti Theudericha III. se říše nerozdělila – říše nejprve přešla na jeho nejmladšího syna Chlodvíka III. a po jeho smrti roku 694 na Childeberta III.¹⁶⁴ Ten sice již nebyl pouhou Pipinovou loutkou a Pipin II. neměl již ve Franské říši situaci zdaleka tak dobře pod kontrolou jako za Theudericha III., přesto měl dostatek prostoru pro rozvinutí vlastních mocenských a politických aktivit, včetně expanze do periferních oblastí Franské říše. O úpadku merovejské moci v posledních 64 letech jejich vlády (687–751) svědčí i to, že merovejští králové již nebyli ani pohřbíváni v tradičních místech rodové paměti (jakými byly kláštery Saint-Germain-des-Prés či Saint-Denis), ale v prostých městských kostelích bez výraznější tradice či významu.¹⁶⁵

V dobách vnitřních válek mezi jednotlivými franskými rody získávaly postupně více na samostatnosti okrajové oblasti Franské říše, jako například vévodství Alamanů, Bavorů a Durynků, Akvitánie či Provence. Karlovci postupně jednotlivé periferní oblasti získávali pod svou autoritu, a to skrze kombinaci vojenských výprav a misijní činnosti. S mocenskou expanzí do okrajových oblastí začali Karlovci – jmenovitě Pipin II. – v území Fríska, které navazovalo na statky jeho rodu v Austrasii (zásadní úlohu přitom sehrál sv. Willibrord a klášter Echternach). Ve Frísku tak Pipin II. naplno vyzkoušel strategii kombinace expanze s misíí, kterou následně použili jeho potomci, například v případě integrace Bavorska či dobývání Saska.¹⁶⁶

Svrchovaný majordom Karel Martell

Plán nástupnictví v majordomátu, které původně zamýšlel Pipin II. pro své syny z prvního manželství s Plectrud – Droga a Grimoalda – se neuskutečnil, neboť roku 708

---

¹⁶³ Srov. BUSCH, Jörg W. *Die Herrschaften der Karolinger 714–911*. München 2011, s. 4–5. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 46–47.

¹⁶⁴ Výstižně DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum*, zde zejm. s. 193.

¹⁶⁵ HARTMANN, Martina. *Die Merowinger*, s. 54. Viz KRÜGER, Karl Heinrich. *Königsgrabkirchen der Franken, Angelsachsen und Langobarden bis zur Mitte des 8. Jahrhunderts. Ein historischer Katalog*. München 1971, s. 32, resp. s. 201n., 207n. 210n.

¹⁶⁶ Podrobně viz čtvrtá kapitola.

zemřel Drogo a roku 714 byl zavražděn i Grimoald. Bratři však nezemřeli bezdětní. Drogo po sobě zanechal patrně několik synů, z nichž více je známo o Hugovi (který však byl určen pro dráhu biskupa) a Arnulfovi; Grimoald po sobě zanechal pouze jednoho syna Theudoalda. Po smrti Pipina II. roku 714 tak převzala za své nejstarší vnuky Arnulfa a Theudoalda regentství Plectrud. Arnulf byl jmenován vévodou ze Champagne a Theudoald převzal hodnost majordoma krále Dagoberta III. Proti tomuto rozdělení se však v Neustrii zvedla opozice, která vybrala za majordoma jistého Ragenfrida. Ten ve spolupráci s fríským vévodou Radbodem zvítězil roku 715 v bitvě u Compiègne nad stranou regentky Plectrud. V témže roce však zemřel Dagobert III. a pravděpodobně i mladičkový Theudoald.¹⁶⁷

Zatímco si šlechta v Neustrii zvolila za nového krále Chilpericha II., který potvrdil dosavadní pořádky, v Austrasii se zvedla šlechtická opozice vůči Neustrijcům. V jejím čele stanul Pipinův syn z druhého manželství – Karel, později nazývaný Martell. Ten byl doposud vězněn Plectrudou v Kolíně, po bitvě u Compiègne se mu však podařilo uprchnout. Když záhy opět vpadla neustrijská a fríská vojska do Austrasie, Karel nedokázal ještě upevnit své postavení v Austrasii a byl u Kolína poražen. Již následujícího roku (717) však porazil stranu své nevlastní matky v bitvě u Vinchy a do rukou se mu dostal královský poklad. Pod svou kontrolu pak postupně získal většinu Austrasie.¹⁶⁸

Aby Karel Martell podložil svou legitimitu, pozvedl na krále jistého příslušníka merovejského rodu, který je znám jako Chlotar IV. Roku 718 pak Karel zvítězil nad svými protivníky v bitvě u Soissons. Záhy po bitvě zemřel Chlotar IV. a Karel tak opřel svoji legitimitu o dosavadního krále – Chilpericha II. Ten fungoval jako Karlova loutka na franském trůně až do své smrti roku 721. Poté Karel pozvedl ještě jednoho Merovejce k vládě, a to Theudericha IV. Po jeho smrti roku 737 již Karel žádného dalšího krále nevybral a říše tak byla bez krále až do roku 743 – tedy ještě dva roky po smrti Karla Martella. Na tuto skutečnost se dlouhodobě zaměřuje pozornost bádání, neboť se jeví jako klíčová pro pochopení cesty Karlovců na franský trůn. Pokud Karel Martell neměl potřebu opírat legitimitu své moci o merovejské krále, proč rovnou neusedl na trůn? Je možné sledovat postupnou snahu Pipinovců-Arnulfovců k dynastickému převratu již od doby Grimoalda, která sílí za Karla Martella, a vláda jeho syna Pipina III. je jakýmsi vyvrcholením této snahy, nebo je třeba události čtyřicátých a padesátých let 8. století

---

¹⁶⁷ SCHIEFFER, Rudolf. *Die Karolinger* s. 33n.

¹⁶⁸ FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 50n.

hodnotit jako výsledek „realpolitiky“ a aktuálního konsenzu mezi Pipinem III. a franskou šlechtou? Pramenná základna uspokojivé vysvětlení neposkytuje. Samotná smrt Theudericha IV. nevzbudila žádnou větší pozornost. O osobní motivaci a plánech Karla Martella také nelze z pramenů nic bližšího vyvodit. Pozornost bádání se proto již dlouho upírá například k formulacím listin z daného období, které poskytují nepřímé důkazy o měnící se mentalitě.¹⁶⁹ Objasnění těchto otázek se proto liší u jednotlivých badatelů v zásadě podle toho, jak pojmají základy merovejské vlády a v čem vidí hlavní legitimizační strategii karolinských majordomů. Jako zcela zásadní se zde jeví otázka povahy královské sakrality Merovejců a hodnocení možností Karlovců tuto sakralitu „překonat“ či se jí nějak vyrovnat. Právě této problematice je proto věnována třetí kapitola.

Dvacet tři let, kdy byl Karel u moci, bylo prodchnuto takřka nepřetržitým sledem válečných tažení. Franská vojska takřka každoročně táhla do periferních oblastí říše – do Akvitánie, Fríska, Alemanie, Bavorska, Saska, Provence či Septimánie. V případě válečných tažení Karla Martella je pozoruhodný zejména křesťanský a christianizační étos, který lze v pramenech nalézt. V případě známého střetnutí u Poitiers roku 732 je v pokračování Fredegarovy kroniky Karel líčen jako bojovník za svatou věc – tedy za zneuctěného svatého Hilaria a ohroženého svatého Martina.¹⁷⁰ Podobný je i étos hagiografické produkce této doby. Jejich rozboru je věnována kapitola čtvrtá.

Období vlády Karla Martella se časově překrývá s pontifikátem papežů Řehoře II. a Řehoře III. Ti museli hledat nové směřování papežské politiky, neboť Byzantská říše již nejenže přestala od konce 7. století poskytovat papežství vojenskou ochranu, ale byzantský ikonoklasmus (zavedený císařem Lvem III.) v 8. století znamenal rozchod mezi Konstantinopolí a Římem. Papežství bylo nuceno hledat si nového spojence a na politické mapě tehdejší Evropy moc variant na výběr nemělo – jelikož spojenectví s Langobardy by pro papeže pravděpodobně znamenal konec jakýchkoliv ambic na universalistické pojetí jejich úřadu, v úvahu přicházeli především Bavoři a Frankové. Ačkoliv papežství sondovalo i u bavorského dvora, s Bavory nebylo možno počítat, neboť tou dobou byli poraženi spojenými silami Franků a Langobardů. Žádosti o pomoc se tak upínaly k Frankům, zosobněným jejich majordomem Karlem Martellem. Ten však neměl žádný zájem zpřetrhat své spojenectví s langobardským králem Liutprandem, které se mu ostatně

---

¹⁶⁹ Srov. MÜHLBACHER, Engelbert. *Deutsche Geschichte unter den Karolingern. Band I.* Darmstadt 1976, s. 622–623, který již v závěru 19. stol. shrnul hlavní výpovědní možnosti pramenné základny. Proto neudívá, že ani moderní hodnocení pramenů se v zásadě neliší, viz např. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 54–55.

¹⁷⁰ *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 175.

osvědčilo v případě bojů s muslimy a Bavorsy, a tak jednání prozatím uvázlo na mrtvém bodě.¹⁷¹

Jak bylo naznačeno, tradice mocenské spolupráce Arnulfovců-Pipinovců a zahraničních misionářů-biskupů měla dlouhé kořeny. Její počátek lze snad spatřovat již v dobách Grimoaldových, kvalitativně ji pak povýšil na novou úroveň Pipin II. Svůj vrchol našla v době Karla Martella a jeho synů, kteří spolupracovali s celým okruhem anglosaských misionářů soustředěných zejména okolo postavy Winfrieda-Bonifáce.¹⁷² Této problematice je z hlediska hagiografické literatury věnována čtvrtá kapitola, a to na příkladu christianizace a obsazení Fríska a Bavorska, a dále snahy o kulturně-náboženskou integraci říše. Zde je třeba alespoň zmínit, že tak jako ve svém důsledku sloužila christianizace Fríska za Willibrorda k šíření franského vlivu, stejný výsledek měla i činnost Bonifáce v Hesensku a Durynsku (což však apriori neznamená, že šlo o jakýsi promyšlený mocensko-politický kalkul).

O legitimitě postavení Karla Martella v závěru jeho vlády nemůže být pochyb – papež ho oslovoval jako „subregula“ (zde je patrné, že jeho kvazi královské postavení muselo být patrné i na mezinárodní scéně, neboť Franská říše žádného „regula“ tou dobou neměla).¹⁷³ Po smrti byl též jako král pohřben, a to v merovejské královské nekropoli v Saint-Denis.¹⁷⁴

Pipin Krátký a dynastický převrat – úvodní nástin

Karel Martell zemřel roku 741 a zanechal po sobě hned několik synů. Ti již mezi Franky neměli vně vlastní dynastie žádnou větší konkurenci. V následujících letech dokázal Pipin III., jakožto mladší syn z prvního Karlova manželství, postupně upevnit postavení nad svými bratry Karlomanem a Grifem a ujmout se samovlády (není bez

---

¹⁷¹ Tuto problematiku výstižně shrnuje NOBLE, Thomas F. X. *The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal State, 680–825*. Philadelphia 1991, s. 15–60; zde Noble podává i rozbor všech zásadních pramenů, jakými jsou v tomto případě zejména papežské listy a reakce Karla Martella. K počátkům byzantského ikonoklasmu viz AVENÁRIUS, Alexander. *Byzantský zápas o ikonu: K problematice východoeurópskeho symbolizmu*. Prešov 2016, s. 43–47.

¹⁷² Pro základní přehled viz např. PADBERG, Lutz von. *Christianisierung im Mittelalter*. Darmstadt 2006, s. 71n. SCHIEFFER, Rudolf. *Christianisierung und Reichsbildungen: Europa 700–1200*. München 2013, s. 25n. Nejnověji se wessexským okruhem okolo sv. Bonifáce kriticky zabýval PALMER, James T. *Boniface's Missionary Circles and Networks*. In: AAIJ, Michel – GODLOVE, Shannon (eds.). *A Companion to Boniface*. Leiden – Boston 2020, s. 46–67.

¹⁷³ Viz Codex epistolaris Carolinus. Ed. GRUNDLACH, Wilhelm. *MGH Ep. 3. Mer. et Kar. aevi: Tom. I*. Berlin 1892, s. 476–479.

¹⁷⁴ FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 187.

zajímavosti, že Bonifatiova církevní reforma, včetně uspořádání tzv. *Concilia Germanica*, se uskutečnila za vlády Karlomana a nikoliv Pipina III.).¹⁷⁵ Deset let od smrti Karla Martella pak Pipin III. dokázal uskutečnit dynastický převrat a sesadil posledního merovejského krále Childericha III. Této přelomové události bylo věnováno mnoho pozornosti generacemi badatelů, zde je třeba v souvislosti s matérií probíranou ve třetí kapitole uvést jen hlavní nástin události v reflexi dobových pramenů. Ve třetí kapitole pak bude nástup Pipina III. probrán v kontextu raně středověké panovnické (a šlechtické [!]) sakrality – v této souvislosti bude pozornost zaměřena zejména na otázku podoby obřadu, který se při nástupu Pipina III. roku 751 odehrál.

Po šesti letech, kdy Franská říše byla bez krále, nechali bratři Pipin III. a Karloman pozvednout do této hodnosti příslušníka merovejského rodu, který je známý pod jménem Childerich III. Jelikož se bratři zpočátku potýkali s odbojem v periferních oblastech, jakými byla Akvitánie či Alemanie, lze tento krok bez větších obtíží vykládat jako snahu legitimizovat své postavení v říši. K povýšení Pipina III. došlo až po narození jeho prvního syna Karla roku 748.¹⁷⁶ Dva roky před událostmi roku 751 pak nevedl Pipin III. žádnou válku.¹⁷⁷ O samotném převratu pak informují zejména *Annales regni Francorum* (vzniklé na dvoře Karla Velikého) a pokračování *Fredegarovy kroniky* (autorem je Childebrand, strýc Pipina III.):

„749. Würzburgský biskup Burkhard a kaplan Folrad byli posláni k papeži Zachariášovi, aby se optali ohledně králů ve Franské říši [Francia], kteří tou dobou jako králové neměli žádnou moc, jestli to je dobré, nebo nikoliv. A papež Zachariáš Pipinovi nařídil [mandavit], že je lépe králem nazývati toho, kdo má moc, než toho, kdo zůstává bez

---

¹⁷⁵ Bratři Pipin III. a Karloman nejdříve vyřadili ze hry svého nevlastního bratra Grifa a rozdělili si říši. Roku 747 odešel Karloman do kláštera (přičemž se mohl domnívat, že má zajištěné následnictví – navíc Pipin III. byl v této době stále bezdětný) a Pipin III. se chopil v říši samovlády. Srov. např. UBL, Karl. *Die Karolinger*, s. 23–30. BUSCH, Jörg W. *Die Herrschaften der Karolinger 714–911*, s. 12–13. V této době bylo důmyslným dělením říše též dokonáno pomyslné rozboření původních mocenských bloků šlechtických rodů Austrasie a Neustrie, o které se poměrně úspěšně snažil již Karel Martell. Srov. Tamtéž, s. 13. K transformaci „původní triády“ Austrasie, Burgundsko, Neustrie, ve „triádu novou“ označovanou jako *Germania*, *Francia* a *Gallia* viz výstižně DRŠKA, Václav. Smysl slov ideou svázaný: o protichůdném pohledu dvou kronikářů na jednu událost a jeho možných příčinách. In: DOLEŽALOVÁ, Eva – SOMMER, Petr (eds.). *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou: Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*. Praha 2016, s. 46–52.

¹⁷⁶ Původně byl považován za rok Karlova narození rok 742. Se zásadní revizí přišel K. F. Werner, který uvažoval o roku 747. Wernerovu tezi dále upravil M. Becher, podle něhož se měl Karel Veliký narodit roku 748. Viz BECHER, Matthias. Neue Überlegungen zum Geburtsdatum Karls des Großen. In: *Francia*. Bd. 19, Heft 1. 1992, s. 37–60.

¹⁷⁷ Viz UBL, Karl. *Die Karolinger*, s. 30–31.

královské moci. Aby nebyl narušen řád, tak skrze svoji apoštolskou autoritu nařídil, aby se Pipin stal králem.“¹⁷⁸

„750. Pipin byl podle zvyku Franků zvolen králem a pomazán rukou arcibiskupa Bonifáce, blahé paměti, a ve městě Soissons vyzvednut Franky na krále. Childerich ale, který byl nepravým králem, byl ostříhán a poslán do kláštera.“¹⁷⁹

„V této době došlo k tomu, že se souhlasem a podle rady všech Franků nad všechny vážnosti vynikající Pipin poslal k apoštolskému stolci žádost. Po jejím schválení a na základě volby všech Franků přijal spolu s královnou Bertradou posvěcení od biskupů i hold knížat a byl podle dávného zvyku pozvednut ke královské vládě.“¹⁸⁰ Nutno však říci, že nedávný překlad M. Moravové je zde v interpretačně zásadní pasáži diskutabilní. Spojení *auctoritate praecepta* by se totiž mělo spíše vztahovat k apoštolskému stolci.¹⁸¹ Zároveň se jeví jako nepřesné překládat *auctoritas* jako vážnost (pokud to takto autorka vztáhla – z překladu není zcela patrné, jestli celé spojení prostě nějakým způsobem nevypustila), neboť v dobovém kontextu bývá spojována zpravidla s výkonem vlády.¹⁸²

Tato událost byla pak četnými karolinskými autory dále vykládána ve prospěch vládnoucího rodu. Zmínit tak lze například *Starší metské anály* či Einhardův spis *Vita Karoli Magni*.

---

¹⁷⁸ „DCCXLVIII. Burghardus Wirzeburgensis episcopus et Folradus capellanus missi fuerunt ad Zachariam papam, interrogando de regibus in Francis, qui illis temporibus non habentes regalem potestatem, si bene fuisset an non. Et Zacharias papa mandavit Pippino, ut melius esset illum regem vocari, qui potestatem haberet, quam illum, qui sine regali potestate manebat; ut non conturbaretur ordo, per auctoritatem apostolicam iussit Pippinum regem fieri.“ *Annales regni Francorum inde a. 741 usque ad 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi*. Ed. KURZE, Friedrich. *MGH SS rer. Germ.* 6. Hannover – Leipzig 1895, s. 8. Skutečnost, že Frankové angažovali do sporné situace papeže není nijak překvapivá. Role církevních představitelů jako mediátorů sporů je takřka antropologickou konstantou středověké politické kultury. Obecně důvody shrnuje SUCHÁNEK, Drahomír. Role duchovních osob při řešení konfliktů ve středověku a smírující rituály. In: NODL, Martin – WIHODA, Martin (eds.). *Rituál smíření: Konflikt a jeho řešení ve středověku*. Brno 2008, s. 274–278.

¹⁷⁹ „DCCL. Pippinus secundum morem Francorum electus est ad regem et unctus per manum sanctae memoriae Bonifacii archiepiscopi et elevatus a Francis in regno in Suessionis civitate. Hildericus vero, qui false rex vocabatur, tonsoratus est et in monasterium missus.“ Tamtéž, s. 8; 10.

¹⁸⁰ Český překlad podle MORAVOVÁ, Magdalena. *Fredegarovy kroniky: Čtvrtá kniha / Pokračování*. Praha 2020, s. 91. „*Quo tempore una cum consilio et consensu omnium Francorum missa relatione ad sede apostolica, auctoritate praecepta, praelatus Pippinus electione totius Francorum in sedem regni cum consecratione episcoporum et subiectione principum una cum regina Bertradane, ut antiquitus ordo deposcit, sublimatur in regno.*“ *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 182.

¹⁸¹ V tomto významu bývá pasáž ostatně i interpretována. Srov. např. BUSCH, Jörg W. *Die Herrschaften der Karolinger 714–911*, s. 16–17.

¹⁸² Srov. DUMÉZIL, Bruno. *Incarnating Authority, Exercising Authority: The Figure of the King in the Merovingian Era*. In: LACHAUD, Frédérique – PENMAN, Michael (eds.). *Absentee Authority across Medieval Europe*. Woodbridge 2017, s. 21–36.

„Roku vtělení Páně 750. Toho roku na radu papeže města Říma Zachariáše byl franský předák Pipin [princeps], poté co byl arcibiskupem Bonifácem pomazán, ustanoven za krále Franků. Proto pověst o jeho moci a strach z jeho síly se šíří do všech zemí.“¹⁸³

„Rod Merovejců, ze kterého si Frankové volili své panovníky, vládl až do krále Childericha, který byl na rozkaz římského papeže Štěpána [!] sesazen, ostříhán a odvečen do kláštera. Teprve s ním zanikl jeho rod, již dávno bez jakékoli moci. Nic jiného to tak jasně neukazovalo jako prázdný titul krále. Neboť bohatství a moc království měli v rukou správcové paláce nazývaní majordomy, kteří také království spravovali. A nezbylo králi nic jiného než se spokojit s prázdným titulem a s dlouhými vlasy a vousy sedět na trůnu a hrát vládce. Jeho role spočívala v tom, že vyslyšel posly přicházející ze všech stran, a že když odcházeli, sdělil jim jakoby svou vůli, která mu byla ve skutečnosti předložena, nebo dokonce přikázána. Kromě prázdného titulu krále a z milosti udělené částky na živobytí, kterou mu majordomus vyplácel podle svého rozmaru, nic jiného nevlastnil než jeden statek s malým výnosem. Tam měl svůj dům a skrovné služebnictvo, které mu bylo věrné a sloužilo mu. Kamkoli cestoval, jel vozem s volským spřežením, vedeným skotákem. Takto se dopravoval jak k paláci, tak na shromáždění svého lidu, které se každoročně konalo v zájmu království, a stejným způsobem se vracíval domů. Královskou administrativu a vše, co se týkalo domácích, nebo zahraničních záležitostí, vyřizoval majordomus. [...] Pipin se

---

¹⁸³ „Anno dominicae incarnationis DCCL. Hoc anno ex consulto Zachariae papae urbis Romae Pippinus princeps a Benefacio archiepiscopo unctus rex Francorum constituitur. Unde rumor potentiae eius et timor virtutis transiit in universas terras.“ *Annales Mettenses priores*. Ed. SIMSON, de B. *MGH SS rer. Germ.* 10. Hannover – Leipzig 1905, s. 42. K franskému „principátu“ srov. DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum*, zejm. s. 216–221. Nutno říci, že *Starší metské anály* zde nemusí apriori o principátu hovořit, neboť může jít o promyšlenou strategii autora označovat karolinské předky vznešenými predikativy (ostatně jako *princeps* je v análech označen i Pipin I., Ansegisel a Pipin II.). *Starší metské anály* takřka systematicky zobrazují poslední Merovejce jako neschopné slabé krále, které funkčně nahrazovali Karlovci. Podrobně ke *Starším metským análům* viz níže.

mezitím (751) stal se svolením římského biskupa z majordoma králem a vládl Frankům patnáct či více let.¹⁸⁴

Badatelé podrobili pochopitelně kusé a od roku 751 časově vzdálené zprávy franských pramenů již četné kritice. Zásadní debata se vede okolo povahy sakrálního aktu provázející Pipinův nástup – tedy zda se jednalo o *consecratio* či o *unctio*. Diskutovaná je též otázka přítomnosti arcibiskupa Bonifáce při obřadu.¹⁸⁵ Z hlediska této práce není třeba komplexně rozebírat důvěryhodnost výše uvedených popisů (byť je třeba říci, že

---

¹⁸⁴ Český překlad podle DANIŠ, Petr. *Einhardus: ...a neuniknout budoucímu věku: Vita Caroli Magni*. Praha 1999, s. 41; 43 (ač citovanou publikaci nelze považovat za odborný text, překlad Einhardova spisu je přesný). „*Gens Meroingorum, de qua Franci reges sibi creare soliti erant, usque in Hildricum regem, qui iussu Stephani Romani pontificis depositus ac detonsus atque in monasterium trusus est, durasse putatur. Quae licet in illo finita possit videri, tamen iam dudum nullius vigoris erat, nec quicquam in se clarum praeter inane regis vocabulum praeferebat. Nam et opes et potentia regni penes palatii praefectos, qui maiores domus dicebantur, et ad quos summa imperii pertinebat, tenebantur. Neque regi aliud relinquebaturum quam ut regio tantum nomine contentus crine profuso, barba summissa, solio resideret ac speciem dominantis effeingeret, legatos undecumque venientes audiret eiusque abeuntibus responsa, quae erat edoctus vel etiam iussus, ex sua velut potestate redderet; cum praeter inutile regis nomen et precarium vitae stipendium, quo dei praefectus aulae prout videbatur exhibebat, nihil aliud proprii possideret quam unam et eam praeparvi redditus villam, in qua domum et ex qua famulos sibi necessaria ministrantes atque obsequium exhibentes paucae numerositat habebat. Quocumque eundum erat, carpento ibat, quod bubus iunctis et bubulco rustico more agente trahebatur. Sic ad palatium, sic ad publicum populi sui conventum, qui annuatim ob regni utilitatem celebrabatur, ire, sic domum redire solebat. At regni administrationem et omnia quae vel domi vel foris agenda ac disponenda erant praefectus aulae procurabat. [...] Pippinus autem per auctoritatem Romani pontificis ex praefecto palatii rex constitutus, cum per annos XV aut eo amplius Francis solus imperaret [...].“ Einhardi Vita Karoli Magni. Ed. PERTZ, Georg H. – WAITZ, Georg. *MGH SS rer. Germ.* 25. Hannover – Leipzig 1911, s. 2–5. Einardův spis byl již podrobně a různorodě interpretován. Nejnověji se této problematice obšírně věnoval S. Patzold, který upozornil zejména na užití funkce textu pro samotného Einharda, tedy na upevnění Einhardovy pozice na karolinském panovnickém dvoře. K Einhardovi obšírně srov. PATZOLD, Steffen. *Einhard's erste Leser. Zu Kontext und Darstellungsabsicht der "Vita Karoli"*. In: *Viator: Medieval and Renaissance Studies*. Vol. 42. 2011, s. 33–55. K hagiografickým prvkům v Einhardově *Vita Karoli* viz BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 3: Karolingische Biographie, 750–920 n. Chr.* Stuttgart 2020, s. 199–220.*

¹⁸⁵ Z recentní zásadní literatury na toto téma viz alespoň MCKITTERICK, Rosamond. Die Anfänge des karolingischen Königtums und die Annales Regni Francorum. In: POHL, Walter – DIESENBERGER, Maximilian (Hrsg.). *Integration und Herrschaft: ethnische Identitäten und soziale Organisation im Frühmittelalter*. Wien 2002, s. 151–168. SEMMLER, Josef. *Der Dynastiewechsel von 751 und die fränkische Königssalbung*. Düsseldorf 2003. BECHER, Matthias – JÖRG, Jarnut (Hrsg.). *Der Dynastiewechsel von 751. Vorgeschichte, Legitimationsstrategien und Erinnerung*. Münster 2004. ERKENS, Franz-Reiner. Auf der Suche nach Anfängen: Neue Überlegungen zu den Ursprüngen der fränkischen Königssalbung. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*. Vol. 90. Issue 1. 2004, s. 494–509. K specifikům fransko-papežské politiky např. NOBLE, Thomas F. X. *The Republic of St. Peter*, s. 61–98. ENGELS, Odilo. Zum päpstlich-fränkischen Bündnis im 8. Jahrhundert. In: BERG, Dieter – GOETZ, Hans-Werner (Hrsg.). *Ecclesia et Regnum. Beiträge zur Geschichte von Kirche, Recht und Staat im Mittelalter. Festschrift für Franz-Josef Schmale zu seinem 65. Geburtstag*. Bochum 1989, s. 21–38. K širšímu kontextu dynastického převratu v dějinách západního politického myšlení srov. např. BÜTTNER, Heinrich. Aus den Anfängen des Abendländischen Staatsgedankens. In: KERNER, Max (Hrsg.). *Ideologie und Herrschaft im Mittelalter*. Darmstadt 1982, s. 124–136.

i Einhardův popis je v poslední době rehabilitován).¹⁸⁶ Na místo toho je v následující kapitole věnována pozornost otázce sakrálního charakteru nástupu Pipina III. na trůn v kontextu možných legitimizačních snah jeho předků o pozvednutí svého rodu.

---

¹⁸⁶ Srov. např. HARTMANN, Martina. *Die Merowinger*, s. 54.

3 Králové, kteří nemají moc, a majordomové, kteří nemají královskou aureolu: Sakrální aspekty karolinské politiky ve světle hagiografické produkce

V této kapitole je prostor věnován otázkám, zda a v jaké podobě jsou v pramenech hagiografické povahy obsaženy legitimizační strategie karolinského rodu a jaký vliv měly tyto prameny na další literární produkci karolinské doby.¹⁸⁷ Pozornost přitom není soustředěna na klasické téma úpadku merovejské vlády, respektive na budování obrazu „lenivých králů“, nýbrž na různé druhy „vedlejších strategií“, které prameny obsahují. V tomto kontextu je třeba hned zpočátku upozornit, že dané legitimizační strategie nemusí být v pramenech obsaženy na popud samotných Karlovců (ačkoliv ani to nelze v určitých případech vyloučit), ale že může jít o recepci kulturních fenoménů, které byly společností vnímány jako běžné skutečnosti (například výskyt světců v příbuzenstvu předních franských rodů).

Za účelem hledání legitimizačních strategií karolinského rodu, respektive jejich cesty k vládě, je nejprve nastíněno, na jakém základě se zakládala povaha vlády merovejských panovníků. Tím je především myšlena dlouho vedená debata o tzv. královské sakralitě merovejských králů. Následně je pozornost zaměřena na kvalitativní přeměnu postavení čelních představitelů karolinského rodu – od reprezentantů jednoho z mnoha franských rodů ke svrchovaným panovníkům. Nejprve je přitom sledován fenomén tzv. *Adelsheilige* ve Franské říši a úloha, kterou urození svatí a zejména narativ svatého zakladatele rodu prostředkovali pro rodovou prestiž. V kontextu karolinského rodu je tedy fenomén *Adelsheilige* pozorován na postavách svatého Arnulfa z Met a svaté Gertrudy z Nivelles a dále na úloze, jakou hrál zejména svatý Arnulf v historické paměti karolinského rodu.

---

¹⁸⁷ Legitimizační strategií je myšlen způsob, jak vzestup *de facto* povýšit na vzestup *de iure*.

3.1 Teoretické vymezení

Královská sakralita ve Franské říši

Přežívání vlády „nemohoucího“ merovejského rodu vysvětloval sakralitou královského rodu již M. Bloch ve své studii z počátku 20. století.¹⁸⁸ Ačkoliv se ve druhé polovině 20. století výrazně proměnil názor historiografie na merovejské panovníky, jak bylo ukázáno ve druhé kapitole, přesto zůstává v případě cesty Karlovců ke královskému stolci otevřená otázka, jakou roli hrála v přetrvávání merovejské dynastie u moci královská sakralita.¹⁸⁹ Tato práce si neklade za cíl přijít s novým výkladem merovejské sakrality, namísto toho se chce zaměřit na druhou, doposud spíše opomíjenou stranu mince, tedy na sakralitu karolinského rodu a úlohu, kterou mohla sakralita hrát v karolinské legitimizační strategii. Přesto však, aby bylo možné hovořit o karolinské rodové „sakrační politice“, je třeba nejprve vymezit dané termíny a shrnout dosavadní bádání věnované franské královské sakralitě, které je pevně spojeno s obecnou debatou o germánské sakralitě.¹⁹⁰

Terminologicky je zde třeba sakralitu vymezit zejména vůči dalšímu termínu, se kterým bylo v této práci doposud hojně operováno, a to vůči svatosti. Oba termíny jsou v jisté binární opozici vůči profánní sféře a spadají do kategorie „posvátna“. Mezi nimi je však napětí a diference – ačkoliv se v určitých aspektech mohou významově i překrývat, nejsou totožné. Sakrální a sakralita jsou termíny, které vyjadřují určité spojení s transcendencí – v případě staveb se tedy jedná o chrámovou architekturu, v případě osob se pak jedná například o kněžskou vrstvu či o panovníka, který může přejímat určité kněžské funkce (jak bude dále nastíněno) – v obou těchto případech má daný prostor či

---

¹⁸⁸ BLOCH, Marc. *Králové divotvůrci: Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*. Praha 2004, s. 65. M. Bloch je zde vybrán cíleně za příklad, že daný směr uvažování nebyl typický pouze pro německou historiografii, ale že i progresivní monografie předního představitele francouzské historiografie se držela, co se týče merovejské doby, ve stejné výkladové linii.

¹⁸⁹ S nepřímou kritikou tohoto narativu přišel např. GEARY, Patrick J. *Before France and Germany*, zejm. s. 221n. P. Geary důrazně upozorňoval na to, že obraz posledních Merovejců je zcela zahalen karolinskou historiografickou produkcí. Nicméně jak ukazují i relativně nedávné publikace, původní výkladový koncept nástupu Karlovců k franskému trůnu je stále živý. Přehled bádání s vlastním poměrně konzervativním výkladem nabízí např. KÖLZER, Theo. Die letzten Merowingerkönige: Rois fainéants? In: BECHER, Matthias – JÖRG, Jarnut (Hrsg.). *Der Dynastiewechsel von 751. Vorgeschichte, Legitimationsstrategien und Erinnerung*. Münster 2004, s. 33–60, který chápe poslední Merovejce jako loutky v rukou karolinských majordomů, které držela na trůnu pouze jejich sakralita.

¹⁹⁰ Stranou je zde ponechána otázka, zda má smysl hovořit o „Germánech“ jako o sociální struktuře, neboť tato otázka je částečně reflektována v prezentovaných názorech jednotlivých badatelů.

jedinec zajišťovat své komunitě co nejbližší spojení s božským světem.¹⁹¹ Naproti tomu svatost, i s vědomím, že má svůj specifický religionistický širší význam, je v této práci pojímána zejména v kontextu křesťanského kultu svatých – přitom je na ni nahlíženo pokud možno prizmatem dobové mentality. Oba termíny lze snad vymezit i na příkladu – zatímco raně středověký král je sám o sobě sakrální postavou, jen málokterý král je zároveň i svatý (jako například burgundský král Sigismund). Pojem sakralita je vnímán jakožto moderní *terminus technicus*, který vystihuje ideové pozadí za některými dobovými termíny a umožňuje lépe postihnout minulost. Naproti tomu svatost je vnímána jako dobový termín a důležitá kategorie středověkého člověka.

Královská sakralita je do značné míry obecně antropologickým pojmem, typickým pro celou řadu předmoderních společností a v evropském prostředí je v podobě *sui generis* přítomná i v soudobých konstitutivních monarchiích.¹⁹² F.-R. Erkens ve své monografii věnované panovnické sakralitě v raném a vrcholném středověku stanovil tři základní prvky, které v různých obměnách konstituují královskou sakralitu. Na prvním místě je třeba zmínit víru, že království má božský původ a král je Bohem (či božstvem) vybrán, dále má být král v dané společnosti vnímán jako zástupce Boha (či božstva) na zemi a král má mít i jisté kněžské odpovědnosti.¹⁹³ Není zcela od věci porovnat obecné historicko-antropologické závěry F.-R. Erkense s komparativně-religionistickým přístupem

---

¹⁹¹ OTTO, Rudolf. *Posvátno: Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha 1998, passim. ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha 2006, passim. Objasnění „procesu sakralizace“ a řadu paralel pro poznání evropského středověku nabízí ASSMANN, Jan. *Panství a spása: Politická teologie ve starověkém Egyptě, Izraeli a Evropě*. Praha 2012. O niterném vztahu mezi vládou a posvátnem srov. BATAILLE, Georges. *Svrchovanost*. Praha 2000. V interdisciplinární a globální perspektivě se sakralitě nejnověji věnovali HERBERS, Klaus – NEHRING, Andreas – STEINER, Karin (Hrsg.). *Sakralität und Macht*. Stuttgart 2019, passim.

¹⁹² Viz ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter: Von den Anfängen bis zum Investiturstreit*. Stuttgart 2006, s. 13n., zejm. s. 25–26.

¹⁹³ Viz tamtéž, s. 29. Tyto tři hlavní prvky panovnické sakrality však F.-R. Erkens ukazuje na příkladech napříč knihou. Částečně problematická je otázka přítomnosti prvků kněžské funkce u jednotlivých králů, zvláště v předkarolinském období, přesto jak již poznamenal E. H. Kantorowicz, právě přebírání kněžských (a obecně duchovních) prvků panovníky na jedné straně a světských mocenských prvků klérem na druhé straně je třeba chápat jako zásadní aspekt středověké politické teologie, který byl v dílčí formě přítomen v období celého středověku. Výstižně viz KANTOROWICZ, Ernst H. *Dvě těla krále: Studie středověké politické teologie*. Praha 2014, zde s. 135.

G. Dumézila.¹⁹⁴ V trojfunkčním modelu indoevropské společnosti by totiž král měl zaštiťovat prvky jak válečnické, tak kněžské skupiny – ve své plnosti by tento vztah byl reprezentován bipolaritou *rex et sacerdos* a výpovědi srovnávacího studia náboženské matérie tak dále potvrzují obecně antropologický trend nastíněný F.-R. Erkensem.¹⁹⁵ Tuto rovinu „krále-kněze“ ostatně nalézáme v evropském raném středověku nejzřetelněji právě po nástupu Karlovců ve Franské říši v osobě Karla Velikého.¹⁹⁶

---

¹⁹⁴ Autor zde přitom rozhodně nemá záměr přisuzovat indoevropskému obyvatelstvu nějaké výlučné místo z hlediska postavení sakrálního krále – ba naopak, autor se ztotožňuje s pojetím sakrálního království jakožto obecně antropologického jevu, který se vyskytuje napříč kulturami. Pravdou však zůstává, že G. Dumézil sebral za účelem komparativní analýzy široké množství pramenného materiálu a jeho závěry mají svou výpovědní hodnotu (která je při aplikaci na raně středověkou materii někdy až pozoruhodně výstižná). Možnostem aplikace Dumézilových závěrů na středověkou materii a na pojetí krále ve středověku se věnovalo již mnoho autorů, výstižně viz např. IWAŃCZAK, Wojciech. *Lidé meče, modlitby a práce*. Praha 2011, k otázce krále zejm. s. 144n.

¹⁹⁵ Na tuto skutečnost upozorňoval již sám G. Dumézil: „*Jednou z nejtemnějších otázek zůstává například stále vztah mezi třemi funkcemi a ‚králem‘ [...]. Výsledkem toho je určitá proměnlivost v reprezentaci nebo ve vymezení tří funkcí, zejména té první: král je jednou nadřazený trojfunkční struktuře nebo je přinejmenším mimo ni, takže první funkce je pak zaměřena spíše na čistou správu posvátna, na kněze, než na politickou moc, vladaře a jeho činitele; jindy naopak král – a potom stejnou, ba větší měrou král-kněz než král-válečník – je nejvýznamnějším reprezentantem této funkce; jindy zase král představuje určitou proměnlivou směs prvků ze všech tří funkcí, zvláště z prvků druhé, válečnické funkce, a eventuálně stavu, z něhož král nejčastěji vzešel [...].*“ DUMÉZIL, Georges. *Mýty a bohové Indoevropanů*. Praha 1997, s. 94–95. Dále o úloze krále pojednává Dumézil obšírně např. v DUMÉZIL, Georges. *Mýtus a epos II*. Praha 2005, s. 271n.; zde relevantní je zejm. část 399n.

¹⁹⁶ ANGENENDT, Arnold. Karl der Große als „Rex et sacerdos“. In: FLAMMER, Thomas – MEYER, Daniel (Hrsg). *Liturgie im Mittelalter: Ausgewählte Aufsätze zum 70. Geburtstag*. Münster 2005, s. 311–332. Přesto nelze pominout, že právě Erkensovy závěry (ale i závěry dalších badatelů), které vyzdvihují kněžskou funkci na královské sakralitě, bude potřeba v budoucnu podrobit dílčí revizi, neboť panovník nebyl v křesťanském středověku plnohodnotným obětíkem a svoji nadřazenost nad kněžskou skupinou vyjadřoval jinými prostředky. To ostatně výstižně ukázal na příkladu legitimacy vlády otonských panovníků SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: Říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha 2011, passim, zde zejm. s. 50–71, 237–252.

Královská sakralita ve Franské říši je v historiografii dlouho diskutovaným pojmem.¹⁹⁷ Současná diskuse na toto téma se vyrovnává zejména s tím, jak vnímat a interpretovat dílčí skutečnosti, jako je vymezení samotné královské svatosti a jejího obsahu (viz debata, jak chápat tzv. *Königsheil*) či určení významu jednotlivých pramenných zmínek týkajících se například původu Merovejců či jejich dlouhých vlasů. Ačkoliv tedy existují různé výklady povahy a původu královské sakrality ve Franské říši, je patrné, že se jedná o jev, který měl historický význam. V následujícím textu bude podán nástin hlavních tezí k sakralitě germánských králů a následně specificky k sakralitě franských panovníků. Hlavní otázka, která je přitom v pozadí sledována, spočívá v rovině zdůvodnění skutečnosti, proč dokázali Merovejci vládnout tři sta let. Buďto se totiž mohlo jednat o důsledek královské sakrality z pohanských dob, která byla postupně přetvořena v královskou sakralitu křesťanskou a která se projevovala skrze tzv. *Königsheil*, měla svou viditelnou podobu v dlouhých vlasech merovejských panovníků a její součástí byl božský původ rodu, nebo jde o zpětnou projekci německých historiků a sakralita franských králů nemusela mít žádný pohanský základ – ba právě naopak, kmenové pohanství by takovou koncepcí, jakou byla královská sakralita, mohlo apriori vylučovat.

Jedním z předních představitelů bádání o germánské sakralitě byl na přelomu první a druhé poloviny 20. století O. Höfler. Podle něj byla panovnická sakralita u Germánů¹⁹⁸ předkřesťanského původu, přičemž Germáni si měli být vědomi sakrální moci

---

¹⁹⁷ Debata ohledně sakrality královské autority ve Franské říši byla ostatně spojena s jedním z hlavních badatelských proudů německé historiografie 19. stol. a začátku 20. stol., a to bádáním ohledně počátků státnosti a tzv. *Verfassungsgeschichte*. O tom, že je to dodnes živé téma (ačkoliv již ne téma ústřední), viz SCHULZE, Hans K. *Grundstrukturen der Verfassung im Mittelalter. Band 1: Stammesverband, Gefolgschaft, Lehnswesen, Grundherrschaft*. Stuttgart 2004. Ke kontextu sakrálního království Franků pak viz SCHULZE, Hans K. *Grundstrukturen der Verfassung im Mittelalter. Band 4: Das Königtum*. Stuttgart 2011, s. 33n. Kriticky se k tomuto přístupu (a ostatně i k přístupu k sakrálnímu království) vyjádřil již F. Graus, viz GRAUS, František. *Verfassungsgeschichte des Mittelalters*. In: GILOMEN, Hans-Jörg – MORAW, Peter – SCHWINGES, Rainer Ch. (Hrsg.). *František Graus: Ausgewählte Aufsätze (1959–1989)*. Stuttgart 2002, s. 213–258; ke germánské sakralitě zejm. s. 237n. V českém prostředí se k tomuto směru německé historiografie (a též i vůči konceptu pohansko-germánského sakrálního království) velmi kriticky vyjádřil MÜLLER, Ivan. *Barbarská království (500–750)*. In: HEROLD, Vilém – MÜLLER, Ivan – HAVLÍČEK, Aleš (vyd.). *Dějiny politického myšlení: Sv. II/1. Politické myšlení raného křesťanství a středověku*. Praha 2011, s. 123–154, nutno však říci, že I. Müller na rozdíl od precizního F. Grause dané skutečnosti zjednodušuje a autory kritizované německé historiografie se nenamáhal ani citovat.

¹⁹⁸ Pro starší bádání bylo typické, že pracovalo s představou nějakého koherentního náboženského systému, který měl být typický pro všechny Germány, přičemž se nebrala na zřetel diametrální rozdílnost mezi germánskými kmeny napříč časem a prostorem. K aktuálnímu pohledu na germánské náboženství, který pracuje s koncepcí „germánských náboženství“ jednotlivých germánských kmenů, viz např. SIMEK, Rudolf. *Götter und Kulte der Germanen*. München 2021, s. 8–10. V českém prostředí srov. např. úvodní vymezení u STARÝ, Jiří. *Pojem boha u starých Germánů*. In: CHLUP, Radek (red.). *Bůh a bohové: pojetí božství v náboženských tradicích světa*. Praha 2004, s. 161.

a svrchovanosti, která stála nad institucí království, což dokládá pramenným materiálem zejména skandinávského původu. Král mohl být ostatně v různých germánských společnostech dle O. Höflera vnímán i jako hlavní obětník. O. Höfler však předpokládal, že i sněm (*Thing*) měl sakrální povahu, čímž dokládá i spoluúčast germánského svobodného lidu na sakralitě – král měl být v tomto kontextu vnímán pouze jako první mezi rovnými.¹⁹⁹ Sakralita tak podle O. Höflera byla bytostně spojena s germánskou pohanskou minulostí a jako posvátný měl být vnímán jak král, tak i celý lid.²⁰⁰ Z hlediska dějin bádání o panovnické sakralitě u Germánů je však třeba upozornit, že O. Höfler byl ve druhé polovině 20. století opakovaně oprávněně kritizován za svou nacionálně-socialistickou minulost a jeho dílo bylo pochopitelně napadáno především levicově smýšlejícími autory. Není bez zajímavosti, že mezi Höflerovými přáteli, se kterými sdílel podobné smýšlení, byli věhlasní nacionálně smýšlející autoři jako G. Dumézil ve Francii (který byl ostatně ve druhé polovině 20. století podobně kritizován za své nacionalistické názory) a Jan de Vries v Nizozemí (který byl i stejně jako O. Höfler obviněn z kolaborace).²⁰¹ Nutno však říci, že nebyli žádnou výjimkou a podobné teze o původu germánské vlády lze najít již před druhou světovou válkou u H. Mittheise²⁰² či u M. Blocha.²⁰³

---

¹⁹⁹ Uvádět zde podrobnější popis dějin bádání by bylo samoúčelné – ze studií O. Höflera je třeba uvést zejm. HÖFLER, Otto. Der Sakralcharakter des germanischen Königtums. In: MAYER, Theodor (Hrsg.). *Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen*. Konstanz 1956, s. 75–104. Zde je však třeba rovnou upozornit, že staroseverské krajové zákoníky, na které O. Höfler upozorňoval, žádné zmínky o královské sakralitě neobsahují – ba naopak, ukazují na malou úlohu králů v germánské společnosti nepoznamenanou římskou kulturou. Teprve s přijetím křesťanství králové pomocí vydávání zemských zákoníků posilovali svoji pozici – královská vláda tedy rozhodně nebyla založena na germánské sakralitě a stává se pevnější až s přijetím křesťanského étosu. Výstižně STARÝ, Jiří. *Zákonem necht' je budována zem: Staroseverské zákony a zákoníky*. Praha 2013, s. 29; 37; 76. O. Höfler se navíc dopustil zásadní metodologické chyby, když sebral dohromady drobné zmínky z textů, které jsou od sebe značně vzdáleny časově, geograficky i kulturně. Výstižně srov. ERKENS, Franz-Reiner. Sakralkönigtum und sakrales Königtum: Anmerkungen und Hinweise. In: ERKENS, Franz-Reiner (Hrsg.). *Das frühmittelalterliche Königtum: Ideelle und religiöse Grundlagen*. Berlin – New York 2005, s. 4.

²⁰⁰ Viz zejm. HÖFLER, Otto. Der Sakralcharakter, passim. K sakrálnímu charakteru sněmu a společnosti srov. též HÖFLER, Otto. 'Sakraltheorie' und 'Profantheorie' in der Altertumskunde. In: BANDLE, Oskar – KLINGENBERG, Heinz – MAURER, Friedrich (Hrsg.). *Festschrift für Siegfried Gutenbrunner: zum 65. Geburtstag am 26. Mai 1971 überreicht von seinen Freunden und Kollegen*. Heidelberg 1972, s. 71–110.

²⁰¹ Viz např. VRIES, Jan de. Das Königtum bei den Germanen. In: *Saeculum*. Vol. 7. 1956, s. 289–309.

²⁰² Srov. MITTEIS, Heinrich. *Die deutsche Königswahl. Ihre Rechtsgrundlagen bis zur Goldenen Bulle*. Baden bei Wien 1938, s. 20n.

²⁰³ BLOCH, Marc. *Králové divotvůrci*, s. 62n.

V českém prostředí se k výše uvedené linii výkladu sakrálního království u Germánů hlásí J. Bednaříková.²⁰⁴ V polském prostředí pak našly teze O. Höflera a z něj vycházejících autorů odezvu například u S. Modzelewského, který došel k podobnému názoru na základě rozboru barbarských zákoníků (u kterých si systematicky všímal i jejich sakrální roviny) a k odkazu O. Höflera a J. de Vriese se dokonce přímo přihlásil.²⁰⁵ Sumarizující výklad sakrálního původu královské vlády ve Franské říši a rozbor hlavních pramenných zmínek učinil ve své souhrnné práci o Merovejcích E. Ewig, který též poukazuje na pohansko-germánský původ královské sakrality.²⁰⁶

V obdobném duchu jako výše uvedení autoři psal o germánské sakralitě na začátku šedesátých let 20. století též R. Wenskus, který se zaměřil zejména na kontinentální Germány. Podle Wenskuse nešlo v případě germánských království o výsledek římského vlivu, ale obecného evropského vývoje. Na druhé straně se však výslovně vymezil vůči Höflerově představě krále jakožto prvního mezi rovnými.²⁰⁷ Na pojetí R. Wenskuse a podobně smýšlejícího W. Schlesingera (který upozorňoval zejména na válečnickou stránku královského úřadu)²⁰⁸ navázali později další významní badatelé jako H. Wolfram. Podle tohoto směru byl germánský král jen jakýmsi vůdcem táhnoucího vojska (které

---

²⁰⁴ Viz BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha 2003, s. 369–370. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*, s. 112–114. Zejména pak BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. Král, církve a etika v době přechodu mezi antikou a středověkem: Kairos raně středověkého křesťanstva. In: Kolektiv autorů. *Krize a kairos: Společenské výzvy*. Červený Kostelec 2010, s. 14–17. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů a sever Evropy: Vikingové na mořích i na pevnině*. Praha 2017, s. 45n.

²⁰⁵ MODZELEWSKI, Karol. *Barbarská Evropa*. Praha 2017, viz např. s. 54, 314n., 325n. K. Modzelewski se mj. snaží ukázat, že realie obsažené v germánských zákonících nemají svůj vzor u Tacita (v té době ztraceného) a jsou tedy věrohodné. Drží se však stále v rovině poměrně konzervativního výkladu *Verfassungsgeschichte*, ze kterého přejímá i různé předpoklady, jako je i germánsko-pohanská sakralita. Tento předpoklad se však jeví jako mylný – k tomu, že germánské zákoníky žádnou reflexi pohanské královské sakrality neobsahují, viz předcházející poznámky.

²⁰⁶ EWIG, Eugen. *Die Merowinger und das Frankenreich*, s. 77n. Nutno říci, že tento názor se u E. Ewiga jeví jako poněkud překvapivý, neboť ve své precizní studii z padesátých let 20. století systematicky poukazyval právě na křesťanské základy raně středověké královské sakrality. Viz EWIG, Eugen. Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter. In: In: MAYER, Theodor (Hrsg.). *Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen*. Konstanz 1956, s. 7–73.

²⁰⁷ WENSKUS, Reinhard. *Stammesbildung und Verfassung: Das Werden der Frühmittelalterlichen Gentes*. Köln – Graz 1961, s. 305–314.

²⁰⁸ SCHLESINGER, Walter. *Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters Bd. 1–2*. Göttingen 1963, zde zejm. s. 53n.

vlastně představovalo určitý *gens*).²⁰⁹ Z toho implicitně vyplývá, že ačkoliv by královská hodnota (či funkce) v raně germánských královstvích měla sakrální rovinu, existence sakrálních panovnických rodů by byla výjimečná, až nemožná – ostatně, že jde v případě sakrálních královských germánských rodů spíše o fikci pozdější doby, ukázal například P. Heather rozbořením pramenů k „posvátnému“ ostrogótskému rodu Amalů.²¹⁰ V případě H. Wolframa a dalších autorů „vídeňské školy“ je třeba poznamenat, že jejich vývoody jsou daleko opatrnější než u O. Höflera či J. de Vriese. Právě H. Wolfram (příznačně ve *Festschriftu* k 65. narozeninám O. Höflera) předložil vlastní koncept toho, jakou metodou by měly být čteny a interpretovány jednotlivé pramenné zmínky, a nabádal k dalšímu ideologicky nepředpojatému výzkumu.²¹¹

Vedle výše nastíněných přístupů se k tématu vyjadřovali pochopitelně i další autoři. Jen málokterý autor se však jako W. Baetke ohradil vůči celému konceptu sakrálního království u Germánů.²¹² Nutno říci, že tento proud zůstal v bádání spíše výjimkou a po vydání práce F.-R. Erkense, o které je níže pojednáno, lze předpokládat, že ani v blízké budoucnosti se celková revize konceptu sakrální dimenze královského úřadu v evropském raném středověku nebude konat.

Vůči směru vycházejícímu zejména z O. Höflera se vymezil v šedesátých letech 20. století především F. Graus. Podle něj dosavadní bádání chybně chápalo jako germánskou sakralitu to, co bylo pouze zpětnou křesťanskou reflexí. Tuto svou tezi asi nejpřesvědčivěji ukázal na původu Merovejců v podání tzv. *Fredegarovy kroniky*, kdy ukázal, že spíše než o relikv germánského pohanství se jedná o výsledek antického vzdělání

---

²⁰⁹ Srov. např. WOLFRAM, Herwig. *Intitulatio I. Lateinische Königs- und Fürstentitel bis zum Ende des 8. Jahrhunderts*. Graz – Wien – Köln 1967, s. 43n. Popularizační formou shrnuto v WOLFRAM, Herwig. *Die Germanen*. München 2018. s. 10n.; 64n. Není třeba podrobněji rozebírat, že výše nastíněný směr bádání, vedený okolo „etnogeneze“ jednotlivých germánských kmenů, čelí v posledních letech stále více kritice. Viz BOWLUS, Charles R. *Ethnogenesis Models and the Age of Migrations: A Critique*. In: *Austrian History Yearbook* 26. 1995, s. 147–164. BOWLUS, Charles R. *Ethnogenesis: The Tyranny of a Concept*. In: GILLET, Andrew (ed.). *On Barbarian Identity: Critical Approaches to Ethnicity in the Early Middle Ages*. Turnhout 2002, s. 241–256. Ten upozorňuje, že daný koncept byl vymyšlen, aby postihl zejména gótské realie, a pro jiné kmeny je tato teorie i vyloženě neaplikovatelná jako v případě Bavorů. Podobně kriticky se v ohledu na saské prostředí vyjádřil SPRINGER, Matthias. *Die Sachsen*. Stuttgart 2004, s. 10; passim.

²¹⁰ Ostatně i v případě Amalů jde spíše pouze o pozdější historický konstrukt ostrogótských králů – viz výstižně HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha 2002, s. 122n.; 176; 246; 268, 303n., kde je též podána výstižná kritika Wenskusova a Wolframova paradigmatu.

²¹¹ WOLFRAM, Herwig. *Methodische Fragen zur Kritik am "sakralen" Königtum germanischer Stämme*. In: HANSBERGER-WILFLINGER, Irmgard – BIRKHAN, Helmut – GSCHWANTLER, Otto (Hrsg.) *Festschrift für Otto Höfler zum 65. Geburtstag (Vol. 1–2)*. Wien 1968, s. 473–490.

²¹² Srov. BAETKE, Walter. *Das Heilige im Germanischen*. Tübingen 1942, který vystoupil zejm. vůči tezí O. Höflera.

autora kroniky – ostatně také u Řehoře z Tours není o žádném „královském charismatu“ při popisu původu vlády franských králů zmínka.²¹³ Magické aspekty merovejské vlády byly zpravidla spojeny s křesťanským náboženstvím a to, co mělo být relikty pohanského germánství, lze podle F. Grause vysvětlit antickým vzděláním jednotlivých autorů.²¹⁴ Sakrální charakter merovejské vlády (ačkoliv F. Graus tento termín zpravidla neužívá) by i podle F. Grause byl neoddiskutovatelným fenoménem, avšak jeho obrysy jsou pevně spojeny s římskou či křesťanskou tradicí, a nikoliv s germánským pohanstvím.²¹⁵

F. Graus tak stál se svou prací *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger* jak v přístupu k zázračnu v hagiografii (jak bylo výše řečeno), tak ale i v otázce královské sakrality opět na počátku obratu v dosavadním bádání. V českém prostředí našel F. Graus svého pokračovatele u V. Dršky,²¹⁶ podle něhož se exkluzivita královského majestátu franských králů nezakládala na germánské úctě ke svému vůdci, ale na křesťanském étosu.²¹⁷ V tomto duchu interpretoval například známý příběh Řehoře z Tours²¹⁸ o „džbánu“ jako výraz postupného nárůstu panovnické autority nad kmenem, který probíhal souběžně s prosazováním křesťanské morálky.²¹⁹ V současné německé historiografii v duchu interpretativní linie zahájené F. Grausem o merovejské sakralitě

---

²¹³ GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger*, s. 313n. Podobný názor na Fredegarovu kroniku a na to, jak probíhala ve středověku sakralizace panovníků, zastával F. Graus i v pozdějších dílech, srov. zejm. GRAUS, František. *Verfassungsgeschichte des Mittelalters*, s. 213–258. Ale i např. GRAUS, František. *Živá minulost: Středověké tradice a představy o středověku*. Praha 2017, s. 53n.; 200n.

²¹⁴ Na to ostatně upozornil v závěru své studie – jinak k F. Grausovi kritický – W. Kienast. KIENAST, Walther. Germanische Treue und „Königsheil“. In: *Historische Zeitschrift*. Bd. 227, Heft 1. 1978, s. 265–324, zde s. 323–324.

²¹⁵ GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger*, s. 333.

²¹⁶ Zejména DRŠKA, Václav. „Reges criniti?“ Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours. In: BOBKOVÁ, Lenka – HOLÁ, Mlada (eds.). *Lesk královského majestátu ve středověku: Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*. Praha – Litomyšl 2005, s. 309–318. K legitimitě vlády merovejských králů se pak dále vyjadřuje např. v SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců (příspěvek k problému legitimacy výkonu vlády). In: BUDIL, Ivo T. – ZÍKOVÁ, Tereza (eds.). *Totalitarismus III: Totalita, autorita a moc v proměnách času a prostoru*. Praha 2007, s. 20–22.

²¹⁷ Nutno však říci, že názor V. Dršky prošel vývojem a ve starších textech s germánskou pohanskou sakralitou merovejských panovníků počítal. Tato pohanská sakralita měla být zásadní překážkou pro Karlovyce při jejich cestě za královskou hodností. Viz např. DRŠKA, Václav. Na cestě k nové Evropě (I.): Germáni – dědicové odkazu či nositelé nového poslání. In: *Historický obzor*. Roč. 2, č. 1/2, 1991, s. 9. DRŠKA, Václav. Na cestě k nové Evropě II.: Frankové. In: *Historický obzor*. Roč. 2, č. 3–4, 1991, s. 55. DRŠKA, Václav. Pipinovo království. In: *Historický obzor*. Roč. 11, č. 5–6. 2000, s. 107.

²¹⁸ Tento příběh pro svou autentičnost ostatně upoutal již bratry Grimmy, kteří jej zařadili jako 426. povídku svého výboru. Viz GRIMM, Jakob – GRIMM, Wilhelm. *Deutsche Sagen*. Bd. 2. Berlin 1818, s. 76.

²¹⁹ DRŠKA, Václav. „Reges criniti?“ Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours, s. 309–318. Srov. Gregorii episcopi Turonensis libri historiarum X., s. 71–73.

pojednává například M. Becher.²²⁰ Není též bez zajímavosti, že ve francouzské historické obci chápe královskou sakralitu v této podobě B. Dumézil (příbuzný G. Dumézila).²²¹

Grausovo pojetí ostatně nemusí být v rozporu ani s klasickým výkladem přechodu kmenové společnosti ke křesťanství.²²² Pokud totiž autoři vychází mimo jiné z předpokladu, že pro cestu od kmenové společnosti, která měla ve svém čele krále (a to i v množném čísle), jenž představoval zpravidla nedědičného vůdce vojska, ke středověkému státu bylo zapotřebí překonat kmenové struktury (jako sněm) a rodové vazby a dosáhnout kvalitativní změny v pojmání královského úřadu, pak nezbyvá v dané konstelaci mnoho místa pro germánský původ královské sakrality. Zásadní impuls pro germánské kmeny na cestě ke středověké monarchii tak mělo představovat křesťanství a vliv antické civilizace. Ostatně, jak ukázal i sám O. Höfler, v germánské kmenové společnosti nemusela být sakralita exkluzivním atributem pouze krále, ale jako sakrální mohl být vnímán na svých shromážděních celý lid. Základy královské vlády a královského ideálu mohou mít tedy jen stěží svůj původ v kmenové společnosti, když právě její struktury musí pro své prosazení překonat – je tedy logické hledat ideové základy vlády v křesťansko-římském odkazu. I v obecné rovině tak lze cestu ke kvalitativnímu posunu vnímání královského úřadu, včetně sakrální dimenze, nalézt spíše v křesťanském či antickém étosu.

Toto na první pohled odvážné tvrzení ostatně nyní potvrzuje i současná debata vedená na téma původní struktury germánské společnosti. Ve světle nových výzkumů je mimo jiné přehodnocena výpovědní hodnota zpráv Caesara a Tacita, které stály u zrodu

---

²²⁰ BECHER, Matthias. *Chlodwig I.: Der Aufstieg der Merowinger und das Ende antiken Welt*. München 2011, s. 103n.; zejm. 115–119. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 22.

²²¹ Srov. DUMÉZIL, Bruno. *Incarnating Authority*, s. 21.

²²² Původní koncept R. Wenskuse, W. Schlezinger a H. Wolframa přejali a pro slovanské prostředí dále upravili např. D. Třeštík či P. Urbańczyk. Právě ti opakovaně přesvědčivě ukázali, že pro „budování státu“ a překonávání kmenových struktur má křesťanství zásadní úlohu. Viz např. TŘEŠTÍK, Dušan. Křesťanských knížat roku 845 a christianizace Slovanů. In: *Český časopis historický*. Roč. 92, č. 3, 1994, s. 423–459. URBAŇCZYK, Przemysław. The politics of conversion in North Central Europe. In: CARVER, Martin O. H. (ed.). *The cross goes north: processes of conversion in northern Europe, AD 300–1300*. Woodbridge 2013, s. 15–27. Z hlediska zde sledované problematiky je též třeba podotknout, že není jistě náhoda, že stylizace králů jakožto potomků pohanských bohů se objevila až u křesťanských autorů v dobách budování monarchie (známé jsou pasáže např. u Bedy Ctihodného a Pavla Diakona). Tato stylizace křesťanských autorů nemá s germánskou pohanskou sakralitou pochopitelně nic společného, neboť germánská náboženství byla, přinejmenším v době před stěhováním národů, jen minimálně strukturovaná a personalizovaná. Viz např. SIMEK, Rudolf. *Götter und Kulte*, s. 86.

teorií o germánském sakrálním království.²²³ Zejména v období do markomanských válek totiž nelze u Germánů archeologicky doložit existenci osob královského postavení.²²⁴ Ty se objevují až s postupujícím římským vlivem – právě ten sehrál hlavní roli při vzniku prvních germánských království a i zde je vedena debata, jak jej vlastně lze chápat, neboť raně středověké paralely se ukázaly být zavádějící.²²⁵ Tato situace je ostatně patrná i v raně franské historii. Podle současných autorů se opravdové království u Franků objevuje až ve druhé polovině 5. století, a to jako výsledek styku s římským světem, přičemž tato funkce byla vnímána jako římská hodnota – zcela jistě tedy nemělo jít o germánský sakrální úřad. Ostatně i ve franské historické paměti byl počátek královské tradice pevně spojován až s prvním katolickým panovníkem Chlodvíkem.²²⁶

Jak bylo výše nastíněno, tématu panovnické sakrality v raném středověku se zevrubně věnoval F.-R. Erkens. Ve své monografii zařadil merovejskou královskou sakralitu do obecného antropologického trendu, který je možný sledovat takřka ve všech (zejména předmoderních) monarchiích.²²⁷ V případě merovejské sakrality pak F.-R. Erkens přesvědčivě ukázal, že se skutečně jednalo o poměrně významný historický fenomén, který měl značnou váhu i pro konkurenční uskupení Arnulfovců-Pipinovců v jejich cestě za

---

²²³ Z recentní literatury je třeba uvést zejména DICK, Stefanie. Zu den Grundlagen des so gennanten germanischen Königtums. In: HÄGERMANN, Dieter – HAUBRICHS, Wolfgang – JARNUT, Jörg (Hrsg.). *Akkulturation: Probleme einer germanisch-romanischen Kultursynthese in Spätantike und frühen Mittelalter*. Berlin – New York 2004, s. 510–523; DICK, Stefanie. *Der Mythos vom "germanischen" Königtum: Studien zur Herrschaftsorganisation bei den germanischsprachigen Barbaren bis zum Beginn der Völkerwanderungszeit*. Berlin 2008. Stejně jako v případě práce F.-R. Erkense nelze předpokládat, že by po takto kompletní kritice došlo v blízké budoucnosti k přehodnocení výpovědní hodnoty antických pramenů ohledně germánské sakrality.

²²⁴ Viz KÜNZL, Ernst. *Germáni: Tajemné národy ze severu*. Praha 2019, s. 96n., zejm. 104–106. K mušovskému hrobu srov. např. TEJRAL, Jaroslav. Die archäologischen Zeugnisse der Markomannenkriege in Mähren. Probleme der Chronologie und historischen Interpretation. In: FRIESINGER, Herwig – TEJRAL, Jaroslav – STUPPNER, Alois (Hrsg.). *Markomannenkriege: Ursachen und Wirkungen*. Brno 1994, s. 299–308.

²²⁵ Výstižně DICK, Stefanie. *Der Mythos vom "germanischen" Königtum*, passim. Ligvistika 19. a 20. stol. do značné míry negativně ovlivnila historický obraz vývoje germánských kmenů, neboť v návaznosti na pátrání po původním pragermánském jazyku postupovala snaha nalézat též původní všegermánské zákonodárství, náboženství apod. Společenská struktura se stejně jako zákonodárství jeví jako rekonstruovatelné a měly být pro všechny Germány původně totožné, protože se o Germánech uvažovalo jako o koherentní skupině. Tyto závěry byly ve druhé pol. 20. stol. odmítnuty. Výstižně k dějinám diskurzu z pohledu germánské zákonodárství STARÝ, Jiří. *Zákonem nechť je budována zem*, s. 35.

²²⁶ Srov. NONN, Ulrich. *Die Franken*. Stuttgart 2010, s. 63–67, 94, 95n. BECHER, Matthias. *Chlodwig I.*, s. 33n. JAMES, Edward. *Frankové*. Praha 1997, s. 54n. 68n., podle kterého ostatně neměl být králem ani Syagrius. ROUX, Jean-Paul. *Král: Mýty a symboly*. Praha 2009, s. 225, 260–261.

²²⁷ Jistá „panovnická“ sakralita, jak autor ukazuje, je též přítomna i v jiných formách vlády jako v případě římské republiky či řecké demokracie, jedná se však spíše o problém *sui generis* než o obecný trend. Srov. ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*, s. 41n.

franským trůnem, přičemž povaha merovejské panovnické sakrality měla být vyložene křesťanská.²²⁸ Zde F. R. Erkens poukazuje zejména na pramenné zmínky, které označovaly merovejské krále jako „*sacerdotalis mens*“ či „*rex atque sacerdos*“, na devoční formule v intulaci merovejských listin nebo na snahu jednotlivých autorů prezentovat Merovejce v duchu antických a starozákonních vzorů. K pohansko-germánskému původu královské moci a ke zdůvodnění dlouhého setrvávání merovejských panovníků na královském trůnu právě touto tradicí se staví skepticky.²²⁹ Zajímavé je zejména porovnání situace ve Franské říši s vývojem u sousedních Vizigótů. Ve Vizigótském království totiž, na rozdíl od Franské říše, nedošlo k úspěšnému prosazení se jedné dynastie a politická situace na Pyrenejském poloostrově byla bohatá na uzurpace královského trůnu příslušníky různých rodů.²³⁰ F.-R. Erkens poukazuje, že právě díky tomu, že se Merovejci dokázali udržet zpočátku poměrně dlouho u moci (myšlena doba do poloviny 7. století), mohlo v pozadí jejich vlády vzniknout povědomí politické sounáležitosti Franků s vládoucí dynastií, stejně jako křesťanská idea královské sakrality, která v průběhu merovejské vlády stále sílila a vyvíjela se.²³¹

Jak je tedy dobře patrné, sakralita královského úřadu hrála ve franské říši důležitou roli. Ačkoliv se jednotliví autoři neshodnou na jejím původu a rozdílně interpretují její projevy a její možné stopy v pramenné základně, jako taková je takřka všeobecně přijímaná. Výše nastíněné závěry F. Grause, F.-R. Erkense či S. Dick jsou přesvědčivé a ukazují, že sakrální povaha královské moci má svůj původ a svou ideovou záštitu v křesťanském a antickém étosu. Ačkoliv, jak bylo ukázáno, se nejedná o jedinou výkladovou linii, jeví se jako plně legitimní se k ní v této práci přihlásit a pojímat sakralitu merovejského rodu v témže duchu. V praktické rovině to implikuje například skutečnost, že odůvodnění dlouhotrvající vlády merovejské dynastie sice může být nazíráno prizmatem sakrality královského úřadu, zdroj a povaha této sakrality jsou však především křesťanské. Autorita merovejských králů tedy nepramenila z exkluzivity posvátného pohanského původu dynastie a podléhala vývoji. Z dosavadního výčtu bádání je také patrné, že praktickým cestám k dosažení sakrality – zejména u nevládnoucího rodu – bylo věnováno

---

²²⁸ „Trotz der Spärlichkeit der Belege kann es kaum einen Zweifel daran geben, daß die Merowingerkönige von einer sakralen, sich wohl im Laufe der Zeit intensivierenden und unverkennbar aus antik-christlichen Tradition erwachsenen Aura umgeben waren.“ Tamtéž, s. 105.

²²⁹ Tamtéž, s. 102–109.

²³⁰ Přehled nabízí např. COLLINS, Roger. *Visigothic Spain: 409–711*. Malden 2004, s. 38n.; 69n.

²³¹ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*, s. 108–109. V tomto kontextu se jeví jako absurdní snahy některých badatelů nerozporovat závěry F.-R. Erkense, ale přesto konstruovat ideál pohansko-germánské královské sakrality. Viz CASTRITIUS, Helmut. *Die Vandalen*. Stuttgart 2007, s. 34n.

pozornosti méně. V následující podkapitole je proto možné si klást otázky, zda a případně jak mohly i jiné rody samy usilovat o vyvýšení svého postavení skrze „sebeoposvěcení“ daného rodu. Tyto otázky je též možné chápat jako hledání legitimizačních strategií Karlovců (a dalších rodů) k cestě za mocí a prestiží – tedy jako snahu sakralizovat svůj rod a vyvýšit jej nad ostatní franskou nobilitu či se dokonce přiblížit vládnoucím Merovejcům.

Fenomén *Adelsheilige*

Jak bylo ve druhé kapitole nastíněno, svatí hráli ve franské společnosti od samého počátku významnou úlohu. Stačí jen připomenout Chlodvíka I., který spojoval úspěch svých tažení s přízní svatého Martina a náležitě budoval po celé říši jeho kult. Stejně jako Chlodvík I. si počínali i následující panovníci a jejich příklad následovala pochopitelně též franská šlechta. V 7. století, pod vlivem nových impulzů v podobě irské misie a vnitřní nestability království, získala franská nobilita větší vliv na politické dění a začala se také více zajímat o církevní záležitosti (jak je patrné například v případě obsazování biskupství).²³² Německá historiografie si též povšimla jedné šlechtické strategie, která se právě v této době měla objevit, a to fenoménu „svatých urozených“ (*Adelsheilige*), kteří se objevují v hagiografické pramenné materii. V následujícím textu je právě tomuto historickému konceptu věnována pozornost, neboť úzce souvisí s otázkou vzniku sakrálního charakteru karolinského rodu.

Historický koncept *Adelsheilige*, ke kterému jsou v této práci přiřazovány skutečnosti okolo kultu sv. Arnulfa z Met, se objevil v německé historiografii v šedesátých letech 20. století zásluhou K. Bosla a záhy byl přijat a rozšířen dalšími autory.²³³ Ačkoliv K. Bosla zajímalo zejména bavorské prostředí, přičemž svou pozornost zaměřil především na postavy světců Korbiniána, Ruperta a Jimrama, ukázal zároveň i na obecné tendence ve franské hagiografii 7. a 8. století. Poukázal předně na to, že v pramenech *nobilis* a *sanctus* byly termíny vlastně identické a svatý mohl být pouze člověk urozený. *Servi* a *pauperes* v tomto kontextu jsou prezentováni jako osoby, které nemají žádnou moc a sílu, nemůžou být nositeli svaté moci (myšleno *virtus*). Svět franské šlechty byl pochopitelně soustředěn

---

²³² Viz např. GROTEN, Manfred. *Die deutsche Stadt im Mittelalter*. Stuttgart 2013, s. 30n.

²³³ V této práci není dostatek prostoru podrobně se věnovat otázce původu franské šlechty a různým interpretacím jejího postavení. V obecné rovině se zde autor přiklání k badatelskému směru, který chápe zrod franské šlechty až s nástupem Chlodvíka I., přičemž její postavení mělo být spojeno s držbou královských úřadů. BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*, s. 11n. K debatě okolo franské šlechty srov. např. přehled u HECHBERGER, Werner. *Adel, Ministerialität und Rittertum im Mittelalter*. München 2010, s. 5–11.

okolo panovnického dvora a samotný panovník (král či v okrajových částech franského universa místní vévoda) prostředkoval jistý vzor k napodobování. Není proto překvapující, že urození svatí doby merovejské nejsou ve své hagiografické literatuře primárně prezentováni jako vzorní asketé, ale jako mocní příslušníci jednotlivých franských rodů a jejich osudy jsou často pevně spojeny s politickými dějinami Franské říše či jednotlivých panovníků.²³⁴

Teze K. Bosla propracoval a rozvinul do ucelené teorie zejména F. Prinz. Ten v hagiografické produkci 7. století rozpoznal fenomén, který nazval „*Selbsteheiligung des fränkischen Adels*“. K tomuto sebezposvěcení mělo dojít podle F. Prinze v návaznosti na Kolumbánovu misii a její reflexi Jonášem z Bobbia. Jak ostatně bylo výše řečeno, napodobování vzorů královského dvora bylo pro šlechtu typické. Proto pokud začali jednotliví franští panovníci v 7. století aktivně fundovat a podporovat kláštery, které sloužily jejich rodové politice, nelze se divit, že franská šlechta činila totéž.²³⁵ Literární vzory pro svaté šlechtice 7. a 8. století pak jednotliví autoři snadno nalézali v podobě pozdně antických svatých s aristokratickým původem, jako například v případě vlivného *Vita sancti Germani*.²³⁶

Kromě předků Karlovců, o kterých bude dále podán výklad, lze rozpoznat vícero podobných aktérů, kteří se snažili skrze zakládání klášterů a tvorbu spřízněných světců

---

²³⁴ BOSL, Karl. Der „Adelsheilige“. Idealtypus und Wirklichkeit, s. 354–386. K ideovému pozadí za termínem *Adelsheilige* viz práce K. Bosla věnované raně středověké společnosti, např. BOSL, Karl. Potens und Pauper. Begriffsgeschichtliche Studien zur gesellschaftlichen Differenzierung im frühen Mittelalter und zum "Pauperismus" des Hochmittelalters. In: BERGENGRUEN, Alexander – DEIKE, Ludwig (red.). *Alteuropa und die moderne Gesellschaft. Festschrift für Otto Brunner. Herausgegeben vom Historischen Seminar der Universität Hamburg*. Göttingen 1963, s. 60–87. BOSL, Karl. *Die Gesellschaft in der Geschichte des Mittelalters*. Göttingen 1987, passim.

²³⁵ PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 489n. Není bez zajímavosti, že „sebezposvěcení“ u galského episkopátu lze diachronně pozorovat např. i na přelomu pozdní antiky a počínající Franské říše. Jak ukázal DIEFENBACH, Steffen. "Bischofsherrschaft". Zur Transformation der politischen Kultur im Spätantiken und frühmittelalterlichen Gallien. In: DIEFENBACH, Steffen – MÜLLER, Gernot M. *Gallien in Spätantike und Frühmittelalter: Kulturgeschichte einer Region*. Berlin 2013, s. 91–136, v této době mělo podobu komunikace a intenzivního odkazu na své svaté předky na biskupském stolci. S. Diefenbach přitom poukázováním na tyto skutečnosti zejména upozorňuje na trhliny v Prinzově a Boslově konceptu. Přesto uznává, že koncept *Adelsheilige* je jako rámeček pro postihnouti změn ve franské hagiografii 7. a 8. stol. smysluplný. „*In diesem Sinne kann der Begriff des merowingischen ‚Adelsheiligen‘ auch weiterhin verwendet werden – als Ausdruck eines gewandelten hagiographischen Leitbildes, das für das 7. und 8. Jh. spezifisch und aus ebenso spezifischen historischen Voraussetzungen heraus erwachsen ist [...]*.“ Tamtéž, s. 121, pozn. 130. V podobném smyslu hodnotil dosavadní výzkum i HEINZELMANN, Martin. Wandlungen des Heiligentypus in der Merowingerzeit? Eine Stellungnahme. In: HÄGERMANN, Dieter – HAUBRICH, Wolfgang – JARNUT, Jörg (Hrsg.). *Akkulturation: Probleme einer germanisch-romanischen Kultursynthese in Spätantike und frühen Mittelalter*. Berlin – New York 2004, s. 335–339.

²³⁶ PRINZ, Friedrich. Heiligenkult und Adelsheerrschaft, s. 536.

podporovat vlastní rod. Mezi postavami, které objevil F. Prinz, je možné najít – kromě výše zmíněných Arnulfa z Met a Gertrudy z Nivelles jakožto karolinských předků – například Audoena z Rouen, Desideria z Cahors, Leudegara z Autunu, Filiberta z Jumièges, ale i královnu Balthildu a také krále Dagoberta I., byť poněkud nelogicky, neboť *Gesta Dagoberti*, na které F. Prinz v textu odkazuje, vznikla až v 9. století.²³⁷

V životech daných světců je možné pozorovat fenomén, na který upozornil již K. Bosl, a to že daní světcí stojí pevně ve světě a neustále participují v politickém životě.²³⁸ F. Prinz k tomu trefně poznamenal, že: „*Je pouze málo politicky významných mužů a žen 7. století, kteří nedokázali tak či onak nalézt vstup do dobové hagiografie*“.²³⁹ Prvky askeze, které se v hagiografii této doby objevují, jsou více reflexí literárních zdrojů, jež sloužily jako předloha pro daný spis, než dobovým ideálem svatosti. Dále podle F. Prinze si měla franská šlechta skrze tuto produkci svatých urozených ještě upevnit své výsadní postavení v křesťanské společnosti, a tedy i své místo na vrcholu pomyslné společenské pyramidy.²⁴⁰

Podle F. Prinze je však důležité, že se nejednalo o žádný vědomý program šlechty, a původně odmítl nazírat hagiografickou produkci jakožto „propagandistickou literaturu“ *sui generis*. Franská šlechta měla jednat nikoliv promyšleně, ale jaksí „instinktivně“. Podle F. Prinze tedy nešlo o „ideologii“, nýbrž o „nevědomou“ intuitivní činnost.²⁴¹ Zde je třeba připomenout, že F. Prinz nechápal hagiografii jako literaturu určenou lidovému publiku (viz debata ohledně adresáta hagiografické produkce raného středověku v první kapitole) a neochvějně počítal s existencí původní germánské sakrality, která se měla právě v 7. století jaksí transformovat do křesťanského hávu v podobě fenoménu *Adelsheilige*.²⁴² Nicméně o politickém [!] významu svatopisů F. Prinz nepochybuje a v případě Karlovců přímo spojuje rodové světce Arnulfa z Met a Gertrudu z Nivelles se vzestupem rodu, kdy

---

²³⁷ PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 490–491. Srov. *Gesta Dagoberti I. regis Francorum*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2*. Hannover 1888, s. 396–425. K Dagobertovi I. a jeho odkazu v historické paměti viz WEHRLI, Christoph. *Mittelalterliche Überlieferungen von Dagobert I.* Bern 1982, pro karolinskou dobu zejm. s. 33–57.

²³⁸ PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 492.

²³⁹ „*Es gibt wenig politisch bedeutsame Männer und Frauen der 7. Jahrhunderts, die nicht auf die eine oder andere Weise in die Hagiographie der Zeit Eingang gefunden haben.*“ Tamtéž, s. 490.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 492; 496n.

²⁴¹ Tamtéž, s. 492–493. PRINZ, Friedrich. *Heiligenkult und Adelsheerrschaft*, s. 539.

²⁴² PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 493. Pohansko-germánské aspekty u franské šlechty rozebírá na následujících stranách. Právě ztráta původního „pohanského charismatu“ germánské šlechty měla vést u franské aristokracie k „nevědomé snaze [!]“ upevnit svou pozici v nové křesťanské společnosti. Tuto snahu F. Prinz sleduje právě v dobové hagiografii u fenoménu svatých šlechticů. Srov. PRINZ, Friedrich. *Heiligenkult und Adelsheerrschaft*, s. 537–538.

politika tvorby rodových světců měla mít stejný význam pro posvěcení rodu jako spolupráce s papežstvím – v obou případech se mělo jednat o dvě stránky téže mince, tedy snahu Karlovců sakralizovat svůj rod a vyrovnat se tak „bezmocným Merovejcům“.²⁴³

Stejně jako v případě sakrality přišel i v případě „urozených svatých“ se zásadní kritikou a revizí F. Graus. Již ve svém stěžejním díle *Volk, Herrscher und Heiliger* soustavně poukazyval na propagandistické aspekty hagiografické literatury doby merovejské.²⁴⁴ V tomto případě se autor této práce přiklání k F. Grausovi, neboť stanovisko F. Prinze (či obecně starší německé historiografie) chápe literární produkci jako elitářskou záležitost odtrženou od společnosti, skrze kterou byla především upevňována vláda.²⁴⁵ Toto stanovisko není přitom v souladu s moderními výzkumy věnovanými franské gramotnosti a vzdělanosti (viz první kapitola).²⁴⁶ Pro F. Grause pak svědčí i to, že v následujících letech i sám F. Prinz (pravděpodobně právě pod vlivem Grausova díla) nazíral na hagiografické spisy jako na nástroj propagace kultu, a to i v případě kultu svatého Arnulfa z Met.²⁴⁷

F. Graus se k tématu kriticky vyjadřoval i v dalších letech. Ve své studii věnované světcům jihoalemanského regionu se snažil dokázat, že pro „typus“ *Adelsheilige* není v pramenech žádné opodstatnění. Svatí nebyli podle F. Grause svatými pro svoji urozenost

---

²⁴³ PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 496n.; zejm. s. 501. PRINZ, Friedrich. *Heiligenkult und Adelsheerrschaft*, s. 539–540.

²⁴⁴ F. Graus se v tomto případě nezdral mluvit o propagandistické funkci a propagandistických motivech, přičemž i legendy (terminologií F. Grause) lze označit za propagandistickou literaturu. GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger*, passim. Tento Grausův názor pochopitelně nezůstal bez odezvy a jeho odpůrci mu jej vytýkali jakožto marxistickou terminologii. SPRANDEL, Rolf. Rezension zu: GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger: Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit*. Praha 1965. In: *Historische Zeitschrift*. Bd. 203, Heft 3. 1966, s. 663–665. Ačkoliv se jedná o moderní termín, pro hagiografickou produkci bývá ve vybraných případech dodnes používán a apriori by neměl být zavrhován. Srov. např. STEMMLER, Theo. *Hagiographie als Propaganda: Die Kanonisation Thomas Becketts in zeitgenössischen Texten*. In: WALT, Dorothea. *Scripturus vitam. Lateinische Biographie von der Antike bis in die Gegenwart. Festgabe für Walter Berschin zum 65. Geburtstag*. Heidelberg 2002, s. 519–529.

²⁴⁵ Není bez zajímavosti, že tam, kde K. Bosl a F. Prinz hledali zdroje vládnoucí moci, našel F. Graus snahu o sociální smír. Viz již Grausova programová studie GRAUS, František. *Die Gewalt bei den Anfängen des Feudalismus und die "Gefangenenbefreiungen" der merowingischen Hagiographie*. In: *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* 1. 1961, s. 61–157. Jako ještě pozoruhodnější se pak jeví, že právě světská angažovanost v merovejské hagiografické tradici, o které F. Graus ve výše uvedené studii psal, posloužila později F. Prinzi k podpoření jeho tezí o fenoménu *Adelsheilige*. Viz PRINZ, Friedrich. *Heiligenkult und Adelsheerrschaft*, s. 533.

²⁴⁶ Ostatně F. Prinz při hodnocení franské vzdělanosti vycházel z tezí P. Riché a H. Pirenna. Srov. PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 504n. Jejich práci přitom takřka systematicky podrobila revizi R. McKitterick (viz první kapitola této práce).

²⁴⁷ PRINZ, Friedrich. *Heiligenkult und Adelsheerrschaft*, s. 531–532.

– naopak, urozenosti se museli vzdávat, aby se svatými stali. Aspekty, kterých si F. Prinz a K. Bosl nevšimli nebo je systematicky potlačovali, jako je blízkost lidu, sociální aspekty a zejména askeze a opuštěnost, jsou u F. Grause opět vyneseny na povrch jako ideový základ hagiografického étosu. Zejména životy světců, kterých si všiml K. Bosl, se přitom dostaly pod největší nápor Grausovy kritiky – zde je třeba říct, že zcela oprávněně (jako například u sv. Jimrama v podání Arbea z Freisingu).²⁴⁸ Grausova důsledná kritika jasně ukázala na slabiny konceptu *Adelsheilige* – tedy předně, že k němu nemůže být bezhlavě přiřazována jakákoli persona, která je ve své hagiografii označena jako urozeného původu. Ačkoliv se F. Graus pokusil dekonstruovat celý koncept *Adelsheilige*,²⁴⁹ ne zcela se mu to podařilo.

Zatímco v případě Boslových bavorských panských světců či v případě Prinzových tvrzení, že fenomén svatých šlechticů nahrazuje původní germánskou šlechtickou sakralitu, je Grausova kritika namísto, v případě nejvyšších franských rodů a jejich rodové politiky (jako u Karlovců a svatého Arnulfa z Met) se zdá, že koncept *Adelsheilige* neskýtá větších skulin (viz ostatně komentář S. Diefenbacha). Zde se totiž původní rovina celého problému částečně posunula. Jedna rovina, kterou pravděpodobně odsoudil F. Graus k zániku, spočívá v označování hagiografického proudu v literatuře 7. a 8. století za zvláštní „druh“, specifický svou propojeností se šlechtickým prostředím a se šlechtickou vládou, kterou by legitimizoval a vlastně tak nahrazoval (údajný) původní germánský základ tohoto šlechtického panství.²⁵⁰ Tato rovina z pohledu dnešního bádání poskytuje více mystifikace nežli užitku. Druhá rovina však představuje to, čeho si všiml právě F. Prinz v případě Arnulfovců-Pipinoviců, ale i dalších franských rodů. Tato po králi nejvyšší složka franské společnosti se právě v této době (tedy od konce 6. století) pevně etabluje – kromě známých skutečností, jako je vznik úřadu majordoma a podobně, lze tento vývoj dobře sledovat zejména v případě biskupských hodností. Zatímco v předcházející době o ně franská

---

²⁴⁸ GRAUS, František. Sozialgeschichtliche Aspekte der Hagiographie der Merowinger- und Karolingerzeit. Die Viten der Heiligen des südalemannischen Raumes und die sogenannten Adelsheiligen. In: BORST, Arno (Hrsg.). *Mönchtum, Episkopat und Adel zur Gründungszeit des Klosters Reichenau*. Sigmaringen 1974, s. 131–176.

²⁴⁹ „Der Typus eines mächtigen Herrn, der als Adeliger heilig geworden wäre oder der durch sein Wirken seine Sippe geheiligt hätte, ist der Merowinger- und Karolingerzeit unbekannt. Der »Adelsheilige« ist eine außerordentlich einprägsame Wortbildung; leider prägt sie jedoch eine falsche Vorstellung ein.“ Tamtéž, s. 176.

²⁵⁰ Viz PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 489–503. Konflikt názorů K. Bosl, F. Prinz versus F. Graus se pochopitelně odehrává i na rovině otázky výkladu původu franské (evropské) šlechty a jejího postavení. Na sledování této diskuse zde není prostor. Odkázat lze (stejně jako v poznámce výše) na přehledovou práci HECHBERGER, Werner. *Adel, Ministerialität und Rittertum im Mittelalter*, passim.

šlechta nejevila eminentní zájem a biskupství zůstávala (často dědičně) v rukou potomků původní galorománské aristokracie, v 7. století lze pozorovat jasnou změnu. Angažovány jsou přitom převážně nejvyšší rody (jejichž příslušníky často nalézáme v okolí jednotlivých králů či v roli majordoma). Tato vrstva společnosti pochopitelně cíleně napodobovala královské vzory a snažila se jednak vyvýšit nad ostatní franskou šlechtu (a nikoliv primárně nad běžný lid, jak se domníval K. Bosl), jednak se snažila dostihnout své královské vzory – a to ať již fundační činností, tak podporou jednotlivých svatých. Není proto žádný důvod se domnívat, že by snaha o posvěcení svého rodu (jak ukázal F. Prinz) neměla být součástí politiky předních franských rodů, jakými byli právě i Arnulfovci-Pipinovci.

Skutečnost, že fenomén *Adelsheilige* je relevantní historický koncept, se dá podpořit i za pomoci diachronní komparace. Pokud by mělo jít v případě zdůrazňování urozeného původu, příslušnosti k danému politickému uskupení a angažovanosti se ve světě o obecný trend, který by byl například navázán na proměnu franské společnosti a nepředstavoval by tedy specifikum hagiografické produkce 7. a 8. století, pak by mělo být možné jej zachytit i v pramenech následující doby. Zvláště když během 9. století opět sílila pozice biskupů i šlechty vůči panovníkovi. Jak však přesvědčivě ukázal ve své obsáhlé práci S. Patzold, ve svatopisech biskupů 9. století již nebyl kladen důraz na urozený původ – ačkoliv byla drtivá většina svatých biskupů šlechtického původu, pro autory hagiografických textů to již nebyla zásadní informace. Podstatné pak je, že většina hagiografické produkce 9. století referuje o biskupech dávno zemřelých (či smyšlených) a jejich funkce je tak na první pohled jiná než u hagiografie 7. či 8. století, která pojednává o významných současících.²⁵¹ To dále svědčí o tom, že nejen samotný biskupský úřad začal být v 7. století lukrativní pro franskou šlechtu, ale i hagiografická produkce, skrze kterou se mohla snažit mocensky posílit postavení svého rodu. Naproti tomu v 9. století lze uvažovat spíše než o rodových zájmech o angažovanosti jednotlivých církevních institucí. Možné důvody tohoto posunu ve franské hagiografické tradici jsou diskutovány v závěru druhé části této kapitoly.

Jak bylo výše ukázáno, teorie *Adelsheilige* jakožto historický koncept umožňuje postihnout politiku franské šlechty 7. a 8. století. Zejména F. Prinz přitom udělal zásadní krok vpřed, když do k fenoménu *Adelsheilige* přiřadil i Karlovce a jejich svaté a poukázal

---

²⁵¹ PATZOLD, Steffen. *Episcopus: Wissen über Bischöfe im Frankenreich des späten 8. bis frühen 10. Jahrhunderts*. Ostfildern 2008, s. 467n, zejm. 499–507.

na fenomén *Adelsheilige* jako na záležitost rovnocenného významu s papežskou politikou Karlovců, která připravovala cestu k dynastickému převratu roku 751. Ačkoliv má daná teorie pochopitelně své dílčí nedostatky, na které upozornil zejména F. Graus, jeví se dále jako použitelná. Kritický pohled F. Grause totiž do značné míry zpřesnil předchozí teze K. Bosla a F. Prinze (například v případě propagandistické role hagiografické literatury doby merovejské) a i přes četné výhrady F. Grause se jeví jako plausibilní použití historického modelu *Adelsheilige* coby rámce, v jakém je (vedle panovnické sakrality) nazírána legitimizační strategie Karlovců při upevňování jejich moci.²⁵² Model *Adelsheilige* je tedy i nadále nosný, jen bylo třeba přistoupit k jeho dílčímu doplnění a úpravě. V této kapitole je proto pozornost věnována právě dvěma takovým „svatým urozeným“ z rodu Arnulfovců-Pipinovců, a to prizmatem modelu *Adelsheilige*.

3.2 Svatý Arnulf z Met: Strategie svatého zakladatele rodu a interpretace dynastického převratu roku 751

Svatí karolinští předkové

Jak bylo nastíněno ve druhé kapitole, Karlovcí mají mezi svými předky celou řadu svatých mužů a žen. Jejich majoritu přitom můžeme nalézt především v okolí biskupství Mety a kláštera Nivelles. Studium karolinských svatých je však do jisté míry limitováno dochováním pramenné základny. Zatímco o postavení biskupa Arnulfa v karolinské rodinné tradici nemůže být pochyb, v případě ženských členek rodu je situace komplikovanější.²⁵³ Nejvíce informací máme o kultu svaté Gertrudy, naproti tomu podobu kultu Getrudiny starší sestry Beggy či jejich matky Idy lze pouze odhadovat a o legitimizační strategii Karlovců nám prameny v případě těchto dvou světic mnoho neřeknou – ostatně *Vita Beggae* pochází až z vrcholného středověku a dochované prameny

---

²⁵² Ostatně koncept *Adelsheilige* je dodnes používán v anglosaském prostředí. Viz nejnověji KREINER, Jamie. *The Social Life of Hagiography*, s. 16 (přičemž J. Kreiner nelze obvinít z toho, že by nebyla obeznámena s Grausovým dílem, neboť jej ve své práci sama několikrát cituje).

²⁵³ Opomenut je zde kult sv. Chlodulfa, který lze doložit až v 9. stol.

týkající se Idy jsou ještě skromnější.²⁵⁴ Zprvu jsou pro svou důležitost dále podrobně představeny životy sv. Arnulfy a sv. Gertrudy a následně je pojednáno o místě těchto dvou světců v historické paměti Karlovců.

Život svatého Arnulfa z Met

Nejprve je třeba věnovat pozornost *Životu svatého Arnulfa*.²⁵⁵ O něm bylo doposud napsáno pouze velmi málo, což je poněkud paradoxní vzhledem ke skutečnosti, že dochovaných pramenů k počátkům Karlovců je jen skromné množství.²⁵⁶ Jak bylo výše zmíněno, Arnulf zemřel patrně roku 640. Již záhy po smrti začal být uctíván jako svatý a rámcově lze věřit údajům z *Vita sancti Arnulfi* o brzké translaci Arnulfova těla, ačkoliv není zdaleka jisté, že k tomu došlo za Arnulfova nástupce Goerica, jak nás spravuje autor *Vita sancti Arnulfi*, ale mohlo k tomu dojít až v době, kdy byl v Metách biskupem

---

²⁵⁴ O *Vita Beggae* (BHL 1083) není takřka nic známo, kromě toho, že měla vzniknout na konci 11. stol. či snad ve 12. stol. (jak uvádí bolandisté) a že má být „historicky bezcenná“. Srov. HLAWITSCHKA, Eduard. Begga. In: *Lexikon des Mittelalters: Vol. 1*. München 1980, s. 1798. DELEHAYE, Hippolyte et. al. *Acta sanctorum: quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae ex Latinis et Graecis, aliarumque gentium antiquis monumentis. Vol. 68: Propylaeum ad Acta sanctorum decembris*. Brussels 1940 [autor neměl k dispozici vydání opatřené stránkováním]. Kromě toho je třeba zmínit, že jisté známky snahy o hagiografizující obraz vykazují prameny i v případě některých dalších členů rodu Arnulfovců-Pipinovců, jako např. *Starší metské anály* u Pipina II. Srov. FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 334n.

²⁵⁵ *Vita Sancti Arnulfi*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2*. Hannover 1888, s. 426–446. Dále uváděn jako *Vita sancti Arnulfi*. (K pozdějším korekturám B. Krusche viz *MGH SS rer. Mer. 7*, s. 782–791.)

²⁵⁶ Nejnověji NASON, Corey M. The 'Vita Sancti Arnulfi' (BHL 689–692): Its Place in the Liturgical Veneration of a Local Saint. In: *Sacris erudiri. Jaarboek voor godsdienstwetenschappen*. Vol. 54. 2015, s. 171–200, kde je uveden i přehled dosavadního skromného bádání a aktualizovaný přehled rukopisného dochování (B. Krusch nepracoval se všemi dnes známými rukopisy).

Arnulfův syn Chlodulf – tedy zhruba v letech 657–697, neboť tou dobou byla sepsána i samotná *Vita sancti Arnulfi*.²⁵⁷

Než bude v dalších podkapitolách rozebrán důvod vzniku Arnulfova kultu a jeho následný vývoj, je třeba nejprve shrnout obsah samotného spisu. Spis je na poměry merovejské hagiografie spíše delšího formátu. Obraz života sv. Arnulfa je ve *Vita sancti Arnulfi* vykreslen v jistém rozporu s historickými událostmi, jak byly uvedeny ve druhé kapitole. Arnulf měl podle spisu pocházet z velmi urozeného a starobylého franského rodu a oplýval nezměrným světským majetkem.²⁵⁸ Již začátek spisu tak nedává pochyb o tom, že svým obsahem zapadá do výše popsané kategorie *Adelsheilige*. Popis Arnulfova narození, které je spojeno se zázraky, se pak drží klasických hagiografických klišé. Následně se mu mělo dostat vzdělání a poté byl poslán ke službě ke králi Theudebertovi II. Dále se prý oženil se vznešenou dívkou (aniž by byla jmenována) a měl s ní dva syny. Arnulf údajně během práce na dvoře upínal myšlenky k duchovním záležitostem a dokonce uvažoval o vstupu do kláštera Lérins, od čehož Arnulfa odvrátila Boží vůle, neboť mu měla být vybrána jiná životní dráha a Arnulf neměl zůstat skryt před světem, ač by si to přál. Když se pak náhodou ocitly Mety bez biskupa, Arnulf byl prý jednohlasnou vůlí lidu zvolen biskupem. Arnulf se sice, v návaznosti na klasická *topoi*, biskupem stát nechtěl, ale

---

²⁵⁷ Datum sepsání *Vita sancti Arnulfi* je odvozován od explicitu *Vity*, kde stojí: „*Ecce! Reverentissime domine Chlodulfe pontifex, habeto conscriptam quam poposcisti vitam et gesta genitoris tui.*“ *Vita Sancti Arnulfi*, s. 446. To dále potvrzuje i skutečnost, že metská bazilika Svatých apoštolů, ve které byl Arnulf uložen, byla roku 717 přejmenována na klášter sv. Arnulfa. Viz např. ALBERT, Marcel. *Bistum Metz*. In: GATZ (ed.). Erwin. *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*. Stuttgart 2003, s. 450. Ačkoli I. Wood navrhnul alternativní dataci spisu do doby karolinské (viz WOOD, Ian N. *Forgery in Merovingian hagiography*. In: DETLEF, Jasper (Hrsg.). *Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica München, 16.–19. September 1986. Teil V. Fingierte Briefe; Frömmigkeit und Fälschung; Realienfälschungen*. Hannover 1988, s. 371), tento názor nelze ničím podložit a pro dataci do doby merovejské jasně hovoří i jazyková stránka rukopisu, na což nejnověji upozornil i NASON, Corey M. *The 'Vita Sancti Arnulfi'*, s. 176. Právě jazyková stránka rukopisu je též v souladu se známým faktem, že karolinští autoři starší texty různorodě upravovali, ale nikdy přímo nefalzifikovali a většinou nepřidávali nový narativní materiál ve významné míře. Výstižně viz MCNAMARA, Jo A. – HALBORG, John E. – WHATLEY, Gordon E. (eds.). *Sainted Women of the Dark Ages*. Durham – London 1992, s. 3. Pro příklady práce karolinských autorů s merovejským hagiografickým materiálem viz např. NELSON, Janet L. *The Merovingian Church in Carolingian Retrospective*. In: MITCHELL, Kathleen – WOOD, Ian N. *The World of Gregory of Tours*. Leiden – Boston – Köln 2002, s. 253–258. ISAÏA, Marie-Céline. *The bishop and the law, according to Hincmar's life of Saint Remigius*. In: STONE, Rachel – WEST, Charles (eds.). *Hincmar of Rheims. Life and Work*. Manchester 2015, s. 170–189.

²⁵⁸ „[...] *genitus Francorum, altus satis et nobilis parentibus atque oppulentissimus in rebus saeculi fuit; [...]*“ *Vita Sancti Arnulfi*, s. 432

proti Boží vůli nic nezmohl.²⁵⁹ Zároveň si však ponechal úřad domestika a dohled nad dvorem.²⁶⁰

Arnulf se pak prý choval jako vzorový biskup – dával almužny, staral se o chudé a poutníky, sám jim omýval nohy a sytil je, držel půsty, nosil jen roucho z kozích chlupů a podobně. Zároveň konal zázraky a uzdravoval nemocné.²⁶¹ Zajímavé je, že se v okolí Met i v této době měli nacházet pohané.²⁶² Arnulf měl být též stále v blízkosti královského dvora, se kterým měl například i cestovat do země Durynků.²⁶³ Rozpor mezi vykonáváním biskupského úřadu a Arnulfovými aktivitami u dvora je zobrazen ve 13. kapitole. Jistý Noddo²⁶⁴ a další nejmenovaní lidé, údajně o Arnulfovi prohlásili, „[...] že není cítelem Boha, ale spíše člověk oddaný rozkoši, k jehož lůžku v nočních hodinách nespěchal dožadující se rady pouze král, ale i královna.“²⁶⁵ Takováto pomluva samozřejmě nebyla podle autora spisu pravda a měli za to být potrestáni nejprve božským ohněm, který jim měl spálit zadnice a genitálie, a následně i králem, jenž nechal Nodda a jeho syna stít.²⁶⁶ Ve spise jsou z předních osob při popisu Arnulfových činů zmiňováni Chlotar II., jeho syn Dagobert I. a patrně i austrasijský majordom Hugo.²⁶⁷

K největší a nejdůležitější záměrné odchylce od toho, co se patrně skutečně událo, se autor uchýlil při popisu Arnulfova odchodu ze stolce metského biskupa. Jak bylo ve druhé kapitole řečeno, patrně byl Arnulf poslán Dagobertem I. do exilu a na jeho místo

---

²⁵⁹ Tamtéž, s. 432–434.

²⁶⁰ „[...] ut etiam domesticatus sollicitudine adque primatum palatii hasci nollens teneret.“ Tamtéž, s. 434–435.

²⁶¹ Tamtéž, s. 435–436.

²⁶² Tamtéž, s. 436. To koresponduje i s údajem ve *Vita sanctae Geretrudis*, kde je zmínka o námořnících, kteří měli vyzvat pohanské bohy. Viz *Vita Sanctae Geretrudis*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2*. Hannover 1888, s. 459.

²⁶³ *Vita Sancti Arnulfi*, s. 436–437.

²⁶⁴ K Noddonovi a kontextu výpravy sv. Arnulfa k Durynkům viz nejpodrobněji SCHIMPF, Volker. *Bemerkungen zu den fränkisch-thüringischen Beziehungen im ersten Drittel des 7. Jahrhunderts*. In: *Archäologischen Gesellschaft in Thüringen e. V. Terra praehistorica: Festschrift für Klaus-Dieter Jäger zum 70. Geburtstag*. Langenweißbach 2007, s. 411–415.

²⁶⁵ „[...] sed potius hominem voluptati deditum, a cuius videlicet lectum nocturnis horis non solum rex, vero etiam et regina tamquam consilium flagitans properaretur.“ *Vita Sancti Arnulfi*, s. 437.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 437. Podle J. Kreiner má tato scéna ukázat, že trest za urážku světce spadá jak pod nebeskou, tak pod světskou jurisdikci. Viz KREINER, Jamie. *The Social Life of Hagiography*, s. 65. Zajímavější je však otázka, proč autor vůbec zmiňoval nařčení hlavního hrdiny z obcování s královnou. Arnulf z Met, jak často upozorňuje bádání, nežil rozhodně životem světce – stačí zmínit účast na vojenských taženích, intriky u dvora či inscenaci vraždy Chrodoalda. Vzhledem k tomu, že citovaná pasáž z *Vita sancti Arnulfi* rozhodně nepatří k běžným hagiografickým *topoi*, jeví se jako nejpravděpodobnější varianta spatřovat v tomto úryvku ozvuk polemiky Arnulfovů-Pipinovců vůči četným nařčením od jejich konkurence u dvora a v řadách franské šlechty (což podporuje i předpokládaná datace vzniku spisu nedlouho po Arnulfově úmrtí).

²⁶⁷ Viz „*Hunc Hugus quidam primatis procerum [...]*.“ *Vita Sancti Arnulfi*, s. 437.

v Metách byl dosazen Arnulfův soupeř, Agilolfingovec Goerich. Podle autora *Vita sancti Arnulfi* však situace byla takřka opačná. Arnulf sám prý chtěl opustit biskupský úřad, od čehož ho horečně odrazoval král Chlotar II., který Arnulfovi měl svěřit do správy své království a svého syna a následníka Dagoberta (I.).²⁶⁸ Arnulf však přesto údajně toužil po tom, stát se poustevníkem, což se zřejmě stalo důvodem střetu mezi Arnulfem a Dagobertem I. Mladý král si podle autora spisu nebral servítky a Arnulfa chtěl tak moc dosadit zpátky do na biskupský stolec v Metách, že Arnulfovi pohrozil useknutím hlavy jeho nejmilejšímu synovi, pokud by se nevrátil. Král nakonec na přímluvu jistého šlechtice od vraždy upustil.²⁶⁹ Za Arnulfa se nakonec přimluvila královna a novým biskupem v Metách byl tedy zvolen Goericus, který ve spisu, patrně zcela záměrně, není rozhodně popsán jako Arnulfův nepřítel.²⁷⁰

Arnulf pak měl pobývat na různých místech, uzdravovat nemocné a konat zázraky.²⁷¹ Ty provázely i Arnulfovou smrt a samotný spis uzavírá výčet zázraků po Arnulfově smrti.²⁷² K přenesení ostatků mělo podle *Vita sancti Arnulfi* dojít záhy po Arnulfově smrti, přičemž *translatio* měl vykonat biskup Goericus.²⁷³

Život svaté Gertrudy z Nivelles

*Životu svaté Gertrudy*²⁷⁴ byla oproti *Vita sancti Arnulfi* věnována v poslední době alespoň o trochu větší pozornost,²⁷⁵ což je dáno skutečností, že se jedná o nejstarší

---

²⁶⁸ Jedná se patrně o nejznámější pasáž z *Vita sancti Arnulfi*: „*Nam praefatus rex Chlotharius tanta eum fide et amore dilexit, ut, cum prolem suam Dagobertum in principatus culmine sublimasset, eidem regnum ad gubernandum et filium erudiendum in manu tradidisset. Quem ille acceptum ita altissima et profunda eruditit sapientia, ut in Secambrorum natione rex nullus illi similis fuisse narraretur.*“ Tamtéž, s. 439. I tento popis je v rozporu s výše popsanými událostmi, neboť lze spíše očekávat, že odeslání Dagoberta I. do Austrasie byl politický ústupek Chlotara II. místní šlechtě. Na druhou stranu samotnému údaji, že Arnulf byl pověřen výchovou mladého Dagoberta, lze patrně důvěřovat. Viz např. HEN, Yitzhak. *The Merovingian Polity: A Network of Courts and Courtiers*. In: EFFROS, Bonnie – MOREIRA, Isabel (eds.). *The Oxford Handbook of the Merovingian World*. Oxford 2020, s. 231.

²⁶⁹ „*Dilectissimi filii tui quia ita amissum habent, nisi nobiscum consistas, capita amputabo.*“ *Vita Sancti Arnulfi*, s. 439.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 439–440.

²⁷¹ Tamtéž, s. 440–441.

²⁷² Tamtéž, s. 441–446.

²⁷³ Tamtéž, s. 442–443.

²⁷⁴ Dále uváděn jako *Vita sanctae Geretrudis*.

austrasijský pramen referující o Pipinovecích-Arnulfovcích, ale i aktuální popularitou studia žen v rané středověké společnosti.²⁷⁶ Spis byl sepsán mezi lety 663–670²⁷⁷ a jeho autorem je neznámý mnich.²⁷⁸ Kult sv. Gertrudy v merovejské ani karolinské době nedosáhl větší

---

²⁷⁵ *Vita Sanctae Geretrudis*, s. 447–474. B. Krusch identifikoval dva hlavní rukopisy (jež ve své edici označil jako verzi A a B), které se v dílčích drobnostech liší, na obecný popis obsahu spisu však nemá tato skutečnost větší vliv. Autor se při líčení obsahu spisu drží textu verze A, obsahující starší rukopisnou tradici. Při odklonu od verze A či v případě zásadních odlišností je tak učiněno v poznámce. Popis posmrtných zázraků je již editován bez rozdělení na různé verze. (K pozdějším korekturám B. Krusche viz *MGH SS rer. Mer.* 7, s. 791–797.) Spolu s *Vita sanctae Geretrudis* je zde pracováno též s Kruschovými dodatky k textu, které byly nalezeny později a dodatečně doplněny do dalších svazků *MGH*. Jedná se o tzv. *Additamentum Nivialense de Fuilano*, viz *Additamentum Nivialense de Fuilano*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer.* 4. Hannover 1902, s. 449–451, které bylo do *MGH* přetištěno následně ještě jednou po nález dalšího rukopisu, viz *Vita virtutesque Fursei abbatis Latiniacensis et de Fuilano additamentum Nivialense*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer.* 7. Hannover – Leipzig 1920, s. 837–842. Dějiny bádání výstižně shrnují FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 301n.

²⁷⁶ Ke sv. Gertrudě v kontextu studia dějin žen srov. WEMPLE, Suzanne F. *Women in Frankish Society*, s. 54; ENNENOVÁ, Edith. *Ženy ve středověku*, s. 78. Ostatně *Vita sanctae Geretrudis* se (na rozdíl od *Vita sancti Arnulfi*, jež nebyl doposud přeložen) dočkala i dvou překladů do angličtiny. Viz MCNAMARA, Jo A. – HALBORG, John E. – WHATLEY, Gordon E. (eds.). *Sainted Women*, s. 222–234. FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 319–329. Vzhledem k problematičnosti edičního zpracování a koexistenci vícero variant textů jsou však překlady použitelné jen v omezené míře.

²⁷⁷ Srov. GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger*, s. 414, který kladl vznik spisu obecně do 7. stol.; MCNAMARA, Jo A. – HALBORG, John E. – WHATLEY, Gordon E. (eds.). *Sainted Women*, s. 222, uvažovali (nutno říci že chybně) o období po smrti Beggy (693). Nejpravděpodobnější je tak datace, kterou uvádí FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 303, podle nichž je vznik spisu třeba datovat právě před rok 670 (zde též na s. 304, pozn. 22 výstižná kritika datace předešlé publikace). Tutéž dataci (670) uvádí i BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 2: Merowingische Biographie. Italien, Spanien und die Inseln im frühen Mittelalter*. Stuttgart 2020, s. 19. Vzhledem k tomu, že spis referuje o smrti abatyše Wulfetrud v roce 663, vznik *Vita sanctae Geretrudis* tak lze vymezit roky 663–670. Nutno říci, že tato datace se týká pouze samotné *Vity*. Posmrtné zázraky sv. Gertrudy, stejně jako *Additamentum*, je třeba datovat zvlášť. V případě zázraků lze uvažovat o vzniku okolo roku 700. Srov. např. FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 305. *Additamentum* pak bývá datováno dokonce ještě do doby před vznikem samotné *Vita sanctae Geretrudis*, a to do poloviny 7. stol. Viz tamtéž, s. 307.

²⁷⁸ Kdysi se uvažovalo o autorovi spisu jakožto o irském mnichu, viz např. MCNAMARA, Jo A. – HALBORG, John E. – WHATLEY, Gordon E. (eds.). *Sainted Women*, s. 222; 223, pozn. 11. Novější bádání však tuto nepodloženou tezi odmítá. Srov. FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 304, kteří uvádějí pro své stanovisko řadu zásadních argumentů. To samozřejmě, jak autoři sami uvádí, není v rozporu s irským vlivem na spis. K autorství posmrtných zázraků a *Addimenta* viz tamtéž, s. 305–308.

oblíby a ani zásadnějšího vlivu²⁷⁹ a teprve v době vrcholného středověku se Gertrudin kult značně rozšířil a zpopularizoval.²⁸⁰ Možné důvody, které k tomu vedly, jsou rozebrány níže. Přesto význam sepsání *Vita sanctae Geretrudis* ani vznik jejího kultu (byť ne zcela úspěšného) nelze podceňovat, neboť klášter Nivelles byl již od Gertrudiných časů až do dynastického převratu pevnou oporou karolinské moci, a stejně tak nelze opomíjet důležitost spisu na legitimizační odůvodnění karolinské politiky a karolinského vzestupu.²⁸¹

Spis začíná popisem události, kdy si Gertruda odmítla vzít za manžela nápadníka, kterého jí vybral král Dagobert I., a namísto toho se zaslíbila Kristu.²⁸² Následně za 14 let, po smrti svého otce Pipina Staršího, přišel za Gertrudou a její matkou Idou svatý Amandus a poradil jim, aby založily klášter (Nivelles), což učinily a začaly se zároveň starat o poutníky a chudé.²⁸³ Zajímavá je zmínka, že získaly liturgické knihy z Říma, což se jeví jako poměrně vzácný případ vlivu římské liturgie na galské prostředí před Pipinovou a Bonifácovou reformou.²⁸⁴ Za dalších 12 let zemřela Ida a Nivelles převzala do správy samotná Gertruda, která dále vykonávala pastorační činnost a rozšiřovala klášter.²⁸⁵

---

²⁷⁹ Odlišného mínění byl F. Prinz, který naopak zastával názor, že kult sv. Gertrudy se ve Franské říši rychle rozšířil. Toto tvrzení dokládá tím, že kult měl být před rokem 741 doložen při zakládání kláštera Karlburg a v první polovině 9. stol. ve Fuldě. Srov. PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 502. PRINZ, Friedrich. Zur geistigen Kultur des Mönchtums im spätantiken Gallien und im Merowingerreich. In: PRINZ, Friedrich (Hrsg.). *Mönchtum und Gesselschaft im Frühmittelalter*. Darmstadt 1976, s. 336. Ačkoliv se kult nepochybně šířil, při srovnání s dalšími kulty (zde i např. při srovnání s kuletem sv. Arnulfa), ale i s osudy kultu sv. Gertrudy ve vrcholném středověku, se zdá být Prinzův úsudek spíše nadhodnocený. Více světla do této problematiky může v budoucnu vnést systematické studium Gertrudina kultu v dochovaných rukopisech, zejm. martyrologiích. Jak je však níže ukázáno, sv. Arnulf zanechal v karolinské historické paměti silnější stopu než sv. Gertruda.

²⁸⁰ Viz GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger*, s. 414, pozn. 673.

²⁸¹ Téhož mínění jsou ostatně i MCNAMARA, Jo A. – HALBORG, John E. – WHATLEY, Gordon E. (eds.). *Sainted Women*, s. 222.

²⁸² *Vita Sanctae Geretrudis*, s. 454–455. Ačkoliv odmítnutí Dagobertovy nabídky mohlo snad souviset s rodovou politikou a s rozhodnutím Arnulfa, jak navrhuje MCNAMARA, Jo A. – HALBORG, John E. – WHATLEY, Gordon E. (eds.). *Sainted Women*, s. 220–221, pravděpodobněji se jedná pouze o literární *topoi*, které má paralely v dalších merovejských spisech. Srov. GOETZ, Hans-Werner. *Frauenbild und weibliche Lebensgestaltung*. In: GOETZ, Hans-Reiner (Hrsg.). *Weibliche Lebensgestaltung im Frühen Mittelalter*. Köln – Weimar – Wien 1991, s. 17–18.

²⁸³ *Vita Sanctae Geretrudis*, s. 455–457. Tj. mezi lety 647–650.

²⁸⁴ K obecnému kontextu vývoje franské liturgie viz stručně např. POLC, Jaroslav V. *Posvátná liturgie*. Řím 1981, s. 54–55; 65n. V tomto kontextu se jeví získání římských liturgických knih pro klášter Nivelles jako nákladný a poměrně exkluzivní počin. Vztah Idy a Gertrudy s papežským stolicem snad souvisí se sv. Amandem, který měl na římské prostředí dobré kontakty a se samotným papežem (Martinem I.) udržoval písemný styk. Viz JAFFÉ, Philipp (ed.). *Regesta pontificum romanorum ab condita Ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII: Tom. I. A s. Patro ad a. MCXLIII*. Leipzig 1885, s. 230–232, č. 2059, 2073, 2074. K tomu srov. FOX, Yaniv. *Power and Religion*, s. 176.

²⁸⁵ *Vita Sanctae Geretrudis*, s. 457–458.

Následuje popis zázraků spojených se sv. Gertrudou.²⁸⁶ Před svou smrtí měla Gertruda předat klášter ke správě své neteři Wulfetrud, přičemž autor opět neopomněl zdůraznit urozený původ této členky arnulfovsko-pipinovského rodu.²⁸⁷ Autor dále popsal v rámci klasických *topoi* svaté činy abatyše Wulfetrud, aby vzápětí mohl ukázat na nespravedlivé jednání světských nepřátel urozené zbožné abatyše, mezi nimiž jsou uvedeni i králové a královny.²⁸⁸ Tato pasáž je nepochybně promyšlenou odezvou na „protikarolinské“ aktivity během politické nestability za Grimoalda. O tom, že i tento spis měl svou politickou dimenzi, lze tedy jen stěží pochybovat – ostatně ze sedmi kapitol *Vita sanctae Geretrudis*, které se věnují Gertrudině životu, je celá jedna věnována tomuto exkurzu, který tak nelze považovat za náhodnou zmínku.

Následuje v rámci běžných *topoi* klasický popis Gertrudiny smrti²⁸⁹ a značně rozsáhlý výpis zázraků, které se udály po smrti světice, mezi nimiž je uvedeno i oživení mrtvého dítěte.²⁹⁰ Samostatný výčet posmrtných zázraků je delší než samotná *Vita sanctae Geretrudis*. Ve výpisu zázraků opět vystupují zejména členové arnulfovsko-pipinovského rodu jako trevírská abatyše Modesta, metský biskup Chlodulf, abatyše Dominika (uváděna jako neteř Gertrudy) či Begga.²⁹¹ Takzvané *Additamentum*, které referuje o době Grimoaldových politických aktivit, pak potvrzuje dílčí údaje o podobě rodokmenu Karlovců, informuje o stycích tohoto rodu s irskými mnichy (přičemž potvrzuje důležitost misijního étosu již pro raně karolinskou politiku) a v neposlední řadě ukazuje obraz zbožné Idy a Gertrudy v podobném stylu jako *Vita sanctae Geretrudis*.²⁹²

Místo svatého Arnulfa a sv. Gertrudy v paměti karolinského rodu

Studiu *Vita sancti Arnulfi* (a v menší míře i *Vita sanctae Geretrudis*) bylo doposud věnováno pozoruhodně málo pozornosti. Z komplexnějších studií, které zahrnovaly tyto spisy do výkladu raných karolinských dějin, lze připomenout, že F. Prinzovi *Vita sancti*

---

²⁸⁶ Tamtéž, s. 458–459.

²⁸⁷ „*Tunc et ipsa Wulfetrudis vicessimum aetatis suae annum habebat; ex antiquo Francquorum genere claro et ipsa edita fuit.*“ Tamtéž, s. 460. Otcem Wulfetrud tedy měl být Grimoald.

²⁸⁸ „*Contigit autem ex odio paterno, ut reges, reginae, etiam sacerdotes per invidiam diabuli illam de suo loco primum per suasionem, postmodum vellent per vim trahere, et res Dei, quibus benedicta puella praeerat, iniquiter possiderent.*“ Tamtéž, s. 460. Výčet světských nepřátel se v rukopisech liší, Kruschův Život B neobsahuje ve výčtu krále a kněze.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 461–464.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 470–471.

²⁹¹ Tamtéž, s. 464–471.

²⁹² *Additamentum Nivialense de Fuilano*, s. 449–451.

Arnulfi sloužila pro podložení jím prosazované teorie *Adelsheilige*,²⁹³ avšak jak výstižně poznamenal v případě *Vita sancti Arnulfi* C. M. Nason: „*Nemožnost ověřit faktický základ narativu, jak jej předkládá VA [Vita sancti Arnulfi], znamenala, že Vita byla obecně ignorována i těmi, jejichž hlavním zájmem byla hagiografie.*“²⁹⁴ Zcela stranou tak zůstalo zapojení těchto spisů do výkladu vzestupu Karlovců a dynastického převratu v roce 751.²⁹⁵ Je tedy třeba se ptát, co můžou *Vita sancti Arnulfi* a *Vita sanctae Geretrudis* prozradit o legitimizační strategii karolinského rodu, jakou úlohu měly po boku rodící se historické tradice Karlovců a zda lze za pomoci sledování paměti sv. Arnulfa a sv. Gertrudy pozorovat proces sebe-sakralizace rodícího se karolinského rodu.

Ze samotného rukopisného dochování obou spisů nelze v této studii vyvodit mnoho nového. Například v případě *Vita sancti Arnulfi* se dochovalo 45 středověkých rukopisů, přičemž zhruba polovina je datovatelná do 12. století. Tyto rukopisy indikují především oblibu kultu sv. Arnulfa v metské diecézi, v místech, kde sv. Arnulf vykonal zázraky, případně byly rukopisy dochovány jako součást sbírek více světců, což indikuje využívání rukopisů pro liturgické účely.²⁹⁶ O mnoho více o karolinských záměrech toho samotné rukopisy patrně říci nemohou. Je proto třeba se zaměřit na následnou historickou paměť na sv. Arnulfa a sv. Gertrudu v další historické a hagiografické produkci. Nejprve je pozornost proto věnována zobrazení sv. Arnulfa v hlavních narativních pramenech a následně se výklad krátce zaměří i na rukopisné zmínky.²⁹⁷

Zatímco o Gertrudě autor *Fredegarovy kroniky* nehovoří, o Arnulfovi je v kronice pojednáno hned na čtyřech místech. Poprvé je Arnulf zmíněn v souvislosti s nástupem Chlotara II.²⁹⁸ Zajímavější jsou další tři zmínky – v nich autor opatřil Arnulfa přídomek

---

²⁹³ Viz výše.

²⁹⁴ „*The inability to verify the factual basis of the narrative as presented by the VA has meant that the Vita has been generally ignored even by those whose principal interest was in hagiography.*“ NASON, Corey M. *The 'Vita Sancti Arnulfi'*, s. 172.

²⁹⁵ Je dokonce až pozoruhodné, že např. J. Fried, který se věnoval rodové paměti Karlovců a studiu pramenů, jakými jsou níže rozebírané spisy *Gesta episcoporum Mettensium* a *Annales Mettenses priores*, předchozí hagiografickou tradici okázale ignoroval. Srov. např. FRIED, Johannes. *Karl der Grosse: Gewalt und Glaube*. München 2018, s. 17–30.

²⁹⁶ Výstižný rozbor podává NASON, Corey M. *The 'Vita Sancti Arnulfi'*, s. 176–178.

²⁹⁷ V případě rukopisných zmínek si studie neklade za cíl podat kompletní a ucelený přehled, neboť doposud schází systematické zpracování kultu sv. Arnulfa. Právě tato oblast nepochybně skýtá možnost dalšího bádání.

²⁹⁸ „*Chlotharius factione Arnulfo et Pippino vel ceteris procerebus Auster ingreditur.*“ *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 140.

beatissimus,²⁹⁹ nebo alespoň zdůraznil Arnulfovu *sanctitas*.³⁰⁰ Ačkoliv například F. Graus oprávněně vyjadřoval jistou skepsi k automatickému předpokladu kultu a svátostné úcty u osob v pramenech opatřených přídomek *beatissimus* či *sanctus*,³⁰¹ v tomto případě lze jen stěží pochybovat o záměru autora budovat obraz Arnulfa jakožto světce, zvláště když postava biskupa Arnulfa vystupuje v textu zpravidla společně s Pipinem I., jemuž se žádné zvláštní úcty autora nedostalo. Ze zmínek *Fredegarovy kroniky* tak lze vyvodit, že Arnulf z Met byl na rozdíl od Gertrudy vnímán v 7. století jako svatý nejen v okruhu arnulfovsko-pipinovského panství, ale především ve franské historické paměti. Arnulf z Met tedy již v 7. století vstoupil do širšího povědomí jakožto svatý příslušník svého rodu, o Arnulfovi jakožto svatém zakladateli rodu však v této době ještě hovořit nelze.³⁰²

Při studiu dalších dvou zásadních narativních pramenů známých jako *Gesta episcoporum Mettensium* Pavla Diakona³⁰³ a *Starších metských análů*³⁰⁴ je třeba mít na paměti, že byly sepsány již za zcela odlišných podmínek než výše citovaná hagiografická a historická díla doby merovejské. Na konci 8. století a v 9. století vznikla celá řada historických děl a staré historické a hagiografické spisy byly opisovány a upravovány. Tento fenomén nelze chápat jinak než jako výsledek cílené a systematické činnosti. Na pozadí písemné produkce této doby je třeba sledovat, jak autoři pracovali s historickou pamětí a jaké záměry a strategie se odrážely v dané historické produkci.³⁰⁵ Bez toho by

---

²⁹⁹ „[...] instigantibus beatissimo vero Arnulfo pontifice [...]“. Tamtéž, s. 146. „Usque eodem tempore ab inicio quo regnare ciperat consilio primetus beatissime Arnulfi Mettensis urbis pontefice [...]. [...] Post discessum baeti Arnulfi [...]“. Tamtéž, s. 150.

³⁰⁰ „[...] inter quos et domnus Arnulfus pontifex Mettensis cum reliquis episcopis elegitur et benignissime, ut sua erat sanctitas [...]“. Tamtéž, s. 147.

³⁰¹ GRAUS, František. Slovanská liturgie a písemnictví v přemyslovských Čechách 10. století. In: *Československý časopis historický*. Roč. 14, č. 4. 1966, s. 490. Též se jeví spíše jako mylný názor J. M. Wallace-Hadrilla, že Arnulfov kult nebyl pevně ustanoven ještě v pol. 8. stol. Viz WALLACE-HADRILL, John M. *The Frankish Church*. Oxford 1983, s. 174. Srov. stejně lapidární vyjádření F. Prinze, který zastává zcela odlišný názor: PRINZ, Friedrich. *Von Konstantin zu Karl dem Großen*, s. 309. K Arnulfovu kultu obšírněji viz následující podkapitola této práce.

³⁰² Skutečnost, že o sv. Arnulfovi nereferuje další zásadní dobový spis – *Liber Historiae Francorum* – lze vysvětlit proneustrijským zaměřením spisu (viz výše).

³⁰³ Pauli Warnefridi Liber de episcopis Mettensibus. Ed. PERTZ, Georg H. *MGH SS 2*. Hannover 1828, s. 260–270. V textu citováno jako *Gesta episcoporum Mettensium*. K ahistorickému pojmenování spisu viz níže.

³⁰⁴ *Annales Mettenses priores*, s. 1–98.

³⁰⁵ Brilantní studii na toto téma zůstává MCKITTERICK, Rosamond. *History and Memory in the Carolingian World*. Cambridge 2004, passim, autorka si však role sv. Arnulfa v karolinské paměti nevyšímá. Obecně k hodnocení pramenné základny karolinské doby a ke genezi nových žánrů srov. např. MCKITTERICK, Rosamond. *The Frankish Kingdoms under the Carolingians, 751–987*. London 1983, s. 1–13. Specificky k pohledu karolinských kleriků na církve doby merovejské viz NELSON, Janet L. *The Merovingian Church*, s. 241–259.

bylo obtížné pochopit, proč takřka 150 let po smrti svatého Arnulfa cítil Pavel Diakon potřebu sepsat genealogii rodu Karla Velikého odkazující právě k Arnulfovi jakožto zakladateli rodu.

Starší metské anály, jak známo, reflektují závěr merovejské vlády z pohledu nově se etablovaného karolinského rodu. První část, referující o letech 687–805, byla sepsána patrně jedním autorem, a to v letech 805/6. *Starší metské anály* jsou zde zmiňovány především ze tří důvodů. Prvním je jejich specifičnost v celku karolinské analistické tradice, neboť neobvykle obsírně pojednávají o pozdně merovejské epoše. Druhým důvodem je skutečnost, že ačkoliv anály začínají bitvou u Tertry v roce 687, retrospektivně se zmiňují právě i o svatém Arnulfovi z Met. Třetím důvodem je pak upozornění na nesprávné spojování těchto análů s metským skriptoriem, respektive s metskou historickou tradicí. Právě vztah těchto análů ke svatému Arnulfovi a dochování zásadního manu skriptu v Metách vedlo starší bádání k pojmenování těchto análů jako „*Annales Mettenses priores*“, ačkoliv jak ukázaly recentní studie, jejich původ nelze spatřovat v prostředí Met, nýbrž v klášteře Chelles, a jejich vznik je snad možné spojovat s působením sestry Karla Velikého, abatyše Gisely.³⁰⁶

Před samotným popisem zobrazení sv. Arnulfa ve Starších metských análech je třeba upozornit na skutečnost, které si povšimli P. Fouracre a R. A. Gerberding. Ti poukázali, že hlavním hrdinou análů je Pipin II., který je zobrazován v hagiografizujícím stylu, který odpovídá dobovým svatopisným popisům. Pramenné doklady, které proto uvádějí (jakými jsou způsob zobrazení dětství a dospívání, vnitřní klid hlavního hrdiny, metafora světla a tmy či místo Pipina II. v Božím plánu),³⁰⁷ přitom odpovídají *topoi*, na které upozorňoval v případě franských hagiografických pramenů F. Graus.³⁰⁸ Přesto je třeba popis Pipina II. chápat spíše jen jako snahu o heroizaci významného člena

---

³⁰⁶ Z debat ohledně autorství a místa vzniku *Starších metských análů* srov. HOFFMANN, Hartmut. *Untersuchungen zur karolingischen Annalistik*. Bonn 1958, s. 9–68, zejm. s. 55–63. NELSON, Janet L. Gender and genre in women historians of the early Middle Ages. In: NELSON, Janet L. (ed.). *The Frankish world: 750–900*. London 1996., s. 183–197, zejm. s. 191. FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 330–349, kteří se mj. snaží rehabilitovat starší názory ohledně autorství. Jejich argumentace, která spočívá na tezi, že autor byl misogynní, je však velmi pochybná a ostatní autoři jí nepřikládají zvláštní váhu. Srov. HEN, Yitzhak. The Annals of Metz and the Merovingian past. In: HEN, Yitzhak – INNES, Matthew J, (eds.). *The Uses of the Past in the early Middle Ages*. Cambridge 2000, s. 175–190. MCKITTERICK, Rosamond. *Charlemagne: The Formation of a European Identity*. Cambridge 2008, s. 61–63. Ostatně právě autorka (!) *Starších metských análů* věnovala pozornost nejen mužským prapředkům karolinského rodu, ale i ženským – a to v poměrně obsírné podobě. Jak je dále ukázáno, tento přístup byl v této době poměrně výjimečný.

³⁰⁷ Srov. FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 334–335.

³⁰⁸ Viz GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger*, zde zejm. s. 62–87.

karolinského rodu a o tvorbě dalšího rodového světce autorem *Starších metských análů* nelze hovořit.³⁰⁹

Jak bylo tedy řečeno, *Starší metské anály* nejpravděpodobněji opravdu nebyly sepsány v metské diecézi, ale v klášteře Chelles, kousek od Paříže. Toto je zásadní poznatek pro pochopení, proč autor análů tolik vyzdvihuje právě biskupa Arnulfa z Met. O něm se v análech píše:

„Základem jeho vlády byl blízký příbuzný z otcovy strany, muž plný moci [plenus virtutibus], jménem Arnulf, biskup z Met. Ten ze všech Franků platí před Bohem i lidmi za zvláštního patrona. Tak ho [Pipina II.] velmi často posiloval posvátnými napomenutími a božskou i lidskou učeností, aby byl posílen pro důležitější záležitosti. On totiž, protože nebyl žádný pomalý posluchač, se s radostí věnoval všem Pánovým příkázáním a skutkům.“³¹⁰

Arnulf z Met je v análech tedy zobrazen jako svatý rodový patron Pipina II. Na tento úryvek v análech dále přímo navazuje pasáž věnovaná svaté Gertrudě a Idě, přičemž Gertruda měla svým nebeským učením zavlažovat Pipinova ducha.³¹¹ Arnulf a Gertruda jsou pak vyloženě označeni za Pipinovy „svaté příbuzné“ (*sanctorum propinquorum*), kteří měli svým učením napomáhat Pipinovi ke spravedlivé vládě.³¹² Ačkoliv tedy vystupuje ve *Starších metských análech* i Gertruda a Ida (a v předcházejících pasážích též Begga), je poměrně zřejmé, že místo sv. Arnulfa je mezi svatými předky nejpřednější. O provázanosti rodové sakrality a legitimizace mocenského vzestupu v análech není pochyb. Prinzův termín „*Selbsteheiligung des fränkischen Adels*“³¹³ je v případě *Starších metských análů* více než trefný.

Nyní je třeba přistoupit k otázce, proč byl zrovna důraz na sv. Arnulfa a rodové svaté předky u autora, který psal za vlády Karla Velikého, tak zásadní a zda tato tendence

---

³⁰⁹ Což ostatně ani P. Fouracre a R. A. Gerberding takto přímo nečiní.

³¹⁰ „Ad solidandum quoque ipsius imperii fundamentum erat ei agnatione propinquus quidam vir plenus virtutibus, Arnulfus nomine, Metensis urbis episcopus. Hic omnium Francorum coram Deo et hominibus patronus precipuus habebatur. Ipse illum nichilominus sacris monitis, divinis et humanis frequentissime, ut ad potiora convalesceret, roborabat disciplinis. Ille vero non tardus auditor in cunctis sese feliciter mandatis et iustificationibus Domini exercebat.“ *Annales Mettenses priores*, s. 3–4.

³¹¹ „Haec itaque adolescentis animum inter primeve [potestatis] gaudia exultantem caelestis disciplinae fructuoso imbre rigabat.“ Tamtéž, s. 4.

³¹² „Horum igitur, ut ita dixerim, sanctorum propinquorum monitis sanctissimisque exhortationibus confortatus per iustitiae semitas ad regni gubernacula sine offensione gradiebatur.“ Tamtéž, s. 4.

³¹³ Viz PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 489n. Dále viz výše.

má další paralely.³¹⁴ Kdyby anály vznikly v prostředí metské diecéze, zdůraznění osoby biskupa Arnulfa by se dalo chápat jako součást místní církevní tradice a jako snahu metských biskupů o zdůraznění význačného předchůdce na metském stolci, který byl členem právě panujícího rodu. Vzhledem k tomu, že tato varianta nepřichází v úvahu, je třeba chápat narativ *Starších metských análů* jako součást širší snahy Karlovců o budování obrazu biskupa Arnulfa jakožto svatého ochránce rodu. Autor (či autorka) análů však nebyl v reflexi tohoto karolinského narativu jediný.

Dalším pramenem, který již systematicky budoval narativ Arnulfa jako svatého zakladatele karolinského rodu a polomytického prapředka a jenž byl sepsán též za vlády Karla Velikého, jsou *Gesta episcoporum Mettensium* Pavla Diakona.³¹⁵ Ten je sepsal mezi lety 784–785, tedy nějakých 20 let před vznikem první části *Starších metských análů*.³¹⁶ O důvodu sepsání *Gesta episcoporum Mettensium* nás Pavel informuje ve svém dalším spise *Historia Langobardorum*, kde píše, že tak učinil na žádost metského biskupa Angilrama.³¹⁷ Než přikročíme ke spisu *Gesta episcoporum Mettensium*, je třeba též zmínit,

---

³¹⁴ U první části *Starších metských análů* se obecně uvažuje o několika možných důvodech, které vedly k jejich sepsání. Jako hlavní se jeví legitimizace a ospravedlnění panovnické vlády Karlovců. Kromě toho autoři uvažovali i o snaze: dokázat karolinskou převahu nad papežstvím, promyšlet císařské korunovace Karla Velikého (a tedy i vztahu s Byzancí) či uvažovat o způsobu možného dělení Franské říše po smrti Karla Velikého. (Výčet teorií výstižně viz FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France*, s. 340n., avšak literatura na toto téma se v posledních letech značně rozrostla.) Hlavní důraz při tvorbě spisu byl však patrně opravdu mířen na legitimizaci a ospravedlnění karolinské vlády. „Sebesakralizace“ karolinského rodu skrze budování narativu svatého předka pochopitelně mohla být při budování tohoto narativu nápomocná.

³¹⁵ Jedná se o ahistorický název, Pavel toto své dílo patrně nijak nepojmenoval. V rukopisech se dochovaly nadpisy různé a lze v nich nalézt např.: „*Incipit vita sancti Clementis episcopi [...]*“. Viz Gent, Universiteitsbibliotheek, 307, fol. 49r. Dostupné na: <https://lib.ugent.be/viewer/archive.ugent.be%3A90774298-63FD-11E2-A88D-F652B44EB760#?cv=51&c=&m=&s=&xywh=3989%2C538%2C1911%2C1179> [přístup 13. 3. 2022]. Metz, Bibliothèques-Médiathèques, 494, fol. 46r. Dostupné na: <https://bvmf.irht.cnrs.fr/iiif/23157/canvas/canvas-2190054/view> [přístup 13. 3. 2022]. Či: „*Vita beati Clementis, primi Metensium Pontificis*“. Viz B. N. Lat. 5294 fol. 1v. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10033080x/f3.item.r=5294> [přístup 13. 3. 2022]. Spis samotný pak začíná slovy: „*Incipit libellus de numero sive ordine episcoporum...*“ Pauli Warnefridi Liber de episcopis Mettensibus, s. 261.

³¹⁶ Postavě Pavla Diakona se v českém prostředí nedávno věnovala KRÁLOVÁ, Magda. *Paulus Diaconus: Dějiny Langobardů*. Praha 2020, s. 5–33. Při dataci spisu se autor drží závěrů KEMPF, Damien. Paul the Diacon's Liber de episcopis Mettensibus and the Role of Metz in the Carolingian Realm. In: *Journal of Medieval History*. Vol. 30. 2004, s. 283. K franským konotacím Pavlových spisů srov. zejm. MCKITTERICK, Rosamond. *History and Memory*, s. 60–83.

³¹⁷ Pauli historia Langobardorum. Ed. BETHMANN, Ludwig – WAITZ, Georg. *MGH SS rer. Lang.* Hannover 1878, s. 170; Angilram stál ke konci 8. stol. v čele královské kaple a byl důležitou postavou na dvoře Karla Velikého. Viz FLECKENSTEIN, Josef. *Die Hofkapelle der deutschen Könige. Teil 1: Grundlegung. Die karolinische Hofkapelle*. Stuttgart 1959, s. 48.

že i ve svých *Dějinách Langobardů* Pavel hovořil o Arnulfovi, a to jako o muži podivuhodné svatosti.³¹⁸

Pavel Diakon v *Gesta episcoporum Mettensium*, jak ukázal D. Kempf,³¹⁹ nevyličil dějiny metské diecéze v klasickém stylu, ale soustředil se vlastně jen na činy čtyř metských biskupů, přičemž hlavní důraz spisu vlastně není kladen na popis činů metských biskupů, ale na zobrazení karolinské historické paměti v konturách, které nejvíce vyjadřovaly rodovou paměť a s ní spojenou legitimizační strategii. Jinými slovy, *Gesta episcoporum Mettensium* na první pohled nejsou správně napsanými činy metských biskupů, protože pojednávají více jen o čtyřech biskupech a nezmiňují ani skutečnosti, na které by byl čtenář tohoto žánru zvyklý,³²⁰ jakými jsou dějiny místních kostelů. *Gesta episcoporum Mettensium* jsou na druhou stranu velmi umně napsané dějiny metské diecéze z pohledu panovnického rodu a dá se o nich uvažovat jako o chvále na rod Karla Velikého *sui generis*.³²¹ To, že Karlu Velikému záleželo na správném zobrazení dějin svého rodu, přitom není nijak překvapivé a nelze se divit, že právě za jeho vlády byly sepsány prameny, jakými jsou *Starší metské anály* či *Gesta episcoporum Mettensium*, které obsahují reflexi karolinské legitimizační strategie ve své nejpůsobivější podobě. Ostatně i Einhard nás informuje, že Karel Veliký při jídle s oblibou poslouchal vyprávění o minulosti a o slavných dávných činech.³²²

Svatému Arnulfovi je věnována hlavní část jinak poměrně krátkého spisu. Po suchém výčtu předcházejících biskupů je uveden svatý Arnulf: „*Po nich [biskupech] přijal*

---

³¹⁸ „*Fuitque eo tempore maior domus in regio palatio Arnulfus, vir, ut postmodum claruit, Deo amabilis et mirae sanctitatis.*“ Tamtéž, s. 170. Dále se o Arnulfovi krátce vyjadřuje ještě na jednom místě. Tamtéž, s. 173. Gertrudu přitom Pavel v celém spise vůbec nezmiňuje.

³¹⁹ KEMPF, Damien. Paul the Diacon's Liber, s. 279–299. Ten také přesvědčivě ukázal, že hlavním důvodem sepsání spisu byla snaha biskupa Angilrama upevnit postavení Met ve Franské říši a učinit z Met jedno z hlavních center říše.

³²⁰ Srov. např. strukturu vyprávění v *Liber pontificalis*.

³²¹ V obdobném duchu uvažoval GOFFART, Walter A. Paul the Deacon's "Gesta episcoporum Mettensium" and the Early Design of Charlemagne's Succession. In: *Traditio*. Vol. 42. 1986, s. 59–94. W. Goffart shledal, že *Gesta episcoporum Mettensium* reflektují politické myšlení karolinského dvora. Vůči W. Goffartovi se kriticky vyjádřil KEMPF, Damien. Paul the Diacon's Liber, s. 279–299, který upozorňoval, že spis je třeba vnímat především z hlediska cílů jeho zadavatele, biskupa Angilrama. V tomto je D. Kempfemu jistě třeba dát za pravdu, avšak tento poznatek nic nemění na skutečnosti, že spis opravdu velmi výstižně reflektuje politické myšlení v prostředí dvora Karla Velikého, jinak by ostatně na toto prostředí mohl svým obsahem jen velmi špatně cílit. Z Kempfeho argumentace je třeba zásadně odmítnout tezi, podle níž Karlovcí před Karlem Velikým nevěnovali sv. Arnulfovi žádnou pozornost.

³²² „*Inter caenandum aut aliquod acroama aut lektorem audiebat. Legebantur ei historiae et antiquorum res gestae.*“ Einhardi Vita Karoli Magni, s. 29. Rozborem různých rodinných historií, které mohl Karel Veliký slyšet, se výstižně věnovala NELSON, Janet L. *King and Emperor: A New Life of Charlemagne*. London 2020, s. 35–65.

vedení církve nejsvětější Arnulf, muž proslulý vším světlem svatosti a nádherou rodu.“³²³ Arnulfův původ je zvláště zdůrazněn, kdy Arnulf měl pocházet přímo z nejmocnějšího (*fortissimo*) a nejurozenějšího (*nobilissimo*) franského rodu (*Francorum stemmate*) a měl působit u dvora.³²⁴ Dále Pavel píše, že měl Arnulf vykonat po smrti množství zázraků, které však nevypsal, neboť byly již sepsány ve *Vita sancti Arnulfi*³²⁵ – o jednom zázraku se však Pavel přesto zmínil, jelikož o něm doposud nikdo nepojednal. Jde o zázrak s prstenem, u něhož je uvedena zcela zásadní informace, že tím, kdo Pavlovi o tomto zázraku pověděl, nebyl nikdo podřadný, nýbrž sám Arnulfův praprapravuk (!), král Karel Veliký.³²⁶

U toho však Pavel nezůstal – Arnulf měl mít dále dva syny z legitimního manželství, kteří se jmenovali Anschisus a Chlodulf. Jméno Anschisus je nepochybně záměrná zkomolenina jména Ansegisel. O důvodu této úpravy nás zpravuje Pavel, když dále vysvětlil, že jméno Anschisus pochází od jména Aeneova otce Anschisa.³²⁷ Tím Pavel přímo³²⁸ navázal na tradici, podle níž Frankové mají svůj původ u Trojanů a touto vsuvkou umně zakomponoval do této tradice i rod Karla Velikého.³²⁹

V následující pasáži pak Pavel vysvětlil, proč se Boží požehnání dostalo právě větvi rodu vycházející z Arnulfova syna Anschisa. Arnulf měl chtít po svých synech, aby se vzdali svého dědictví a odevzdali jej chudým. Zatímco Chlodulf se zdráhal tak učinit, Anschisus prokázal svou víru a zbožnost a přijal otcovu výzvu s radostí. Díky tomu

---

³²³ „Post hos ad regimen aecclesiae beatissimus Arnulfus ascitus est, vir per omnia lumine sanctitatis et splendore generis clarus.“ Pauli Warnefridi Liber de episcopis Mettensibus, s. 264.

³²⁴ Tamtéž, s. 264.

³²⁵ Spis není přímo zmíněn, ale z textu je poměrně zřejmé, že se jedná právě o něj: „Hic denique et in corpore permanens, simul et post vitae exitum multa admiranda perpetravit, quae si quis nosse desiderat, libellum qui de eius spelialiter actibus conscriptus est, legat.“ Tamtéž, s. 264.

³²⁶ „Haec ego non a qualibet mediocri persona didici, sed ipso totiž veritatis assertore, praeclaro rege Karolo, referente cognovi; qui de eiusdem beati Arnulfi descendens prosapia, ei in generationis linea trinepos extabat.“ Tamtéž, s. 264.

³²⁷ „Nam venerandus iste vir – ut ad superiora redeam – iuventutis suae tempore ex legitimi matrimonii copula duos filios procreavit, id est Anschisum et Chlodulfum; cui Anschisi nomen ab Anchise patre Aeneae, qui a Troia in Italiam olim venerat, creditur esse deductum.“ Tamtéž, s. 264.

³²⁸ Viz „Nam gens Francorum, sicut a veteribus est traditum, a Troiana prosapia trahit exordium.“ Tamtéž, s. 264.

³²⁹ Známým tématem trojského původu Franků se tato práce více nezabývá, neboť samotné hagiografické prameny tento motiv nereflektují a karolinské rodové tradice se tento aspekt týká pouze zde, v souvislosti s Pavlem Diakonem. Pavel Diakon byl s narativem *origo gentis* dobře obeznámen, jak svědčí jeho vlastní líčení takového původu v Pavlových *Dějinách Langobardů*. K trojskému původu Franků z české literatury viz výstižně GRAUS, František. *Živá minulost*, s. 53–57. Obecně se tématem studia *origo gentis* u Franků i Langobardů obšírně zabýval PLASSMANN, Alheydis. *Origo gentis. Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen*. Berlin 2006, s. 116n., resp. 191n.

(nepochybně v návaznosti na biblické vzory) požehnal Arnulf mladšímu synovi Anschisovi a celému jeho budoucímu pokolení.³³⁰ Toto požehnané pokolení pak Pavel vyjmenoval, kdy Anschisus měl zplodit Pipina (II.), Pipin Karla (Martela), Karel Pipina (III.) a ten Karla (Velikého), přičemž u všech, včetně Karla Velikého, neopomenul Pavel vyličít jejich slavné a zbožné činy.³³¹

Výše uvedené části *Gesta episcoporum Mettensium* svědčí o tom, že Pavlova hlavní pozornost byla opravdu směřována na vytváření promyšlené stylizace původu Karla Velikého a na promýšlení historické tradice Karlovců, kteří mají skutečnou posvátnou aureolu. Nejen, že v jejich čele stál svatý biskup Arnulf, ale k tomu Pavel přidal nový prvek, v podobě požehnání správné větvi rodu. Metští biskupové zde stojí pochopitelně v pozadí stejně jako byl upozaděn Chlodulf před Anschisem.³³²

O záměrné stylizaci centrálního příběhu celého spisu ve prospěch Karla Velikého a jeho rodu tedy nemůže být pochyb. Navázal přitom na tradici položenou spisem *Vita sancti Arnulfi*. Z výše uvedeného dále vyplývá, že Karel Veliký si dal osobně záležet, aby

---

³³⁰ „Cum igitur hos duos, de quibus praemisimus, venerabilis Arnulfus filios haberet, quoniam erat misericors et ad pietatis opera semper intentus, utrisque filiis suis coepit suadere, ut ei assensum praeberent, quatinus omnes suas facultates ad usus pauperum dispertiret. Tunc maior filius, id est Chlodulfus, se hoc posse facere, id est ut portionem sibi debitam patri largiretur, omnimodis denegavit; at vero minor filius, id est Anschisus, fidens de Christi pietate sibi pluriora condonari, ad omnia quae pater vellet, se libenter obedire promittit. Agit venerandus pater gratias filio, et praedicat ei, pluriora eundem quam reliquerat habiturum; insuper benedixit eum eiusque cunctam progeniem nascituram in posterum. Factumque est. Nam et pluriores Anschiso quam reliquerat divitiae accesserunt, et ita in eo paterna est constabilita benedictio, ut de eius progenie tam strenui fortesque viri nascerentur, ut non inmerito ad eius prosapiam Francorum translatum sit regnum.“ Pauli Warnefridi Liber de episcopis Mettensibus, s. 264–265.

³³¹ „Et ut hoc ahnoscere possis, paucit adverte, docebo. Anschisus genuit Pippinum, quo nihil umquam potuit esse audatius; Pippinus genuit Karolum, viris omnino fortissimis coferendum, qui inter citera et magna bella quae gessit, ita praecipue Sarracenost detrivit, ut usque hodie gens illa truculenta et perfida Francorum arma formidet. Hic itaque genuit Pippinum, sapientia nihilominus et fortitudine satis clarum, qui inter reliqua quae patravit, Wascones iamdudum Francorum ditioni rebelles cum Waifario suo principe felicitate mira debellavit et subdidit. Huius item filius magnus rex Karolus extitit, qui Francorum regnum, sicut numquam ante fuerat, dilatavit. Denique inter plura et Miranda quae gessit, Langobardorum gentem bis iam a patre devictam, altero eorum rege cui Desiderius nomen erat capot, alteroque, qui dicebatur Adalgisus et cum genitore regnantem suo, Constantinopolim pulso, universam sine gravi praelio suae subdidit ditioni, et, quod raro fieri adsolet, clementi moderatione victoriam temperavit. Romanos praeterea, ipsamque urbem Romuleam, iam pridem eius praesentiam desiderantem, quae aliquando mundi totius domina fuerat, et tunc a Langobardis depressa gemebat, duris angustiis eximens, suis addidit sceptris; cunctaque nihilominus Italia miti dominatione potitus est. De quo viro nescias, utrum virtutem in eo bellicam, an sapientiae claritatem omniumque liberalium atrium magis admireris peritiam.“ Tamtéž, s. 265. Následuje pak výčet synů Karla Velikého.

³³² Obdobně též na dalším místě spisu: „Quo de mundo excente, Chlodulfus cuius supra mentionem fecimus, beati patris Arnulfi genitilis filius, Anschisi quoque, a quo semen propagatum est regium, germanus, ad episcopale culmen ob paternae sanctitatis gloriam tricenisimus atque secundus ascendit, de quo nihil ad nos amplius, praeter quod a tali radice exortus est, fama perduxit.“ Tamtéž, s. 267.

Pavel Diakonus zahrnul do genealogického výčtu karolinských předků právě sv. Arnulfa jakožto zakladatele rodu. Tato snaha dosáhla v případě *Gesta episcoporum Mettensium*, snad díky Pavlově blízkosti dvoru, ještě vytríbenější podoby, než kterou obsahovaly předcházející spisy. Jako důležitá se jeví pasáž „[...] aby nikoliv nezaslužně bylo předáno francké království jeho rodu“,³³³ ve které Pavel vlastně i podal vlastní zdůvodnění dynastického převratu v roce 751. Jak je z textu dále patrné, to, co umožnilo Karlovcům dynastický převrat a co je povýšilo nad ostatní franské rody až na úroveň králů, byla podle tohoto konceptu rodová sakralita. Skrze svatého zakladatele, biskupa Arnulfa, přes požehnané pokolení jeho syna Anschise představil Pavel takovou podobu karolinského rodu, která jasně ukazovala na původ výjimečnosti rodu Karla Velikého. V podobě, v jaké nám ji zachytil Pavel Diakon,³³⁴ tak můžeme vidět karolinskou legitimizační strategii ve své nejjasnější podobě, ve které nepotřebovali Karlovi předci pro svůj mocenský vzestup ani angažovanost papeže.³³⁵

Tento koncept přitom ale nelze redukovat na pouhý výsledek intelektuální činnosti Pavla Diakona a osob v okolí Karla Velikého. Aby byl daný příběh uvěřitelný, musel být srozumitelný i ostatním. Nelze ostatně pochybovat, že skutečnými „koncovými čtenáři“ neměly být osoby z intelektuálního hloučku u Karlova dvora, ale širší aristokratické publikum obecně.³³⁶ O tom, že se tento koncept rodil postupně, takřka přímo úměrně s rostoucím vlivem Arnulfovců-Pipinovců, svědčí předchozí prameny, počínaje tzv. *Fredegarovou kronikou*, přes hagiografickou produkci, po *Starší metské anály*, které vznikly patrně nezávisle na Pavlovi Diakonovi v téže době. V případě díla Pavla Diakona

---

³³³ „[...] ut non inmerito ad eius prosapiam Francorum translatum sit regnum.“ Tamtéž, 265.

³³⁴ Tuto tezi potvrzuje i skutečnost, že Pavel nezmiňuje papeže a jejich úlohu ani při líčení činů biskupa Chrodeganga. Viz tamtéž, s. 267–268. Vzhledem k tomu, že Chrodegang byl jedním z čelních představitelů franské církve, který se přímo angažoval v jednání Pipina III. s papežstvím, je zřejmé, že záměrným zamlčením těchto skutků umenšil roli biskupa Chrodeganga, neboť zmínka o úloze papežství by narušila koncepci vzestupu karolinského rodu skrze sebesakralizaci. Opět se tedy potvrzuje, že Pavel nepsal primárně činy metských biskupů, ale prokarolinský „historicko-politický“ spis. K Chrodegangově angažovanosti viz SCHIEFFER, Theodor. Bonifatius und Chrodegang. In: PRINZ, Friedrich (Hrsg.). *Mönchtum und Gessellschaft im Frühmittelalter*. Darmstadt 1976, s. 112–150. Nově pak CLAUSSEN, Martin A. *The reform of the Frankish church: Chrodegang of Metz and the "Regula canonicorum" in the eighth century*. Cambridge 2004, zejm. s. 19n.

³³⁵ V případě údajů *Annales regni Francorum* i Einhardova narativu se stal Pipin III. králem *per auctoritatem* papeže. Viz citované pramenné zmínky k nástupu Pipina III na konci druhé kapitoly. K tomu srov. DRŠKA, Václav. Imperium legale a resistentia legitima: Král a odboj ve Franské říši. In: *Acta universitatis Carolinae – philosophica et historica: Studia historica XLVIII. Pocta profesoru Janu Kuklíkovi*. Praha 2000, s. 35n.

³³⁶ Zde se autor opírá především o teze R. McKitterick věnující se otázce recepce literární produkce v karolinském světě. Viz alespoň MCKITTERICK, Rosamond. *The Carolingians and the Written Word*, passim; dále viz první kapitola této práce.

tak jde o propracovaný výsledek postupně se utvářející historické paměti. Tím bylo dosaženo partikulárního závěru v podobě studia legitimizační strategie Karlovců, jehož výsledkem je mimo jiné i potvrzení tezí F. Prinze o fenoménu *Adelsheilige* a „sebesakralizace“ rodů pomocí vytváření kultu svatých příslušníků rodu, tato sebesakralizace má přitom výlučně křesťanský charakter. Zároveň však vyvstává otázka, jaké bylo vlastně místo sv. Arnulfa a sv. Gertrudy v rodové paměti a čí odkaz a z jakých důvodů více rezonoval. Této vedlejší otázce je věnována následující podkapitola.

Dílčí historické souvislosti kultu sv. Arnulfa a sv. Gertrudy

Pro bližší podrobnosti o budování samotného kultu sv. Arnulfa je třeba obrátit pozornost k drobným zmínkám v dalších rozličných textech a k dochovaným karolinským manuskriptům. Jako již bylo řečeno, tato práce si pro svůj rozsah neklade za cíl komplexní rukopisnou analýzu, která bude v budoucnu nezbytná pro další studium kultu sv. Arnulfa. Východiskem pro současné bádání tak doposud zůstává především brilantní disertace G. O. Oexleho.³³⁷ Ten našel nejranější doklady svátku sv. Arnulfa v martyrologiích z konce 8. století.³³⁸ Vzhledem k tomu, že nejstarší dochované rukopisy martyrologií pochází právě z konce 8. století, jedná se o poměrně důležité svědectví o Arnulfově kultu.³³⁹ Na důležitý doklad pak upozornil F. Prinz,³⁴⁰ když poukázal na žaltář z konce 8. století, ve kterém je uvedena modlitba za Karla Velikého, jeho syny, franské vojsko a papeže Lva III., u které jsou mezi svatými přímluvci zmíněni právě sv. Arnulf a sv. Gertruda.³⁴¹ V průběhu 9. století postupně počet dokladů svátku sv. Arnulfa

---

³³⁷ OEXLE, Gerhard O. Die Karolinger und die Stadt des hl. Arnulf. In: *Frühmittelalterliche Studien. Jahrbuch des Instituts für Frühmittelalterforschung der Universität Münster*. Bd. 1. 1967, s. 250–364. Ten se v závěrečném exkurzu podobně věnoval právě i kultu sv. Arnulfa v 8. a 9. století. Viz tamtéž, s. 361–362.

³³⁸ První doklad se nachází dle G. O. Oexleho v rukopisu MS Bern, Burgerbibliothek, Bongars 289, kde je svátek sv. Arnulfa věněn do martyrologia (*Martyrologium Hieronymianum* fol. 53v–129v). [Rukopis není bohužel doposud digitalizován.] Obdobným dokladem, na nějž Oexle upozornil, je pak svátek sv. Arnulfa v martyrologiu z tzv. Gellonova sakramentáře. Viz B. N. Lat. 12048, fol. 270v. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b60000317/f542.item> [přístup 8. 3. 2022]. Viz Příloha 3.

³³⁹ Ostatně *Martyrologium Hieronymianum* obsažené v MS Bern, Burgerbibliothek, Bongars 289 patří mezi nejstarší dochovaná vůbec a kodex B. N. Lat. 12048 není o mnoho mladší. Ke kodexům srov. BISCHOFF, Bernhard. *Katalog der festländischen Handschriften des neunten Jahrhunderts. Teil I: Aachen-Lambach*. Wiesbaden 1998, s. 121. BISCHOFF, Bernhard. *Manuscripts and libraries in the age of Charlemagne*. Cambridge 1994, s. 25.

³⁴⁰ Viz PRINZ, Friedrich. *Zur geistigen Kultur des Mönchtums*, s. 336–337, pozn. 146.

³⁴¹ B. N. Lat. 13159, fol. 164v–166v – Gertruda uvedena na fol. 165v, Arnulf pak na fol. 166v. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84267835/f332.item.r=13159> [přístup 11. 3. 2022]. Viz Příloha 5. Žaltář byl jistě zhotoven před rokem 800. Viz BISCHOFF, Bernhard. *Manuscripts and libraries*, s. 29, který uvádí dataci 795–800.

v rukopisech mírně narůstá, přičemž nejpůsobivějším je bezpochyby mešní perikopa k svátku sv. Arnulfa z tzv. *Drogonova sakramentáře*,³⁴² která obsahuje iluminovanou iniciálu „D“,³⁴³ na které jsou vyobrazeny scény z *Vita sancti Arnulfi*.³⁴⁴

Drobné rukopisné doklady, jaké byly výše naznačeny, však současné badatele nevedou k přílišnému optimismu ohledně rozšíření kultu sv. Arnulfa a jeho popularity. Autoři jako F. Prinz ve svých průkopnických pracích nalézali tyto drobné zmínky a očekávali, že následné bádání odhalí plejádu dalších textů. To se však spíše nestalo. Liturgickým užitím *Vita sancti Arnulfi* a rukopisnými doklady svátku sv. Arnulfa se nedávno zabýval C. M. Nason. Ten je přitom ve svých výsledcích bádání značně skeptický, co se týče rozšíření kultu.³⁴⁵ Máme tu tedy situaci, kdy na jedné straně byl sv. Arnulf i v širším povědomí vnímán jako světec (jak dokládá již například *Fredegarova kronika*), avšak nelze hovořit o jeho větší popularitě v klášterních komunitách, nejsou zaznamenány poutě k jeho hrobu a podobně. V místě Arnulfova posledního odpočinku také spočinul pouze jediný vládnoucí příslušník karolinského rodu – Ludvík Zbožný, a to

---

³⁴² Kodex vznikl mezi lety 826–855 na zakázku nelegitimního syna Karla Velikého, biskupa Drogon z Met. Viz např. BISCHOFF, Bernhard. *Katalog der festländischen Handschriften*, s. 188; či NASON, Corey M. The Mass Pericopes for Saint Arnulf's Day from the Drogo Sacramentary. In: *Revue bénédictine*. Vol. 124. 2014, s. 303–304.

³⁴³ Viz Příloha 4.

³⁴⁴ B. N. Lat. 9428, fol. 91r-92v; iniciála na fol. 91r. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b60000332/f191.item.r=9428> [přístup 11. 3. 2022]. Podrobně k mešním perikopám z Drogonova sakramentáře viz NASON, Corey M. The Mass Pericopes, s. 298–324 – nutno říci, že ač tato studie obsahuje zajímavý pohled na perikopy z Drogonova sakramentáře, obsahuje řadu chyb a nepřesností – když C. M. Nason vyjmenovává hl. spisy věnované sv. Arnulfovi, některé zásadní opomíjí (včetně *Starších metských análů*). Stejně tak když hovoří, že před vznikem sakramentáře nejsou rukopisné doklady o šíření Arnulfova kultu, ignoruje martyrologia obsahující svátek sv. Arnulfa. Na další možné vyobrazení sv. Arnulfa upozornil G. O. Oexle v případě titulního obrazu sakramentáře Karla Holého. Viz B. N. 1141, fol. 2v. Dostupné na: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53019391x/f14.item> [přístup 14. 3. 2022]. Viz Příloha 6. Na něm je, dle G. O. Oexleho, pravděpodobně znázorněn král Chlodvík I., který stojí mezi sv. Remigiem a sv. Arnulfem. Srov. OEXLE, Gerhard O. Die Karolinger, s. 356, který vyobrazení interpretoval z hlediska politiky Karla Holého, kdy každá z postav měla zobrazovat předchůdce jednotlivých aktérů metské korunovace (tedy Karla Holého, arcibiskupa Hinkmara z Remeše a metského biskupa Adventina). S jistotou to však tvrdit nelze a jiní autoři uvažovali o alternativních variantách – např. o vyobrazení samotného Karla Holého. Srov. např. MCKITTERICK, Rosamond. The palace school of Charles the Bald. In: MCKITTERICK, Rosamond. *Frankish Kings and Culture in the Early Middle Ages*. Aldershot 1995, s. 333–336. Ke kontextu vývoje panovnického vyobrazení za Karla Holého viz např. LAUDAGE, Johannes. Der kulturelle Aufbruch. In: LAUDAGE, Johannes – HAGENEIER, Lars – LEIVERKUS, Yvonne. *Die Zeit der Karolinger*. Darmstadt 2006, s. 97–101.

³⁴⁵ Viz NASON, Corey M. The 'Vita Sancti Arnulfi', s. 189n. NASON, Corey M. The Mass Pericopes, s. 298–324.

na příkaz svého bratra metského biskupa Droga.³⁴⁶ V případě samotného Arnulfova kultu a jeho vlivu na náboženský život pozdně merovejské Galie tak nelze pozorovat vlastně žádný významný kvalitativní rozdíl oproti sv. Gertrudě.

Jak je tedy patrné, kult sv. Arnulfa byl spíše politickým tématem a zmínky o Arnulfovi jakožto svatém biskupu z Met lze nalézt zpravidla na stránkách prokarolinsky písících autorů. Tito autoři samozřejmě museli navazovat a také navazovali na existující kult sv. Arnulfa. Jeho popularita však nebyla, jak je patrné, celospolečenská a rozhodně nelze hovořit o sv. Arnulfovi jako o jednom z hlavních světců doby pozdně merovejské a raně karolinské. Ačkoliv pro komplexní pohled by bylo třeba hlouběji prozkoumat dochované rukopisy, již z výše nastíněných skutečností je zkrátka patrné, že zmínky o kultu sv. Arnulfa jsou spíše drobnějšího rozsahu. Důvod, proč se více a zdařileji uplatnil sv. Arnulf než sv. Gertruda, je tedy třeba hledat jinde než ve větší popularitě Arnulfova kultu.

V předcházející podkapitole jsme ukončili studium historické paměti sv. Arnulfa v době Karla Velikého. Narativ původu Karlovců u sv. Arnulfa však nezůstal omezen jen na dobu Karla Velikého – naopak, stal se záhy populárním a přežil dokonce i středověk. Když biskup Thegan sepisoval činy Karlova syna Ludvíka Zbožného, neváhal začít opět genealogickým vývodem předků počínaje zakladatelem rodu, sv. Arnulfem.³⁴⁷ Krátký vývod Karlovců, opět od sv. Arnulfa, je dochován i z doby vlády Lothara I.³⁴⁸ a za vlády Karla Holého dokonce vzniknul i obdobný genealogický vývod ve formě poezie.³⁴⁹ Ozvuky původu Karla Velikého od sv. Arnulfa jsou pak známy i z vrcholného středověku.³⁵⁰ Jméno Arnulf našlo odezvu i v karolinském rodě – Ludvík Zbožný pojmenoval svého nemanželského syna Arnulf³⁵¹ a stejně tak pojmenoval svého nemanželského syna Karloman (syn Ludvíka II. Němce). Právě tento Arnulf, známý jako Arnulf Korutanský, se stal v letech 896–899 i římským císařem. Regino z Prümü

---

³⁴⁶ Astronomus: *Vita Hludowici imperatoris*. Ed. TREMP, Ernst. *MGH SS rer. Germ.* 64. Hannover 1994, s. 554. Srov. např. OEXLE, Gerhard O. *Die Karolinger*, s. 278. V Metách byla pohřbena i Ludvíkova matka Hildegarda a Drogo – nejstarší syn Pipina II. Přesto bádání upozorňuje, že Mety nikdy nehrály roli karolinské rodové nekropole.

³⁴⁷ Theganus: *Gesta Hludowici imperatoris*. Ed. TREMP, Ernst. *MGH SS rer. Germ.* 64. Hannover 1994, s. 174; 176.

³⁴⁸ *Prosapia regum*. Ed. WAITZ, Georg. *MGH SS rer. Germ.* 13. Hannover 1881, s. 246.

³⁴⁹ *Carmen de exordio gentis Francorum*. Ed. DÜMMLER, Ernst. *MGH Poetae* 2. Berlin 1884, s. 141–145.

³⁵⁰ Srov. např. *Genealogia ex stirpe s. Arnulfi descendentium Mettensis*. Ed. HELLER, Johannes. *MGH SS* 25. Hannover 1880, s. 381–384 – v tomto případě ve formě jistého seznamu předků z Lotrinska, kde jsou mezi předky uvedeni i Merovejci.

³⁵¹ *Viz Chronicon Moissiacense*. Ed. PERTZ, Georg H. *MGH SS 1*. Hannover 1826, s. 312.

pojmenování Arnulfa Korutanského dokonce věnoval exkurz, v němž vysvětlil právě konotaci na zakladatele rodu, sv. Arnulfa z Met: „[...] z jehož svatého výhonku vyrazil jeho rod i rod jiných franských králů.“³⁵² Zajímavá je také skutečnost, že verze Pavla Diakona byla i jistými církevní kruhy doby karolinské považována za lepší než klasická podoba příběhu prezentovaná ve *Vita sancti Arnulfi*, neboť za vlády Ludvíka Zbožného vznikla verze *Vita sancti Arnulfi*, ve které byl celý příběh sv. Arnulfa upraven podle *Gesta episcoporum Mettensium*, a to včetně genealogie karolinského rodu.³⁵³

Vzhledem k tomu, že v práci byla provedena hlavní analýza všech dostupných pramenů, je možné se krátce vyjádřit i k samotné otázce, zda byl sv. Arnulf opravdu předek Karlovců.³⁵⁴ Autor Fredegarovy kroniky zmínil sv. Arnulfa, ale nikoliv jeho syna Ansegisela, a ačkoliv vystupují na třech místech kroniky sv. Arnulf a Pipin I. společně,³⁵⁵ o sňatkovém provázání rodů se nikde nehovoří. *Vita sanctae Geretrudis* a další hagiografická produkce spojená se sv. Gertrudou, která doplňuje zásadní informace o raných Karlovcích, o Arnulfovi a jeho provázání s Pipinovi též mlčí. *Vita sancti Arnulfi* sice obsahuje zmínku o dvou Arnulfových synech, ale Ansegisel nikde jmenován není, stejně jako sňatek Arnulfova syna s dcerou Pipina I. *Starší metské anály* pak o Arnulfovi hovoří stále ještě pouze jen jako o příbuzném Karlovců.³⁵⁶ Ačkoliv je tedy uvnitř rodu rodících se Karlovců jasně patrná historická paměť na příbuzného Arnulfa – svatého biskupa z Met, která postupně dostala podoby, jakou známe z díla Pavla Diakona – tedy zobrazení sv. Arnulfa jakožto svatého zakladatele rodu, o tom, že sv. Arnulf byl opravdu předkem Karlovců, můžeme směle pochybovat. Jako důležitější faktor než opravdová

³⁵² „[...] de cuius sancto germine sua aliorumque regum Francorum prosapia pullulaverat;“ Reginonis abbas Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi. Ed. KURZE, Friedrich. *MGH SS rer. Germ. 50*. Hannover 1890, s. 116.

³⁵³ Viz *Vita altera sancti Arnulphi episcopi auctore Umnone*. Ed. BOSCH, Peter van der. *AA SS Vol. 31. Iul. IV*. Antwerpen 1725, s. 440–445. Spis bývá tradičně datován do doby vlády Ludvíka Zbožného – jeho jméno je v textu zmíněno: „Ex hoc [Karole Magno] surrexit Ladoycus rex pius, qui praebendas, claustra, regulasque clericis ac monarchis ordinavit.“ Viz tamtéž, s. 442. Ludvík Zbožný byl akvitánským králem od roku 781 (tj. od svých tří let). Vzhledem k tomu, že jsou jmenovány již jeho záslužné skutky, spis lze datovat nejdříve do závěru 8. stol. Nejnověji se spisem zabýval NASON, Corey M. The 'Vita Sancti Arnulfi', s. 194–196, který se pokusil o alternativní dataci do mladší doby. Jeho vývody je však třeba odmítnout. C. M. Nason totiž předpokládal, že prvním karolinským spisem, který označil sv. Arnulfa za prapředka Karlovců, byla až báseň z doby Karla Holého (viz výše) – tím samozřejmě zapomněl na Theganův život Ludvíka Zbožného z roku 837. Zároveň předpokládal, že Karel Veliký se sám stavěl rezervovaně k tradici sv. Arnulfa, aniž by nějak vysvětlil rozpor mezi tímto svým stanoviskem a údaji Pavla Diakona v *Gesta episcoporum Mettensium*.

³⁵⁴ Rozličné rukopisné zmínky, úpravy Pavlovy genealogie a odchylky jednotlivých textů vyčerpávajícím způsobem shrnul OEXLE, Gerhard O. *Die Karolinger*, s. 252–279.

³⁵⁵ *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 140; 146; 150.

³⁵⁶ Viz již citovaná pasáž „[...] agnatione propinquus quidam vir plenus virtutibus, Arnulfus nomine [...]“. *Annales Mettenses priores*, s. 3

pokrevní příbuznost se tu v případě formujícího se rodu Karlovců jeví vytváření fikce společného původu (přičemž nelze rozlišit, nakolik jde o proces záměrný a nakolik samovolný), která měla důležitou legitimizační funkci, jinak by ostatně sv. Arnulfovi jakožto jinak poměrně nevýznamnému světci nevěnovaly prameny tolik pozornosti.

Jednalo se tedy o výrazně instrumentální politický kult, jehož hlavním cílem byla sakralizace vlastního rodu a který neměl zásadní dopad na lidovou úctu – o níž ale nebylo ani primárně usilováno. O svatých z rodu Karlovců a zejména o sv. Arnulfovi je tedy třeba uvažovat spíše jako o legitimizačních světcích.

Nyní je třeba ozřejmit specifičnost rodové tradice spojené se sv. Arnulfem a s časovým omezením fenoménu *Adelsheilige* na 7. a 8. století. Pokud se podíváme na dílčí paralely z vrcholného a pozdního středověku – například na úvodní pasáže národních kronik, ve kterých jednotliví autoři vysvětlují místo daného národa v dějinách spásy a při té příležitosti někdy pojednávají o mytických předcích aktuálně vládnoucí dynastie,³⁵⁷ případně na rodové genealogické pověsti, které vznikaly v pozdním středověku často na přímou zakázku panovníka či jednotlivých šlechticů³⁵⁸ – již se nesetkáme se světcem, který by stál na počátku daného rodu. Byli to totiž právě Karlovci – jmenovitě Karel Veliký – kdo začal omezovat vznik nových kultů³⁵⁹ a po vzniku papežské kanonizace na konci 10. století byla již „výroba“ rodového světce značně náročnější úkol než za doby merovejské.³⁶⁰ Jestli Karel Veliký a jeho okolí záměrně omezili možnosti tvorby nových světců, aby zamezili šlechtě v produkci obdobných legitimizačních strategií, jakou disponovali právě Karlovci (pochopitelně jistě nešlo o jediný účel vydávání legislativy omezující vznik nových kultů svatých), je těžké vyvodit. Nicméně skutečností zůstává, že právě od 9. století se nesetkáváme se zástupci *Adelsheiligen*. U Karlovců stejně jako u dalších analogických případů ze středověku platí, že mrtví legitimizovali živé. Proto

---

³⁵⁷ Srov. Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. Ed. BRETHOLZ Bertold. *MGH SS rer. Germ. N. S. 2*. Berlin 1923, s. 15–22. K tomu viz např. TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika: Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*. Praha 1968, s. 166n. K obdobné polské tradici viz URBAŇCZYK, Przemysław – ROSIK, Stanisław. Polsko. In: BENENDOVÁ, Nora (ed.). *Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*. Praha 2013, s. 263n.

³⁵⁸ K erbovním pověstem a genealogickým fikcím české středověké šlechty viz ŠIMŮNEK, Robert. *Reprezentace české*, s. 273.

³⁵⁹ Jedná se o dva „kapituláře“ (tím prvním je slavné *Admonitio generalis*, druhým pak jsou neméně známé závěry Frankfurtského koncilu) a o závěry biskupské synody z roku 813, o níž referují *Annales regni Francorum*. Viz *Capitularia regum Francorum I*. Ed. BORETIUS, Alfred. *MGH Capit.* Hannover 1883, s. 56 (č. 42); 77 (č. 42). *Annales regni Francorum*, s. 138.

³⁶⁰ První papežskou kanonizací bylo svatořečení biskupa Ulricha z Augsburgu roku 993 papežem Janem XV. Obecně k této problematice srov. např. NAHMER, Dieter von der. *Die lateinische Heiligenvita*, s. 11–18.

paměť na ně nesměla upadnout v zapomnění. Je však třeba vnímat silný rozdíl mezi odvozováním rodu od uctívaného světce a od rodových pověstí. Tyto pověsti se daly „objednat“, zatímco strategie založená na zakladateli-světci se musela mnohem pracněji budovat a svatý předek zaručoval rodu daleko větší exkluzivitu a zejména sakralitu (o které pozdně středověká šlechta ani neuvažovala).

Při porovnání karolinské paměti na sv. Arnulfa a sv. Gertrudu lze na závěr poukázat na důležitost patrilinearity ve středověké společnosti. Význačnější roli sv. Arnulfa v rodové paměti Karlovců tedy nerozhodla úspěšnost jeho kultu, nýbrž obecné kulturně-antropologické konstanty raně středověké společnosti. Kdyby totiž měly zásadnější úlohu matrilineární vazby, patrně by měla větší vliv v rodové paměti i sv. Gertruda, ale také sv. Ida či sv. Begga.

Nástup Pipina III. na trůn roku 751 v kontextu vývoje franské panovnické sakrality

Ve druhé kapitole byl přehled politických dějin Franské říše ukončen výčtem dílčích pramenů reflektujících dynastický převrat roku 751. Výše nastíněná pramenná základna ukázala, že v průběhu karolinského mocenského vzestupu byla budována legitimizační rodová strategie, a to skrze tvorbu rodových svatých. Vrcholem této strategie pak bylo ztotožnění sv. Arnulfa se zakladatelem celého rodu. Tato strategie se utvářela v rodové paměti formujícího se rodu Karlovců kombinací vědomého i nevědomého vývoje, který se odehrával na pozadí růstu karolinské moci v 7. a 8. století.

Již F. Prinz viděl v budování kultu sv. Arnulfa a sv. Gertrudy nástroj Karlovců, jak se křesťanskou sakralitou vyrovnat pohanské sakralitě Merovejců (*sakrale Machtlegitimation*). K této tezi přinesla tato práce následující revizi. Pohanský základ merovejské sakrální vlády byl zpochybněn a namísto toho bylo ukázáno, že i merovejští panovníci se opírali o sakralitu křesťanskou. Právě v opozici vůči této křesťanské složce panovnické vlády budovali Karlovci svoji vlastní rodovou sakralitu, založenou na kultu rodových svatých – především tedy sv. Arnulfa a sv. Gertrudy. Jak bylo ale ukázáno, tato strategie byla ve své vrcholné podobě, v jaké ji známe z díla Pavla Diakona, namířena snad i proti narativu vyzdvihujícímu úlohu papežství během dynastického převratu (s čímž F. Prinz nepočítal).³⁶¹ Právě touto otázkou a obecně reflexí papežské úlohy v hagiografických pramenech by se měl zabývat další výzkum.

---

³⁶¹ PRINZ, Friedrich. Heiligenkult und Adelsheerrschaft, s. 540.

Lze tedy říci, že produkcí rodových svatých a tvorbou paměti na ně se Karlovcí (a jejich okolí) snažili vyzdvihnout nad ostatní franskou šlechtu a přiblížit se královskému majestátu. Jelikož královská sakralita byla ve Franské říši založena na křesťanském étosu, jeví se produkce urozených rodových svatých (*Adelsheiligen*) jako efektivní způsob pro posilování rodové prestiže a pro povznesení rodu nad ostatní franské rody.³⁶² Nabízí se otázka, do jaké míry by byly události roku 751 bez této předchozí snahy myslitelné. Ač její zodpovězení je obtížné, při výkladu nástupu Karlovců a dynastické změny v roce 751 by tedy neměl být tento aspekt opomíjen. Cestu k roku 751 započali Arnulfovci-Pipinovci v polovině 7. století církevními fundacemi a podporou kultu rodových svatých. O dynastickém převratu roku 751 tak je třeba uvažovat jako o výsledku procesů dlouhého trvání, mezi nimiž je faktický mocenský vzestup jen tím nejviditelnějším prvkem. Budování rodové sakrality, jak bylo ukázáno, je třeba chápat jako jeden z těchto procesů. Další bádání by mělo v budoucnu směřovat k reflexi obrazu spolupráce Karlovců s jednotlivými svěťci, která mohla mít též dílčí význam pro budování prestiže (a snad i sakrality) karolinského rodu.³⁶³

---

³⁶² Snad právě proto byla za Karla Velikého vydávána legislativa omezující kult svatých, čímž *de facto* bylo zamezeno dalším rodům v tvorbě vlastních rodových svatých.

³⁶³ Viz např. pasáž z Alkuinova spisu *Vita Willibrordi* o křtu Pipina III. a prorocké vizi sv. Willibrorda, o které je pojednáno níže.

4 Obraz karolinské expanze do Fríska a Bavorska v narativní strategii hagiografických spisů a jeho význam

Dosud byla věnována pozornost legitimizační strategii Karlovců sebesakralizovat svůj rod skrze budování historické vzpomínky na svatého Arnulfa jakožto zakladatele rodu. Cesta k dynastickému převratu z roku 751 a vnitrofranský kontext však představuje pouze jeden aspekt karolinského vzestupu. V této kapitole je pozornost zaměřena na úlohu hagiografických spisů v karolinské mocenské expanzi za hranicemi franského *regna*, a to za účelem výzkumu toho, zda a případně jakým způsobem karolinská hagiografická produkce reflektuje legitimizační strategie Karlovců ospravedlňující zabor území na periferii Franské říše a jakou úlohu mohly hrát hagiografické spisy pro mocenský vzestup Karlovců.

Karolinským výbojům se dostávalo značné církevní podpory (od modliteb za vítězství vojsk, přes žehnání válečníkům a integraci válečnického étosu v liturgii až po přímou angažovanost duchovních na tažení), což lze vykládat jako posvěcení karolinských expanzí (přičemž někteří badatelé hovoří až o povýšení daných konfliktů na „svaté války“).³⁶⁴ Důležitou součástí spolupráce Karlovců s církevními představiteli na franské

---

³⁶⁴ Debatu ohledně původu ideje svaté války začal již ve své dodnes zásadní studii C. Erdmann, který mimo jiné ukázal i na význam, jaký v procesu geneze étosu křesťanské svaté války hrály expanze Karlovců a zejména saská tažení Karla Velikého, viz ERDMANN, Carl. *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*. Stuttgart 1935, zde zejm. s. 19–21. Dále srov. výstižně TYERMAN, Christopher. *Fighting for Christendom: Holy War and the Crusades*. Oxford 2004, s. 105–106. Ten upozornil též na to, že výše nastíněný vývoj reflektují právě hagiografické spisy.

expanzi je pak zejména tvorba narativních strategií, které měly jednotlivé výboje nejen legitimizovat, ale přímo uvést do kontextu eschatologických dějin christianizace světa.³⁶⁵

Tyto narativní strategie jsou v této kapitole zkoumány na korpusu raně karolinské hagiografické literatury, a to metodou sondy. Ve dvou částech je na příkladu Fríska a Bavorska sledováno, jak jsou v těchto spisech, pod záminkou šíření křesťanství, ospravedlňovány expanze raných Karlovců.³⁶⁶ Postihnout celistvý obraz karolinské expanze v soudobé hagiografické produkci není v rámci této práce možné. Právě proto byla zvolena metoda sondy, která umožní nastínit dílčí hypotézy k otázce reflexe karolinského vzestupu v hagiografickém materiálu. K výběru Fríska se autor rozhodl proto, že právě do Fríska směřovala první válečná tažení Karlovců za hranice Franské říše. V případě Bavorska jde o oblast, o které referuje nejen franská hagiografická produkce, ale i domácí bavorská, čímž vzniká prostor pro vzájemné srovnání. Zábor pohanského Fríska přitom do značné míry představuje model, který slouží k následné vnitřní komparaci s karolinskou anexí bavorského vévodství.

Pro studium narativních strategií, které potenciálně ospravedlňovaly karolinskou expanzi či dílčím způsobem reflektovaly již existující prokarolinskou historickou paměť, jsou přitom vybrány ty prameny, které vznikly v období do konce vlády Karla Velikého a ve kterých vystupují jakožto „vedlejší hrdinové“ Karlovi předci. Tento výběr se jeví

---

³⁶⁵ Samotná problematika christianizace je v současné medievistice podrobně studovaným tématem, kdy jednak recentní studie ukazují, že i když společnost (např. pozdně středověká) mohla být již po vnější stránce křesťanská, stále byl podle současníků prostor pro „vnitřní“ christianizaci. Viz např. recentně ŠMAHEL, František. *Christianizace v duši a mysli: Interiorizace křesťanské víry v lucemburských Čechách*. In: NODL, Martin – ŠMAHEL, František (eds.). *Pohané a křesťané: Christianizace českých zemí ve středověku*. Praha 2019, s. 69–92. Stejně tak jsou vedeny debaty o tom, jak lze chápat výpovědní hodnotu archeologických nálezů ve vztahu k náboženskému smýšlení lidí, kteří jsou s daným archeologickým nálezem nějak spojováni, viz např. RISTOW, Sebastian. *Frühes Christentum bei den Alamannen. Strukturelle Betrachtungen und methodische Fragen*. In: BRATHER, Sebastian (Hrsg.). *Recht und Kultur im frühmittelalterlichen Alemannien: Rechtsgeschichte, Archäologie und Geschichte des 7. und 8. Jahrhunderts*. Berlin – Boston 2017, s. 333–345. Výstižně je pro danou problematiku též zamýšlení PETRÁČEK, Tomáš. *Prameny a pojmy, skepse a kritika: Tři glosy k možnostem poznání českých dějin 10. století*. In: BOHÁČOVÁ, Ivana – SOMMER, Petr. *Raný český stát 10. století*. Praha 2020, zejm. s. 204–207. V neposlední řadě je vedena rozsáhlá debata i ohledně toho, jak postupovala christianizace, zda mohlo docházet k existenci forem synkretismu či dvojvěří apod. V českém prostředí se nedávno k tomuto tématu výstižně vyjádřil DYNDÁ, Jiří. *Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních*. Praha 2019, s. 32–41, který ukazuje na mylnost konceptu dvojvěří pro ruské prostředí. V první části jednotlivých podkapitol, ve kterých je probírána problematika náboženství v raně středověkém Frisku a Bavorsku, proto autor podává pouze co nejkompaktnější reflexi současného diskurzu a neklade si za cíl přicházet s inovativními interpretacemi. Závěry aktuálního diskurzu jsou pak aplikovány v případě přístupu k hagiografickým pramenům.

³⁶⁶ K vojenské dimenzi raně karolinské politiky viz zejm. BACHRACH, Bernard S. *Early Carolingian Warfare: Prelude to Empire*. Philadelphia 2001, *passim*.

z hlediska studia legitimizačních strategií jako smysluplný, neboť obsah hagiografické produkce této doby byl již zřetelně formulován ve prospěch Karlových předků a zároveň nebyla ještě otázka karolinské legitimacy, respektive karolinského nástupu k moci, mrtvým a zapomenutým tématem. Mladší spisy jsou pak užívány pouze pro ilustraci změny narativních rámců.

V případě glorifikace karolinského rodu nešlo sice o hlavní ideový obsah těchto hagiografických spisů³⁶⁷ – přesto, jak nedávno přesvědčivě ukázal R. Neu,³⁶⁸ se jednalo o prvek, který autoři jednotlivých spisů do svého konceptu pečlivě zapracovávali a na nějž kladli někdy i značný důraz.

To, že karolinskou hagiografickou produkci lze chápat jako součást veřejného politického diskurzu ve Franské říši,³⁶⁹ bylo ukázáno již v první kapitole v části věnované charakteristice čtenářského publika.³⁷⁰ Z hlediska sdělovacího smyslu textů pro potenciální čtenáře, jimiž měly být širší vrstvy franské společnosti, se tak jeví výše naznačené teze jako plausibilní.

4.1 Karolinský zábor Fríska pohledem hagiografických pramenů

Historický nástin dějin Fríska

Germánské skupiny u severního moře byly v antice i raném středověku zpravidla označovány za „Frísy“. V případě raně středověkých Frísů nešlo o přímé nástupce či o potomky Frísů známých z antických pramenů. Frísové byli do jisté míry „znovuobjeveni“ a „znovuvytvořeni“ styky severomořských germánských skupin s jejich

---

³⁶⁷ K významu textů pro vnitřní život mnišských komunit srov. např. EGMONG, Wolfert van. *Converting Monks: Missionary Activity in Early Medieval Frisia and Saxony*. In: ARMSTRONG, Guyda – WOOD, Ian N. (eds.). *Christianizing Peoples and Converting Individuals*. Turnhout 2000, s. 37–45.

³⁶⁸ NEU, Rainer. *Willibrord*, s. 117–122. Dále k tomu viz níže.

³⁶⁹ Což ukázala např. R. McKitterick (viz výše odkazy na MCKITTERICK, Rosamond. *The Carolingians and the Written Word* a další autorčiny práce).

³⁷⁰ Zde je třeba alespoň připomenout, že této úlohy si byli vědomi samotní autoři, jak je patrné např. z (již citovaného) Alkuinova prologu k *Vita Willibrordi*. Viz *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*, s. 113–114.

sousedy, kteří se vůči nim vymezovali. Významnou úlohu v tomto procesu hráli právě Frankové.³⁷¹

Karolinskou expanzi³⁷² do Fríska započal Pipin II. a dokončil ji jeho syn Karel Martell. Dva roky po bitvě u Tertry zvítězil Pipin II. nad fríským králem Radbodem (689) a ovládl západní část Fríska včetně Radbodova sídla Utrechtu.³⁷³ Následovala franská pacifikace zabraného fríského území,³⁷⁴ pro kterou Pipin II. užíval služeb Anglosasa Willibrorda.³⁷⁵ Situace se změnila po Pipinově smrti, kdy nastalých zmatků ve Franské říši využil Radbod, provedl úspěšné povstání a obsadil západní části Fríska. Roku 719 však Radbod zemřel a do roku 722 dokázal Karel Martell znovudobýt fríská území. Další výpravu proti Frísům pak podnikl Karel Martell v roce 734, kdy si dokázal podmanit hlavní část fríského území. Zbytky fríských enkláv na východě u saských hranic zůstaly nezávislé až do dob Pipina III. a Karla Velikého.³⁷⁶ O tom, že misijní činnost ve Frísku nebyla ani zdaleka hotová ani za Karla Velikého, svědčí například i *Život sv. Willehada*.³⁷⁷

---

³⁷¹ Nejnověji k tomu viz např. HINES, John – IJSSENNAGGER, Nelleke L. (eds.). *Frisians and Their North Sea Neighbours: From the Fifth Century to the Viking Age*. Woodbridge 2017, výstižně zejm. úvodní shrnutí. Viz „However there is now a clear scholarly consensus, almost unanimity, that it could not then refer to a population that was simply and directly descended from the people to whom either of the 1st-century names were attached. The Frisians must thus have been virtually a type-example of a people that had to have been entirely recreated, and in a sense, reinvented.“ Tamtéž, s. 2. Tyto závěry byly dále potvrzeny nejnovějším bádáním. Viz HINES, John – IJSSENNAGGER-VAN DER PLUIJM, Nelleke L. (eds.). *Frisians of the Early Middle Ages*. Woodbridge 2021, passim. Obecně tedy lze konstatovat, že oblast byla v 5. stol. znovuosídlena germánskými (snad anglosaskými) skupinami, které dostaly (a též přijaly) označení Frísové podle jejich předchůdců obývajících nizozemské pobřeží v antice. Obdobná situace se zdánlivou kontinuitou z antické doby panuje i např. u sousedních Sasů. Srov. SPRINGER, Matthias. *Die Sachsen*, passim. V obecné literatuře věnující se franské a karolinské problematice nejsou doposud výše uvedené skutečnosti zpravidla reflektovány a autoři se drží mylné koncepce sídelní kontinuity germánských Frísů od antiky. Viz např. FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 70.

³⁷² Tažení do Fríska podnikl již Dagobert I., který dobyl i Utrecht, kde nechal patrně i postavit kostel. Frísové však území opět dobyli.

³⁷³ V pokračování Fredegarovy kroniky je Radbod označován jako *dux*, zatímco v Alkuinově *Vita Willibrordi* je označován jako *rex*. Viz např. *Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus*, s. 173–174; *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*, s. 120. O instituci království u Frísů a její podobě lze jen obtížně říci něco konkrétnějšího. Jako plausibilní se jeví varianta, že si Frísové volili někoho za svého vůdce pouze v případě potřeby a ohrožení.

³⁷⁴ V této době došlo též ke sňatku Radbodovy dcery se synem Pipina II., Grimoaldem. Srov. např. SCHIEFFER, Rudolf. *Die Karolinger*, s. 30.

³⁷⁵ Viz níže.

³⁷⁶ Srov. např. NEU, Rainer. *Willibrord*, passim; WOOD, Ian N. Franks and Frisians. In: HINES, John – IJSSENNAGGER-VAN DER PLUIJM, Nelleke L. (eds.). *Frisians of the Early*, s. 203–215. Jedná se o zjednodušený popis událostí založený zejm. na zprávách *Liber historiae Francorum*, pokračování *Fredegarovy kroniky*, *Starších metských análů*, Bedy Ctihodného a hagiografických pramenů. K postupnému zaboru a christianizaci Fríska viz Příloha 7 s mapou.

³⁷⁷ Viz *Vita sancti Willehadi*. Ed. PONCERET, Albert. *AA SS Vol. 66. Nov. III*. Brüssel 1910, s. 842–846.

Během franských výbojů probíhala christianizace fríského území. Ačkoliv z oblasti Fríska nebyly doposud nalezeny žádné germánské náboženské idoly ani svatyně³⁷⁸ a o podobě předkřesťanského náboženství ve Frísku referují velmi útržkovitě pouze křesťanští autoři,³⁷⁹ přesto o existenci pohanství ve Frísku v době expanzí karolinských majordomů nemůže být pochyb.³⁸⁰ První misionáři se k Frísům vydali již v předkarolinské době, jako například sv. Kunibert³⁸¹ (a ve druhé kapitole byla zmíněna například neúspěšná misie svatého Wulframa).³⁸² Ten přitom nebyl jediným známým misionářem, který se k Frísům vypravil – všichni však (jako například také Egbert a Wigbert, o nichž referuje

---

³⁷⁸ Viz KNOL, Egge. For Daily Use and Special Moments: Material Culture in Frisia, AD 400–1000. In: HINES, John – IJSSENNAGGER-VAN DER PLUIJM, Nelleke L. (eds.). *Frisians of the Early*, s. 30–33.

³⁷⁹ K interpretaci křesťanských zpráv o pohanství srov. výstižně IZDNÝ, Jakub. Nesmiřitelný nebo potřebný nepřítel? Obraz druhého náboženství v době christianizace střední Evropy. In: *Historický obzor*. Roč. 25, č. 11/12. 2014, s. 257–262. Dále viz např. PADBERG, Lutz von. Christen und Heiden: Zur Sicht des Heidentums in ausgewählter angelsächsischer und fränkischer Überlieferung des 7. und 8. Jahrhunderts. In: KELLER, Hagen – STAUBACH, Nikolaus (Hrsg.). *Iconologia Sacra: Mythos, Bildkunst und Dichtung in der Religions- und Sozialgeschichte Alteuropas*. Berlin – New York 1994, s. 291–312. Či COSTAMBEYS, Marios – INNES, Matthew – MACLEAN, Simon. *The Carolingian World*. Cambridge 2011, s. 93n.

³⁸⁰ Přesto je třeba říci, že i v případě Fríska je obraz pohanství především tvůrcem prokarolinských pramenů. To je patrné zejm. v případě samotného Radboda, kterého na jedné straně karolinské prameny líčí jako zarputilého pohana a nepřítele křesťanství, na druhé straně např. *Liber historiae Francorum* o žádných pohanských sklonech fríského vévody neinformuje, a naopak neproblematicky líčí spojenectví mezi Neustrijci a Radbodem po smrti Pipina II.: „[...] cum Radbode duce gentile amicitias ferunt.“ *Liber Historiae Francorum*, s. 325. Těž zprávy o ničení křesťanských chrámů apod. (jak jsou líčeny ve *Vita Bonifatii*) nelze nijak ověřit. Srov. FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 75. Nejnověji se k této problematice vyjádřil HINES, John. Religion and Conversion Amongst the Frisians. In: HINES, John – IJSSENNAGGER-VAN DER PLUIJM, Nelleke L. (eds.). *Frisians of the Early*, s. 311–327, jenž zdůrazňuje opatrnost, které je třeba při hledání analogií z germánského prostředí, a ukazuje především na náboženskou pragmatičnost raně středověké populace.

³⁸¹ Srov. ANGENENDT, Arnold. *Liudger: Missionar – Abt – Bischof im Frühen Mittelalter*. Münster 2005, s. 65. Na misijní cestu do Fríska se měl také vydat i sv. Eligius, viz *Vita Eligii episcopi Noviomagensis*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 4*. Hannover 1902, s. 696–697, avšak v případě sv. Eligia se jedná spíše jen o literární *topoi*.

³⁸² Jak bylo ukázáno ve druhé kapitole, Wulframův život byl spojen především s merovejskými panovníky. Misijní cestu do Fríska podnikl až ve stáří, v době Pipina II. Ve *Vita Vulframni* se o Pipinovi II. píše pouze na jednom místě, kde autor zmiňuje, že ve Frísku sv. Wulfram kázal s povolením Pipina II. Viz *Vita Vulframni episcopi Senonici*, s. 670–671. Wulframův neúspěch v christianizaci Fríska a jeho orientace na nekarolinské kruhy je v ostrém kontrastu k úspěchům sv. Willibrorda – jak je níže ukázáno. Sv. Wulfram jakožto neúspěšný misionář, který svou životní drahou odkazoval spíše k merovejským panovníkům, nebyl autory z karolinského okruhu více využíván a *Vitae* „úspěšných“ misionářů o něm nehovoří. K textovým paralelám mezi Alkuinovým *Vita Willibrordi* a *Vita Vulframni* srov. WOOD, Ian N. Saint Wandrille and its Hagiography, s. 13–14.

Beda)³⁸³ skončili stejně neúspěšně jako Wulfram.³⁸⁴ Prvním úspěšným misionářem ve fríském prostředí tak byl až sv. Willibrord, byť, jak je níže ukázáno, se jednalo pouze o partikulární úspěch.

Reflexe karolinských mocenských výbojů do Fríska v hagiografii I.: *Vita Willibrordi*

Z hlediska této studie je sledováno, jak karolinský zábor Fríska reflektovaly franské hagiografické prameny a jaký účel měly tyto prameny pro Karlovce. Na prvním místě stojí *Život svatého Willibrorda*,³⁸⁵ který sepsal roku 796 Alkuin z Yorku,³⁸⁶ patrně na žádost arcibiskupa Bernarda ze Sens (který byl současně i opatem v Echternachu).³⁸⁷ Ve spise jsou Karlovci zmiňováni na několika místech.

Jedná se vlastně o dvě verze či snad lépe řečeno o dvě knihy Willibrordova svatopisu, které jsou v *MGH* poměrně nešťastně rozděleny do samostatných částí. V hlavním textu je sledována především linie prezentovaná prozaickým životem, na který je též odkazováno jako na „*Vita Willibrordi*“. Na poetickou verzi³⁸⁸ je odkazováno pouze v poznámkovém aparátu pro srovnání. Toto řešení je poměrně logické, neboť prozaická *Vita Willibrordi*, jak bylo již ostatně řečeno, byla určena pro širší publikum a při sledování politicko-legitimizačního podtextu, který je ve spisech veden, se jeví tato verze jako zásadnější (navíc poetická verze postrádá naprostou většinu detailů ohledně Willibrordova života i jeho spolupráce s Karlovci).³⁸⁹ Zásadní je, že po ideové stránce, stejně jako ve způsobu zobrazení Karlovců, se texty neliší.

---

³⁸³ Viz *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, s. 296–299, zde zejm: „[...] neque aliquem tanti laboris fructum apud barbaros inuenit auditores.“ Tamtéž, s. 298. „Ut autem uidit uir Domini Ecgberct, quia nec ipse ad praedicandum gentibus uenire permittebatur, retentus ob aliam sanctae ecclesiae utilitatem, de qua oraculo fuerat praemonitus; nec Uictberct illas deueniens in partes quicquam proficiebat, temptauit adhuc in opus uerbi mittere uiros sanctos et industrios [...]“. Tamtéž, s. 298–299. Wigbert byl ve své fríské misii natolik neúspěšný, že když o něm psal Lupus z Ferrières (autor Wigbertova svatopisu sepsaného za vlády Ludvíka Zbožného), tak frískou epizodu raději zamlčel. Viz *Vita Wigberti abbatis Friteslariensis auctore Lupo*. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15, 1*. Hannover 1887, s. 39–40.

³⁸⁴ Viz NEU, Rainer. *Willibrord*, s. 59–73.

³⁸⁵ *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*, v práci (již i na předchozích místech) uváděno jako *Vita Willibrordi*.

³⁸⁶ K dataci a kontextu spisu v Alkuinově literárním díle viz např. DALES, Douglas. *Alcuin: Theology and Thought*. Cambridge 2013, s. 119–129.

³⁸⁷ Tak nás informuje samotný Alkuin v předmluvě k dílu. Viz *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*, s. 113. Tento Alkuinem uváděný důvod může být pouze literární stylizací a za vznikem spisu stálo patrně vícero důvodů.

³⁸⁸ Viz *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*. Liber II. Ed. DÜMMLER, Ernst. *MGH Poetae 1*. Berlin 1881, s. 207–220.

³⁸⁹ Ostatně v poetické verzi není zmíněn ani samotný Radbod.

Po popisu Willibrordova narození, dětství a studia v anglosaském Riponu a v Irsku Alkuin zdůraznil, že Willibrord si ve 33 letech vybral za svůj životní cíl přinášet spásu druhým, a proto se vydal spolu s dalšími společníky na kontinent kázat evangelium pohanům.³⁹⁰ Po vylodění na evropské pevnině se přitom údajně vydal přímo za franským vůdcem Pipinem II. (*Franciam contendere ac ducem illorum adire Pipinum*).³⁹¹ Pipin II. je pak Alkuinem vykreslen v tom nejlepším možném světle jako vitální muž s vysokými morálními hodnotami a úspěšný ve válce.³⁹² Sv. Willibrordovi měl Pipin II. svěřit území uvnitř Franské říše, na kterém měl Willibrord šířit víru a mýtit pohanské praktiky.³⁹³ Pipin II. byl prý s Willibrordovou prací spokojený, a proto jej záhy vyslal do Říma k papeži Sergiovi.³⁹⁴ Dle Alkuina byl v Římě Willibrord vysvěcen na arcibiskupa³⁹⁵ a po svém návratu dostal od Pipina II. opět za úkol kázat evangelium v severních částech Pipinova panství (*in borealibus regni sui partibus*).³⁹⁶

Ve *Vita Willibrordi* následuje pasáž o Willibrordově misijní cestě do Dánska, která je pro pochopení smyslu tohoto díla zásadní,³⁹⁷ byť se pravděpodobně jedná o smyšlenou vsuvku, která nemá s „historickým Willibrordem“ mnoho společného a nese až pohádkové rysy.³⁹⁸ Willibrord se prý vydal kázat nejprve do Dánska a cestou zpět i na ostrov Helgoland. V obou případech jednal na vlastní pěst bez souhlasu a svolení Pipina II.

---

³⁹⁰ *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*, s. 119–120.

³⁹¹ Tamtéž, s. 120–121. Tento popis se shoduje s Bedovým líčením. *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, s. 299.

³⁹² Tamtéž, s. 121. Podobně je Pipin II. líčen i ve *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino. Liber II.*, s. 209–210.

³⁹³ „[...] *virum strenuum, triumphis clarum et moribus probum. Qui eum cum omni honore suscipiens, sed nolens tanto doctore se vel suum privare gentem, loca ei oportuna intra terminus regni sui praevidens, quo potuisset idolatriae spinas extirpare et purissima verbi Dei semina per munda novalia habundantius spargere, ut impletet propheticum illud praeceptum: [...].*“ *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*, s. 121.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 121.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 122. K debatě o tom, zda byl Willibrord jmenován biskupem, či arcibiskupem, viz nejnověji NEU, Rainer. *Willibrord*, s. 84–93. který se domnívá, že Willibrord byl jmenován v Římě arcibiskupem Fríska, což nebylo v zájmu karolinských majordomů, kteří nechtěli připustit vznik samostatné fríské církevní provincie. Proto měl, dle R. Neu, Willibrord na užívání titulu arcibiskupa rezignovat a působit jako pouhý biskup z Utrechtu.

³⁹⁶ *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*, s. 123.

³⁹⁷ Jelikož daná pasáž neodpovídá předpokládané historické realitě Willibrordovy činnosti, lze usuzovat, že jejím vložení do narativu *Vita Willibrordi* chtěl Alkuin prezentovat především vlastní myšlenky a vlastní poselství.

³⁹⁸ Výstižně srov. NEU, Rainer. *Willibrord*, s. 117–122.

a v obou případech byl v misijní činnosti až pozoruhodně neúspěšný a musel se vrátit zpátky k vládci Franků, Pipinovi.³⁹⁹

Willibrord pak měl pokračovat v misijní činnosti na území Pipina II. až do majordomovy smrti.⁴⁰⁰ Období po Pipinově smrti Alkuin popsal jako neproblematické, bez zmínky o občanské válce a rozbrojích mezi Karlovcí – vládu měl prostě převzít Karel Martell,⁴⁰¹ který pod svou vládou přivedl mnohé národy včetně Frísů.⁴⁰² Těm také Karel Martell po obsazení země údajně dal Willibrorda za biskupa se sídlem v Utrechtu. Na nově dobytých územích poté, stejně jako za Pipina II., měl Willibrord křtít obyvatele, kteří byli již porobeni mečem (*nuper gladio adquisitam*).⁴⁰³

V závěru spisu je zmíněn i Pipin III. Toho prý sv. Willibrord pokřtil a zároveň měl prorockou vizi, ve které předpověděl, že Pipin III. se stane největším vůdcem Franků, co kdy byl.⁴⁰⁴

Jak je patrné, Alkuin záměrně a velmi umně zapracoval do života sv. Willibrorda glorifikující obraz vlády předchůdců Karla Velikého. Činnost sv. Willibrorda, jak ukázal již A. Angenendt, byla na jedné straně umožněna spoluprací s Karlovcí,⁴⁰⁵ na druhé straně byla právě na spolupráci s Karlovcí také omezena.⁴⁰⁶ Alkuin vybudoval narativní linii ve *Vita Willibrordi* tak, že Willibrord je úspěšný, pouze pokud spolupracuje s Karlovcí – všechny aktivity, které Willibrord vykonal bez Karlovců, skončily neúspěchem. To, že šlo přímo o Alkuinův záměr, je zcela patrné (jak ostatně výstižně ukázal i R. Neu).⁴⁰⁷ Alkuin

---

³⁹⁹ Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino, s. 123–126.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 126–127.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 127. Obdobně Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino. Liber II., s. 211.

⁴⁰² „*Qui multas gentes sceptris adiecit Francorum, inter quas etiam cum triumpho gloria Frestiam, devicto Rabbodo, paterno superaddidit imperio.*“ Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino, s. 127.

⁴⁰³ „*Qui, maiori euangelizandi occasione accepta, nuper gladio adquisitam gentem sacro baptisate abluere conatus est.*“ Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino, s. 127.

⁴⁰⁴ „*Idem quoque vir Deo amabilis quaedam prophetico praedixerat spiritu, quae post rerum eventus vera probabit. Baptizavit igitur Pippinum, filium fortissimo Francorum ducis Carli [...]. De quo Pippino, patre eius, idem sanctus vir praesaga voce tale coram discipulis suis praedixit vaticinium: Scitote, quod iste infans sublimis erit valde et gloriosus et omnium praecedentium Francorum ducibus maior. Huius itaque vaticinii veritas nostris probata est temporibus [...].*“ Tamtéž, s. 133–134. Srov. Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino. Liber II., s. 215.

⁴⁰⁵ O tom, že nejde v případě popisu neúspěchu předchozích misionářů vyloženě o franské *damnatio memoriae*, svědčí i zprávy anglosaských pramenů (jakými jsou spisy Bedy Ctihodného či Edditia Stephana), které nelze podezírat ze zvláštní potřeby stranit karolinským majordomům.

⁴⁰⁶ Viz ANGENENDT, Arnold. Willibrord im Dienste der Karolinger. In: *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein*. Heft 175. 1973, s. 63–113. Výstižný je Angenendtův závěr (v textu parafrázovaný): „*So ergibt sich, daß die Mission Willibrords einerseits durch den Schutz der Karolinger ermöglicht, andererseits aber auch durch ihre Bindung an die karolingische Politik begrenzt worden ist.*“ Tamtéž, s. 112.

⁴⁰⁷ NEU, Rainer. *Willibrord*, s. 72; zejm. pak s. 122.

by totiž neměl jinak důvod do *Vita Willibrordi* složitě včleňovat exkurz s neúspěšnou Willibrordovou cestou do Dánska, která zcela jistě postrádá jakoukoli historicitu a zároveň vlastně neslouží ku prospěchu budování oslavného obrazu hlavního hrdiny celého spisu. Alkuin ostatně důsledně zdůrazňuje, kdy se Willibrordova činnost odehrávala na území franských majordomů a v součinnosti s nimi a kdy nikoli.⁴⁰⁸ Christianizace pohanského území tak v Alkuinově pojetí není možná bez karolinské podpory, ba co víc, od této podpory je přímo odvislá.

Alkuinův spis pochopitelně nelze redukovat na pouhé budování oslavného obrazu předků Karla Velikého a jejich mocenských výbojů. Důležitou linii ve spisu jistě hrají například i osobní zájmy samotného Alkuina, který spisem o svém spolurodákovi (a snad i příbuzném) z Northumbrie do jisté míry nastavoval zrcadlo aktivitám wessexské skupiny okolo sv. Bonifáce a snažil se jistě zlepšit i vlastní postavení v karolinském universu.⁴⁰⁹ Na druhou stranu Karlovcům je ve spise věnována systematická pozornost. Prorockou scénu doprovázející Alkuinovu vsuvku o křtu Pipina III. lze snad hodnotit dokonce jako prvek sakralizace karolinské vlády. Samotný popis misijních aktivit sv. Willibrorda pak nelze chápat jinak, než jako zobrazení ideálu politicko-církevní integrace daného území pod karolinský patronát.⁴¹⁰ Spis *Vita Willibrordi* tedy vytvořil (mimo jiné) legitimizační rámec politicko-církevního záboru Fríska Karlovcí.

Reflexe karolinských mocenských výbojů do Fríska v hagiografii II.: Komparativní analýza

O karolinském záboru Fríska referují i další hagiografické prameny. Předně se jedná o *Život sv. Bonifáce*,⁴¹¹ který ačkoliv pojednává až o Willibrordově následovníkovi,

---

⁴⁰⁸ Kromě citovaných pasáží viz např. začátek cesty do Dánska: „*Temptavit quoque idem vir Dei ultra Francorum regni fines caelestis doctrinae flumina dirivare.*“ *Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino*, s. 123.

⁴⁰⁹ Srov. např. NOBLE, Thomas F. X. – HEAD, Thomas (eds.). *Soldiers of Christ*, s. 190. K Alkuinově pojetí misie, které bylo v rozporu i vůči misijní politice Karla Velikého v Sasku, viz např. WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 83–88; CHARVÁT, Petr. Alkuin z Yorku (735–801/805): Fénix antiky vzlétá z popela. In: BÁRTA, Miroslav – KOVÁŘ, Martin (eds.). *Lidé a dějiny: K roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha 2017, s. 114–115. Či HARTMANN, Wilfried. *Karl der Große*. Stuttgart 2015, s. 162–163.

⁴¹⁰ Výstižně srov. NEU, Rainer. *Willibrord*, s. 144–145.

⁴¹¹ *Vita Bonifatii auctore Willibaldo presbytero*. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Germ. 57*. Hannover – Leipzig 1905, s. 1–58. Dále citováno jako *Vita Bonifatii*.

byl sepsán před Alkuinovým *Vita Willibrordi*. Tento spis je porovnán se *Životem sv. Liudgera z Münsteru*,⁴¹² který vznikl naopak až v době po sepsání *Vita Willibrordi*.

Aktivitám sv. Bonifáce i samotné *Vita Bonifatii* je v historické vědě věnována takřka konstantní pozornost. Proto je zde výklad zaměřen pouze na problematiku úzce spojenou s obrazem karolinské politiky v hagiografii. *Vita Bonifatii* sepsal mohučský kněz Willibald patrně mezi lety 763–768. Willibald pocházel z Wessexu (jako celá řada osob okolo sv. Bonifáce) a dle vlastních slov sepsal toto dílo na přání mohučského biskupa Lulla a würzburgského biskupa Meringauda. Spis velmi pravděpodobně sloužil především zájmům a ambicím arcibiskupa Lulla – Willibald vynechal celou řadu zásadních událostí z Bonifácova života (na které naopak kladou důraz *Vitae* Bonifácových druhů a žáků, podle zájmů jednotlivých církevních institucí).⁴¹³ Ve *Vita Bonifatii* tak čtenář nenalezne například žádné sdělení o spolupráci Bonifáce s papežem Zachariášem a Štěpánem II.,⁴¹⁴ ani podrobnosti okolo založení Fuldy nebo informaci o tom, že se Bonifác původně chtěl stát biskupem v Kolíně.⁴¹⁵ *Vita Bonifatii*, stejně jako hagiografická produkce dalších členů Bonifácova okruhu, je typická důrazem na popis politického vlivu a majetkového zabezpečení jednotlivých wessexských misionářů, zatímco touha po spáse nevěřících je upozaděna a není tedy divu, že se Alkuin vůči této linii vymezoval.⁴¹⁶

---

⁴¹² *Vita sancti Liudgeri episcopi Mimigardefordensis* (DIEKAMP, Wilhelm (Hrsg.). *Die Geschichtsquellen des Bistums Münster. Vierter Band: Die Vitae sancti Liudgeri*. Münster 1881, s. 3–53.). Dále citováno jako *Vita Liudgeri*. Vzhledem k tomu, že Liudgerův život slouží pouze pro ilustraci pozdějšího zpracování, je pracováno pouze s nejstarším Liudgerovým životopisem od Altfrieda. Na další dva mladší spisy, které byly Liudgerovi věnovány, zde není směřována pozornost.

⁴¹³ Informace o Bonifácově fríském pobytu (ale i dalších misijních aktivitách v Durynsku a Hesensku) doplňuje např. Liudgerův *Život sv. Řehoře z Utrechtu* (dále uváděno jako *Vita sancti Gregorii*). Viz *Vita Gregorii abbatis Traiectensis auctore Liudgero*. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15,1*. Hannover 1887, s. 66–79. Přičemž není bez zajímavosti, že Liudger studoval u Alkuina. O výpravách Pipina II. a Karla Martella však spis nereferuje, stejně jako anonymní *Život sv. Lebuina* – viz *Vita Lebuini antiqua*. Ed. HOFMEISTER, Adolf. *MGH SS 30,2*. Leipzig 1934, s. 791–765. Či jako Eigil v *Životě sv. Sturmiho* v části věnované fríské misii, viz Eigilis *Vita Sancti Sturmi*. Ed. PERTZ, Georg H. *MGH SS 2*. Hannover 1828, s. 372.

⁴¹⁴ Což může potvrzovat tezi ze třetí kapitoly této práce, že poukazování na roli papežství v dynastickém převratu z roku 751 nebylo již v této době žádané.

⁴¹⁵ Nejnověji informace o *Vita Bonifatii* (včetně literárního rozboru) shrnul GODLOVE, Shannon. The First Life of Boniface: Willibald's *Vita Bonifatii*. In: AAIJ, Michel – GODLOVE, Shannon (eds.). *A Companion to Boniface*. Leiden – Boston 2020, s. 152–173. Bibliografické údaje jsou v případě *Vita Bonifatii* omezeny na minimum a citovány jsou především nejnovější studie, neboť se jedná o dobře známý pramen.

⁴¹⁶ Ostatně i samotné *peregrinatio* je u Willibalda pouhé literní *topoi* – Bonifác se (ani ve spise) nikdy nevzdálil od svých druhů a do Anglie se i podle potřeby navrátil. Výstižně viz GODLOVE, Shannon. The First Life of Boniface, s. 158n. Dále srov. např. výstižné hodnocení Eigilova *Života svatého Sturmiho* v NOBLE, Thomas F. X. – HEAD, Thomas (eds.). *Soldiers of Christ*, s. 165–166. K Alkuinově postoji viz výše.

Ve *Vita Bonifatii* měl hrdina spisu připlout do Fríska právě v okamžik fríského povstání, které je líčeno jako střet mezi franským vůdcem Karlem Martellem (*principis gloriosusque dux Franchorum*) a králem Radbodem (*rex*), jenž měl být vyvolán pohanskou reakcí.⁴¹⁷ Bonifác prý strávil na kontinentu dva roky v klášteře a následně se vrátil na čas do Anglie.⁴¹⁸ Do Fríska měl Bonifác opět zamířit až po smrti krále Radboda, a tedy po vykonané návštěvě Říma a své první cestě po Germánii.⁴¹⁹ Na popisu christianizace Fríska je nápadné, že ve Willibaldově narativu hraje hlavní roli Karel Martell a jeho válečné úspěchy, bez nichž by následná misijní činnost sv. Willibrorda nebyla možná.⁴²⁰ Podle Willibalda chtěl poté sv. Willibrord ustanovit Bonifáce za svého nástupce, což Bonifác odmítnul a vydal se na misií do Germánie.⁴²¹ Do Fríska se měl Bonifác opět vydat až na konci života a ve Frísku našel i mučednickou smrt.⁴²²

Ve *Vita Bonifatii* jsou potlačeny jakékoli náznaky možné animozity mezi karolinskými panovníky a sv. Bonifácem. Přitom současné bádání se shoduje, že vztahy mezi Karlem Martellem a sv. Bonifácem byly značně napjaté, až nepřátelské.⁴²³ Ačkoliv Frísko nehraje ve spise centrální úlohu, motiv legitimizačního prvku karolinského církevně-politického⁴²⁴ záboru Fríska (jak byl prezentován ve *Vita Willibrordi*) je přítomen alespoň náznakově i ve *Vita Bonifatii*. To je jasně patrné při srovnání s mladším přepracováním Bonifácova života (jedná se o tzv. *Vita altera Bonifatii*), které pochází ze

---

⁴¹⁷ *Vita Bonifatii* auctore Willibaldo, s. 16.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 17–20.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 18–23.

⁴²⁰ *Viz „Cumque desiderantis repente mentem spontaneus operis sequeretur effectus et votiva praedestinatae doctrinae lux, domino Deo dispensante, claresceret Carlique ducis gloriosi super Fresones roboratum esset impérium, iam bucina caelestis verbi increpuit et praedicatorum, adveniente superni roris fertilitate, vox intonuit, Dei etiam per Willibrordum virum venerabilem ac cooperatores eius propagatus est sermo.“* Tamtéž, s. 23–24.

⁴²¹ Tamtéž, s. 24–26. K tomu srov. NEU, Rainer. *Willibrord*, s. 166–171.

⁴²² *Vita Bonifatii* auctore Willibaldo, s. 45–56.

⁴²³ Ostatně podobně tomu je v případě Alkuinovy konstrukce obrazu spolupráce Willibrorda s Karlovcí. Srov. např. FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 156–160; NEU, Rainer. *Willibrord*, s. 171; GOETZ, Hans-Werner. *Karl Martell und die Heiligen*, zejm. s. 109–110.

⁴²⁴ Na skutečnost, že při snaze porozumět karolinské integrační politice nelze oddělovat církevní a státní dimenzi, upozornil PATZOLD, Steffen. „Einheit“ versus „Fraktionierung“: Zur symbolischen und institutionellen Integration des Frankenreichs im 8./9. Jahrhundert. In: POHL, Walter – GANTNER, Clemens – PAYNE, Richard (eds.). *Visions of Community in the Post-Roman World: The West, Byzantium and the Islamic World, 300–1000*. Farnham – Burlington 2012, s. 375–390.

třicátých či čtyřicátých let 9. století.⁴²⁵ Anonymní autor druhého Bonifácova svatopisu, který již psal v době, ve které nebyla anexe Fríska aktuálním tématem, tak informaci o spolupráci Willibrorda a Bonifáce s Karlovcí ve Frísku ze svého spisu vynechal.⁴²⁶

Z hlediska níže prezentovaného příkladu karolinského církevně-politického záboru Bavorska je důležité ještě upozornit, že ačkoliv doposud panuje obraz sv. Bonifáce jakožto misionáře v pohanských germánských krajích (o což se ostatně snažil i autor *Vita Bonifatii*), realita nebyla zdaleka taková. Durynské i hesenské kraje byly již v předcházejících staletích v intenzivním kontaktu s křesťanským světem a působili v nich irští misionáři jako sv. Kunibert či sv. Kilián.⁴²⁷ V těchto oblastech dokonce fungovala církevní centra, a tak by bylo chybou přijmout představu, že se jednalo o pohanské kraje, které právě Bonifác efektivně seznamoval s vírou a souběžně zvládal zakládat biskupství a kláštery.⁴²⁸ V tomto případě lze snad hovořit o cíleném *damnatio memoriae* na předcházející irskou a nefranskou tradici.

O karolinských výpravách do Fríska krátce referuje i *Vita Liudgeri*. Jedná se o spis věnovaný saskému misionáři a prvnímu münsterskému biskupovi Liudgerovi. Ten pocházel z řad fríské šlechty a byl žákem jak Řehoře z Utrechtu (misijního nástupce sv. Willibrorda, jenž nezdědil Willibrordovo biskupské postavení patrně pro neshody s Karlovcí), tak v Yorku u Alkuina.⁴²⁹ Liudger sám byl autorem *Vita sancti Gregorii*.⁴³⁰ *Vita Liudgeri* napsal letech 840–849 Liudgerův synovec a též münsterský biskup Altfried. Ten svoje dílo, dle vlastních slov, sepsal pro mnichy z kláštera Werden.⁴³¹

V úvodních kapitolách *Vita Liudgeri* věnoval Altfried poměrně rozsáhlou pasáž dějinám christianizace Fríska. Spis začíná popisem kruté vlády fríského krále Radboda,

---

⁴²⁵ Spis sepsal neznámý autor (ohledně autorství existuje více teorií) v první polovině 9. stol. – patně ve třicátých či čtyřicátých letech 9. stol. – v prostředí utrechtské diecéze. Podrobně viz GODLOVE, Shannon. *The Later Medieval Vitae Bonifatii*. In: AAIJ, Michel – GODLOVE, Shannon (eds.). *A Companion to Boniface*. Leiden – Boston 2020, s. 175–184.

⁴²⁶ Viz popis ve *Vita altera Bonifatii auctore Radbodo qui dicitur episcopo Traiectensi*. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Germ.* 57. Hannover – Leipzig 1905, s. 64–68.

⁴²⁷ Prokarolinský tón spisu je zcela zřetelný např. právě při popisu církevní reorganizace Durynska. Willibald vinu za durynskou inklinaci k pohanství vztáhl na dvě konkrétní osoby – vévody (*duces*) Theobalda a Hedena (II.). Ti rozhodně nebyli pohany a jediným jejich „proviněním“ bylo, že tito vévodové na periferii Franské říše nepodporovali Karla Martella. Viz *Vita Bonifatii auctore Willibaldo*, s. 32–33. K tomu srov. WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 62–63; FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 105–109.

⁴²⁸ Výstižně PALMER, James T. *Anglo-Saxons in a Frankish World*, s. 153n. Na pouhou zdánlivost obrazu Bonifáce jako misionáře upozornil již WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 58n. Dále viz níže.

⁴²⁹ ANGENENDT, Arnold. *Liudger*, s. 88–128.

⁴³⁰ Viz výše.

⁴³¹ Viz DIEKAMP, Wilhelm (Hrsg.). *Die Geschichtsquellen*, s. 4. Srov. ANGENENDT, Arnold. *Liudger*, s. 12.

kteřá měla vést fríského šlechtice Wursinga (Wrssingus) k emigraci do Franské říše k franskému vévodovi (*dux*) Grimoaldovi. Wursingus a jeho rodina se pak nechali ve Franské říši pokřtít. Tato scéna představuje vlastně historii rodu hlavního hrdiny, neboť Wursingus prý byl Liudgerovým dědem.⁴³²

Následuje popis Radbodovy nemoci (o níž žádné jiné prameny nevědí), během které Radbodovo království (*regnum eius*) upadlo a franské království rozkvétalo. Nemocný Radbod údajně poslal pro Wursinga a prosil ho o návrat, ten však odmítl. Radbod mu tedy nařídil, ať k němu pošle alespoň jeho syna (Thiangrima). Wursingus syna opravdu poslal a Radbod mu předal Wursingovo fríské dědictví.⁴³³

Poté však vévoda Franků (*dux*) Pipin (II.) zemřel a království přešlo na Karla (Martella) – bez zmínky o franských svárech po Pipinově smrti.⁴³⁴ Dále Altfried uvádí, jak: „[Karel Martell] připojil mnohé národy pod franské žezlo [franská žezla], mezi nimi také Frísko poté, co zemřel Radbod, zahrnul s vítěznou slávou do otcovské říše. Mezi fríským lidem dlel tehdy svatý učitel [praedicator] Willibrord a biskupské sídlo bylo přeloženo do Utrechtu, tak jak se dočteme v knížce o životě tohoto Willibrorda.“⁴³⁵ Následně prý Karel Martell dal Wursingovi statky (*beneficium*) poblíž Fríska a poslal jej nazpět do Fríska, aby tam pomáhal upevňovat víru. Wursingus měl být poté i se svojí rodinou nápomocný sv. Willibrordovi.⁴³⁶

Srovnání popisu christianizace Fríska ve *Vita Liudgeri* či *Vita altera Bonifatii* s popisem u Alkuina a Willibalda nese jeden zajímavý poznatek. Autoři raně karolinských hagiografických spisů reflektovali aktuální prokarolinský pohled na dějiny do svých děl. V případě *Vita Willibrordi* i *Vita Bonifatii* se tak na pozadí spisu odvíjí linie glorifikující historii karolinského rodu, která vlastně i zakomponovala teritoriální a mocenskou expanzi Karlovců do Božího plánu, neboť právě skrze jejich expanzi je šířeno evangelium pohanským národům.⁴³⁷ Při srovnání těchto dvou spisů s *Vita Liudgeri* a *Vita altera Bonifatii* je patrný zásadní posun v ideovém pozadí hagiografických spisů. *Vita Liudgeri*

---

⁴³² DIEKAMP, Wilhelm (Hrsg.). *Die Geschichtsquellen*, s. 6–7.

⁴³³ Tamtéž, s. 8. K tomu srov. ANGENENDT, Arnold. *Liudger*, s. 66–67.

⁴³⁴ DIEKAMP, Wilhelm (Hrsg.). *Die Geschichtsquellen*, s. 8.

⁴³⁵ „*Qui multas gentes sceptris adiecit Francorum, inter quas etiam cum triumpho gloria Fresiam, extincto Radbodo, paterno addidit imperio, in qua tunc gente sanctus Willibrordus positus est praedicator sedesque episcopalis in Traiecto castello delegata est, sicut in libello de vita ipsius Willibrordi scriptum legitur.*“ Tamtéž, s. 8–9.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 9–10. Srov. ANGENENDT, Arnold. *Liudger*, s. 67–69.

⁴³⁷ Jediný raně karolinský spis, který pojednává o christianizaci Fríska a (alespoň na první pohled) vynechává zásadní dějinnou roli Karlovců, je život neúspěšného misionáře Wulframa (*Vita Vulframni*). Avšak, jak bylo ukázáno výše, i sv. Wulfram konal svoji misijní činnost alespoň se souhlasem Pipina II.

reflektuje karolinskou expanzi do Fríska a její popis je stále veden v prokarolinském duchu (pro nekarolinský popis ostatně neměl autor píšíci v první polovině 9. století důvod), avšak Altfriedův narativ již nelze interpretovat v tom smyslu, že by autor nějak budoval či reflektoval karolinskou legitimizační strategii. Altfried svým popisem vyzdvihuje svou zemi – Frísko a rod svého příbuzného a předchůdce na biskupském stolci – sv. Liudgera.

Karolinský zábor Fríska byl v době po smrti Karla Velikého již poměrně neproblematickou záležitostí, fríská církev už byla pevně ukotvena v systému říšské církve a vůbec tedy nehrozil vznik samostatné národní církve (k čemuž mohlo dojít například na začátku 8. století v souvislosti s papežovým jmenováním Willibrorda za arcibiskupa Fríska). Proto mohl ve Frísku píšíci autor *Vita altera Bonifatii* o karolinské angažovanosti zcela pomlčet. Ve *Vita Liudgeri* pak mocenská expanze Pipina II. a Karla Martella není explicitně vnímána jako nutnost, bez které nelze přinášet evangelium pohanským národům.

Fríský případ tedy ukázal, že raně karolinská produkce v rámci zvolených narativních strategií cíleně reflektovala diskurz, který oslavoval karolinské předky a do jisté míry se dal chápat jako legitimizační rámec politicko-církevní expanze Karlovců. V případě pohanského Fríska nemají zde nastíněné prvky žádný závažnější vliv na samotnou karolinskou politiku – snad kromě zabezpečení svrchovanosti franské církve nad fríským územím, čehož bylo dosaženo podřízením utrechtského biskupství kolínskému arcibiskupovi.⁴³⁸ Daleko větší váhu však měla podobná (a daleko precizněji vedená) strategie v případě anexe křesťanského vévodství s etablovanou biskupskou strukturou a s křesťanským vévodou v čele, jak tomu bylo v případě Bavorska.

4.2 Budování obrazu bavorského pohanství, hereze a neřesti jako součásti narativní strategie raně karolinských hagiografických spisů

Pohané, křesťané a *gens Baioariorum*

Komplikovanější, ale i daleko zajímavější je pozorovat narativní strategii raně karolinských hagiografických pramenů v případě christianizace Bavorska. Bavoři totiž na rozdíl od Frísů měli vlastní „státnost“, písemnou kulturu a především nebyli pohany. Přesto

---

⁴³⁸ Viz debata vedená ohledně temných počátků utrechtského biskupství a sedisvakance po Willibrordově smrti, která byla vyřešena až nástupem biskupa Albericha v roce 777. Karolinští autoři přitom budovali obraz, že první biskupové (jako Willibrord a Bonifác, se záměrným upozaděním sv. Řehoře z Utrechtu) byli pouze misijními biskupy a že v jejich případě nešlo o založení biskupství. Srov. např. FRITZE, Wolfgang H. Zur Entstehungsgeschichte des Bistums Utrecht. Franken und Friesen 690–734. In: *Rheinische Vierteljahrsblätter*. Vol. 35. 1971, s. 107–151; NEU, Rainer. *Willibrord*, 84–93.

dokázali franští autoři vytvořit obraz pohanského bavorského kmene, kam přinášeli světlo víry právě misionáři z Franské říše. Christianizace Bavorska se zároveň stala argumentem pro odůvodnění pronikání franského vlivu do tohoto středoevropského vévodství. Aby bylo možné pochopit narativní strategii v raně karolinských hagiografických textech, je vhodné nejprve poukázat na křehké základy velkého vyprávění o existenci pohanských Bavorů, jež bylo potřeba christianizovat.⁴³⁹ Následuje proto stručný souhrn historického vývoje Bavorska s důrazem na dějiny místního náboženství.

Provincie Raetie a Noricum byly v polovině 3. století částečně popleněny.⁴⁴⁰ Během období stabilizace ve 4. století pak byli do této oblasti přesídlení osadníci z rozličných oblastí římské říše. Křesťanství přitom bylo v této populaci ve 4. století běžnou záležitostí, což potvrzují i archeologické nálezy.⁴⁴¹ O situaci ve druhé polovině 5. století nás informuje Eugipius ve *Vita Severini*. Sv. Severin z Norica prý organizoval křesťany v provincii až do své smrti v roce 482 a následně byl přenesen do Itálie, neboť roku 488 nařídil Odoaker vyklizení této oblasti a její evakuaci.⁴⁴²

Současná archeologie však tuto kdysi přeceňovanou zprávu, že římské obyvatelstvo oblast opustilo, vyvrací.⁴⁴³ Zde je třeba poznamenat, že archeologický obraz christianizace Bavorska, ale i bavorské etnogeneze, jak byl dlouho zažit například skrze reprezentativní

---

⁴³⁹ Klasický narativ, nutno říci, že v Bavorsku dodnes živý, spojuje christianizaci bavorského vévodství především s činností sv. Ruperta ze Salcburku za vévody Theoda. Viz např. dříve základní dílo k tématu HAUCK, Albert. *Kirchengeschichte Deutschlands. Bd. I.* Leipzig 1914, s. 372–379. Inovativně se událost křtu vévody Theoda pokusil interpretovat BUCHMÜLLER, Wolfgang. *Herzog Theodos Taufe in Altötting im Jahr 696: Wie die Bajuwaren katholisch wurden. Eine kleine Geschichte der Christianisierung.* St. Ottilien 2019, který přišel s tezí o konverzi křesťana Theoda – leč nekatolíka, přičemž autor systematicky dekonstruuje mýtus pohanství v raně středověkém Bavorsku – k tomu také viz níže. Na to, jak je zapotřebí přehodnotit velké vyprávění (*Meistererzählung*) o christianizaci Bavorů, výstižně upozornil např. DEUTINGER, Roman. *Wie die Baiern Christen wurden.* In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiuvaria.* St. Ottilien 2014, s. 613n; jak je níže však ukázáno, podobné hlasy se ozývaly od mnoha autorů již delší dobu.

⁴⁴⁰ Pro základní přehled viz DIETZ, Karlheinz. *Die Römerzeit.* In: SCHMID, Alois (Hrsg.). *Handbuch der bayerischen Geschichte. Erster Band: Das Alte Bayern. Erster Teilband: Von der Vorgeschichte bis zum Hochmittelalter.* München 2017, s. 93n.

⁴⁴¹ Srov. HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren: Archäologie und Geschichte.* Regensburg 2016, s. 54–63.

⁴⁴² Srov. např. LOTTER, Friedrich. *Severinus von Noricum, Legende und historische Wirklichkeit: Untersuchungen zur Phase des Übergangs von spätantiken und mittelalterlichen Denk- und Lebensformen.* Stuttgart 1976, passim; STEINACHER, Roland. *Rom und die Barbaren: Völker im Alpen- und Donauraum (300–600).* Stuttgart 2017, s. 127–132. Zde stojí za zmínku, že Severin neměl křtít pohany (ani s nimi jinak přicházet do styku) – což by Eugipius neměl důvod zamlčet, neboť se jedná o klasické *topoi*.

⁴⁴³ Výstižně zejm. HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren,* s. 65–66.

katalog z roku 1988,⁴⁴⁴ je nyní zcela změněn⁴⁴⁵ a nové podněty archeologického bádání nelze přehlížet.⁴⁴⁶ Z archeologického hlediska je jasně patrná kontinuita osídlení, a to zejména ve městech jako Augsburg⁴⁴⁷ či Straubing. Se sídelní kontinuitou je pak spjata i kontinuita náboženská.⁴⁴⁸

Oblast transformujících se provincií Norica a Raetie se formálně dostala na počátku 6. století pod správu ariána Theodoricha Velikého, který ji získal po dohodě s východořímskou císařskou správou. Theodorich sem skutečně i vyslal svého úředníka s hodností *dux*, který se podle mínění badatelů usídlil v Augsburgu.⁴⁴⁹

Právě v této době – tedy na počátku 6. století – měla proběhnout etnogeneze Bavorů.⁴⁵⁰ Na ní se podíleli především Alamani, kteří měli k raně středověkým Bavorům jazykově a kulturně nejbliže, dunajští Svěbové, jež si Alamani podmanili, a Duryňkové, a to v kombinaci s původním římským obyvatelstvem, které rozhodně nelze chápat jako

---

⁴⁴⁴ DANNHEIMER, Hermann (Hrsg.). *Die Bajuwaren: Von Severin bis Tassilo 488–788. Gemeinsame Landesausstellung des Freistaates Bayern und des Landes Salzburg*. München 1988.

⁴⁴⁵ Výstižně danou problematiku shrnul zejm. LATER, Christian. Zur archäologischen Nachweisbarkeit des Christentums im frühmittelalterlichen Baiern. Methodische und quellenkritische Anmerkungen. In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiuvaria*. St. Ottilien 2014, s. 567–601. Výstižný je zejm. Laterův závěr, když konstatuje, že starší bádání se vlastně točilo v kruhu a neochvějně vycházelo z premisy, že původní Bavoři byli jistě pohanští Germáni – což se ukazuje, že neodpovídá historické realitě. Viz tamtéž, s. 600–601.

⁴⁴⁶ Nutno říci, že jakoukoli reflexi archeologického bádání postrádá jinak zásadní studie WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, passim, čímž je zejména obraz christianizace Bavorska značně zkrácen a omezen na výpovědní hodnotu narativních pramenů (viz s. 159), čímž vlastně I. N. Wood došel v případě Bavorska k téměř zavádějícím výsledkům jako bádání 19. a začátku 20. stol.

⁴⁴⁷ Augsburg byl součástí bavorského prostoru, k Alemánii náležel až v pozdně merovejském období. K literatuře viz níže.

⁴⁴⁸ HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren*, s. 66–69; 73–76; 111.

⁴⁴⁹ Viz tamtéž, s. 75; 94. STÖRMER, Wilhelm. *Die Bajuwaren: Von der Völkerwanderung bis Tassilo III*. München 2007, s. 23–24. Podrobný přehled politických dějin (byť po interpretativní rovině z dnešního pohledu ne neproblematický) nabízí WOLFRAM, Herwig. *Die Goten: Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts*. München 1990, s. 315–323.

⁴⁵⁰ Autor se drží tradičního označení etnogeneze, neboť samotná povaha utváření bavorské identity není předmětem této studie. Přesto je třeba říci, že v případě Bavorů je situace od „klasických“ germánských kmenových útvarů značně odlišná a bavorská identita byla do značné míry utvářena vzájemným kontaktem (a vymezováním se) se sousedními Franky a Ostrogóty. Kriticky k etnogenezi Bavorů srov. již citované práce Ch. R. Bowluse: BOWLUS, Charles R. *Ethnogenesis Models*, s. 147–164; BOWLUS, Charles R. *Ethnogenesis: The Tyranny of a Concept*, s. 241–256. Nově pak zejm. viz FEHR, Hubert. *Friedhöfe der frühen Merowingerzeit in Baiern – Belege für die Einwanderung der Baiuwaren und anderer germanischer Gruppen?* In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiuvaria*. St. Ottilien 2014, s. 311–332, který ukazuje z pohledu archeologie na neudržitelnost konceptu existence nějaké bavorské „Kerngruppe“, která by do oblasti měla přijít.

marginální složku, a se zbytky ariánských Rugiů a Langobardů.⁴⁵¹ Z tohoto výčtu je zřejmé, že Bavorsko představovalo jistý tavicí kotol, z něhož vzešlo do středověkých dějin etnikum Bavorů.⁴⁵² Jako Bavyry tedy lze chápat skupiny různých etnik, které dostaly v polovině 6. století společné označení.⁴⁵³

Zásadní je především skutečnost, že nově vzniklý *gens* obsahoval poměrně početnou křesťanskou složku původního římského obyvatelstva a i mezi germánskými skupinami se vyskytovala celá řada ariánů. Také nelze pominout, že celá etnogeneze probíhala v kontaktu s italským vlivem ariánských Ostrogótů.⁴⁵⁴

Po smrti Theodoricha Velikého, který držel nad celou oblastí ochrannou ruku, připojil území k Franské říši Theudebert a do Bavorska byl vyslán franský vévoda Garibald.⁴⁵⁵ Ten si vzal za manželku Waldradu, dceru langobardského krále Wacha a ženu Theudobalda a následně Chlotara I., který ji dal právě Garibaldovi. Garibald býval považován za prvního Agilolfinga, ale této tezi nic nenasvědčuje a současné bádání je vůči přiřazení Garibalda k Agilolfingům značně skeptické.⁴⁵⁶

První bavorští vévodové sídlili patrně v křesťanském Augsburgu a nikoliv v prázdném táboře *Castra Regina*. Do Řezna přesídlili bavorští vévodové až v souvislosti s bavorskou emancipací od Franské říše v 7. století.⁴⁵⁷ Augsburg přitom lze skutečně za

---

⁴⁵¹ Srov. HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren*, s. 78–92; STÖRMER, Wilhelm. *Die Baiuwaren* s. 20n.

⁴⁵² V případě jména etnika „Bavorů“ nejpravděpodobněji nešlo o označení, které by si dali samotní obyvatelé raně středověkého Norica a Raetie, ale o vnější označení této populace. Viz HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren*, s. 87: „Mit an Sicherheit grenzender Wahrscheinlichkeit ist es keine Selbstbezeichnung, sondern ein Name, der von außen vergeben wurde.“

⁴⁵³ Výstižně tamtéž, s. 93n.

⁴⁵⁴ K vlivu ariánství a hereze „tří kapitol“ v Bavorsku viz BUCHMÜLLER, Wolfgang. *Herzog Theodos Taufe*, passim.

⁴⁵⁵ Viz např. MEIER, Mischa. *Geschichte der Völkerwanderung: Europa, Asien und Afrika vom 3. bis zum 8. Jahrhundert n. Chr.* München 2019, s. 919–922. Inovativně k fungování raného bavorského dukátu viz HEITMEIER, Irmtraut. Die spätantiken Wurzeln der bairischen Noricum-Tradition. Überlegungen zur Genese des Herzogtums. In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiuvaria*. St. Ottilien 2014, s. 463–523, který poukazuje na možnost existence dvou útvarů – bavorského dukátu pod franským vlivem a nezávislého bavorského *regna*, které mělo silné langobardské kontakty.

⁴⁵⁶ Srov. KÄGLER, Britta. „Sage mir, wie du heißt...“: Spätantik-frühmittelalterliche Eliten in den Schriftquellen am Beispiel der frühen Agilolfinger. In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiuvaria*. St. Ottilien 2014, s. 183–193.

⁴⁵⁷ K debatě viz např. STÖRMER, Wilhelm. Augsburg zwischen Antike und Mittelalter. Überlegungen zur Frage eines herzoglichen Zentralortes im 6. Jahrhundert und eines vorbonifatianischen Bistums. In: BIHRER, Andreas – KÄLBLE, Mathias – KRIEG, Heinz (Hrsg.). *Adel und Königtum im mittelalterlichen Schwaben: Festschrift für Thomas Zotz zum 65. Geburtstag*. Stuttgart 2009, s. 71–85.

křesťanské sídlo označit – v Augsburgu je potvrzena kontinuita kultu mučednice sv. Afry a existovala tam i mnišská komunita, která v 6. století fungovala v místě dnešního kostela sv. Ulricha a Afry.⁴⁵⁸ Samotní Agilolfingové byli křesťany a zakládali kláštery.⁴⁵⁹

Co se týká archeologického obrazu náboženského života, lze konstatovat, že artefaktů, které by bylo možné identifikovat jako pohanské, není mnoho. Není doloženo žádné kultické místo a dochovalo se pouze pár runových nápisů, které však lze jen obtížně spojit s praktikovaným pohanstvím v Bavorsku – runové nápisy z Bavorska totiž nedávají smysl a jako pravděpodobné se jeví, že šlo o exotickou a raritní záležitost. Do období 6. století je pak možné datovat sponu s nápisem „Wotan-Donar“, čímž je takřka vyčerpáno repertorium pohanských nálezů, které by šlo s Bavorsky spojit.⁴⁶⁰ Pokud bychom se na záležitost podívali jinou optikou a hledali bychom existenci nekřesťanské náboženské komunity, nenalezli bychom ji v podobě pohanství, ale judaismu, a to v Augsburgu, kde toto společenství přetrvalo z římských dob.⁴⁶¹ Archeologie tedy podává obraz křesťanské společnosti, ve které nebylo pohanství (zejména ve městech) ani v nejstarších dobách nijak dominantním prvkem.

Z výše zmíněných poznatků vyvozuje nejnovější bádání celou řadu závěrů, z nichž je třeba zmínit především dvě skutečnosti. Tou první je, že Bavorsko bylo v 7. a 8. století asi tak stejně pohanské (a křesťanské) jako centrum karolinské moci okolo řeky Mosely. Pohané se jistě v Bavorsku vyskytovali, ale totéž lze říci o Franské říši, a v Bavorsku, stejně jako ve Franské říši, fungovala biskupství a bavorští vévodové zakládali kláštery. Tou druhou skutečností je, že Merovejci neměli nic do činění s christianizací Bavorska, ani s výstavbou bavorské církve.⁴⁶² Následující podkapitoly jsou tedy věnovány výkladu

---

⁴⁵⁸ Viz HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren*, s. 109–111. Starší bádání spojovalo kontinuitu kultu sv. Afry s franským a merovejským vlivem – viz PRINZ, Friedrich. Augsburg im Frankenreich. In: WERNER, Joachim (Hrsg.). *Die Ausgrabungen in St. Ulrich und Afra in Augsburg 1961–1968*. München 1977, s. 389–390, což však současné bádání odmítá.

⁴⁵⁹ K přehledu nejstarších klášterů v Bavorsku viz např. obr. příloha č. X v PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, přičemž nově byl objeven např. klášter Herrenchiemsee viz HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren*, s. 181. Obecně k této problematice srov. tamtéž, s. 172–182. Úlohou klášterů pro politiku Agilolfingovců se na příkladu založení kláštera Kremsmünster Tassilem III. zabýval PRINZ, Friedrich. *Bayerns Agilolfingische Kloster- und Adelsgeschichte und die Gründung Kremsmünsters*. In: HAIDER, Siegfried (Hrsg.). *Die Anfänge des Klosters Kremsmünster*. Linz 1978, s. 25–50.

⁴⁶⁰ Výstižně HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren*, s. 112–113. K runovým nápisům z hrobu v Mnichově-Aubingu viz např. NEDOMA, Robert. *Personnamen in südgermanischen Runeninschriften: Studien zur altgermanischen Namenkunde I, 1, 1*. Heidelberg 2004, s. 399–400. K obecnému shrnutí nálezů s pohanským či křesťanským významem viz LATER, Christian. *Zur archäologischen Nachweisbarkeit*, s. 586–592.

⁴⁶¹ Srov. HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren*, s. 112.

⁴⁶² Na což výstižně upozornila např. NELSON, Janet L. *The Merovingian Church*, s. 249.

o tom, jak karolinští autoři dokázali využívat obrazu pohanství v sousední zemi k opodstatnění anglosaské misijní činnosti v oblasti a jak tato činnost mohla napomoci k mocenskému ovládnutí vévodství Karlovců.

Bavorské pohanství, hereze a neřesti v raně karolinských hagiografických pramenech I.: Wessexský okruh

Jako pomyslná červená nit se napříč protibavorskou karolinskou kampaní táhne vliv sv. Bonifáce.⁴⁶³ O tom, jak se sv. Bonifác osobně angažoval ve tvorbě černé legendy o Bavorsku, svědčí například již jeho korespondence s papežem Řehořem III.⁴⁶⁴ Ten v návaznosti na Bonifácovy římské pobyty nařídil bavorskému kléru podřídit se Bonifácově autoritě, neboť jedině tak se, dle Řehořových slov, mohli očistit od pohanství (!) a hereze, kterou k nim měli přinést britští potulní kněží (myšleno Irové).⁴⁶⁵ Papežství přitom až do Bonifácových časů udržovalo těsné kontakty s bavorskými vévody⁴⁶⁶ a považovalo Bavyry (stejně jako Franky) za potenciální spojence proti Langobardům.⁴⁶⁷ Jak bude níže ukázáno, sv. Bonifác a jeho wessexští druhové měli hrát zásadní úlohu i při samotném oklešťování suverenity bavorského vévodství a napomohli pádu Agilolfingů. Nepřekvapí proto, že o bavorských aktivitách sv. Bonifáce referuje i *Vita Bonifatii*.

Willibald ve *Vita Bonifatii* uvádí, jak Bonifác přišel do Bavorska již za vévody Hugberta, vyhnal jistého schizmatika Eremwulfa a odvracel lid od uctívání idolů.⁴⁶⁸ Znovu pak podle *Vita Bonifatii* přišel do Bavorska za vévody Odila po pobytu v Římě. Při této

---

⁴⁶³ Srov. např. výstižné hodnocení GOOD, Leanne. Boniface in Bavaria. In: AAIJ, Michel – GODLOVE, Shannon (eds.). *A Companion to Boniface*. Leiden – Boston 2020, s. 299–326, zejm. s. 326: „Taking the long view, it can be said that Boniface was ,one of the architects of the Carolingian empire.‘ He provided an ideological construct of the struggle with paganism; he made Rome central to the Frankish court’s self-conception; and he understood that organized institutions needed to follow preaching and conversion. Bavaria now looked north, realigning the connections of its religious institutions to Mainz and to the Frankish heartlands; it also looked east, towards the mission lands. Despite the many challenges he faced in the region, Boniface ultimately shaped it through his influence on the Carolingians.“

⁴⁶⁴ Srov. např. dopisy č. 44 a 45 v Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus. Ed. TANGL, Michael. *MGH Epp. sel. I*. Berlin 1916, s. 70–74.

⁴⁶⁵ Viz tamtéž, s. 70–71. O (až přehnaně) ostré Bonifácově kritice bavorské církve v Římě svědčí např. i známý dopis papeže Zachariáše (tj. dopis č. 68), který odpovídá na Bonifácův dotaz ohledně toho, zda se mají znovu křtít lidé, kteří byli pokřtěni špatným způsobem. Viz tamtéž, s. 140–142.

⁴⁶⁶ Na kontinuitu v bavorsko-papežských vztazích před sv. Bonifácem ukázal výstižně např. HAMMER, Carl I. *From Ducatus to Regnum: Ruling Bavaria under the Merovingians and Early Carolingians*. Turnhout 2007, s. 72–76.

⁴⁶⁷ Srov. např. NOBLE, Thomas F. X. *The Republic of St. Peter*, s. 28–40; BUCHMÜLLER, Wolfgang. *Herzog Theodos Taufe*, s. 126–150.

⁴⁶⁸ *Vita Bonifatii* auctore Willibaldo, s. 35–36. Viz „[...] atque abiecit et populum a perversa sectae eius idolatria correxit.“ Tamtéž, s. 36.

návštěvě prý vyháněl bavorské biskupy a kněží a reorganizoval bavorskou církev. Willibald si dal též záležet, aby zdůraznil, že těmto falešným heretickým naukám měl podléhat i samotný vévoda Odilo.⁴⁶⁹

Krátkou zmínku o Bonifácově činnosti v Bavorsku obsahuje *Život svatého Sturma*, který sepsal okolo roku 794 fuldský mnich Eigil.⁴⁷⁰ Spis začíná popisem Bonifácova příchodu do Bavorska, kde sv. Bonifác údajně napravoval víru kněží i lidu, potlačoval herezi a napravoval správným učením církve ty, kteří – ač již byli křesťany – podléhali d'ábelskému učení pohanů. Při této příležitosti mu měli svěřovat místní urození obyvatelé své děti ke službě Bohu; mezi těmito dětmi byl i mladý Sturm.⁴⁷¹ O Bavorsku se pak spis dále nezmiňuje a tuto vsuvku lze chápat především jako odkaz na bavorský původ autora spisu a hlavního hrdiny, přičemž v narativní strategii celého spisu nehraje význačnější úlohu. Absenci dalších zmínek o rodném Bavorsku a úvodní povšechnou kritiku pohanství a hereze v Bavorsku lze nejlépe vyložit připomínkou na datum sepsání spisu – tedy na dobu krátce po záboru Bavorska Karlem Velikým, kdy vyzdvihování bavorské minulosti by rozhodně nesloužilo ve prospěch Eigilových cílů. Zvláště uvážíme-li, že *Vita sancti Sturm* měla silný mocensko-politický podtext pro fuldskou komunitu, která se jím ostře vymezovala proti Lullovi z Mohuče a konkurenčnímu hersfeldskému klášteru.⁴⁷² Údaje o bavorském pohanství, herezi a neřestech, obsažené v Bonifácově korespondenci, stejně jako ve Willibaldově *Vita Bonifatii* a Eigilově *Vita sancti Sturm* byly po obsahové stránce analyzovány (a nutno říci i dekonstruovány) již celou řadou badatelů. V této kapitole jsou dále rozebrány prameny, které doposud stály z hlediska analýzy karolinské politiky na okraji zájmu.

---

⁴⁶⁹ Viz tamtéž, s. 38.

⁴⁷⁰ Eigilis *Vita Sancti Sturm*, s. 365–377. Není bez zajímavosti, že Sturm i Eigil pocházeli z Bavorska. Srov. např. WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 68–72. Spis lze chápat i jako reakci na obraz Bonifáce – politika, jak jej prezentoval Willibald ve *Vita Bonifatii*. Dále citováno jako *Vita sancti Sturm*.

⁴⁷¹ Eigilis *Vita Sancti Sturm*, s. 366.

⁴⁷² Podrobně viz RAAIJMAKERS, Janneke. *The Making of the Monastic Community of Fulda, c.744–c.900*. Cambridge 2012, s. 150n.

Dalším pramenem, který referuje o Bavorsku a který bude hrát zásadní úlohu v další podkapitole, je *Život svatého Willibalda a Wunibalda*,⁴⁷³ jež sepsala Hugeburc – jeptiška z kláštera Heidenheim. Jedná se o dva separátní životy, které se dochovaly na témže rukopise a mezi nimiž byl sepsaný kryptogram,⁴⁷⁴ který (jak objevil B. Bischoff v roce 1931)⁴⁷⁵ skrývá právě jméno Hugeburc. V této práci je využíván především první z obou rukopisů – *Život svatého Willibalda*.⁴⁷⁶

Hugeburc i sv. Willibald mají původ v jednom wessexském rodu.⁴⁷⁷ Willibald působil na kontinentu společně se svým bratrem Wunibaldem⁴⁷⁸ a se svou sestrou Walburgou.⁴⁷⁹ Za nimi přišla též jejich příbuzná Hugeburc a usadila se v klášteře Heidenheim, který založil právě Wunibald.⁴⁸⁰ Vzhledem k tomu, že i Wunibald a Walburga byli již v karolinské době uctíváni jako svatí, můžeme považovat koncentraci světců v tomto rodě za nebyvalou – nehledě na to, že ve středověku vznikl i kult jejich

---

⁴⁷³ Ačkoliv již v nejstarším rukopise BSB Clm 1086 (z konce 8. stol. či začátku 9. stol.) na sebe životy navazují, oba spisy je třeba chápat separátně, neboť každý ze spisů tvoří samostatný celek. Spis je citován podle edice *Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi abbatis Heidenmensis auctore sanctimoniale Heidenheimensis*. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15, I*. Hannover 1887, s. 80–117, neboť nejnovější ediční zpracování BAUCH, Andreas. *Quellen zur Geschichte der Diözese Eichstätt. Band I: Biographien der Gründungszeit*. Eichstätt 1962 se též drží verze otiskované v *MGH*. Jméno Willibald i Wunibald je užíváno ve tvaru s počátečním „W“, jak je typické pro německou i anglickou odbornou literaturu a jak to i odpovídá analogickým případům, známým v českém prostředí, jakými je např. jméno „Winfried“ či „Wilfried“. Není zde tedy brán zřetel na počin překladatelů nové publikace FOLTÝN, Dušan – MAŠKOVÁ, Pavlína – SOMMER, Petr (eds.). *Benediktini a střed Evropy: Křesťanství, kultura, společnost 800–1300*. Praha 2021, kteří ne zcela zdařile zvolili formu „Vilibald“.

⁴⁷⁴ Viz rukopis BSB Clm 1086, který na fol. 71v obsahuje kryptogram s autorčíným jménem. Dostupné na: <https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb00064004?page=146,147> [přístup 31. 3. 2022].

⁴⁷⁵ Viz BISCHOFF, Bernhard. *Wer ist die Nonne von Heidenheim?* In: *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige*. Vol. 49. 1931, s. 387–388.

⁴⁷⁶ Dále uváděn jako *Vita Willibaldi*. Sama Hugeburc toto dílo však pojmenovala *hodoeporicon* – tedy itinerář, neboť většinu spisu autorka věnovala Willibaldově pouti do svaté země.

⁴⁷⁷ Touto problematikou se detailně zabýval PADBERG, Lutz von. *Heilige und Familie. Studien zur Bedeutung familien-gebundener Aspekte in den Viten des Verwandten- und Schülerkreises um Willibrord, Bonifatius und Liudger*. Münster 1980, passim.

⁴⁷⁸ Ke sv. Wunibaldovi viz např. BRANDL, Ludwig. *Wunibald – der erste Eichstätter Diözesanheilige*. In: BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Der heilige Wunibald: Pilger und Missionar*. St. Ottilien 2015, s. 15–36; BAUCH, Andreas. *Der heilige Wynnebald (701–18. Dezember 761)*. In: SCHWAIGER, Georg (Hrsg.). *Bavaria Sancta: Zeugen christlichen Glaubens in Bayern: Band I*. Regensburg 1970, s. 136–147.

⁴⁷⁹ O Willibaldově sestře referuje již Hugeburc, jméno Walburga se objevilo až na konci 9. stol. v hagiografickém textu, který o ní sepsal Wolphard. Viz BAUCH, Andreas. *Quellen zur Geschichte der Diözese Eichstätt. Band II: Ein bayerisches Mirakelbuch aus der Karolingerzeit. Die Monheimer Walpurgis-Wunder des Priesters Wolphard*. Regensburg 1979, s. 19–23. K sv. Walburze výstižně srov. BRANDL, Ludwig. *Die heilige Walburga*. In: BAGORSKI, Barbara – BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Zwölf Frauengestalten aus dem Bistum Eichstätt: vom 8. bis zum 20. Jahrhundert*. Regensburg 2008, s. 13–31.

⁴⁸⁰ K tomu podrobně viz HAARLÄNDER, Stephanie. *Wunibald und das Kloster Heidenheim*. In: BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Der heilige Wunibald: Pilger und Missionar*. St. Ottilien 2015, s. 37–58, kde se autorka věnuje i kontextu Hugeburčiny tvorby z hlediska klášterních dějin.

domnělých rodičů – sv. Richarda a sv. Wuny – a za strýce sv. Willibalda a jeho sourozenců byl v eichstättské historické tradici považován sv. Bonifác (ačkoliv jistý druh příbuznosti mezi Willibaldem a sv. Bonifácem bádání nevylučuje).⁴⁸¹ Je však pozoruhodné, že svatořečení Wunibalda vykonali společně Willibald (jakožto eichstättský biskup) a Walburga (jakožto abatyše z Heidenheimu), díky čemuž se stali již za svého života sourozenci jednoho svatého.⁴⁸²

Hugeburc sepsala *Vita Willibaldi* pravděpodobně v roce 778.⁴⁸³ Hlavní část spisu věnovala Willibaldově cestě do svaté země (což dala ostatně najevo již samotným názvem spisu *hodoeporicon*).⁴⁸⁴ Důvodem sepsání *Vita Willibaldi* byla pravděpodobně osobní touha autorky zaznamenat tuto pozoruhodnou cestu svého příbuzného a nenechat ji upadnout v zapomnění.⁴⁸⁵

Stejně jako v případě svatopisů mnoha dalších „misionářů“ z Wessexu,⁴⁸⁶ ani ve *Vita Willibaldi* nepatří misijní činnost a touha obracet pohany mezi hlavní světcovy atributy. Willibald během své dlouhé cesty po Svaté zemi, kde pobýval mezi jinověrci, neměl nikdy vyvíjet misijní činnost či se snažit obracet saracény (*pagani sarracini*). Absence jakéhokoli náznaku hlásání křesťanské víry v pohanských zemích je až zarážející.⁴⁸⁷ Po cestě po Svaté zemi a Středomoří a pobytu v klášteře Monte Cassino se

---

⁴⁸¹ Výstižně k dějinám kultu této svaté rodiny FLACHENECKER, Helmut. Církev vytváří identitu: svatý Willibald a svatá Valpurga a jejich rodina. In: KUBÍN, Petr – PÁTKOVÁ, Hana – PETRÁČEK, Tomáš (eds.). *Světcí a jejich kult ve středověku*. Praha – České Budějovice 2006, s. 367–375. Dále srov. např. BRANDL, Ludwig. *Die heilige Walburga*, s. 14–15.

⁴⁸² Podrobně viz STOCKMANN, Die Kanonisation Wunibalds im Jahre 777. In: BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Der heilige Wunibald: Pilger und Missionar*. St. Ottilien 2015, s. 63–87.

⁴⁸³ Hugeburc sepsala *Vita Willibaldi* ještě za Willibaldova života a datum jeho úmrtí (které je však sporné) je proto horní hranicí datace sepsání spisu. Většina badatelů souhlasí s názorem A. Baucha, srov. BAUCH, Andreas. *Quellen zur Geschichte der Diözese Eichstätt. Band I*, s. 13n., který uvažoval především o roce 778. Někteří autoři se pokusili o revizi – viz např. HEAD, Pauline. Who is the nun from Heidenheim? A study of Hugeburc's „*Vita Willibaldi*“. In: *Medium Aevum*. Vol. 71, No. 1. 2002, s. 31n, podle níž lze spis datovat do let 776–786. Či BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 3*, s. 18, který se vyslovil pro dřívější dataci. V současném bádání však u naprosté většiny autorů panuje shoda na roce 778 – tohoto mínění je např. i WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter: Kloster – Bistum – Fürstentum*. Regensburg – Eichstätt 2010, s. 156–159, který však nevylučuje ani rok 772.

⁴⁸⁴ Viz pozn. výše.

⁴⁸⁵ Srov. např. HAUB, Rita. Hugeburc, s. 33–40; WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 158–159. Podnět k tomuto sepsání však jistě musela dát Walburga, jakožto abatyše kláštera. Viz HAARLÄNDER, Stephanie. *Wunibald und das Kloster*, s. 43.

⁴⁸⁶ Viz výše hodnocení *Vita Bonifatii*.

⁴⁸⁷ Viz *Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi*, s. 93–101. Praktickými otázkami spojenými s Willibaldovou cestou se nejnověji zabývala LIMOR, Ora. Willibald in the Holy Places. In: ESDERS, Stefan – FOX, Yaniv – HEN, Yitzhak – LAURY, Sarti (eds.). *East and West in the Early Middle Ages: Merovingian Kingdoms in Mediterranean Perspective*. Cambridge 2019, s. 230–244.

prý Willibald dostavil do Říma k Řehoři III., který mu nevybíravým způsobem nařídil, aby se vydal za sv. Bonifácem, jenž si Willibalda vyžádal.⁴⁸⁸

Dle *Vita Willibaldi* se Willibald dále vydal za Bonifácem do Bavorska, kde se setkal s vévodou Odilem.⁴⁸⁹ Sv. Bonifác prý Willibalda poté poslal do místa zvaného Eichstätt (*Eihstat*), kde získal od jistého šlechtice Suitgara území. Toto místo zcela očividně nemohlo být pohanské, neboť zde stál již před příchodem sv. Willibalda kostel.⁴⁹⁰ Sv. Bonifác měl následně Willibalda vysvětit na kněze.⁴⁹¹

Poslední část *Vita Willibaldi* je pak věnována okolnostem založení eichstättského biskupství (na tuto problematiku se zaměřuje také závěrečná podkapitola této práce). Dle základního narativu *Vita Willibaldi* nařídil sv. Bonifác Willibaldovi, aby se dostavil do Durynska, kde se po letech setkal se svým bratrem Wunibaldem.⁴⁹² Dále jej měli arcibiskup Bonifác a biskupové Burchard a Wizo vysvětit na biskupa – aniž by bylo řečeno, jaké dostal obročí.⁴⁹³ Poté se prý Willibald vrátil do Eichstättu a začal tam budovat klášter.⁴⁹⁴ Teprve v úplném závěru zapojila Hugeburc do spisu alespoň částečně misionářské *topoi*, kdy obrazně popsala Willibaldovu činnost v Bavorsku.⁴⁹⁵

Život svatého Wunibalda,⁴⁹⁶ sepsala Hugeburc patrně nedlouho po *Vita Willibaldi* a spis možná i završil Wunibaldovu kanonizaci, která se odehrála v roce 777.⁴⁹⁷

Dle Hugeburc měl Wunibald též vykonat s Willibaldem pouť do Říma, tam však obdržel tonzuru a se svým bratrem nepokračoval do svaté země. Po sedmi letech se prý vrátil do vlasti a následně se opět vypravil do Říma.⁴⁹⁸ Po jistém čase (pravděpodobně

---

⁴⁸⁸ *Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi*, s. 103–104.

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 104.

⁴⁹⁰ „*Illum regionem Eihstat Suidger tradebat sancto Bonefatio in redemptionem animae suae, et sanctus Bonifatius tradebat nostro episcopo Willibaldo illum regionem, quod adhuc erat totum vastatum, ita ut nulla domus ibi erat nisi illa aecclesia sanctae Mariae, que adhuc stat tibi, monora quam alia aecclesia, quam postea Willibaldus ibi construxerat.*“ *Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi*, s. 104.

⁴⁹¹ Tamtéž, s. 104.

⁴⁹² Tamtéž, s. 104–105.

⁴⁹³ „*Statimque posteaquam episcopatus auctoritate illum ordinando consecraverunt.*“ Tamtéž, s. 105.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 105.

⁴⁹⁵ Tamtéž, s. 106. Na křesťanské osídlení oblasti a na mylnost představy Willibalda jakožto misionáře upozornil již A. Bauch, viz např. BAUCH, Andreas. Der heilige Willibald, Bischof von Eichstätt (700–7. Juli 787?). In: SCHWAIGER, Georg (Hrsg.). *Bavaria Sancta: Zeugen christlichen Glaubens in Bayern: Band I*. Regensburg 1970, s. 156–157. Další bádání jeho závěry potvrdilo. Srov. např. REITER, Ernst. Der heilige Willibald (700–787?). In: BAGORSKI, Barbara – BRANDL, Ludwig – HEBERLING, Michael (Hrsg.). *12 Männerprofile aus dem Bistum Eichstätt*. Regensburg – Eichstätt 2010, s. 17, 20.

⁴⁹⁶ Dále uváděn jako *Vita Wunibaldi*.

⁴⁹⁷ Viz např. BRANDL, Ludwig. Wunibald – der erste Eichstätter Diözesanheilige, s. 16–17; STOCKMANN, Die Kanonisation Wunibalds, s. 63n.

⁴⁹⁸ *Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi*, s. 107–108.

v roce 739)⁴⁹⁹ se pak měl Wunibald vydat na misijní cestu do Durynska. Cestou měl přitom procházet různými bavorskými vesnicemi, avšak o žádných pohanech ani misijní činnosti Hugeburc nerefereuje.⁵⁰⁰ Zde je důležité zmínit, že bádání uvažuje o možné souvislosti s chystaným zakládáním erfurtského biskupství (o kterém je řeč níže) – napovídalo by tomu i setkání s bratrem Willibaldem, o kterém se zmiňuje Hugeburc ve *Vita Willibaldi*.⁵⁰¹

Poté se prý Wunibald vydal na misijní cestu do Bavorska, kde byl vřele přijat vévodou Odilonem. Tam však místo kázání pohanům a mýcení pohanských model, které bychom snad v životě misionáře očekávali, reformoval podle Bonifácova vzoru mravy místní církve a místního (již křesťanského) obyvatelstva. Konflikt měl přitom nastat nikoli mezi pohany a Wunibaldem, ale mezi Wunibaldem a místní bavorskou šlechtou.⁵⁰² V tom byla vlastně reakce bavorské šlechty podobná tomu, jak reagovala na Bonifácovy reformy franská šlechta.⁵⁰³

Poté se měl Wunibald vydat za Bonifácem do Mohuče a následně za bratrem do Eichstättu, odkud pak pokračoval na místo zvané Heidenheim,⁵⁰⁴ kde měl založit klášter, ve kterém pak působil jako opat až do své smrti (761). Není bez zajímavosti, že právě zde

---

⁴⁹⁹ BAUCH, Andreas. Der heilige Wynnebald, s. 139–140.

⁵⁰⁰ Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi, s. 109.

⁵⁰¹ Srov. např. BRANDL, Ludwig. Wunibald – der erste Eichstätter Diözesanheilige, s. 21–22.

⁵⁰² Viz „*Nec longum postea quod ille almi Dei cultor canonice institutionis sacramenta renovans, multosque potentium ac divitum, sed et alios inferiori gradus mediocres iniuste copulationis coniugio nuptos et nihilominus fornicarie pullutos variosque paganorum prestigia quantum potuit a pravitate prohibuit morum. Similiter et aliis superiori gradus divitis ac seculare dignitate prelatibus potentibus numquam adolando cedebat, ne uspiam oleum peccatoris impingeret caput eius. Sed tanto quis divitior elatus, magnanimitate tumidus, plaude pomposus, tanto austerior et rigidior, non parcendo, sed severius zelando, iura rectitudinis exercere non formidavit [...].*“ Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi, s. 110.

⁵⁰³ Ostatně sen o reorganizaci celého franského episkopátu do podoby systému nově vzniklých arcibiskupství se Bonifácovi ani zdaleka naplnit nepodařilo a nejen, že nedokázal donutit franské biskupy (viz případ Sens, Remeše, Rouenu či Kolína) přijmout pallium (právě přes odpor franské šlechty), ale sám se musel na čas spokojit pouze s biskupským stolcem, a to v Mohuči, a nikoliv v Kolíně, po kterém toužil. Výstižně srov. např. UBL, Karl. *Die Karolinger*, s. 28.

⁵⁰⁴ Zde je třeba odmítnout povrchní etymologický výklad Heidenheimu, který se drží v části bádání, podle něhož značí Heidenheim „sídlo pohanů“. Např. „*Heidenheim = the dwelling of pagans*“ viz WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 65. Pojmenování pravděpodobně nemá s pohanstvím nic společného a šlo pouze o oblast, kterou vlastnil jistý šlechtic „Heidan“. Srov. výstižně BRANDL, Ludwig. Wunibald – der erste Eichstätter Diözesanheilige, s. 26.

údajně Wunibald narazil na více pohanů, čarodějů, nemravných kleriků a lidí posedlých démony než na svých misijních cestách.⁵⁰⁵

Důvody pro Wunibaldovu činnost v Bavorsku musely být jistě úzce provázané s Bonifácovými politickými zájmy, neboť zatímco Willibald měl alespoň touhu cestovat, v případě Wunibalda nás Hugeburc opakovaně informuje především o jeho touze po mnišském životě a po klidné kontemplaci. Ostatně Wunibald by patrně neopustil římský klášter, nebýt sv. Bonifáce.⁵⁰⁶

Spisy Hugeburc z Heidenheimu jsou zásadní z několika důvodů. Jejich sepsání nebylo motivováno politicky ani mocensky, nýbrž osobním zájmem autorky zachovat paměť na pozoruhodné životy svých příbuzných. Patrně díky tomu spisy neobsahují prakticky žádné útoky na bavorský vládnoucí rod. Spisy v karolinském světě nebyly takřka známy (dochovaly se pouze v několika rukopisech a ostatní autoři z nich nečerpali).⁵⁰⁷ Z Hugeburčina vyprávění je zřejmé, že kamkoliv v Germánii oba bratři přišli, tam se setkávali s již křesťanským obyvatelstvem. O misijní činnosti v pohanských krajích nemůže být rozhodně řeč.⁵⁰⁸ To je zcela zřetelné zejména ve *Vita Willibaldi*, kdy hlavní

---

⁵⁰⁵ Viz „*Denique dūm belligerosus atque beatus barilion terram Sualaveldorum inhabitare coepit, plurima paganice privityatis prestigia, multos diabolice fraude deceptos idolatria colentes, alii aruspicia observantes, alii divinationes demonium dicentes, alii incantationum fribola facientes, alii negromanticas, sed et alios multas, quas nunc longu est enumerare, quas popularie et publice perniciose perficiebant, pro nefas! et nihilominus alios, qui iniuste copulationis coniugio coniuncti contra legem Domini vitaliter victitabant, fornicatiale pulluti spurcitia, sed et etiam nonnulli, qui cum suis propriis propinquis et adfinis et cum propria fratris sui uxore in coniugio nupti fuerant, et quod hiis adhuc peius erat, quod multi, qui sacerdotalis ordinatione presbiteros et sacre altare deservire debuerant, immunditia et fornicatione magis quam divina servitutis sollertia subditi et refrenati fuerant, aliosque laicorum et clericorum concubinas iniuste copulationis societate contaminatos: istis omnibus ipse contradicendo eosque increpando disiungebat et cum magno laboris instantia die noctuque certando contra indefessas diaboli cooperatores conflictum habebat, et licet lugubrem, tamen discidium et dissensionem inter illis faciebat qui iniuste sociebantur. Tunc alii, qui ista sectabantur sacrilegia, magna dementionis causa contra illum fremebando insidias illo tendebant et sepe ad occidendum seu ad comburendum totiens per maleficia perdere illum volebant; sed vir Dei nec minis malignantium nec falsis adolantium fribolis mente agitur nec mutatur, sed semper constans et fide robustus in Domino non desiderat docendo plebem ab erratica paganorum pravitate persuadendo educere.*“ Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi, s. 111–112. Takovýto popis je ve spisu ojedinelý. Nejnověji se touto pasáží zabýval PALMER, James T. *Anglo-Saxons in a Frankish World*, s. 129–131, který ukázal, že daný popis je autorčinou konstrukcí, která vychází z recepce klasických *topoi* z pramenů Hugeburc známých, jakými je např. i *Vita Bonifatii*. Podle Palmera se ve výše citovaném textu jedná o cílenou narativní strategii, kterou Hugeburc chtěla oslavit zásadní vliv Wunibalda na duchovní život v okolí Heidenheimu. Výstižně je zejm. závěrečné Palmerovo shrnutí: „*The motifs about paganism may have drawn on normative writings from the councils, but in the hagiography they were redeployed to create an imagined culture a new saint could shape.*“, s. 131.

⁵⁰⁶ Srov. např. BAUCH, Andreas. Der heilige Wynnebald, s. 137–138.

⁵⁰⁷ Srov. NOBLE, Thomas F. X. – HEAD, Thomas (eds.). *Soldiers of Christ*, s. 142.

⁵⁰⁸ Ostatně již I. Wood upozornil, že Hugeburc nepsala ani o sv. Bonifácovi jako o velkém misionáři, ačkoliv k tomu měla ve svém díle víc než dost prostoru. Viz WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 65.

hrdina zakládá svůj klášter na místě, na kterém již stál kostel, a s misijními prvky se ve *Vita Willibaldi* vlastně čtenář neseťká. V neposlední řadě pak Hugeburc zanechala důležité svědectví o jednom poměrně zvláštním biskupském založení.⁵⁰⁹

Bavorské pohanství, hereze a neřesti v raně karolinských hagiografických pramenech II.: Arbeo z Freisingu aneb útok na bavorský vévodský dům z řad domácí církve

O christianizaci Bavorska hovoří ve svých spisech též Arbeo z Freisingu. Na rozdíl od spisů Hugeburc z Heidenheimu, které jsou někdy až pozoruhodně faktograficky přesné, se však v případě Arbeových spisů ocitáme na půdě čisté literární fikce.

Bavorský šlechtic Arbeo byl mezi lety 764–765 zvolen biskupem ve Freisingu.⁵¹⁰ Jednalo se o dobu po Bonifácově reformě, kdy bavorský episkopát již nelze chápat jako pilíř agilolfíngské moci. Kvůli Bonifácovým zásahům již neměli bavorští vévodové tak silnou církevní podporu – ta byla zredukována především na bavorské kláštery, které proto poslední Agilolfovci vytrvale a hojně zahrnovali svou přízní.⁵¹¹ Arbeo z Freisingu je autorem dvou svatopisů,⁵¹² a to *Života svatého Jimrama*⁵¹³ a *Života svatého Korbiniána*.⁵¹⁴

---

⁵⁰⁹ Viz níže.

⁵¹⁰ K Arbeovi z Freisingu srov. např. FÖRSTER, Josef. *Arbeo z Freisingu*, s. 7n (ačkoliv J. Förster opomíná veškeré novější bádání i celou politickou dimenzi Arbeovy činnosti a jeho spisů); GLASER, Hubert. Bischof Arbeo von Freising als Gegenstand der neueren Forschung. In: GLASER, Hubert – BRUNHÖLZL, Franz – BENKER, Sigmund (Hrsg.). *Vita Corbiniani: Bischof Arbeo von Freising und die Lebensgeschichte des hl. Korbinian*. München – Zürich 1983, s. 11–76.

⁵¹¹ Tuto problematiku otevřel již PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich*, s. 413–445. Nově srov. např. WOLFRAM, Herwig. *Tassilo III.: Höchster Fürst und niedrigster Mönch*. Regensburg 2016, s. 103–125; k Arbeovi z Freisingu viz zejm. s. 112.

⁵¹² Přesná datace sepsání obou spisů se v literatuře značně různí (byť se vždy jedná o období konce šedesátých a začátku sedmdesátých let 8. stol.). Srov. např. WOLFRAM, Herwig. *Tassilo III.*, s. 111; WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 156–157; WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 155. Vzhledem k nekonzistentnosti názorů současného bádání lze ohraničit dobu vzniku obou spisů na konec šedesátých či začátek sedmdesátých let 8. stol. – tedy na dobu vlády Tassila III.

⁵¹³ *Vita vel passio Haimhrammi episcopi et martyris Ratisbonensis*. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Germ. 13*. Hannover 1920, s. 26–99 – citováno podle Kruschovy verze „A“. Dále citováno jako *Vita Jimrami*. Pokusy o rekonstrukci „historického jádra“ ve *Vita Jimrami* jsou zcela marné – ostatně byť jen hypotetické datum jeho úmrtí se v literatuře pohybuje mezi polovinou 7. stol. a začátkem 8. stol. V případě sv. Korbiniána je situace jen o trochu lepší. K informacím o Jimramově životě srov. např. FÖRSTER, Josef. *Arbeo z Freisingu*, s. 9, 15n.; STABER, Joseph. Der heilige Bischof Emmeram (7. Jahrhundert). In: SCHWAIGER, Georg (Hrsg.). *Bavaria Sancta: Zeugen christlichen Glaubens in Bayern: Band I*. Regensburg 1970, s. 84–88.

Podle Arbea se Jimram vypravil kázat k Avarům již jako biskup. Cestou měl dojít k bavorskému vévodovi Theodovi. Ten mu prý zamezil v další cestě k Avarům a donutil ho zůstat v Bavorsku.⁵¹⁵ Jimram nakonec zůstal údajně poté, co zjistil, že i v Bavorsku je koho obracet na pravou víru: „*Obyvatelé toho města [Řezna] však byli obráceni na víru teprve nedávno a v tom čase ještě zcela nezavrhli modlářství, neboť jejich otcové přijímali se svými dětmi z kalicha Kristu i démonům.*“⁵¹⁶ Stručný popis Jimramova života přechází v popis umučení, když na sebe Jimram měl vzít vinu za svedení vévodovy dcery Oty.⁵¹⁷ Reakce vévody byla podle Arbea velmi dramatická: „*Ona se ale zděsila a ve velkém strachu vyznala, že zhřešila s biskupem. Otec, ovládaný nezkrotnou touhou po pozemské slávě, vzplanul nesmírným hněvem tak, že byl svými lidmi stěží v poslední chvíli zadržen, aby na ni nevztáhl své ruce a nesrazil vlastní dceru k zemi.*“⁵¹⁸ Takovýto popis předka vládnoucího rodu rozhodně nepatří mezi klasická hagiografická *topoi* a s podobným vyobrazením se u Karlovců nelze setkat. Rovněž je zajímavé, že sv. Jimram, stejně jako tolik jiných „misionářů“, o kterých referují raně karolinští autoři, vlastně nevykonal takřka

---

⁵¹⁴ Vita Corbiniani episcopi Baiuvariorum. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Germ. 13*. Hannover 1920, s. 188–234. Dále citováno jako *Vita Korbiniani*. Jako zvláštní se jeví věnování spisu salcburskému biskupovi Virgilovi, který naopak patřil k proti-Bonifácovskému křídlu bavorské církve a který podporoval bavorské vévody proti Karlovcům (viz následující podkapitola této práce). Jak však uvádí ve své edici *Vita Korbiniani* F. Brunholzl, současné znění úvodní formulace spisu se nejeví jako původní, viz BRUNHOLZL, Franz (Hrsg.). *Bischof Arbeo von Freising: Das Leben des heiligen Korbinian*, s. 85, pozn. č. 1. Je tedy možné (ačkoliv F. Brunholzl tuto variantu takto explicitně nezmiňuje), že věnování spisu biskupu Virgilovi mohlo vzniknout až po Arbeově smrti. Na druhou stranu by věnování Virgilovi nemuselo být až tolik překvapivé. Vztahy mezi jednotlivými bavorskými biskupy nebyly definovány pouze na základě jejich vztahu k vládnoucímu rodu. Virgil měl v okolí freisinské diecéze své vlastní majetkové zájmy a se samotným Arbeem rozhodně nemusel mít špatné vztahy. Ostatně, když jistý bavorský šlechtic Machelm obdarovával Freising, mezi svědky se nechal uvést i biskup Virgil, který, jak upozornil H. Wolfram, se propůjčoval do úlohy svědka jen a pouze Tassilovi III. Srov. WOLFRAM, Herwig. *Die Geburt Mitteleuropas*, s. 148. K hraběti Machelmovi viz nejpodrobněji STÖRMER, Wilhelm. *Adelsgruppen im früh- und hochmittelalterlichen Bayern*. München 1972, s. 42n.

⁵¹⁵ Vita vel passio Haimhrammi episcopi, s. 32–34.

⁵¹⁶ Český překlad podle FÖRSTER, Josef. *Arbeo z Freisingu*, s. 39. „*Sed habitatores eius neoffiti eo namque in tempore idolatriam radicatus ex se non extirpaverunt, qui aut patres calicem Christi commune et demoniorum suisque prolibus propinaverunt.*“ Vita vel passio Haimhrammi episcopi, s. 36.

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 37–44. Zde je třeba upozornit na absurdnost Arbeovy zprávy o svatém, který radí ke lži a vlastně si sám může za své umučení – ví, co jej čeká, a vévodovi schválně nic neříká.

⁵¹⁸ „[...] *illa namque exterrita et nimio pavore percussa, episcopi se commiscione hoc contegisse professa est. Pater vero, temporalis glorie indomitus, in vehementissimam exarsit iram, ita a suis vix contentus, ut proprias in eam non inmitteretur manus et sua mense prostraretur sopolam.*“ Tamtéž, s. 44.

žádnou misijní činnost.⁵¹⁹ Vykonání pomsty se prý chopil Otin bratr Lantpert a Jimramův život byl ukončen mučednickou smrtí.⁵²⁰

V *Životě svatého Korbiniána* zašel Arbeo ještě o krok dále – nejenže dehonestuje bavorský vévodský rod, ale též přímo oslavuje Karlovce. Mladého Korbiniána měl ctít již Pipin II., který jej měl obdarovat.⁵²¹ Poté, co byl Korbinián papežem Řehořem II. vysvěcen na biskupa, vrátil se prý do Galie a setkal se s Pipinem II.⁵²² Po své druhé návštěvě Řehoře II. měl Korbinián odejít do Bavorska (aniž by bylo explicitně řečeno, z jakého důvodu), jehož lid měl být teprve před nedávnou dobou přiveden ke křesťanské víře⁵²³ a kde vládl zbožný (*devotissimus*) vévoda Theodo. Následně se prý Korbinián usadil v části země, kterou spravoval jeho syn Grimoald.⁵²⁴ Následovat měla další Korbiniánova cesta k Řehořovi II., kterého žádal o povolení odejít do kláštera, což papež nedovolil a poslal ho zpět na misijní cestu.⁵²⁵

Když se Korbinián vydal na cestu, byl prý v Bavorsku zajat a proti své vůli donucen zůstat u vévody Grimoalda.⁵²⁶ Následoval střet mezi Agilolfovci a Korbiniánem ohledně Grimoaldova sňatku s Pilitrud, vdovou po Grimoaldově bratru.⁵²⁷ Napjaté vztahy na dvoře ilustroval Arbeo příběhem, kdy vévoda Grimoald údajně hodil svému psu kus chleba od stolu, což však dopálilo Korbiniána, neboť jídlo předtím požehnal. Pilitrud se

---

⁵¹⁹ Výjimkou potvrzující pravidlo je, jak bylo výše řečeno, Alkuin z Yorku, který právě vůči těmto obrazům misijní činnost ve svém *Vita Willibrordi* vymezoval.

⁵²⁰ Tamtéž, s. 44–53. V souvislosti s popisem vraždy biskupa Jimrama Bavyra bádání někdy upozorňuje na jednu z úvodních pasáží *Lex Baiuvariorum*, která se věnuje právě problematice vraždy biskupa. Viz DEUTINGER, Roman (Hrsg.). *Lex Baiuvariorum: Das Recht der Bayern*. Regensburg 2017, s. 66, 68. To, že by pasáž z bavorského zákoníku mohla mít souvislost s historičností Arbeova příběhu o sv. Jimramovi, je však (alespoň podle autora) značně nepravděpodobné, neboť daná pasáž v kontextu zákoníku spíše obecně právně ukotvuje výsadní postavení církve v bavorské společnosti.

⁵²¹ *Vita Corbiniani episcopi Baiuvariorum*, s. 194.

⁵²² Tamtéž, s. 196–199. Tato časová souslednost přitom nedává smysl, neboť Pipin II. zemřel roku 714, tedy rok před nástupem Řehoře II. do úřadu. Hledat „historické jádro“ u spisů Arbea z Freisingu však nemá takřka žádný význam, neboť Arbeo nebyl schopen dodržet logickou souslednost děje ani ve svých vlastních příbězích. Výstižně srov. STABER, Joseph. *Der heilige Bischof Emmeram*, s. 84–87.

⁵²³ Srov. „[...] quia paene in Christianitatis religione gens nostra, ut ruda adhuc fuerat, novicitate conversionis erat.“ *Vita Corbiniani episcopi Baiuvariorum*, s. 203.

⁵²⁴ Tamtéž, s. 201–204.

⁵²⁵ Tamtéž, s. 210–211.

⁵²⁶ Tamtéž, s. 214–215.

⁵²⁷ Tamtéž, s. 215–216. V přepracované verzi *Vita Korbiniani* z 9. či 10. stol. je pak v krátké vsuvce vyložen původ majetku freisinského biskupa – statky, na kterých stálo biskupství Freising, měl Korbinián zakoupit od vévody Grimoalda z daru Pipina II. a o počátky biskupství se tak díky tomuto narativu příznačně zasloužili Karlovci. Viz edici v BRUNHOLZL, Franz (Hrsg.). *Bischof Arbeo von Freising: Das Leben des heiligen Korbinian*, s. 134, která obsahuje vedle základního rukopisu i toto přepracování.

pak měla Korbiniána snažit přímo otrávit.⁵²⁸ Nakonec prý Pilitrud dala rozkaz jistému Ninovi, aby biskupa zavraždil, nicméně biskup byl včas varován a zvládl uprchnout.⁵²⁹

Zavražděn byl nakonec sám Grimoald a Pilitrud byla Karlem Martellem odvedena do franského zajetí.⁵³⁰ Teprve na přání nového vévody Hugberta se měl Korbinián vrátit do Bavorska a tam působit až do své smrti.⁵³¹

Obsah *Vita Jimrami* a *Vita Korbiniani* z hlediska agilolfingské vlády výstižně zhodnotil již F. Prinz: „[...] je pochopitelné, jak vážnou nepřímou hrozbu musely pro agilolfingskou vládu představovat Vity svatého Jimrama a svatého Korbiniána od Arbea z Freisingu, neboť podrobný popis zlého osudu, který těmto světcům připravili dva agilolfingští vévodové, byl jednoznačnou urážkou politické vlády Agilolfingů a zároveň útokem na náboženskou legitimizaci agilolfingské vlády obecně.“⁵³² Prinzovo hodnocení je velmi trefné. Arbeovy spisy lze chápat z hlediska popisu historie Karlovců a Agilolfingů především jako reakci profranského biskupa, silně stranícího Karlu Velikému, na snahu Tassila III. o reformu bavorské církve, kterou chtěl vévoda dostat pod svou kontrolu a mimo franský vliv. Tato Tassilova aktivita přitom, jak známo, neměla dobrý konec.⁵³³

Arbeovy spisy byly nadále čteny a upravovány v karolinské době.⁵³⁴ Upozornit lze i na samotnou koncepci Arbeovy narativní strategie, která byla vlastně originální. Ačkoliv Arbeo užíval hojně rozličných hagiografických předloh a *Vita Korbiniani* mohla i přímo

---

⁵²⁸ *Vita Corbiniani episcopi Baiuvariorum*, s. 217–218.

⁵²⁹ Tamtéž, s. 221–223.

⁵³⁰ Tamtéž, s. 223–224. K politickým událostem na pozadí spisu srov. DEUTINGER, Roman. Das Zeitalter der Agilolfinger. In: SCHMID, Alois (Hrsg.). *Handbuch der bayerischen Geschichte. Erster Band: Das Alte Bayern. Erster Teilband: Von der Vorgeschichte bis zum Hochmittelalter*. München 2017, s. 155–157.

⁵³¹ *Vita Corbiniani episcopi Baiuvariorum*, s. 224n.

⁵³² „[...] begreift man, welch schwere, mittelbare Bedrohung Arbeos von Freising Viten des hl. Emmeram und Corbinian für die agilulfingische Herrschaft bedeuten mußten, da die ausführliche Beschreibung des üblen Schicksals, das zwei agilulfingische Herzöge jeweils diesen Heiligen bereiteten, ein unverkennbarer Affront gegen die politische Herrschaft der Agilulfinger und zugleich ein Angriff auf die religiöse Sanktionierung der Agilulfingerherrschaft überhaupt war.“ PRINZ, Friedrich. Heiligenkult und Adels Herrschaft, s. 540. Na umělý konstrukt pohanství ve *Vita Jimrami* a *Vita Korbiniani* upozornil nedávno i J. Couser, který poukazuje též na možnou souvislost vzniku spisů s misiemi ke Koruntancům. Viz COUSER, Jonathan. Inventing Paganism in Eighth-Century Bavaria. In: *Early Medieval Europe*. Vol. 18, Issue 1. 2010, s. 26–42. Couser však ve svém výkladu opomíjí právě protiagilolfingskou linii spisů, na kterou upozornil již F. Prinz.

⁵³³ K Tassilově politice srov. např. DEUTINGER, Roman. Das Zeitalter der Agilolfinger, s. 162–168.

⁵³⁴ Jednou z prvních přímých reakcí na Arbeovy spisy je patrně *Život sv. Kiliána*, viz Passio Kiliani martyris Wirziburgensis. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 5*. Hannover 1910, s. 722–728, který obsahuje jak podobná *topoi* (k tomu viz WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 160–161), tak i podobnou konstrukci pohanství na franské periferii ve Würzburgu.

reagovat na dílčí aspekty *Vita Bonifatii*,⁵³⁵ lze jen obtížně vysvětlit, proč si v případě *Vita Jimrami* zvolil narativ o činech potulného biskupa – tedy motiv, vůči kterému se reformní skupina okolo sv. Bonifáce ostře vymezovala.

Bavorské pohanství, hereze a neřesti v raně karolinských hagiografických pramenech III.: Bavorská církev vrací úder – Salcburk a *Gesta sancti Hrodberti*

Jak bylo výše řečeno, Bonifácovi se podařilo bavorský episkopát reorganizovat a zároveň i dostat pod franský vliv. Přesto se právě v Bavorsku vyskytlo centrum, které se dokázalo ideově postavit i na poli hagiografické produkce proti anglosasko-karolinskému mocenskému konglomerátu. Touto baštou odporu se stalo shodou okolností salcburské biskupství. Do jeho čela totiž dosedl Virgil, irský mnich a vytrvalý Bonifácův odpůrce, který svého wessexského soka přežil o dlouhá léta a založil pevné základy tradice, na kterou dále navázal jeho nástupce bavorského původu – Arno (který se ostatně pokusil zastat vévody Tassila III. proti karolinské kampani i u papeže Hadriána I.).⁵³⁶ Právě v salcburské diecézi tak vznikl spis o *Činech svatého Ruperta*,⁵³⁷ který lze směle označit za bavorsko-irskou reakci na narativní rámec protibavorských raně karolinských hagiografických spisů.

Franský šlechtic (snad příslušník merovejského rodu) a wormský biskup Rupert musel ve druhé polovině 7. století opustit svůj stolec a vyhledal útočiště u bavorského vévody Theoda II. Bádání se přitom shoduje, že důvodem k tomuto odchodu byla Rupertova aktivita v proti-karolinské opozici (jmenovitě proti Pipinovi II.).⁵³⁸ Již samotné sepsání svatopisu předního odpůrce Karlovců je v dobové hagiografické produkci výjimečné.

---

⁵³⁵ Viz WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 157–158.

⁵³⁶ K Virgilovi a Arnovi a jejich činnosti srov. např. WOLFRAM, Herwig. *Die Geburt Mitteleuropas*, s. 128n, 206n.; WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 145–146; DOPSCH, Heinz – JUFFINGER, Roswitha (Hrsg.). *Virgil von Salzburg: Missionar und Gelehrter*. Salzburg 1985, passim; DOPSCH, Heinz. Arn von Salzburg (ca. 740–821). In: WEIGAND, Katharina (Hrsg.). *Große Gestalten der bayerischen Geschichte*. München 2012, s. 13–30. Není bez zajímavosti, že právě blízcí přátelé Alkuin z Yorku a Arno ze Salcburku stojí v pozadí hagiografických spisů, které se dokázaly vymezit vůči odkazu sv. Bonifáce a činnosti wessexského okruhu. K přátelství Alkuina s Arnem a jejich vzájemné korespondenci viz např. DALES, Douglas. *Alcuin: His Life and Legacy*. Cambridge 2012, s. 151n.

⁵³⁷ Viz *Gesta sancti Hrodberti confessoris*. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer.* 6. Hannover 1913, s. 157–162. Dále uváděno jako *Gesta sancti Hrodberti*.

⁵³⁸ Srov. např. WOLFRAM, Herwig. *Die Geburt Mitteleuropas*, s. 120; WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 146.

Samotná *Gesta sancti Hrodberti* byla sepsána za biskupa Arna ze Salcburku. Panuje badatelský konsensus, že sepsání *Gesta sancti Hrodberti* předcházelo ještě za časů biskupa Virgila vznik jiného hagiografického textu, ze kterého *Gesta* i další spisy⁵³⁹ vycházely.⁵⁴⁰ Ačkoliv spis *Gesta sancti Hrodberti* v podobě, v jaké je nyní k dispozici, vznikl patrně roku 793, jeho hlavní část byla vytvořena dříve, v době biskupa Virgila. Již datum a okolnosti sepsání pak zřetelně poukazují na proti-Bonifácovský kontext vzniku spisu.⁵⁴¹

Gesta sancti Hrodberti začínají zmínkou o královském původu biskupa Ruperta – jeho sláva se měla natolik rozšířit, že pro něj poslal vévoda Theodo (II.), aby přišel do Bavorska šířit svoje učení (*sacratissima sua doctrina*). Ten pak skutečně přišel, aby získával lid do stáda Kristova (*ad Christi gregem lucrandum*).⁵⁴²

Theodo pak Ruperta vřele přijal a biskup začal vévodu vzdělávat v katolické víře (*coepit de christiana conversatione ammonere et de fide catholica inbuere*). Theoda i mnohé další urozené onoho lidu obrátil ke správné víře Kristově a upevnil je ve svatém náboženství (*ad veram Christi fidem convertit et in sacra corroboravit religione*).⁵⁴³ Vévoda mu poté dovolil, aby si vybral rozlehlé místo kdekoliv v zemi a tam obnovoval (*restaurare*) Boží svatostánky a stavěl další církevní stavby.⁵⁴⁴

Poté se měl Rupert dozvědět o bývalém římském centru – Salcburku. Na Rupertovu prosbu mu vévoda toto místo svěřil, aby tam činil, cokoliv bohublého se mu zlíbí. Rupert měl v Salcburku vybudovat chrám a klášter a místo začalo vzkvétat. Následně se Ruprecht vydal zpět do vlasti, aby pro svou věc získal nějaké společníky, což se mu však nepodařilo dokončit, neboť zemřel.⁵⁴⁵

Gesta sancti Hrodberti se oproti předcházejícím hagiografickým spisům liší v podání obrazu christianizace Bavorska zcela zásadně. Spis se vůbec nezmiňuje o pohanech či hereticích (ani o Karlovcích) a bavorský vévoda zde vystupuje jako ryze pozitivní postava. Zvláštní jsou formulace spojené s „obrácením“ vévody Theoda

---

⁵³⁹ Jmenovitě jde o tzv. *Gesta Hrodberti*, *Notitia Arnonis*, *Breves Notitiae* a *Conversio Carantanorum et Bagoariorum*.

⁵⁴⁰ Srov. např. WODKA, Josef. Der heilige Bischof Rupert (gestorben um 720). In: SCHWAIGER, Georg (Hrsg.). *Bavaria Sancta: Zeugen christlichen Glaubens in Bayern: Band I*. Regensburg 1970, s. 107–110; WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 146–147.

⁵⁴¹ Viz tamtéž, s. 147–148, kde I. N. Wood přesvědčivě ukazuje, že hlavní část textu vznikla patrně ve čtyřicátých letech 8. stol. v reakci na Bonifácovu činnost v Bavorsku.

⁵⁴² *Gesta sancti Hrodberti confessoris*, s. 157–158.

⁵⁴³ Tamtéž, s. 158–159.

⁵⁴⁴ Tamtéž, s. 159.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 159–162.

a bavorských urozených (proto jsou ve větší míře uvedeny přímo v textu). Křesťanský ráz raně středověkého bavorského *regna*, jak jej prezentuje současná archeologie, úzké kontakty na italské prostředí a rozporuplné písemné zprávy vedly k interpretaci těchto pasáží ve smyslu konverze (či druhého křtu) ariána (či heretika ve smyslu tzv. tří kapitol)⁵⁴⁶ vévody Theoda na katolickou víru.⁵⁴⁷

Na rozbor historických událostí spojených s misií sv. Ruperta není v této práci dostatečný prostor.⁵⁴⁸ Z hlediska zde sledované perspektivy je důležité, že samotný autor *Gesta sancti Hrodberti* o žádné bavorské herezi nerefereje. Dále je zcela jasně zřetelné, že *Gesta sancti Hrodberti* zachycují jinou historickou paměť než životy jiných bavorských světců, sepsané v raně karolinské době.⁵⁴⁹ *Gesta* svým obsahem potvrzují, že obraz bavorského pohanství – a to zejména v tak pozdní době, jakou je polovina 8. století – patří pouze k hagiografickému *topoi* části pramenů anglosasko-franského okruhu.

Dílčí resumé

Konstrukce bavorského pohanství a bavorské hereze, kterou šířil sv. Bonifác například svými dopisy, našla svůj odkaz jak ve *Vita Bonifatii*, tak i ve *Vita Sturmii*. Pomyslného vrcholu dosáhla protibavorská černá legenda v hagiografické produkci Arbea z Freisingu, kterou lze označit za cílený útok na bavorský vládnoucí dům.⁵⁵⁰ Jak přitom bylo ukázáno na díle Hugeburc z Heidenheimu, pokud vznik spisu nebyl spojen

---

⁵⁴⁶ Toto učení dlouho zastával akvilejský patriarcha, přičemž existují doklady o kontaktech mezi Bavorskem a Akvilejí (viz násl. pozn.).

⁵⁴⁷ BUCHMÜLLER, Wolfgang. *Herzog Theodos Taufe*, passim; jedná se o pohled založený na kombinaci výpovědní hodnoty *Gesta sancti Hrodberti* s prameny vypsány v poznámce výše (viz pozn. č. 538).

⁵⁴⁸ Nicméně např. i blízké zaalpské paralely ukazují, že obraz konverze bavorského vévody od nějakého druhu hereze je pravděpodobnější než křest ariána. Viz např. případ Durynska, kde mezi příslušníky durynského královského rodu v 7. stol. byli ariáni. Viz ROSENSTOCK, Dirk. Von der germanischen Landnahme bis zur Einbeziehung in das fränkische Reich. In: KOLB, Peter – KRENING, Ernst-Günter (Hrsg.). *Unterfränkische Geschichte. Band 1: Von der germanischen Landnahme bis zum hohen Mittelalter*. Würzburg 1993, s. 81. Na druhou stranu je třeba upozornit, že identifikace náboženského smýšlení obyvatelstva na základě archeologických nálezů zůstává mezi nejobtížnějšími a nejrozporuplnějšími úkoly archeologického bádání. Metodologicky na toto téma výstižně viz již citovaná práce RISTOW, Sebastian. *Frühes Christentum bei den Alamannen*, s. 333–345.

⁵⁴⁹ K specifické salcburské historické paměti, která se dochovala především skrze redakce *Gesta sancti Hrodberti* a spisy *Notitia Arnonis*, *Breves Notitiae* a *Conversio Carantanorum et Bagoariorum* viz např. WOLFRAM, Herwig. Der heilige Rupert und die antikarolingische Adelsopposition. In: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. Bd. 80. 1972, s. 4–34; výstižně zejm. WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, s. 145n.; 168–171. Na význam sesazení Tassila III. v této historické paměti upozornil např. BECHER, Matthias. *Eid und Herrschaft: Untersuchungen zum Herrscherethos Karls des Großen*. Sigmaringen 1993, s. 33–34.

⁵⁵⁰ Viz citované hodnocení F. Prinze: PRINZ, Friedrich. *Heiligenkult und Adels Herrschaft*, s. 540.

s mocensko-politickými zájmy v pozadí, obraz pohanství a hereze nemusel být při popisu života daného světce reflektován. Hugeburc, která se snažila především zaznamenat pozoruhodnou cestu svého příbuzného, biskupa Willibalda, tak o pohanech a hereticích v Bavorsku mlčí (stejně jako ohledně okolností, které vedly k založení biskupství Eichstätt). V případě *Gesta sancti Hrodberti* pak bylo ukázáno, že salcburští biskupové dokázali přijít s vlastním alternativním konceptem, ve kterém byl prostor pro oslavu rodu bavorských vévodů. Při hodnocení významu a úlohy jednotlivých spisů je však třeba mít na paměti skutečnost, že *Vita Bonifatii* a životy wessexských misionářů, které vznikly ve význačných církevních centrech (jakými byla právě Fulda), měly nesrovnatelně větší vliv a dopad než dílo heidenheimské jeptišky (které se ostatně dochovalo pouze v několika rukopisech).⁵⁵¹

Z pohledu anglosaských misionářů a jejich hagiografů je důvod konstrukce pohanství a hereze poměrně zřetelný. Bonifác a jeho okruh by stěží odůvodnili svoji organizační činnost (a šíření svého mocensko-politického vlivu) v očích papeže, ale i franské církve, kdyby nezaštitili její naléhavost pohanstvím a herezí. Z hlediska Bonifácových žáků, hagiografů a především institucí, které na jeho odkaz a na odkaz Anglosasů z jeho okolí navazovaly, pak konstrukce pohanství v krajích, ve kterých tito světci působili, zvyšovala prestiž světce a tím i instituce, která na jeho odkazu stavěla své postavení.

Všichni výše zmínění „bavorští misionáři“ mají společnou právě absenci skutečné misijní činnosti, která by jejich působení v Bavorsku provázela. Nekáceli žádné posvátné stromy, neničili pohanské modly. Všude, kam přicházeli, se dostávali do oblastí s křesťanským osídlením, ve kterých stály kostely.⁵⁵² Ostatně již I. N. Wood ukázal, že Anglosasům z wessexského okruhu vlastně nebyla misijní činnost nijak blízká a netvořila ani zdaleka hlavní náplň jejich činnosti – ta byla koncentrována především na organizační záležitosti a starost o spásu nevěřících je marginalizována i v jejich nejstarších svatopisech. Misijní étos připojili, dle I. N. Wooda, k odkazu těchto světců až další pokračovatelé těchto svatopisců, kteří položili základy obrazu, jenž pak ahistoricky interpretovali badatelé 19. a první poloviny 20. století v návaznosti na misijní zápal této doby.⁵⁵³

---

⁵⁵¹ Na zásadní metodologické pochybení v přístupu, který užívá jednotlivé spisy jako sobě rovné a nereflektuje tak dochovaní rukopisné základny a častokrát diametrálně rozdílnou popularitu spisů, upozornil WOOD, Ian N. *The use and Abuse of Latin Hagiography*, s. 99.

⁵⁵² Což výstižně shrnula již HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuwaren*, s. 179.

⁵⁵³ WOOD, Ian N. *The Missionary Life*, passim, zde zejm. s. 57–141. Stejně zásadní je v této otázce přínos J. T. Palmera, viz PALMER, James T. *Anglo-Saxons in a Frankish World*, passim.

Dále lze zmínit, že stejně jako se vůči mocensko-politické složce činnosti wessexských misionářů ve Frísku a na ni navazující hagiografické produkci vymezil Alkuin z Yorku sepsáním *Vita Willibrordi*, v bavorském prostředí se této úlohy zhostili salcburští biskupové v případě tvorby hagiografické produkce spojené se svatým Rupertem.⁵⁵⁴

Je však třeba zdůraznit, že pokud je ve spisech identifikována tendence vytvářet obraz pohanství či hereze, nelze toto zjištění zjednodušeně zredukovat na dekonstrukci pohanství v bavorském vévodství (ačkoliv v budoucím bádání může i tento výzkum k otázce náboženského charakteru bavorského *regna* přispět). Nelze tedy tvrdit, že by se v Bavorsku v 8. století nevyskytovali žádní pohané či heretici (zde je třeba upozornit, že Bonifác nejvíce upozorňoval v případě hereze v Bavorsku na irské vlivy a morální poklesky) – avšak jejich zastoupení mohlo být podobné jako v lekcetých centrálních oblastech Franské říše.

O tom, že Karlovcí si ještě v časech Karla Velikého dávali záležet, aby byli chápáni jako vymítači pohanství, není pochyb a étos bojovníků s pohanstvím byl také součástí jejich oficiální panovnické reprezentace. Ostatně právě i z tohoto důvodu například Karel Veliký přijal papeže Lva III. v Paderbordu jakožto centru saské misie, a nikoliv v Cáchách.⁵⁵⁵ Zbývá již jen ukázat, jaký mohla mít konstrukce bavorského pohanství a hereze dopad na historické události a na samotný konec bavorského vévodství. Této problematice je na příkladu zakládání biskupství Eichstätt věnována následující podkapitola.

Na tomto místě lze alespoň poznamenat, že budoucí výzkum by se mohl zaměřit na konstrukci pohanství a hereze i v dalších periferních částech franského universa, jakými jsou Alemanie, Durynsko, Akvitánie, Baskitsko či Bretaň.

---

⁵⁵⁴ Nabízí se přitom otázka, jakou úlohu při koncipování tradice, která se vymezovala vůči sv. Bonifácovi a jeho odkazu, mohlo hrát úzké osobní přátelství Alkuina z Yorku a Arna ze Salcburku. Misijní ideál v Alkuinově *Vita Willibrordi* byl do značné míry formován polemikou o formě christianizace pohanského Saska, kdy se Alkuin vymezoval vůči násilné podobě šíření křesťanství (viz např. známé drakonické *Capitulatio de partibus Saxoniae* a Alkuinovy dopisy, které tuto praxi odmítaly). Tato Alkuinova snaha byla též namířena na chystaná tažení proti Avarům, kdy Alkuin nechtěl, aby se opakoval saský scénář. V této věci si dopisoval právě i se salcburským biskupem Arnem, který měl být misijní činností do oblasti avarského kaganátu pověřen. Srov. např. STOFFERAHN, Steven. Staying the Royal Sword: Alcuin and the Conversion Dilemma in Early Medieval Europe. In: *The Historian. A Journal of History*. Vol. 71. 2009, s. 461–480.

⁵⁵⁵ Viz výstižně SCHIEFFER, Rudolf. *Christianisierung und Reichsbildungen*, s. 79.

Založení biskupství Eichstätt jako počátek konce bavorského vévodství

V době působení anglosaských misionářů v bavorském vévodství vrcholil konflikt mezi Karlovci a Agilolfingy. Bavorští vévodové se dokázali v průběhu 7. století osamostatnit z područí franského vlivu a Bavorsko pak lze až do čtyřicátých let 8. století chápat jako svrchovaný gentilní útvar. Ačkoliv pozdější karolinská propaganda se pokoušela vytvořit obraz stálé sounáležitosti Bavorska do franského vlivu a například *Starší metské anály* záměrně chybně hovoří o Pipinovi II. jako o dobyvateli Bavorska,⁵⁵⁶ skutečnost byla jiná a oklestit bavorskou samostatnost se podařilo postupně až jeho následníkům.⁵⁵⁷

Karel Martell podnikl do Bavorska již v letech 725 a 728 výpravy, které sloužily též k pacifikaci alemanského vévodství.⁵⁵⁸ Při těchto výpravách využil franský majordom vnitřních sporů mezi Agilolfovci, které vypukly po smrti vévody Theoda.⁵⁵⁹ Karel Martell byl v taženích úspěšný a již v roce 725 odvedl do zajetí jak Pilitrud,⁵⁶⁰ tak její neteř Swanhildu, se kterou se posléze oženil. O tažení z roku 728 toho není mnoho známo, ale patrně sloužilo k potlačení opozice vůči vévodovi Hugbertovi.⁵⁶¹ Hugbert zemřel bezdětný v roce 736 a po něm nastoupil Odilo z alemanské větve Agilolfovců.⁵⁶² Právě za jeho vlády došlo k založení biskupství Eichstätt.

Bavorský vévoda Odilo nevystupoval zpočátku proti Karlu Martellovi přímo. Již za vlády Karla Martella se sice vévoda Odilo snažil například o církevní reorganizaci Bavorska, když však roku 740 vypuklo proti jeho vládě v Bavorsku povstání (o jehož motivech prameny mlčí)⁵⁶³, odebral se Odilo do exilu právě ke Karlu Martellovi.⁵⁶⁴ Když

---

⁵⁵⁶ Viz *Annales Mettenses priores*, s. 4.

⁵⁵⁷ Pipinovi II. šlo ve vztahu k Bavorům a Langobardům především o udržení míru a patrně i proto provdal blízkou příbuznou své manželky – jistou Regintrud – za syna bavorského vévody a budoucího vévodu, Theodeberta. Viz např. FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 95. Povaha příbuzenství Regintrud s Plectrud i sňatek jako takový jsou však předmětem debat. Srov. FOURACRE, Paul. *The Age of Charles Martel*. London – New York 2000, s. 108; DEUTINGER, Roman. *Das Zeitalter der Agilolfinger*, s. 156.

⁵⁵⁸ Odpor v alemanském vévodství se podařilo naplno zlomit až Karlomanovi a Pipinovi III. po roce 746 (viz tzv. krvavý soud Cannstattu a jeho následky). Srov. např. ZETTLER, Alfons. *Geschichte des Herzogtums Schwaben*. Stuttgart 2003, s. 50–56; GEUENICH, Dieter. *Geschichte der Alemannen*. Stuttgart 2005, s. 103–108.

⁵⁵⁹ Srov. např. DEUTINGER, Roman. *Das Zeitalter der Agilolfinger*, s. 156–157; SCHIEFFER, Rudolf. *Die Zeit des karolingischen Großreichs (714–887)*. Darmstadt 2005, s. 46–47.

⁵⁶⁰ Viz výše.

⁵⁶¹ Viz např. FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 99–100.

⁵⁶² Srov. DEUTINGER, Roman. *Das Zeitalter der Agilolfinger*, s. 158n.

⁵⁶³ Jako nejpravděpodobnější se jeví varianta, že povstání bylo reakcí na to, že Odilo umožnil Bonifácovi provést církevní (biskupskou) reformu (viz výše), čímž zasáhl do zavedených práv a zvyklostí ve vévodství. Srov. WOLFRAM, Herwig. *Tassilo III.: Höchster Fürst*, s. 19–20.

následně v roce 741 zemřel Karel Martell, nastalé situace mohli využít jak alemanský vévoda, tak Odilo. Ten si odvedl do Bavorska dceru Karla Martella Hiltrud a proti vůli jejích bratrů (Pipina a Karlomana) si ji vzal za manželku.⁵⁶⁵ Následně se Odilo pokusil o upevnění své pozice skrze zakládání klášterů a podporu církve.⁵⁶⁶

Ačkoliv se okolo Odila shromáždila početná protifranská opozice, ve válečném konfliktu proti mladým Karlovcům prohrál. Karloman a Pipin (III.) nicméně neměli dost sil na zabor bavorského vévodství a Odilo zůstal bavorským vévodou.⁵⁶⁷ Karlovcí (zejména Pipin III.) na bavorskou rebelii nezapomněli a usilovali o takové okleštění bavorského vévodství, které by Karlovcům zajistilo do budoucna možnost snadné vojenské intervence a pacifikace vévodství.

Stalo se tak skrze založení biskupství Eichstätt. Jeho zakladatel Willibald byl původně Bonifácem předurčen na pozici biskupa v zamýšlené diecézi Erfurt. Z plánu však

---

⁵⁶⁴ Srov. STÖRMER, Wilhelm. *Die Baiuwaren: Von der Völkerwanderung bis Tassilo III.* München 2007, s. 82–83. FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 101–103.

⁵⁶⁵ V pozadí tohoto sňatku mohla stát Swanhilda, která usilovala o zlepšení postavení Grifona. Srov. STÖRMER, Wilhelm. *Die Baiuwaren*, s. 82; WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 18. Grifovi měla připadnout po smrti Karla Martella část dědictví, v této záležitosti však narazil na odpor svých bratrů Pipina (III.) a Karlomana. Při následujících Grifových snahách o vymožení svých práv hrálo opakovaně klíčovou roli bavorské vévodství. Naposledy se tak stalo nedlouho po smrti vévody Odila. Grifo zemřel v roce 753. Srov. např. BECHER, Matthias. Drogo und die Königserhebung Pippins. In: *Frühmittelalterliche Studien*. Bd. 23. 1989, s. 131–153.

⁵⁶⁶ Viz např. STÖRMER, Wilhelm. *Die Baiuwaren*, s. 83.

⁵⁶⁷ Zásadní byla prohra Odila v bitvě na Lechu (743), po níž byl následujícího roku uzavřen mír. Uzavření míru nebyl přítomný Pipin III., což může ukazovat na jeho přetrvávající nepřátelský postoj k bavorskému vévodovi. Srov. např. SCHIEFFER, Rudolf. *Die Zeit des karolingischen*, s. 47–48; DEUTINGER, Roman. *Das Zeitalter der Agilolfinger*, s. 160–161.

sešlo, snad právě pod vlivem střetu Karlovců s Odilem.⁵⁶⁸ Ve čtyřicátých letech (po porážce vévody Odila) byl pak Willibald ustanoven za prvního biskupa nově vzniklé diecéze Eichstätt.⁵⁶⁹ Se založením kláštera v Eichstättu musel dát souhlas vévoda Odilo, v případě biskupství však o žádném svolení bavorského vévody není nic známo, respektive biskupství bylo patrně založeno, aniž by měl Odilo možnost se proti tomu nějak ohradit, což lze chápat jako přímý důsledek války s Franky.⁵⁷⁰

Eichstätt ležel v srdci kraje Nordgau, na hranici mezi Bavorskem a Franskou říší.⁵⁷¹ Jak bylo výše zmíněno, jednalo se o christianizovanou oblast.⁵⁷² Navíc episkopální systém v Bavorsku byl nedlouho před založením Eichstättu reorganizován a pevně rozčleněn, což posvětil i samotný papež. Založení biskupství tak nebylo v souladu s kanonickým právem⁵⁷³ a patrně právě proto o jeho založení nejsou v pramenech takřka žádné zmínky. Zásadní úlohu v legitimizaci takovéto nestandardní fundace musel jistě hrát misijní a christianizační étos, jak jej propagovali na Karlovce navázaní Anglosasové z Wessexu. To lze pozorovat například v narativních strategiích hagiografických spisů.

---

⁵⁶⁸ Původně měl být Willibald určen za biskupa z Erfurtu, o čemž svědčí zejm. konec páté kapitoly *Vita Willibaldi*, kdy biskupové Bonifác, Burchard a Wizo vysvětili Willibalda za biskupa (roku 741), avšak bez stolce. Viz *Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi*, s. 104–105. Z nějakého důvodu pak Willibald skončil jako biskup ve svém klášteře v Eichstättu. Tato problematika je zkoumána již dlouhodobě, přičemž současné bádání se kloní spíše ve prospěch varianty, že Willibald byl zamýšlen jako biskup pro Erfurt, avšak situace se změnila na začátku čtyřicátých let (patrně v souvislosti se smrtí Karla Martella) a bylo třeba využít situace s oblastí Eichstättu. Z obsáhlé literatury srov. ANGENENDT, Arnold. Willibald zwischen Mönchtum und Bischofsamt. In: DICKERHOF, Harald – REITER, Ernst – WEINFURTER, Stefan (Hrsg.). *Der hl. Willibald – Klosterbischof oder Bistumsgründer?* Regensburg 1990, s. 143–169; ENGELS, Odilo. Die Vita Willibalds und die Anfänge des Bistums Eichstätt. In: DICKERHOF, Harald – REITER, Ernst – WEINFURTER, Stefan (Hrsg.). *Der hl. Willibald – Klosterbischof oder Bistumsgründer?* Regensburg 1990, s. 171–198; WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 21–32. Zde je třeba poznamenat, že spojení opatské a biskupské funkce v jedné lokalitě nebylo pro Bonifácův okruh rozhodně typické (ačkoliv A. Angenedt upozorňuje, že i tak byl Willibald především biskupem v klášteře, a nikoliv klášterním biskupem) a svědčí spíše o tom, že Willibald původně opravdu neměl být biskupem zrovna v Eichstättu. Důvod ke změně plánu a k tomuto provizornímu zřízení biskupství v anglosaské enklávě v Bavorsku lze spatřovat právě ve snaze o proniknutí anglosaského a zároveň i karolinského vlivu do bavorského vévodství (nutno totiž upozornit, že po smrti Karla Martella přišel Bonifác o svůj vliv na celou oblast Bavorska).

⁵⁶⁹ Přesné okolnosti ani datum založení nejsou v pramenech (patrně záměrně) zaznamenány. Otázkou datace založení biskupství Eichstätt se nejnověji věnoval S. Weinfurter, podle kterého mělo být založeno nejspíše mezi lety 744 a 747. Viz WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 26. Či REITER, Ernst. *Der heilige Willibald (700–787?)*, s. 20.

⁵⁷⁰ Viz WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 17, 22n.

⁵⁷¹ Viz Příloha 8 s mapou.

⁵⁷² Výstižně srov. FLACHENECKER, Helmut. *Církev vytváří identitu*, s. 369–371; REITER, Ernst. *Der heilige Willibald (700–787?)*, s. 17, 20.

⁵⁷³ Výstižně srov. FLACHENECKER, Helmut. *Bistum Eichstätt*. In: In: GATZ (ed.). Erwin. *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*. Stuttgart 2003, s. 191.

Pro pochopení toho, proč bylo založení biskupství Eichstätt pro Karlovce opravdu tak klíčové, je třeba poukázat na geografický a hospodářský význam tohoto regionu a naznačit jeho následující vývoj. Je třeba zdůraznit, že se založením biskupství přišel bavorský vévoda o kontrolu nejen nad celým územím Nordgau, ale zároveň tím byla potvrzena ztráta i nad západně položeným Sualafeldem, o který Odilo přišel přímo v roce 743. V případě oblasti Sualafeld se jednalo o zalidněnou a hospodářsky zásadní oblast díky intenzivní těžbě železné rudy a důležité vodní cestě mezi Frankami a Bavorskem.⁵⁷⁴ Pronikání franského vlivu bylo přitom i v případě Sualafeldu též zpětně legitimizováno misijní činností – jmenovitě aktivitou sv. Soly v okolí Solnhofenu⁵⁷⁵ a činností sv. Wunibalda v Heidenheimu⁵⁷⁶ – ačkoliv i v případě Sualafeldu se jednalo o území s křesťanským osídlením.⁵⁷⁷ Sualafeld byl pro Karlovce hospodářsky významný i v následujícím období a na důležitost oblasti ukazuje i osobní návštěva Karla Velikého u sv. Soly.⁵⁷⁸ Od založení biskupství Eichstätt pak patřil Sualafeld do eichstättské diecéze.⁵⁷⁹

V případě Nordgau a samotného Eichstättu však spočíval hlavní význam (kromě zajištění Sualafeldu) pro Karlovce v jiné rovině. Ze strategického hlediska se totiž jednalo o klíčové území, neboť právě skrze zábor oblasti Nordgau se franská vojska ocitla den pochodu od bavorského hlavního města Řezna a jakákoliv obrana vévodství byla od této doby značně ztížena (či takřka znemožněna).⁵⁸⁰

Založení biskupství Eichstätt je tedy třeba interpretovat jako součást cílené a promyšlené expanze karolinského vlivu do bavorského prostředí, které mělo kritické dopady na bavorskou autonomii a při kterém hrál zásadní roli motiv christianizace a misie.

---

⁵⁷⁴ Srov. FLACHENECKER, Helmut. *Církev vytváří identitu*, s. 371.

⁵⁷⁵ *Život svatého Soly* sepsal Ermenerich (od roku 866 biskup z Pasova) mezi lety 839–842 z podnětu solnhofenského probošta Gundrama. Viz Ermanrici sermo de vita s. Sualonis dicti Soli. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15,1*. Hannover 1887, s. 153–163. Ke spisu výstižně srov. BAUCH, Andreas. *Quellen zur Geschichte der Diözese Eichstätt. Band I.*, s. 193–194; SCHMID, Karl (Hrsg.). *Die Klostersgemeinschaft von Fulda im früheren Mittelalter. Bd. 2,2: Untersuchungen*. München 1978, s. 439–440. K umístění oblastí viz mapa (Příloha 8).

⁵⁷⁶ Viz výše.

⁵⁷⁷ Viz BRANDL, Ludwig. Wunibald – der erste Eichstätter Diözesanheilige, s. 26. Ostatně kostel, který používal sv. Sola v Solnhofenu, měl podle archeologických nálezů dokonce tři předchůdce, přičemž nejstarší z nich lze datovat do poloviny 7. stol. či až k roku 600. Viz Srov. FLACHENECKER, Helmut. *Církev vytváří identitu*, s. 371.

⁵⁷⁸ Viz Ermanrici sermo de vita s. Sualonis dicti Soli, s. 158.

⁵⁷⁹ Viz např. WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 25. Srov. Příloha 8.

⁵⁸⁰ V této oblasti patrně též probíhaly boje mezi Franky a Bavorsy v letech 725 a 728. Srov. tamtéž, s. 22–32; REITER, Ernst. *Der heilige Willibald (700–787?)*, s. 17.

Willibaldovu úlohu v tomto procesu výstižně shrnul již S. Weinfurter: „*Jako biskup byl nevyhnutelně vtažen do franské politiky a musel zastupovat franskokarolinské zájmy, neboť jeho biskupství bylo franskou výspou.*“⁵⁸¹ Eichstättští biskupové, Willibaldem počínaje, se stali pevnou oporou karolinské moci.⁵⁸² Nordgau se následně stalo součástí Franské říše a k Bavorsku jej připojil zpět až Ludvík II. Němec v době, ve které již nehrozilo oživení snah o obnovu bavorské nezávislosti.⁵⁸³ Ačkoliv se jednalo o bavorské území, spadala Eichstättská diecéze původně pod Mohuč a nikoliv pod Salcburk, což jen dále podtrhuje snahu Karla Velikého o zajištění této oblasti, která měla pro případnou pacifikaci Bavorska zásadní strategický význam.⁵⁸⁴

Případ Eichstättu není přitom ojedinělý. Analogickou situaci, v podobě pronikání karolinského vlivu do nezávislého a již christianizovaného vévodství za pomoci církevní fundace, lze sledovat v případě alemanského vévodství v době vévody Lantfrida a zakládání kláštera Reichenau. Zde spolupracoval Karel Martell s opatem Pirminem proti alemanským vévodům. Fundace Reichenau přitom vévody citelně zasáhla, o čemž svědčí jejich snahy o vyhnání Pirminova nástupce i založení konkurenčního St. Gallen (ve spolupráci se sv. Otmarem).⁵⁸⁵

Lze tedy říci, že Karlovi ospravedlňovali svoji expanzi pod záminkou šíření křesťanství. Zatímco v případě Fríska hagiografické prameny podávají obraz, ve kterém christianizace není možná bez spolupráce s Karlovi, v případě Bavorska šli autoři spisů o krok dále a neváhali konstruovat obraz pohanství a hereze, který reflektoval legitimizační snahy Karlovců a anglosaských misionářů.⁵⁸⁶ Vytváření obrazu christianizace se tak jeví v případě křesťanského Bavorska jakožto důležitá záminka pro pronikání franského vlivu.

---

⁵⁸¹ „*Er wurde als Bischof unweigerlich in die fränkische Politik eingespannt und hatte fränkischkarolingische Interessen zu vertreten, weil sein Bistum ein fränkischer Vorposten war.*“ WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 31.

⁵⁸² Srov. např. WEINFURTER, Stefan. Das Bistum Willibalds im Dienste des Königs. Eichstätt im frühen Mittelalter. In: *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*. Bd. 50. 1987, s. 3–40.

⁵⁸³ Viz WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter*, s. 39.

⁵⁸⁴ Viz FLACHENECKER, Helmut. Bistum Eichstätt, s. 191. Již samotný Willibald přitom vykonával církevní úkony spojené se svou biskupskou hodností nikoliv v Bavorsku, ale ve Franské říši, což výstižně zhodnotil E. Reiter: „*Auch das ist wohl ein Hinweis, dass Bonifatius das Kloster Eichstätt gleichsam als eine vorgeschobene Bastion gegenüber Bayern sah.*“ Viz REITER, Ernst. Der heilige Willibald (700–787?), s. 22–23.

⁵⁸⁵ Srov. FISCHER, Andreas. *Karl Martell*, s. 90–92; SCHIEFFER, Rudolf. *Die Zeit des karolingischen*, s. 40–41.

⁵⁸⁶ Viz zejm. dopisy svatého Bonifáce, *Vita Bonifatii*, *Vita Sturmi* a oba svatopisy Arbea z Freisingu. Pro oblast Sualafeldu pak zejm. *Vita Wunibaldi*.

Závěr

Tato diplomová práce sledovala úlohu latinské hagiografické produkce při nástupu Karlovců ve Franské říši. Práce přitom potvrdila, že dosavadní bádání se hagiografickými spisy zabývalo často pouze utilitárně, pro doplnění dílčího historického narativu a řadu zásadních spisů pak autoři věnující se jak dynastickému převratu ve Franské říši, tak rané karolinské expanzi zcela opomíjeli. Zároveň zůstávala hagiografie u badatelů mnohdy až na pomyslné druhé koleji a protěžovanými prameny byla především sdělení dobových narativních pramenů, dopisy jednotlivých aktérů či diplomatický materiál.

V první kapitole autor shrnul základní terminologické a metodologické problémy studia latinské raně středověké hagiografické produkce. Z hlediska autora spisu a možného čtenářského publika se pro pochopení úlohy hagiografických spisů jeví jako zásadní především závěry R. McKitterick. Ve druhé kapitole pak byl shrnut vývoj hagiografické produkce ve Franské říši s důrazem na prvky, které byly širěji zkoumány ve třetí a čtvrté kapitole – jmenovitě šlo o vývoj misijního ideálu, důrazu na urozenost světce a obrazu spolupráce světce s panovníkem. Ve druhé části kapitoly byl pak nastíněn politický vývoj ve Franské říši počínaje prvními zmínkami o Karlovcích a konče dynastickým převratem roku 751.

Na základní materií podanou v prvních dvou kapitolách navazuje kapitola třetí a čtvrtá, kde jsou rozebrány jednotlivé aspekty karolinské hagiografie. V první části třetí kapitoly byla nejprve zevrubně probrána otázka královské sakrality u Germánů se zvláštním zřetelem k franskému prostoru. V souladu s aktuálním diskurzem bylo ukázáno, že královskou sakralitu je třeba chápat jako čistě křesťanského původu a byly odmítnuty doposud hojně citované, avšak zavádějící teze o pohanské germánské královské sakralitě. Následně byly tyto závěry aplikovány na problematiku franských urozených svatých – tzv. *Adelsheiligen*, přičemž i v tomto případě byl podán podrobný popis vývoje dosavadního bádání a bylo ukázáno, že i přes dílčí slabiny této teorie, se kterou přišli ve druhé polovině 20. století K. Bosl a F. Prinz, se doposud jedná o podnětný a výstižný koncept, na který lze s jistou obezřetností navázat. Tím byla učiněna zásadní revize konceptu *Adelsheiligen*, která může v budoucnu pomoci ozřejmit dílčí souvislosti politiky dalších franských rodů.

Výsledky první, teoreticko-metodologické části, pak byly ve druhé části třetí kapitoly inovativně aplikovány na hagiografickou produkci, spojenou s karolinskými

rodovými světci – zejména se sv. Arnulfem z Met a sv. Gertrudou z Nivelles. Výzkum ukázal, že v obou případech se jedná o legitimizační světce – tvorba a podpora jejich kultu sloužila primárně k sebeposvěcení karolinského rodu a k jeho vyvýšení nad ostatní franskou šlechtu, čímž se karolinský rod přibližoval královské sakralitě vládnoucích Merovejců. Jednalo se přitom o cílenou rodovou legitimizační strategii, jejímž vrcholem bylo ztotožnění sv. Arnulfa se zakladatelem celého rodu. Ta zanechávala kombinací vědomého i nevědomého vývoje svou stopu v rodové paměti formujícího se rodu Karlovců během postupného růstu karolinského vlivu od poloviny 7. až do 9. století. Nově bylo tedy ukázáno, že Karlovcí se za pomoci tvorby rodových svatých, z nichž největší význam měl sv. Arnulf, snažili vyzdvihnout nad ostatní franskou šlechtu a přiblížit se královskému majestátu. Tato rodová strategie Karlovců, stejně jako úloha hagiografické produkce, by proto neměla být opomíjena při výkladu dynastického převratu roku 751.

Vedlejším výsledkem této karolinské politiky mohlo být omezení možnosti tvorby nových světců, čímž bylo šlechtě zamezeno v následování legitimizační strategie, jakou disponovali Karlovcí. Právě omezení nových kultů do jisté míry ozřejmuje, proč fenomén sakralizace vlastního rodu skrze vytváření rodových svatých zůstal v evropském středověku ojedinělým jevem.

Ve čtvrté kapitole potom byla věnována pozornost rané mocenské expanzi Karlovců za hranice Franské říše, jejímu obrazu v hagiografii a možné úloze hagiografické produkce v této expanzi. Bylo tak učiněno metodou sondy na dvou případových studiích, a to na příkladu Fríska a Bavorska, tedy oblastí, o kterých referuje největší množství hagiografických spisů. V případě Fríska bylo ukázáno na to, že raně karolinská hagiografická produkce v rámci zvolených narativních strategií cíleně oslavovala karolinské předky a do jisté míry utvářela i legitimizační rámec politicko-církevní expanze Karlovců.

V případě Bavorska autor nejprve v souladu se současným bádáním ukázal na mylnost meta-narativu o christianizaci tohoto území. Křesťanství bylo v bavorském prostoru přítomno již od pozdní antiky a v době působení prokarolinsky orientované wessexské misie se jednalo o oblast srovnatelně křesťanskou jako centra Franské říše. Obraz pohanství v Bavorsku byl tak do větší míry především konstrukcí autorů písemných pramenů – v tomto případě hagiografických spisů – a sloužil k opodstatnění působení anglosaských misionářů v dané oblasti a k legitimizaci karolinské mocenské expanze. Tato činnost měla svůj vrchol v podobě založení biskupství Eichstätt, které následovalo po

oslabení bavorského vévodství po prohraném střetnutí vévody Odila se syny Karla Martella. Tato fundace značila odtržení strategicky klíčových území od bavorského *regna* a jejím ospravedlněním byla patrně právě údajná christianizace pohanského kraje.

V práci tedy bylo ukázáno, jak raně karolinská hagiografická produkce odráží mocensko-politické legitimizační koncepty karolinského rodu a zároveň jak v několika příkladech přímo sloužila k mocenskému vzestupu Karlovců. Budoucí výzkum by se měl zaměřit na komplexní studium franské hagiografické produkce, která byla jako svébytný žánr se zásadní vypovídající hodnotou doposud přehlížena. V případě raně karolinské hagiografické tradice zůstává otevřený prostor zejména pro analýzu prvků, které reflektují kulturní rovinu expanze karolinského rodu, respektive kulturně-integrační aspekty karolinské politiky při formování Franské říše, jakými bylo například potlačování irského odkazu či lokálních náboženských tradic.

Seznam zkratek

AA SS	Acta Sanctorum
BSB	München, Bayerische Staatsbibliothek
B. N.	Paris Bibliotheque Nationale de France
MGH Auct. ant.	Monumenta Germaniae Historica: Auctores antiquissimi
MGH Capit.	Monumenta Germaniae Historica: Capitularia regum Francorum
MGH Ep. Mer. et Kar. aevi	Monumenta Germaniae Historica: Epistolae Merovingici et Karolini aevi
MGH Epp. sel.	Monumenta Germaniae Historica: Epistolae selectae
MGH Poetae	Monumenta Germaniae Historica: Poetae Latini medii aevi
MGH SS	Monumenta Germaniae Historica: Scriptores
MGH SS rer. Germ.	Monumenta Germaniae Historica: Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi
MGH SS rer. Germ. N. S.	Monumenta Germaniae Historica: Scriptores rerum Germanicarum, Nova series
MGH SS rer. Mer.	Monumenta Germaniae Historica: Scriptores rerum Merovingicarum
MGH SS rer. Lang.	Monumenta Germaniae Historica: Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum

Seznam pramenů

Seznam rukopisů

Gent, Universiteitsbibliotheek, 307

Metz, Bibliothèques-Médiathèques, 494

München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 1086

Paris, Bibliothèque Nationale de France, Lat. 1141

Paris, Bibliothèque Nationale de France, Lat. 5294

Paris, Bibliothèque Nationale de France, Lat. 9428

Paris, Bibliothèque Nationale de France, Lat. 12048

Paris, Bibliothèque Nationale de France, Lat. 13159

Seznam vydaných pramenů

Additamentum Nivialense de Fuilano. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 4*. Hannover 1902, s. 449–451.

Annales Mettenses priores. Ed. SIMSON, de B. *MGH SS rer. Germ. 10*. Hannover – Leipzig 1905.

Annales regni Francorum inde a. 741 usque ad 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi. Ed. KURZE, Friedrich. *MGH SS rer. Germ. 6*. Hannover – Leipzig 1895.

Astronomus: Vita Hludowici imperatoris. Ed. TREMP, Ernst. *MGH SS rer. Germ. 64*. Hannover 1994, s. 279–555.

BORIUS, René (ed.). *Vie de Saint Germain d'Auxerre*. Paris 1965.

BRUNHOLZL, Franz (Hrsg.). Bischof Arbeo von Freising: Das Leben des heiligen Korbinian. In: GLASER, Hubert – BRUNHÖLZL, Franz – BENKER, Sigmund (Hrsg.). *Vita Corbiniani: Bischof Arbeo von Freising und die Lebensgeschichte des hl. Korbinian*. München – Zürich 1983, s. 77–159 [užíváno pouze ve zvláštních a odůvodněných případech, jinak *Vita Corbiniani* citována podle MGH].

Capitularia regum Francorum I. Ed. BORETIUS, Alfred. *MGH Capit*. Hannover 1883.

Carmen de exordio gentis Francorum. Ed. DÜMMLER, Ernst. *MGH Poetae 2*. Berlin 1884, s. 141–145.

Codex epistolaris Carolinus. Ed. GRUNDLACH, Wilhelm. *MGH Ep. 3. Mer. et Kar. aevi: Tom. I*. Berlin 1892, s. 469–657.

Cosmae Pragensis Chronica Boemorum. Ed. BRETHOLZ Bertold. *MGH SS rer. Germ. N. S. 2*. Berlin 1923.

- DEUTINGER, Roman (Hrsg.). *Lex Baiuvariorum: Das Recht der Bayern*. Regensburg 2017.
- Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus. Ed. TANGL, Michael. *MGH Epp. sel. 1*. Berlin 1916.
- DIEKAMP, Wilhelm (Hrsg.). *Die Geschichtsquellen des Bistums Münster. Vierter Band: Die Vitae sancti Liudgeri*. Münster 1881.
- Eigilis Vita Sancti Sturmi. Ed. PERTZ, Georg H. *MGH SS 2*. Hannover 1828, s. 365–377.
- Einhardi Vita Karoli Magni. Ed. PERTZ, Georg H. – WAITZ, Georg. *MGH SS rer. Germ. 25*. Hannover – Leipzig 1911.
- Epistolae Austrasicae. Ed. GRUNDLACH, Wilhelm. *MGH Ep. 3. Mer. et Kar. aevi: Tom. I*. Berlin 1892, s. 110–153.
- Ermanrici sermo de vita s. Sualonis dicti Soli. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15,1*. Hannover 1887, s. 153–163.
- Eugippii Vita sancti Severini. Ed. SAUPPE, Hermann. *MGH Auct. ant. 1,2*. Berlin 1877.
- FONTAINE, Jacques (ed.). *Vie de Saint Martin: Tom. I–III*. Paris 1967, 1968, 1969.
- Genealogia ex stirpe s. Arnulfi descendentium Mettensis. Ed. HELLER, Johannes. *MGH SS 25*. Hannover 1880, s. 381–384.
- Gesta Dagoberti I. regis Francorum. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2*. Hannover 1888, s. 396–425.
- Gesta sancti Hrodberti confessoris. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer. 6*. Hannover 1913, s. 157–162.
- Gregorii episcopi Turonensis libri historiarum X. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 1,1*. Hannover 1937.
- Gregorii Turonensis miracula et opera minora. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 1,2*. Hannover 1885.
- Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum. Ed. PLUMMER, Carolus. *Venerabilis Baedae Opera Historica*. Oxford 1896, s. 9–360.
- Chronicarum Fredegarii libri IV cum Continuationibus. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2*. Hannover 1888, s. 1–193.
- Chronicon Moissiacense. Ed. PERTZ, Georg H. *MGH SS 1*. Hannover 1826, s. 280–313.
- Chronologica regum Francorum stirpis Merovingicae. Ed. KRUSCH, Bruno – LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer. 7*. Hannover – Leipzig 1920, s. 468–516.
- JAFFÉ, Philipp (ed.). *Regesta pontificum romanorum ab condita Ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII: Tom. I. A s. Patro ad a. MCXLIII*. Leipzig 1885.
- Liber Historiae Francorum. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2*. Hannover 1888, s. 215–328.
- Passio Kiliani martyris Wirziburgensis. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 5*. Hannover 1910, s. 722–728.

Pauli historia Langobardorum. Ed. BETHMANN, Ludwig – WAITZ, Georg. *MGH SS rer. Lang.* Hannover 1878, s. 12–187.

Pauli Warnefridi Liber de episcopis Mettensibus. Ed. PERTZ, Georg H. *MGH SS 2.* Hannover 1828, s. 260–270.

Prosapia regum. Ed. WAITZ, Georg. *MGH SS rer. Germ. 13.* Hannover 1881, s. 246.

Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi. Ed. KURZE, Friedrich. *MGH SS rer. Germ. 50.* Hannover 1890.

Theganus: Gesta Hludowici imperatoris. Ed. TREMP, Ernst. *MGH SS rer. Germ. 64.* Hannover 1994, s. 168–277.

Vita altera Bonifatii auctore Radbodo qui dicitur episcopo Traiectensi. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Germ. 57.* Hannover – Leipzig 1905, s. 62–78.

Vita altera sancti Arnulphi episcopi auctore Umnone. Ed. BOSCH, Peter van der. *AA SS Vol. 31. Iul. IV.* Antwerpen 1725, s. 440–445.

Vita Amandi episcopi. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 5.* Hannover 1910, s. 395–485.

Vita Bonifatii auctore Willibaldo presbytero. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Germ. 57.* Hannover – Leipzig 1905, s. 1–58.

Vita Corbiniani episcopi Baiuvariorum. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Germ. 13.* Hannover 1920, s. 188–234.

Vita Eligii episcopi Noviomagensis. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 4.* Hannover 1902, s. 634–761.

Vita Gregorii abbatis Traiectensis auctore Liudgero. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15,1.* Hannover 1887, s. 66–79.

Vita Lebuini antiqua. Ed. HOFMEISTER, Adolf. *MGH SS 30,2.* Leipzig 1934, s. 791–765.

Vita Sanctae Geretrudis. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2.* Hannover 1888, s. 447–474.

Vita Sancti Arnulfi. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 2.* Hannover 1888, s. 426–446.

Vita sancti Willehadi. Ed. PONCERET, Albert. *AA SS Vol. 66. Nov. III.* Brüssel 1910, s. 842–846.

Vita vel passio Haimhrammi episcopi et martyris Ratisbonensis. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Germ. 13.* Hannover 1920, s. 26–99.

Vita virtutesque Fursei abbatis Latiniacensis et de Fuilano additamentum Nivialense. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Mer. 7.* Hannover – Leipzig 1920, s. 837–842.

Vita Vulframni episcopi Senonici. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer. 5.* Hannover 1910, s. 661–673.

Vita Wigberti abbatis Friteslariensis auctore Lupo. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15,1.* Hannover 1887, s. 37–43.

Vita Wilfridi I. episcopi Eboracensis auctore Stephano. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer. 6*. Hannover 1913, s. 163–263.

Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi abbatis Heidenmensis auctore sanctimoniale Heidenheimensis. Ed. HOLDER-EGGER, Oswald. *MGH SS 15,1*. Hannover 1887, s. 80–117.

Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino. Ed. LEVISON, Wilhelm. *MGH SS rer. Mer. 7*. Hannover – Leipzig 1920, s. 81–141.

Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino. Liber II. Ed. DÜMMLER, Ernst. *MGH Poetae 1*. Berlin 1881, s. 207–220.

Vitae Columbani abbatis discipulorumque eius libri II. Ed. KRUSCH, Bruno. *MGH SS rer. Germ. 37*. Hannover – Leipzig 1905, s. 1–294.

VOGÜÉ, Adalbert de (ed.). *Gregoire Le Grand. Dialogues: Tome I–III*. Paris 1978, 1980.

VOLLMANN-PROFE, Gisela (Hrsg.). *Gregor der Große: Vita Benedicti. Das Leben und die Wunder des verehrungswürdigen Abtes Benedikt*. Stuttgart 2015.

Seznam literatury

- ADÁMKOVÁ, Iva. K růži náleží trny, protože k mučedníkům patří mučidla. Raně křesťanské martyrologické texty jako populární literatura? In: FISCHEROVÁ, Sylva – STARÝ, Jiří (eds.). *Starodávné bejli: Obrysy populární a brakové literatury ve starověku a středověku*. Praha 2016, s. 127–160.
- ALBERT, Marcel. Bistum Metz. In: GATZ (ed.). Erwin. *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*. Stuttgart 2003, s. 449–468.
- ANGENENDT, Arnold. *Das Frühmittelalter: Die abendländische Christenheit von 400 bis 900*. Stuttgart 2001.
- ANGENENDT, Arnold. *Grundformen der Frömmigkeit im Mittelalter*. München, 2004.
- ANGENENDT, Arnold. Karl der Große als „Rex et sacerdos“. In: FLAMMER, Thomas – MEYER, Daniel (Hrsg.). *Liturgie im Mittelalter: Ausgewählte Aufsätze zum 70. Geburtstag*. Münster 2005, s. 311–332.
- ANGENENDT, Arnold. *Liudger: Missionar – Abt – Bischof im Frühen Mittelalter*. Münster 2005.
- ANGENENDT, Arnold. Martin als Gottesmann und Bischof. In: LUTTERBACH, Hubertus (Hrsg.). *Die Gegenwart von Heiligen und Reliquien*. Münster 2010, s. 89–108.
- ANGENENDT, Arnold. Willibald zwischen Mönchtum und Bistumsamt. In: DICKERHOF, Harald – REITER, Ernst – WEINFURTER, Stefan (Hrsg.). *Der hl. Willibald – Klosterbischof oder Bistumsgründer?* Regensburg 1990, s. 143–169.
- ANGENENDT, Arnold. Willibrord im Dienste der Karolinger. In: *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein*. Heft 175. 1973, s. 63–113.
- ASSMANN, Jan. *Panství a spása: Politická theologie ve starověkém Egyptě, Izraeli a Evropě*. Praha 2012 [1. vydání 2000].
- AUERBACH, Erich. *Literatursprache und Publikum in der lateinischen Spätantike und im Mittelalter*. Bern 1958.
- AVENÁRIUS, Alexander. *Byzantský zápas o ikonu: K problematice východoeurópskeho symbolizmu*. Prešov 2016.
- BAETKE, Walter. *Das Heilige im Germanischen*. Tübingen 1942.
- BACHRACH, Bernard S. *Early Carolingian Warfare: Prelude to Empire*. Philadelphia 2001.
- BATAILLE, Georges. *Svrchovanost*. Praha 2000 [1. vydání 1954].
- BAUCH, Andreas. Der heilige Willibald, Bischof von Eichstätt (700–7. Juli 787?). In: SCHWAIGER, Georg (Hrsg.). *Bavaria Sancta: Zeugen christlichen Glaubens in Bayern: Band I*. Regensburg 1970, s. 148–167.
- BAUCH, Andreas. Der heilige Wynnebald (701–18. Dezember 761). In: SCHWAIGER, Georg (Hrsg.). *Bavaria Sancta: Zeugen christlichen Glaubens in Bayern: Band I*. Regensburg 1970, s. 136–147.

BAUCH, Andreas. *Quellen zur Geschichte der Diözese Eichstätt. Band I: Biographien der Gründungszeit*. Eichstätt 1962 [citovány pouze studie, prameny uváděny podle dostupnější edice z MGH].

BAUCH, Andreas. *Quellen zur Geschichte der Diözese Eichstätt. Band II: Ein bayerisches Mirakelbuch aus der Karolingerzeit. Die Monheimer Walpurgis-Wunder des Priesters Wolfhard*. Regensburg 1979 [citovány pouze studie, proto neuvedeno v seznamu pramenů].

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. Praha 2009.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. Král, církev a etika v době přechodu mezi antikou a středověkem: Kairos raně středověkého křesťanstva. In: Kolektiv autorů. *Krise a kairos: Společenské výzvy*. Červený Kostelec 2010, s. 11–27.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Rimbert: Vita Anskarii*. Praha 2021.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů a sever Evropy: Vikingové na mořích i na pevnině*. Praha 2017.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha 2003.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. Úloha světce ve společnosti 5.–8. století. In: KOŽIAK, Rastislav – NĚMEC, Jaroslav (eds.). *Svátec a jeho funkcie v spoločnosti I*. Bratislava 2006, s. 55–68.

BECHER, Matthias – JÖRG, Jarnut (Hrsg.). *Der Dynastiewechsel von 751. Vorgeschichte, Legitimationsstrategien und Erinnerung*. Münster 2004.

BECHER, Matthias. Der sogenannte Staatsstreich Grimoalds. Versuch einer Neubewertung. In: JÖRG, Jarnut – NONN, Ulrich – RICHTER, Michael (Hrsg.). *Karl Martell in seiner Zeit*. Sigmaringen 1994, s. 119–147.

BECHER, Matthias. Drogo und die Königserhebung Pippins. In: *Frühmittelalterliche Studien*. Bd. 23. 1989, s. 131–153.

BECHER, Matthias. *Eid und Herrschaft: Untersuchungen zum Herrscherethos Karls des Großen*. Sigmaringen 1993.

BECHER, Matthias. *Chlodwig I.: Der Aufstieg der Merowinger und das Ende antiken Welt*. München 2011.

BECHER, Matthias. *Merowinger und Karolinger*. Darmstadt 2009.

BECHER, Matthias. Neue Überlegungen zum Geburtsdatum Karls des Großen. In: *Francia*. Bd. 19, Heft 1. 1992, s. 37–60.

BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 1: Von der Passio Perpetuae zu den Dialogi Gregors des Großen*. Stuttgart 2020 [1. vydání 1986].

BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 2: Merowingische Biographie. Italien, Spanien und die Inseln im frühen Mittelalter*. Stuttgart 2020 [1. vydání 1988].

BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 3: Karolingische Biographie, 750–920 n. Chr.* Stuttgart 2020 [1. vydání 1991].

- BERSCHIN, Walter. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter. Bd. 5: Kleine Topik und Hermeneutik der mittellateinischen Biographie*. Stuttgart 2020 [1. vydání 2004].
- BISCHOFF, Bernhard. *Katalog der festländischen Handschriften des neunten Jahrhunderts. Teil I: Aachen-Lambach*. Wiesbaden 1998.
- BISCHOFF, Bernhard. *Manuscripts and libraries in the age of Charlemagne*. Cambridge 1994.
- BISCHOFF, Bernhard. Wer ist die Nonne von Heidenheim? In: *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktinerordens und seiner Zweige*. Vol. 49. 1931, s. 387–388.
- BLAIR, John. *The Anglo-Saxon Age: A Very Short Introduction*. Oxford 2000.
- BLAIR, John. *The Church in Anglo-Saxon Society*. Oxford 2005.
- BLOCH, Marc. *Králové divotvůrci: Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*. Praha 2004. [1. vydání 1924]
- BOSL, Karl. Der „Adelsheilige“. Idealtypus und Wirklichkeit, Gesellschaft und Kultur im merowingerzeitlichen Bayern des 7. und 8. Jahrhunderts. In: PRINZ, Friedrich (Hrsg.). *Mönchtum und Gessellschaft im Frühmittelalter*. Darmstadt 1976, s. 354–386.
- BOSL, Karl. *Die Gesellschaft in der Geschichte des Mittelalters*. Göttingen 1987.
- BOSL, Karl. Potens und Pauper. Begriffsgeschichtliche Studien zur gesellschaftlichen Differenzierung im frühen Mittelalter und zum "Pauperismus" des Hochmittelalters. In: BERGENGRUEN, Alexander – DEIKE, Ludwig (red.). *Alteuropa und die moderne Gesellschaft. Festschrift für Otto Brunner. Herausgegeben vom Historischen Seminar der Universität Hamburg*. Göttingen 1963, s. 60–87.
- BOWLUS, Charles R. Ethnogenesis Models and the Age of Migrations: A Critique. In: *Austrian History Yearbook 26*. 1995, s. 147–164.
- BOWLUS, Charles R. Ethnogenesis: The Tyranny of a Concept. In: GILLETT, Adnrew (ed.). *On Barbarian Identity: Critical Approaches to Ethnicity in the Early Middle Ages*. Turnhout 2002, s. 241–256.
- BRANDL, Ludwig. Die heilige Walburga. In: In: BAGORSKI, Barbara – BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Zwölf Frauengestalten aus dem Bistum Eichstätt: vom 8. bis zum 20. Jahrhundert*. Regensburg 2008, s. 13–31.
- BRANDL, Ludwig. Wunibald – der este Eichstätter Diözesanheilige. In: BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Der heilige Wunibald: Pilger und Missionar*. St. Ottilien 2015, s. 15–36.
- BROWN, George H. *A Companion to the Venerable Bede*. Woodbridge 2009.
- BROWN, Peter. *Autorita a posvátné: Aspekty christianizace římského světa*. Brno 1999 [1. vydání 1997].
- BROWN, Peter. *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*. Chicago 1981.
- BUCHMÜLLER, Wolfgang. *Herzog Theodos Taufe in Altötting im Jahr 696: Wie die Bajuwaren katholisch wurden. Eine kleine Geschichte der Christianisierung*. St. Ottilien 2019.

- BUSCH, Jörg W. *Die Herrschaften der Karolinger 714–911*. München 2011.
- BÜTTNER, Heinrich. Aus den Anfängen des Abendländischen Staatsgedankens. In: KERNER, Max (Hrsg.). *Ideologie und Herrschaft im Mittelalter*. Darmstadt 1982, s. 124–139.
- CASTRITIUS, Helmut. *Die Vandalen*. Stuttgart 2007.
- CLACKSON, James – HORROCKS, Geoffrey. *The Blackwell History of Latin Language*. Malden 2007.
- CLAUSSEN, Martin A. *The reform of the Frankish church: Chrodegang of Metz and the "Regula canonicorum" in the eighth century*. Cambridge 2004.
- COLLINS, Roger. *Visigothic Spain: 409–711*. Malden 2004.
- COSTAMBEYS, Marios – INNES, Matthew – MACLEAN, Simon. *The Carolingian World*. Cambridge 2011.
- COUSER, Jonathan. Inventing Paganism in Eighth-Century Bavaria. In: *Early Medieval Europe*. Vol. 18, Issue 1. 2010, s. 26–42.
- CURTIUS, Ernst R. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha 1998 [1. vydání 1948].
- DALES, Douglas. *Alcuin: His Life and Legacy*. Cambridge 2012.
- DALES, Douglas. *Alcuin: Theology and Thought*. Cambridge 2013.
- DANIŠ, Petr. *Einhardus: ...a neuniknout budoucímu věku: Vita Caroli Magni*. Praha 1999.
- DANNHEIMER, Hermann (Hrsg.). *Die Bajuwaren: Von Severin bis Tassilo 488–788. Gemeinsame Landesausstellung des Freistaates Bayern und des Landes Salzburg*. München 1988.
- DELEHAYE, Hippolyte et. al. *Acta sanctorum: quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae ex Latinis et Graecis, aliarumque gentium antiquis monumentis*. Vol. 68: *Propylaeum ad Acta sanctorum decembris*. Brussels 1940.
- DELEHAYE, Hippolyte. *The Legends of the Saints*. London – New York 1907 [1. vydání].
- DEUTINGER, Roman. Das Zeitalter der Agilolfinger. In: SCHMID, Alois (Hrsg.). *Handbuch der bayerischen Geschichte. Erster Band: Das Alte Bayern. Erster Teilband: Von der Vorgeschichte bis zum Hochmittelalter*. München 2017, s. 124–212.
- DEUTINGER, Roman. Wie die Baiern Christen wurden. In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiouaria*. St. Ottilien 2014, s. 613–632.
- DICK, Stefanie. *Der Mythos vom "germanischen" Königtum: Studien zur Herrschaftsorganisation bei den germanischsprachigen Barbaren bis zum Beginn der Völkerwanderungszeit*. Berlin 2008.
- DICK, Stefanie. Zu den Grundlagen des so genannten germanischen Königtums. In: HÄGERMANN, Dieter – HAUBRICHS, Wolfgang – JARNUT, Jörg (Hrsg.). *Akkulturation: Probleme einer germanisch-romanischen Kultursynthese in Spätantike und frühen Mittelalter*. Berlin – New York 2004, s. 510–527.

DIEFENBACH, Steffen. "Bischofsherrschaft". Zur Transformation der politischen Kultur im spätantiken und frühmittelalterlichen Gallien. In: DIEFENBACH, Steffen – MÜLLER, Gernot M. *Gallien in Spätantike und Frühmittelalter: Kulturgeschichte einer Region*. Berlin 2013, s. 91–152.

DIETZ, Karlheinz. Die Römerzeit. In: SCHMID, Alois (Hrsg.). *Handbuch der bayerischen Geschichte. Erster Band: Das Alte Bayern. Erster Teilband: Von der Vorgeschichte bis zum Hochmittelalter*. München 2017, s. 45–123.

DOPSCH, Heinz – JUFFINGER, Roswitha (Hrsg.). *Virgil von Salzburg: Missionar und Gelehrter*. Salzburg 1985.

DOPSCH, Heinz. Arn von Salzburg (ca. 740–821). In: WEIGAND, Katharina (Hrsg.). *Große Gestalten der bayerischen Geschichte*. München 2012, s. 13–30.

DRŠKA, Václav. „Reges criniti?“ Význam královské moci Meroveovců v představách franské kroniky Řehoře z Tours. In: BOBKOVÁ, Lenka – HOLÁ, Mlada (eds.). *Lesk královského majestátu ve středověku: Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*. Praha – Litomyšl 2005, s. 309–318.

DRŠKA, Václav. *Dějiny Burgundska: Nomen Burgundiae ve středověku*. České Budějovice 2011.

DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum: Královská moc a říšské elity Franské říše do vzniku císařství*. Ústí nad Labem 2010.

DRŠKA, Václav. Franská říše na rozcestí: Vzestup Karlovců. In: *Historický obzor*. Roč. 11, č. 1–2. 2000, s. 15–18.

DRŠKA, Václav. Imperium legale a resistentia legitima: Král a odboj ve Franské říši. In: *Acta universitatis Carolinae – philosophica et historica: Studia historica XLVIII. Pocta profesoru Janu Kuklíkovi*. Praha 2000, s. 27–44.

DRŠKA, Václav. Les rois fainéants – regés qui potestatem non habent? K některým aspektům "krize" pozdně merovejského království. In: STELLNER, František – KOVÁŘ, Martin (eds.). *Staletí objevů, diplomacie a válek: Sborník k 60. narozeninám profesora Aleše Skřivana*. Praha 2005, s. 165–178.

DRŠKA, Václav. Na cestě k nové Evropě (I.): Germáni – dědicové odkazu či nositelé nového poslání. In: *Historický obzor*. Roč. 2, č. 1/2, 1991, s. 8–12.

DRŠKA, Václav. Na cestě k nové Evropě II.: Frankové. In: *Historický obzor*. Roč. 2, č. 3–4, 1991, s. 52–57.

DRŠKA, Václav. Pipinovo království. In: *Historický obzor*. Roč. 11, č. 5–6. 2000, s. 106–108.

DRŠKA, Václav. Smysl slov ideou svázaný: o protichůdném pohledu dvou kronikářů na jednu událost a jeho možných příčinách. In: DOLEŽALOVÁ, Eva – SOMMER, Petr (eds.). *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou: Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*. Praha 2016, s. 46–55.

DUMÉZIL, Bruno. Incarnating Authority, Exercising Authority: The Figure of the King in the Merovingian Era. In: LACHAUD, Frédérique – PENMAN, Michael (eds.). *Absentee Authority across Medieval Europe*. Woodbridge 2017, s. 21–36.

- DUMÉZIL, Georges. *Mýtus a epos II*. Praha 2005 [1. vydání 1971].
- DUMÉZIL, Georges. *Mýty a bohové Indoevropánů*. Praha 1997 [1. vydání 1970].
- DYNDA, Jiří. *Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních*. Praha 2019.
- EGMONG, Wolfert van. Converting Monks: Missionary Activity in Early Medieval Frisia and Saxony. In: ARMSTRONG, Guyda – WOOD, Ian N. (eds.). *Christianizing Peoples and Converting Individuals*. Turnhout 2000, s. 37–45.
- ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha 2006 [1. vydání 1957].
- ENGELS, Odilo. Die Vita Willibalds und die Anfänge des Bistums Eichstätt. In: DICKERHOF, Harald – REITER, Ernst – WEINFURTER, Stefan (Hrsg.). *Der hl. Willibald – Klosterbischof oder Bistumsgründer?* Regensburg 1990, s. 171–198.
- ENGELS, Odilo. Zum päpstlich-fränkischen Bündnis im 8. Jahrhundert. In: BERG, Dieter – GOETZ, Hans-Werner (Hrsg.). *Ecclesia et Regnum. Beiträge zur Geschichte von Kirche, Recht und Staat im Mittelalter. Festschrift für Franz-Josef Schmale zu seinem 65. Geburtstag*. Bochum 1989, s. 21–38.
- ENNENOVÁ, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha 2001 [1. vydání 1984].
- ERDMANN, Carl. *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*. Stuttgart 1935.
- ERKENS, Franz-Reiner. Auf der Suche nach Anfängen: Neue Überlegungen zu den Ursprüngen der fränkischen Königssalbung. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*. Vol. 90. Issue 1. 2004, s. 494–509.
- ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter: Von den Anfängen bis zum Investiturstreit*. Stuttgart 2006.
- ERKENS, Franz-Reiner. Sakralkönigtum und sakrales Königtum: Anmerkungen und Hinweise. In: ERKENS, Franz-Reiner (Hrsg.). *Das frühmittelalterliche Königtum: Ideelle und religiöse Grundlagen*. Berlin – New York 2005, s. 1–8.
- EWIG, Eugen. Die fränkischen Königskataloge und der Aufstieg der Karolinger. In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters Bd. 51*. 1995, s. 1–28.
- EWIG, Eugen. *Die Merowinger und das Frankenreich*. Stuttgart 2012 [1. vydání 1988].
- EWIG, Eugen. Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter. In: In: MAYER, Theodor (Hrsg.). *Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen*. Konstanz 1956, s. 7–73.
- FEHR, Hubert. Friedhöfe der frühen Merowingerzeit in Baiern – Belege für die Einwanderung der Baiuwaren und anderer germanischer Gruppen? In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiuvaria*. St. Ottilien 2014, s. 311–336.
- FISCHER, Andreas. *Karl Martell: Der Beginn karolingischer Herrschaft*. Stuttgart 2012.
- FLACHENECKER, Helmut. Bistum Eichstätt. In: In: GATZ (ed.). Erwin. *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*. Stuttgart 2003, s. 191–201.

FLACHENECKER, Helmut. Církev vytváří identitu: svatý Willibald a svatá Valpurga a jejich rodina. In: KUBÍN, Petr – PÁTKOVÁ, Hana – PETRÁČEK, Tomáš (eds.). *Světcí a jejich kult ve středověku*. Praha – České Budějovice 2006, s. 367–375.

FLECKENSTEIN, Josef. *Die Hofkapelle der deutschen Könige. Teil 1: Grundlegung. Die karolinische Hofkapelle*. Stuttgart 1959.

FOLTÝN, Dušan – MAŠKOVÁ, Pavlína – SOMMER, Petr (eds.). *Benediktini a střed Evropy: Křesťanství, kultura, společnost 800–1300*. Praha 2021.

FÖRSTER, Josef. *Arbeo z Freisingu: Život a umučení svatého Jimrama, mučedníka*. Praha 2007.

FOURACRE, Paul – GERBERDING, Richard A. *Late Merovingian France: History and Hagiography 640–720*. Manchester – New York 1996.

FOURACRE, Paul. Conflict, Power and Legitimation in Francia in the Late Seventh and Eighth Centuries. In: ALFONSO, Isabel – KENNEDY, Hugh – ESCALONA, Julia (eds.). *Building Legitimacy: Political Discourses and Forms of Legitimation in Medieval Societies*. Leiden – Boston 2004, s. 3–26.

FOURACRE, Paul. Merovingian History and Merovingian Hagiography. In: *Past and Present*. Vol. 127. 1990, s. 3–38.

FOURACRE, Paul. *The Age of Charles Martel*. London – New York 2000.

FOURACRE, Paul. The Work of Audoenus of Rouen and Eligius of Noyon in Extending Episcopal Influence from the Town to the Country in Seventh-Century Neustria. In: *Studies in Church History*. Vol. 16. 1979, s. 77–91.

FOX, Yaniv. *Power and Religion in Merovingian Gaul: Columbanian Monasticism and the Frankish Elites*. Cambridge 2014.

FRIED, Johannes. *Der Schleier der Erinnerung: Grundzüge einer historischen Memorie*. München 2012.

FRIED, Johannes. *Karl der Grosse: Gewalt und Glaube*. München 2018 [1. vydání 2013].

FRITZE, Wolfgang H. Zur Entstehungsgeschichte des Bistums Utrecht. Franken und Friesen 690–734. In: *Rheinische Vierteljahrsblätter*. Vol. 35. 1971, s. 107–151.

GEARY, Patrick J. *Before France and Germany: The Creation and Transformation of the Merovingian World*. New York – Oxford 1988.

GEARY, Patrick J. *Language and Power in the Middle Ages*. Waltham 2013.

GEARY, Patrick J. *Living with the Dead in the Middle Ages*. Ithaca – London 1994.

GELTING, Michael H. Království dánské. In: BERENDOVÁ, Nora (ed.). *Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*. Praha 2013, s. 84–130.

GEMEINHARDT, Peter. *Die Heiligen: Von den frühchristlichen Märtyrern bis zur Gegenwart*. München 2010.

GEREMEK, Bronisław. *Slitování a šibenice: Dějiny chudoby a milosrdenství*. Praha 2003 [1. vydání 1989].

GEUENICH, Dieter. *Geschichte der Alemannen*. Stuttgart 2005.

GLASER, Hubert. Bischof Arbeo von Freising als Gegenstand der neueren Forschung. In: GLASER, Hubert – BRUNHÖLZL, Franz – BENKER, Sigmund (Hrsg.). *Vita Corbiniani: Bischof Arbeo von Freising und die Lebensgeschichte des hl. Korbinian*. München – Zürich 1983, s. 11–76.

GODLOVE, Shannon. The First Life of Boniface: Willibald's Vita Bonifatii. In: AAIJ, Michel – GODLOVE, Shannon (eds.). *A Companion to Boniface*. Leiden – Boston 2020, s. 152–173.

GODLOVE, Shannon. The Later Medieval Vitae Bonifatii. In: AAIJ, Michel – GODLOVE, Shannon (eds.). *A Companion to Boniface*. Leiden – Boston 2020, s. 174–200.

GOETZ, Hans-Werner. „Vorstellungsgeschichte“: Menschliche Vorstellungen und Meinungen als Dimension der Vergangenheit: Bemerkungen zu einem jüngeren Arbeitsfeld der Geschichtswissenschaft als Beitrag zu einer Methodik der Quellenauswertung. In: *Archiv Für Kulturgeschichte*. Bd. 61, Hf. 2. 1979, s. 253–271.

GOETZ, Hans-Werner. Der fränkische maior domus in der Sicht erzählender Quellen. In: HAPP, Sabine – NONN, Ulrich (Hrsg.). *Vielfalt der Geschichte: Lernen, Lehren und Erforschen vergangener Zeiten; Festgabe für Ingrid Heidrich zum 65. Geburtstag*. Berlin 2004, s. 11–24.

GOETZ, Hans-Werner. Frauenbild und weibliche Lebensgestaltung. In: GOETZ, Hans-Reiner (Hrsg.). *Weibliche Lebensgestaltung im Frühen Mittelalter*. Köln – Weimar – Wien 1991, s. 7–44.

GOETZ, Hans-Werner. Karl Martell und die Heiligen: Kirchenpolitik und Maiordomat im Spiegel der spätmerowingischen Hagiographie. In: JÖRG, Jarnut – NONN, Ulrich – RICHTER, Michael (Hrsg.). *Karl Martell in seiner Zeit*. Sigmaringen 1994, s. 101–118.

GOETZ, Hans-Werner. *Proseminar Geschichte: Mittelalter*. Stuttgart 2014.

GOETZ, Hans-Werner. *Život ve středověku*. Praha 2005 [1. vydání 1996].

GOFFART, Walter A. Paul the Deacon's "Gesta episcoporum Mettensium" and the Early Design of Charlemagne's Succession. In: *Traditio*. Vol. 42. 1986, s. 59–94.

GOFFART, Walter A. *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550–800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*. Princeton 1988.

GOOD, Leanne. Boniface in Bavaria. In: AAIJ, Michel – GODLOVE, Shannon (eds.). *A Companion to Boniface*. Leiden – Boston 2020, s. 299–326.

GRAUS, František. *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské I.: Dějiny venkovského lidu od 10. stol. do první poloviny 13. stol.* Praha 1953.

GRAUS, František. Die Gewalt bei den Anfängen des Feudalismus und die "Gefangenenbefreiungen" der merowingischen Hagiographie. In: *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* 1. 1961, s. 61–157.

- GRAUS, František. Hagiographische Schriften als Quellen der "profanen" Geschichte. In: GILOMEN, Hans-Jörg – MORAW, Peter – SCHWINGES, Rainer Ch. (Hrsg.). *František Graus: Ausgewählte Aufsätze (1959–1989)*. Stuttgart 2002, s. 29–47.
- GRAUS, František. Slovanská liturgie a písemnictví v přemyslovských Čechách 10. století. In: *Československý časopis historický*. Roč. 14, č. 4. 1966, s. 473–495.
- GRAUS, František. Sozialgeschichtliche Aspekte der Hagiographie der Merowinger- und Karolingerzeit. Die Viten der Heiligen des süddalemanischen Raumes und die sogenannten Adelsheiligen. In: BORST, Arno (Hrsg.). *Mönchtum, Episkopat und Adel zur Gründungszeit des Klosters Reichenau*. Sigmaringen 1974, s. 131–176.
- GRAUS, František. Verfassungsgeschichte des Mittelalters. In: GILOMEN, Hans-Jörg – MORAW, Peter – SCHWINGES, Rainer Ch. (Hrsg.). *František Graus: Ausgewählte Aufsätze (1959–1989)*. Stuttgart 2002, s. 213–258.
- GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger: Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit*. Praha 1965.
- GRAUS, František. *Živá minulost: Středověké tradice a představy o středověku*. Praha 2017 [1. vydání 1975].
- GRIMM, Jakob – GRIMM, Wilhelm. *Deutsche Sagen. Bd. 2*. Berlin 1818.
- GROTEN, Manfred. *Die deutsche Stadt im Mittelalter*. Stuttgart 2013.
- GUREVIČ, Aron J. *Jedinec a společnost středověkého Západu*. Praha 2016 [1. vydání 2005].
- GUREVIČ, Aron J. *Kategorie středověké kultury*. Praha 1978 [1. vydání 1972].
- GUREVIČ, Aron J. *Nebe, peklo, svět: Cesty k lidové kultuře středověku*. Praha 1996 [1. vydání 1981].
- HAARLÄNDER, Stephanie. *Vitae episcoporum. Eine Quellengattung zwischen Hagiographie und Historiographie, untersucht an Lebensbeschreibungen von Bischöfen des Regnum Teutonicum im Zeitalter der Ottonen und Salier*. Stuttgart 2000.
- HAARLÄNDER, Stephanie. Wunibald und das Kloster Heidenheim. In: BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Der heilige Wunibald: Pilger und Missionar*. St. Ottilien 2015, s. 37–62.
- HAAS-GEBHARD, Brigitte. *Die Baiuvaren: Archäologie und Geschichte*. Regensburg 2016.
- HAGENEIER, Lars. Der politische Rahmen. In: LAUDAGE, Johannes – HAGENEIER, Lars – LEIVERKUS, Yvonne. *Die Zeit der Karolinger*. Darmstadt 2006, s. 9–90.
- HÄGERMANN, Dieter. *Karel Veliký: Vládce Západu*. Praha 2002 [1. vydání 2000].
- HALFOND, Gregory I. *Bishops and the Politics of Patronage in Merovingian Gaul*. Ithaca – London 2019.
- HAMMER, Carl I. *From Ducatus to Regnum: Ruling Bavaria under the Merovingians and Early Carolingians*. Turnhout 2007.
- HARPER, Kyle. *Pád Říma. Podíl klimatických změn a epidemií na zániku římské říše*. Praha 2021 [1. vydání 2017].

- HARTMANN, Martina. *Die Königin im frühen Mittelalter*. Stuttgart 2009.
- HARTMANN, Martina. *Die Merowinger*. München 2012.
- HARTMANN, Wilfried. *Karl der Große*. Stuttgart 2015.
- HAUB, Rita. Hugeburc (8. Jahrhundert): Benediktinerin in Heidenheim. In: BAGORSKI, Barbara – BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Zwölf Frauengestalten aus dem Bistum Eichstätt: vom 8. bis zum 20. Jahrhundert*. Regensburg 2008, s. 33–40.
- HAUCK, Albert. *Kirchengeschichte Deutschlands. Bd. I*. Leipzig 1914 [1. vydání 1896].
- HEAD, Pauline. Who is the nun from Heidenheim? A study of Hugeburc's „Vita Willibaldi“. In: *Medium Aevum*. Vol. 71, No. 1. 2002, s. 29–46.
- HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha 2002 [1. vydání 1991].
- HEFFERNAN, Thomas J. *Sacred Biography: Saints and their Biographers in the Middle Ages*. New York – Oxford 1992.
- HECHBERGER, Werner. *Adel, Ministerialität und Rittertum im Mittelalter*. München 2010.
- HEINZELMANN, Martin. *Bischofsherrschaft in Gallien: Zur Kontinuität römischer Führungsschichten vom 4. bis zum 7. Jahrhundert. Soziale, prosopographische und bildungsgeschichtliche Aspekte*. Zürich – München 1976.
- HEINZELMANN, Martin. *Gregory of Tours: History and Society in the Sixth Century*. Cambridge 2001.
- HEINZELMANN, Martin. Wandlungen des Heiligentypus in der Merowingerzeit? Eine Stellungnahme. In: HÄGERMANN, Dieter – HAUBRICHS, Wolfgang – JARNUT, Jörg (Hrsg.). *Akkulturation: Probleme einer germanisch-romanischen Kultursynthese in Spätantike und frühen Mittelalter*. Berlin – New York 2004, s. 335–339.
- HEITMEIER, Irmtraut. Die spätantiken Wurzeln der bairischen Noricum-Tradition. Überlegungen zur Genese des Herzogtums. In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiuvaria*. St. Ottilien 2014, s. 463–550.
- HELVÉTIUS, Anne-Marie. Hagiographie und Heiligenverehrung. In: *Die Franken, Wegbereiter Europas. Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben (Vol. I)*. Mainz 1996, s. 401–406.
- HEN, Yitzhak. The Annals of Metz and the Merovingian past. In: HEN, Yitzhak – INNES, Matthew J, (eds.). *The Uses of the Past in the early Middle Ages*. Cambridge 2000, s. 175–190.
- HEN, Yitzhak. The Merovingian Polity: A Network of Courts and Courtiers. In: EFFROS, Bonnie – MOREIRA, Isabel (eds.). *The Oxford Handbook of the Merovingian World*. Oxford 2020, s. 217–237.
- HERBERS, Klaus – NEHRING, Andreas – STEINER, Karin (Hrsg.). *Sakralität und Macht*. Stuttgart 2019.

HINES, John – IJSSENNAGGER, Nelleke L. (eds.). *Frisians and Their North Sea Neighbours: From the Fifth Century to the Viking Age*. Woodbridge 2017.

HINES, John – IJSSENNAGGER-VAN DER PLUIJM, Nelleke L. (eds.). *Frisians of the Early Middle Ages*. Woodbridge 2021.

HINES, John. Religion and Conversion Amongst the Frisians. In: HINES, John – IJSSENNAGGER-VAN DER PLUIJM, Nelleke L. (eds.). *Frisians of the Early Middle Ages*. Woodbridge 2021, s. 311–337.

HLAWITSCHKA, Eduard. Begga. In: *Lexikon des Mittelalters: Vol. 1*. München 1980, s. 1798.

HLAWITSCHKA, Eduard. Die Vorfahren Karls des Großen. In: BEUMAN, Helmut (Hrsg.). *Karl der Grosse. Lebenswerk und Nachleben. Vol. 1. Persönlichkeit und Geschichte*. Düsseldorf 1965, s. 51–82.

HOFFMANN, Hartmut. *Untersuchungen zur karolingischen Annalistik*. Bonn 1958.

HÖFLER, Otto. Der Sakralcharakter des germanischen Königtums. In: MAYER, Theodor (Hrsg.). *Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen*. Konstanz 1956, s. 75–104.

HÖFLER, Otto. 'Sakraltheorie' und 'Profantheorie' in der Altertumskunde. In: BANDLE, Oskar – KLINGENBERG, Heinz – MAURER, Friedrich (Hrsg.). *Festschrift für Siegfried Gutenbrunner: zum 65. Geburtstag am 26. Mai 1971 überreicht von seinen Freunden und Kollegen*. Heidelberg 1972, s. 71–116.

HOWE, John. The Hagiography of Saint-Wandrille (Fontenelle) (Province of Haute-Normandie). In: HEINZELMANN, Martin (ed.). *L'hagiographie du haut Moyen Âge en Gaule du Nord. Manuscripts, textes et centres de production*. Stuttgart 2001, s. 127–192.

CHARVÁT, Petr. Alkuin z Yorku (735–801/805): Fénix antiky vzlétá z popela. In: BÁRTA, Miroslav – KOVÁŘ, Martin (eds.). *Lidé a dějiny: K roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha 2017, s. 107–128.

ISAÏA, Marie-Céline. The bishop and the law, according to Hincmar's life of Saint Remigius. In: STONE, Rachel – WEST, Charles (eds.). *Hincmar of Rheims. Life and Work*. Manchester 2015, s. 170–189.

IWAŃCZAK, Wojciech. *Lidé meče, modlitby a práce*. Praha 2011 [1. vydání 1989].

IZDNÝ, Jakub. Nesmiřitelný nebo potřebný nepřítel? Obraz druhého náboženství v době christianizace střední Evropy. In: *Historický obzor*. Roč. 25, č. 11/12. 2014, s. 257–262.

JAMES, Edward. *Frankové*. Praha 1997 [1. vydání 1994].

JÖRG, Jarnut. *Agilolfingerstudien. Untersuchungen zur Geschichte einer adligen Familie im 6. und 7. Jahrhundert*. Stuttgart 1986.

JUSSEN, Bernhard. Über ‚Bischofsherrschaften‘ und die Prozeduren politisch-sozialer Umordnung in Gallien zwischen ‚Antike‘ und ‚Mittelalter‘. In: *Historische Zeitschrift*. Band 260. 1995, s. 673–718.

KÄGLER, Britta. „Sage mir, wie du heißt...“: Spätantik-frühmittelalterliche Eliten in den Schriftquellen am Beispiel der frühen Agilolfinger. In: FEHR, Hubert – HEITMEIER,

- Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiouaria*. St. Ottilien 2014, s. 183–196.
- KAISER, Reinhold. *Das Römische Erbe und das Merowingerreich*. München 2004.
- KALHOUS, David. *Legenda Christiani and Modern Hagiography*. Leiden – Boston 2015.
- KANTOROWICZ, Ernst H. *Dvě těla krále: Studie středověké politické teologie*. Praha 2014 [1. vydání 1957].
- KEMPF, Damien. Paul the Diacon's Liber de episcopis Mettensibus and the Role of Metz in the Carolingian Realm. In: *Journal of Medieval History*. Vol. 30. 2004, s. 279–299.
- KIENAST, Walther. Germanische Treue und „Königsheil“. In: *Historische Zeitschrift*. Bd. 227, Heft 1. 1978, s. 265–324.
- KINCL, Jaromír (ed.). *Řehoř z Toursu: O boji králů a údělu spravedlivých*. Praha 1986.
- KLEINSCHMIDT, Harald. *Die Angelsachsen*. München 2011.
- KNOL, Egge. For Daily Use and Special Moments: Material Culture in Frisia, AD 400–1000. In: HINES, John – IJSSENNAGGER-VAN DER PLUIJM, Nelleke L. (eds.). *Frisians of the Early Middle Ages*. Woodbridge 2021, s. 13–43.
- KOLÁR, Jaroslav. *Návraty bez konce*. Brno 1999.
- KÖLZER, Theo. Die letzten Merowingerkönige: Rois fainéants? In: BECHER, Matthias – JÖRG, Jarnut (Hrsg.). *Der Dynastiewechsel von 751. Vorgeschichte, Legitimationsstrategien und Erinnerung*. Münster 2004, s. 33–60.
- KOUPIL, Ondřej – ZDICHYNEC, Jan – ŽALUD, Zdeněk (přel.). *Život jurských otců*. Praha 2004.
- KRÁLOVÁ, Magda. *Paulus Diaconus: Dějiny Langobardů*. Praha 2020.
- KREINER, Jamie. *The Social Life of Hagiography in the Merovingian Kingdom*. Cambridge 2018.
- KRÜGER, Karl Heinrich. *Königsgrabkirchen der Franken, Angelsachsen und Langobarden bis zur Mitte des 8. Jahrhunderts. Ein historischer Katalog*. München 1971.
- KUBÍN, Petr. Uctívali první křesťané svaté?: Analýza na základě novozákonních dokladů. In: DOLEŽALOVÁ, Eva, SOMMER, Petr (eds.). *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou: Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*. Praha 2016, s. 126–133.
- KÜNZL, Ernst. *Germáni: Tajemné národy ze severu*. Praha 2019 [1. vydání 2006].
- LATER, Christian. Zur archäologischen Nachweisbarkeit des Christentums im frühmittelalterlichen Baiern. Methodische und quellenkritische Anmerkungen. In: FEHR, Hubert – HEITMEIER, Irmtraut (Hrsg.). *Die Anfänge Bayerns: Von Raetien und Noricum zur frühmittelalterlichen Baiouaria*. St. Ottilien 2014, s. 567–611.
- LAUDAGE, Johannes. Der kulturelle Aufbruch. In: LAUDAGE, Johannes – HAGENEIER, Lars – LEIVERKUS, Yvonne. *Die Zeit der Karolinger*. Darmstadt 2006, s. 91–145.
- LAWRENCE, Clifford H. *Dějiny středověkého mnišství*. Praha – Brno 2001 [1. vydání 1984].

LAWRENCE, Clifford H. St. Benedict and his Rule. In: *History*. Vol. 67, No. 220. 1982, s. 185–194.

LEONARDI, Claudio. 6. století. In: LEONARDI, Claudio (ed.). *Středověká latinská literatura (6.–15. století). Příručka*. Praha 2014, s. 31–45 [1. vydání 2002].

LICHT, Tino. Die ältesten Zeugnisse zu Benedikt und dem benediktinischen Mönchtum. In: *Erbe und Auftrag: benediktinische Zeitschrift; monastische Welt*. Vol. 89. 2013, s. 434–441.

LIMOR, Ora. Willibald in the Holy Places. In: ESDERS, Stefan – FOX, Yaniv – HEN, Yitzhak – LAURY, Sarti (eds.). *East and West in the Early Middle Ages: Merovingian Kingdoms in Mediterranean Perspective*. Cambridge 2019, s. 230–244.

LOTTER, Friedrich. *Severinus von Noricum, Legende und historische Wirklichkeit: Untersuchungen zur Phase des Übergangs von spätantiken und mittelalterlichen Denk- und Lebensformen*. Stuttgart 1976.

MARKUS, Robert A. *Gregory the Great and his World*. Cambridge 1997.

MCKITTERICK, Rosamond. Die Anfänge des karolingischen Königtums und die Annales Regni Francorum. In: POHL, Walter – DIESENBERGER, Maximilian (Hrsg.). *Integration und Herrschaft: ethnische Identitäten und soziale Organisation im Frühmittelalter*. Wien 2002, s. 151–168.

MCKITTERICK, Rosamond. Frauen und Schriftlichkeit im Frühmittelalter. In: GOETZ, Hans-Reiner (Hrsg.). *Weibliche Lebensgestaltung im Frühen Mittelalter*. Köln – Weimar – Wien 1991, s. 65–118.

MCKITTERICK, Rosamond. *History and Memory in the Carolingian World*. Cambridge 2004.

MCKITTERICK, Rosamond. *Charlemagne: The Formation of a European Identity*. Cambridge 2008.

MCKITTERICK, Rosamond. *The Carolingians and the Written Word*. Cambridge 1995.

MCKITTERICK, Rosamond. *The Frankish Kingdoms under the Carolingians, 751–987*. London 1983.

MCKITTERICK, Rosamond. The palace school of Charles the Bald. In: MCKITTERICK, Rosamond. *Frankish Kings and Culture in the Early Middle Ages*. Aldershot 1995, s. 326–339.

MCNAMARA, Jo A. – HALBORG, John E. – WHATLEY, Gordon E. (eds.). *Sainted Women of the Dark Ages*. Durham – London 1992.

MCNAMARA, Jo A. Dado of Rouen, Life of St. Eligius of Noyon. In: HEAD, Thomas (ed.). *Medieval Hagiography: An Anthology*. New York – London 2000, s. 137–167.

MEIER, Mischa. *Gechichte der Völkerwanderung: Europa, Asien und Afrika vom 3. bis zum 8. Jahrhundert n. Chr.* München 2019.

MINKE, Alfred. Bistum Lüttich. In: GATZ (ed.). Erwin. *Die Bistümer des Heiligen Römischen Reiches von ihren Anfängen bis zur Säkularisation*. Stuttgart 2003, s. 370–387.

- MITTEIS, Heinrich. *Die deutsche Königswahl. Ihre Rechtsgrundlagen bis zur Goldenen Bulle*. Baden bei Wien 1938.
- MODZELEWSKI, Karol. *Barbarská Evropa*. Praha 2017 [1. vydání 2004].
- MORAVOVÁ, Magdalena. *Fredegarovy kroniky: Čtvrtá kniha / Pokračování*. Praha 2020.
- MÜHLBACHER, Engelbert. *Deutsche Geschichte unter den Karolingern. Band I*. Darmstadt 1976 [1. vydání 1896].
- MÜHLE, Eduard. *Die Slawen*. München 2017.
- MÜLLER, Ivan. Barbarská království (500–750). In: HEROLD, Vilém – MÜLLER, Ivan – HAVLÍČEK, Aleš (vyd.). *Dějiny politického myšlení: Sv. II/1. Politické myšlení raného křesťanství a středověku*. Praha 2011, s. 123–154.
- NAHMER, Dieter von der. *Die lateinische Heiligenvita: Eine Einführung in die lateinische Hagiographie*. Darmstadt 1994.
- NASON, Corey M. The Mass Pericopes for Saint Arnulf's Day from the Drogo Sacramentary. In: *Revue bénédictine*. Vol. 124. 2014, s. 298–324.
- NASON, Corey M. The 'Vita Sancti Arnulfi' (BHL 689–692): Its Place in the Liturgical Veneration of a Local Saint. In: *Sacris erudiri. Jaarboek voor godsdienstwetenschappen*. Vol. 54. 2015, s. 171–200.
- NEDOMA, Robert. *Personnamen in südgermanischen Runeninschriften: Studien zur altgermanischen Namenkunde I, 1, 1*. Heidelberg 2004.
- NECHUTOVÁ, Jana – STEHLÍKOVÁ, Dana. *Stručné dějiny latinské literatury středověku*. Brno 2013.
- NECHUTOVÁ, Jana. *Středověká latina*. Praha 2002.
- NELSON, Janet L. Gender and genre in women historians of the early Middle Ages. In: NELSON, Janet L. (ed.). *The Frankish world: 750–900*. London 1996., s. 183–197.
- NELSON, Janet L. *King and Emperor: A New Life of Charlemagne*. London 2020.
- NELSON, Janet L. The Merovingian Church in Carolingian Retrospective. In: MITCHELL, Kathleen – WOOD, Ian N. *The World of Gregory of Tours*. Leiden – Boston – Köln 2002, s. 241–259.
- NEU, Rainer. *Willibrord und die Christianisierung Europas im Frühmittelalter*. Stuttgart 2021.
- NOBLE, Thomas F. X. – HEAD, Thomas (eds.). *Soldiers of Christ: Saints and Saints' Lives from Late Antiquity and the Early Middle Ages*. London 1995.
- NOBLE, Thomas F. X. *The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal State, 680–825*. Philadelphia 1991.
- NONN, Ulrich. *Die Franken*. Stuttgart 2010.
- OEXLE, Gerhard O. Die Karolinger und die Stadt des hl. Arnulf. In: *Frühmittelalterliche Studien. Jahrbuch des Instituts für Frühmittelalterforschung der Universität Münster*. Bd. 1. 1967, s. 250–364.

- OTTO, Rudolf. *Posvátno: Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha 1998 [1. vydání 1917].
- PADBERG, Lutz von. *Heilige und Familie. Studien zur Bedeutung familien-gebundener Aspekte in den Viten des Verwandten- und Schülerkreises um Willibrord, Bonifatius und Liudger*. Münster 1980.
- PADBERG, Lutz von. Christen und Heiden: Zur Sicht des Heidentums in ausgewählter angelsächsischer und fränkischer Überlieferung des 7. und 8. Jahrhunderts. In: KELLER, Hagen – STAUBACH, Nikolaus (Hrsg.). *Iconologia Sacra: Mythos, Bildkunst und Dichtung in der Religions- und Sozialgeschichte Alteuropas*. Berlin – New York 1994, s. 291–312.
- PADBERG, Lutz von. *Christianisierung im Mittelalter*. Darmstadt 2006.
- PALMER, James T. *Anglo-Saxons in a Frankish World, 690–900*. Turnhout 2009.
- PALMER, James T. Boniface's Missionary Circles and Networks. In: In: AAIJ, Michel – GODLOVE, Shannon (eds.). *A Companion to Boniface*. Leiden – Boston 2020, s. 46–67.
- PALMER, James T. *Early Medieval Hagiography*. Leeds 2018.
- PALMER, James T. *The Apocalypse in the Early Middle Ages*. Cambridge 2014.
- PALMER, James T. To be found prepared: eschatology and reform rhetoric ca. 570–ca. 640. In: GABRIELE, Matthew – PALMER, James T. (eds.). *Apocalypse and Reform from Late Antiquity to the Middle Ages*. London – New York 2019, s. 31–50.
- PATZOLD, Steffen. „Einheit“ versus „Fraktionierung“: Zur symbolischen und institutionellen Integration des Frankenreichs im 8./9. Jahrhunderts. In: POHL, Walter – GANTNER, Clemens – PAYNE, Richard (eds.). *Visions of Community in the Post-Roman World: The West, Byzantium and the Islamic World, 300–1000*. Farnham – Burlington 2012, s. 375–390.
- PATZOLD, Steffen. *Einhard's erste Leser. Zu Kontext und Darstellungsabsicht der "Vita Karoli"*. In: *Viator: Medieval and Renaissance Studies*. Vol. 42. 2011, s. 33–55.
- PATZOLD, Steffen. *Episcopus: Wissen über Bischöfe im Frankenreich des späten 8. bis frühen 10. Jahrhunderts*. Ostfildern 2008.
- PATZOLD, Steffen. *Wie regierte Karl der Große? Listen und Politik in der frühen Karolingerzeit*. Köln 2020.
- PETRÁČEK, Tomáš. Prameny a pojmy, skepse a kritika: Tři glosy k možnostem poznání českých dějin 10. století. In: BOHÁČOVÁ, Ivana – SOMMER, Petr. *Raný český stát 10. století*. Praha 2020, s. 201–210.
- PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří (a kol.). *Akademický slovník cizích slov. Sv. 2: L–Ž*. Praha 1995.
- PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. Olomouc 2000.
- PIRENNE, Henri. *Mohammed and Charlemagne*. Mineola 2018 [první vydání 1937].
- PLACHTA, Bodo. *Editionswissenschaft. Eine Einführung in Methode und Praxis der Edition neuerer Texte*. Stuttgart 2013.

- PLASSMANN, Alheydis. *Origo gentis. Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen*. Berlin 2006.
- POHL, Walter. *Die Awaren: Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr.* München 1988.
- POLC, Jaroslav V. *Posvátná liturgie*. Řím 1981.
- POLEHLOVÁ, Helena – POLEHLA, Petr. *Non angeli sed Angli. Kult svatých v latinské literatuře raně středověké Anglie*. Červený Kostelec 2012.
- POLEHLOVÁ, Helena. *Pokorný plamének anglického národa – svatý Wilfrid z Yorku v kontextu anglolatinské hagiografie 8.–12. století*. Praha 2021.
- PRINZ, Friedrich (Hrsg.). *Mönchtum und Gesselschaft im Frühmittelalter*. Darmstadt 1976.
- PRINZ, Friedrich. Augsburg im Frankenreich. In: WERNER, Joachim (Hrsg.). *Die Ausgrabungen in St. Ulrich und Afra in Augsburg 1961–1968*. München 1977, s. 375–398.
- PRINZ, Friedrich. Bayerns Agilolfingische Kloster- und Adelsgeschichte und die Gründung Kremsmünsters. In: HAIDER, Siegfried (Hrsg.). *Die Anfänge des Klosters Kremsmünster*. Linz 1978, s. 25–50.
- PRINZ, Friedrich. Die bischöfliche Stadtherrschaft im Frankenreich vom 5. bis zum 7. Jahrhundert. In: *Historische Zeitschrift*. Bd. 217, Heft 1. 1973, s. 1–35.
- PRINZ, Friedrich. Die Entwicklung des Mönchtums. In: *Die Franken, Wegbereiter Europas. Vor 1500 Jahren: König Chlodwig und seine Erben (Vol. I)*. Mainz 1996, s. 448–451.
- PRINZ, Friedrich. *Frühes Mönchtum im Frankenreich: Kultur und Gesellschaft in Gallien, den Rheinlanden und Bayern am Beispiel der monastischen Entwicklung (4. bis 8. Jahrhundert)*. München – Wien 1965.
- PRINZ, Friedrich. Heiligenkult und Adels Herrschaft im Spiegel merowingischer Hagiographie. In: *Historische Zeitschrift*. Bd 204, Heft 3. 1967, s. 529–544.
- PRINZ, Friedrich. *Von Konstantin zu Karl dem Großen: Entfaltung und Wandel Europas*. Düsseldorf – Zürich 2000.
- PRINZ, Friedrich. Zur geistigen Kultur des Mönchtums im spätantiken Gallien und im Merowingerreich. In: PRINZ, Friedrich (Hrsg.). *Mönchtum und Gesselschaft im Frühmittelalter*. Darmstadt 1976, s. 265–353.
- RAAIJMAKERS, Janneke. *The Making of the Monastic Community of Fulda, c.744–c.900*. Cambridge 2012.
- RAZIM, Jakub. *Věrní Přemyslovci a barbarští Čechové: Česko-říšské vztahy v raném a vrcholném středověku*. Praha 2017.
- REITER, Ernst. Der heilige Willibald (700–787?). In: BAGORSKI, Barbara – BRANDL, Ludwig – HEBERLING, Michael (Hrsg.). *12 Männerprofile aus dem Bistum Eichstätt*. Regensburg – Eichstätt 2010, s. 12–27.

- RICHARDS, Jeffrey. *The Popes and the Papacy in the Early Middle Ages: 476–752*. London – Boston – Henley 2014 [1. vydání 1979].
- RICHÉ, Pierre – VERGER, Jacques. *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha 2011 [1. vydání 2006].
- RICHÉ, Pierre. *Éducation et culture dans l'occident barbare: VI. - VIII. siècles*. Paris 1962.
- RISTOW, Sebastian. Frühes Christentum bei den Alamannen. Strukturelle Betrachtungen und methodische Fragen. In: BRATHER, Sebastian (Hrsg.). *Recht und Kultur im frühmittelalterlichen Alemannien: Rechtsgeschichte, Archäologie und Geschichte des 7. und 8. Jahrhunderts*. Berlin – Boston 2017, s. 333–345.
- ROSENSTOCK, Dirk. Von der germanischen Landnahme bis zur Einbeziehung in das fränkische Reich. In: KOLB, Peter – KRENING, Ernst-Günter (Hrsg.). *Unterfränkische Geschichte. Band 1: Von der germanischen Landnahme bis zum hohen Mittelalter*. Würzburg 1993, s. 15–90 [1. vydání 1989].
- ROUX, Jean-Paul. *Král: Mýty a symboly*. Praha 2009 [1. vydání 1995].
- RYNEŠ, Pavel – PUTNA, Martin C. *Sulpicius Severus: Život svatého Martina*. Praha 2003.
- SEMMLER, Josef. *Der Dynastiewechsel von 751 und die fränkische Königssalbung*. Düsseldorf 2003.
- SHAW, Richard. Chronology, Composition, and Authorial Conception in the *Miracula*. In: MURRAY, Alexander C. *A Companion to Gregory of Tours*. Leiden – Boston 2015, s. 102–140.
- SCHEIBELREITER, Georg. *Die barbarische Gesellschaft: Mentalitätsgeschichte der europäischen Achsenzeit 5.–8. Jahrhundert*. Darmstadt 1999.
- SCHIEFFER, Rudolf. *Die Karolinger*. Stuttgart 2014 [1. vydání 1992].
- SCHIEFFER, Rudolf. *Die Zeit des karolingischen Großreichs (714–887)*. Darmstadt 2005.
- SCHIEFFER, Rudolf. *Christianisierung und Reichsbildungen: Europa 700–1200*. München 2013.
- SCHIEFFER, Theodor. Bonifatius und Chrodegang. In: PRINZ, Friedrich (Hrsg.). *Mönchtum und Gessellschaft im Frühmittelalter*. Darmstadt 1976, s. 112–150.
- SCHIMPF, Volker. Bemerkungen zu den fränkisch-thüringischen Beziehungen im ersten Drittel des 7. Jahrhunderts. In: Archäologischen Gesellschaft in Thüringen e. V. *Terra praehistorica: Festschrift für Klaus-Dieter Jäger zum 70. Geburtstag*. Langenweißbach 2007, s. 400–429.
- SCHLESINGER, Walter. *Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters Bd. 1–2*. Göttingen 1963.
- SCHMID, Karl (Hrsg.). *Die Klostersgemeinschaft von Fulda im früheren Mittelalter. Bd. 2,2: Untersuchungen*. München 1978.

- SCHMITT, Jean-Claude. *Svatý chrt: Guinefort, léčitel ze 13. století*. Praha 2007 [1. vydání 1979].
- SCHOLZ, Sebastian. *Die Merowinger*. Stuttgart 2015.
- SCHULZE, Hans K. *Grundstrukturen der Verfassung im Mittelalter. Band 4: Das Königtum*. Stuttgart 2011.
- SCHULZE, Hans K. *Grundstrukturen der Verfassung im Mittelalter. Band 1: Stammesverband, Gefolgschaft, Lehnswesen, Grundherrschaft*. Stuttgart 2004.
- SIGNORI, Gabriela. *Wunder. Eine historische Einführung*. Frankfurt am Main – New York 2007.
- SIMEK, Rudolf. *Götter und Kulte der Germanen*. München 2021.
- SPRANDEL, Rolf. Rezension zu: GRAUS, František. Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger: Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit. Praha 1965. In: *Historische Zeitschrift*. Bd. 203, Heft 3. 1966, s. 663–665.
- SPRINGER, Matthias. *Die Sachsen*. Stuttgart 2004.
- STAAB, Franz. Die Mainzer Kirche im Frühmittelalter. In: JÜRGENSMEIER, Friedhelm (Hrsg.). *Handbuch der Mainzer Kirchengeschichte 1: Christliche Antike und Mittelalter. Teil I*. Würzburg 2000, s. 87–144.
- STABER, Joseph. Der heilige Bischof Emmeram (7. Jahrhundert). In: SCHWAIGER, Georg (Hrsg.). *Bavaria Sancta: Zeugen christlichen Glaubens in Bayern: Band I*. Regensburg 1970, s. 84–88.
- STARÝ, Jiří. Pojem boha u starých Germánů. In: CHLUP, Radek (red.). *Bůh a bohové: pojetí božství v náboženských tradicích světa*. Praha 2004, s. 161–188.
- STARÝ, Jiří. *Zákonem necht' je budována zem: Staroseverské zákony a zákoníky*. Praha 2013.
- STEINACHER, Roland. *Rom und die Barbaren: Völker im Alpen- und Donauraum (300–600)*. Stuttgart 2017.
- STEMMLER, Theo. Hagiographie als Propaganda: Die Kanonisation Thomas Becket's in zeitgenössischen Texten. In: WALT, Dorothea. *Scripturus vitam. Lateinische Biographie von der Antike bis in die Gegenwart. Festgabe für Walter Berschin zum 65. Geburtstag*. Heidelberg 2002, s. 519–529.
- STENTON, Frank. *Anglo-Saxon England*. Oxford 2001 [1. vydání 1943].
- STOCKMANN, Die Kanonisation Wunibalds im Jahre 777. In: BRANDL, Ludwig (Hrsg.). *Der heilige Wunibald: Pilger und Missionar*. St. Ottilien 2015, s. 63–87.
- STOFFERAHN, Steven. Staying the Royal Sword: Alcuin and the Conversion Dilemma in Early Medieval Europe. In: *The Historian. A Journal of History*. Vol. 71. 2009, s. 461–480.
- STÖRMER, Wilhelm. *Adelsgruppen im früh- und hochmittelalterlichen Bayern*. München 1972.

- STÖRMER, Wilhelm. Augsburg zwischen Antike und Mittelalter. Überlegungen zur Frage eines herzoglichen Zentralortes im 6. Jahrhundert und eines vorbonifatianischen Bistums. In: BIHRER, Andreas – KÄLBLE, Mathias – KRIEG, Heinz (Hrsg.). *Adel und Königtum im mittelalterlichen Schwaben: Festschrift für Thomas Zotz zum 65. Geburtstag*. Stuttgart 2009, s. 71–88.
- STÖRMER, Wilhelm. *Die Baiuwaren: Von der Völkerwanderung bis Tassilo III*. München 2007 [1. vydání 2002].
- STÖRMER, Wilhelm. *Die Baiuwaren: Von der Völkerwanderung bis Tassilo III*. München 2007.
- SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců (příspěvek k problému legitimacy výkonu vlády). In: BUDIL, Ivo T. – ZÍKOVÁ, Tereza (eds.). *Totalitarismus III: Totalita, autorita a moc v proměnách času a prostoru*. Praha 2007, s. 20–31.
- SUCHÁNEK, Drahomír – DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: Antika a středověk*. Praha 2013.
- SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: Říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha 2011.
- SUCHÁNEK, Drahomír. Role duchovních osob při řešení konfliktů ve středověku a smířující rituály. In: NODL, Martin – WIHODA, Martin (eds.). *Rituál smíření: Konflikt a jeho řešení ve středověku*. Brno 2008, s. 273–289.
- SUCHÁNEK, Drahomír. Vláda žen. Autorita a postavení žen na počátku vrcholného středověku. In: *Historický obzor*. Roč. 18, č. 1/2, 2007, s. 19–30.
- ŠENK, Martin. Recenze: HALFOND, Gregory I. Bishops and the Politics of Patronage in Merovingian Gaul. In: *Auriga: Zprávy jednoty klasických filologů*. Roč. 64, č. 1. 2022 [v tisku].
- ŠIDÁK, Pavel. *Úvod do studia genologie*. Praha 2013.
- ŠIMŮNEK, Robert. *Reprezentace české středověké šlechty*. Praha 2013.
- ŠMAHEL, František. Christianizace v duši a mysli: Interiorizace křesťanské víry v lucemburských Čechách. In: NODL, Martin – ŠMAHEL, František (eds.). *Pohané a křesťané: Christianizace českých zemí ve středověku*. Praha 2019, s. 69–100.
- ŠUBRT, Jiří. *Římská literatura*. Praha 2005.
- TEJRAL, Jaroslav. Die archäologischen Zeugnisse der Markomannenkriege in Mähren. Probleme der Chronologie und historischen Interpretation. In: FRIESINGER, Herwig – TEJRAL, Jaroslav – STUPPNER, Alois (Hrsg.). *Markomannenkriege: Ursachen und Wirkungen*. Brno 1994, s. 299–324.
- TINTI, Francesca. *Europe and the Anglo-Saxons*. Cambridge 2021.
- TOWNSEND, David. Hagiography. In: MANTELLO, Frank A. C. – RIGG, Arthur G. (eds.). *Medieval Latin: an Introduction and Bibliographical Guide*. Washington 1996, s. 607–617.

- TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmova kronika: Studie k počátkům českého dějepisectví a politického myšlení*. Praha 1968.
- TŘEŠTÍK, Dušan. Křest českých knížat roku 845 a christianizace Slovanů. In: *Český časopis historický*. Roč. 92, č. 3, 1994, s. 423–459.
- TŘEŠTÍK, Dušan. Křesťanství, svatí a legendy. In: KROUPA, Jiří J. – SVATOŠ, Michal – ŠRONĚK, Michal (eds.). *Legenda, její funkce a zobrazení. I. Funkce legendy v proměnách křesťanské společnosti. II. Proměny zobrazení legendárního hrdiny*. Praha 1992, s. 5–15.
- TYERMAN, Christopher. *Fighting for Christendom: Holy War and the Crusades*. Oxford 2004.
- UBL, Karl. *Die Karolinger: Herrscher und Reich*. München 2014.
- URBAŇCZYK, Premysław – ROSIK, Stanisław. Polsko. In: BENENDOVÁ, Nora (ed.). *Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12. století*. Praha 2013, s. 262–313 [1. vydání 2007].
- URBAŇCZYK, Premysław. The politics of conversion in North Central Europe. In: CARVER, Martin O. H. (ed.). *The cross goes north: processes of conversion in northern Europe, AD 300–1300*. Woodbridge 2013, s. 15–27.
- VAN DAM, Raymond. *Saints and Their Miracles in Late Antique Gaul*. Princeton 1993.
- VOPATRNÝ, Gorazd. *Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*. Brno 2002.
- VOPATRNÝ, Gorazd. *Keltské křesťanství*. Červený Kostelec 2010.
- VRIES, Jan de. Das Königtum bei den Germanen. In: *Saeculum*. Vol. 7. 1956, s. 289–309.
- WALLACE-HADRILL, John M. *The Frankish Church*. Oxford 1983.
- WEBER, Robert – GRYSOON, Roger. *Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem, Editio Quinta*. Stuttgart 2007.
- WEHRLI, Christoph. *Mittelalterliche Überlieferungen von Dagobert I*. Bern 1982.
- WEINFURTER, Stefan. Das Bistum Willibalds im Dienste des Königs. Eichstätt im frühen Mittelalter. In: *Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte*. Bd. 50. 1987, s. 3–40.
- WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter: Kloster – Bistum – Fürstentum*. Regensburg – Eichstätt 2010.
- WEMPLE, Suzanne F. *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister 500–900*. Philadelphia 1981.
- WENSKUS, Reinhard. *Stammesbildung und Verfassung: Das Werden der Frühmittelalterlichen Gentes*. Köln – Graz 1961.
- WERNER, Matthias. *Der Lütticher Raum in frühkarolingischer Zeit. Untersuchungen zur Geschichte einer karolingischen Stammlandschaft*. Göttingen 1980.
- WILPERT, Gero von. *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart 2001.
- WITTERN, Susanne. *Frauen, Heiligkeit und Macht: Lateinische Frauenviten aus dem 4. bis 7. Jahrhundert*. Stuttgart – Weimar 1994.

- WODKA, Josef. Der heilige Bischof Rupert (gestorben um 720). In: SCHWAIGER, Georg (Hrsg.). *Bavaria Sancta: Zeugen christlichen Glaubens in Bayern: Band I*. Regensburg 1970, s. 107–120.
- WOLFRAM, Herwig. Der heilige Rupert und die antikarolingische Adelsopposition. In: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. Bd. 80. 1972, s. 4–34.
- WOLFRAM, Herwig. *Die Geburt Mitteleuropas: Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung 378–907*. Berlin 1987.
- WOLFRAM, Herwig. *Die Germanen*. München 2018 [1. vydání 1995].
- WOLFRAM, Herwig. *Die Goten: Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts*. München 1990.
- WOLFRAM, Herwig. *Intitulatio I. Lateinische Königs- und Fürstentitel bis zum Ende des 8. Jahrhunderts*. Graz – Wien – Köln 1967.
- WOLFRAM, Herwig. Methodische Fragen zur Kritik am "sakralen" Königtum germanischer Stämme. In: HANSBERGER-WILFLINGER, Irmgard – BIRKHAN, Helmut – GSCHWANTLER, Otto (Hrsg.) *Festschrift für Otto Höfler zum 65. Geburtstag (Vol. 1–2)*. Wien 1968, s. 473–490.
- WOLFRAM, Herwig. *Tassilo III.: Höchster Fürst und niedrigster Mönch*. Regensburg 2016.
- WOOD, Ian N. Augustine and Gaul. In: GAMESON, Richard. *St. Augustine and the conversion of England*. Stroud 1999, s. 68–82.
- WOOD, Ian N. Forgery in Merovingian hagiography. In: DETLEF, Jasper (Hrsg.). *Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica München, 16.–19. September 1986. Teil V. Fingierte Briefe; Frömmigkeit und Fälschung; Realienfälschungen*. Hannover 1988, s. 369–384.
- WOOD, Ian N. Franks and Frisians. In: HINES, John – IJSSENNAGGER-VAN DER PLUIJM, Nelleke L. (eds.). *Frisians of the Early Middle Ages*. Woodbridge 2021, s. 203–222.
- WOOD, Ian N. Saint Wandrille and its Hagiography. In: LOUD, Graham A. – WOOD, Ian N. (eds.). *Church and Chronicle in the Middle Ages. Essays presented to John Taylor*. London – Rio Grande 1991, s. 1–14.
- WOOD, Ian N. *The Christian Economy in the Early Medieval West: Towards a Temple Society*. Binghamton 2022.
- WOOD, Ian N. *The Merovingian Kingdoms: 450–751*. London – New York 1994.
- WOOD, Ian N. *The Missionary Life: Saints and the evangelisation of Europe, 400–1050*. Harlow 2001.
- WOOD, Ian N. The use and Abuse of Latin Hagiography in the Early Medieval West. In: CHRYSOS, Evangelos – WOOD, Ian (eds.). *East and West: Modes of Communication*. Leiden – Boston – Köln 1999, s. 93–109.
- ZAJÍČKOVÁ, Vendula. Legenda není literární žánr. In: MALURA, Jan (ed.). *Žánrové aspekty starší literatury*. Ostrava 2010, s. 27–44.

ZETTLER, Alfons. *Geschichte des Herzogtums Schwaben*. Stuttgart 2003.

ГУРЕВИЧ, Арон Я. *Средневековый мир: Культура безмолвствующего большинства*. Москва 1990.

НЕКЛЮДОВ, Сергей Ю. Мотив и текст. In: ТОЛСТАЯ, Светлана М. (ред.). *Язык культуры: Семантика и грамматика. К 80-летию со дня рождения академика Никиты Ильича Толстого (1923–1996)*. Москва 2004, s. 236–247.

Seznam příloh

Příloha 1: Přehledová tabulka hlavních hagiografických pramenů, se kterými je pracováno v analytických částech 3. a 4. kapitoly (údaje vychází z poznámkového aparátu diplomové práce)	166
Příloha 2: Předpokládaná filiační vazba pramenů ke 3. kapitole	168
Příloha 3: B. N. Latin 12048, fol. 271r – <i>Martyrologium Hieronymianum</i> obsahující jeden z nejstarších dokladů svátku sv. Arnulfa	169
Příloha 4: B. N. Latin 9428, fol. 91r – mešní perikopa k svátku sv. Arnulfa obsahující iluminovanou iniciálu „D“, na které jsou vyobrazeny scény z <i>Vita sancti Arnulfi</i>	170
Příloha 5: B. N. Latin 13159, fol. 165r – modlitba za krále Karla Velikého a papeže Lva III., u které jsou jako přímluvci uvedeni i sv. Gertruda (fol. 165v) a sv. Arnulf (fol. 166v)	171
Příloha 6: B. N. Latin 1141, fol. 2v – sakramentář Karla Holého, jehož titulní vyobrazení patrně znázorňuje krále Chlodvíka mezi sv. Remigiem a sv. Arnulfem	172
Příloha 7: Mapa fríského pobřeží v 8. stol. a data konverze jednotlivých částí Fríska.	173
Příloha 8: Biskupství Eichstätt okolo poloviny 8. století	174

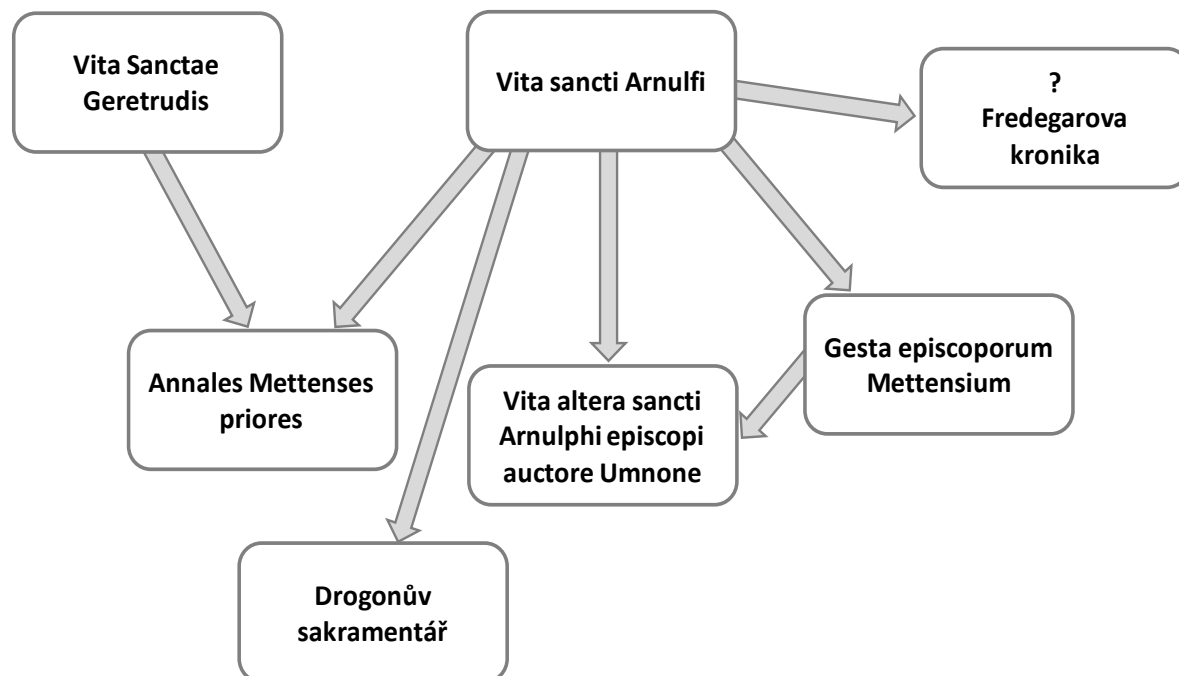
Přílohy

Příloha 1: Přehledová tabulka hlavních hagiografických pramenů, se kterými je pracováno v analytických částech 3. a 4. kapitoly (údaje vychází z poznámkového aparátu diplomové práce)

Název spisu	Pravděpodobné datum vzniku spisu	Osoba autora, případně zadavatele spisu
Spisy ke 3. kapitole		
<i>Vita sancti Arnulfi</i>	Druhá polovina 7. stol., snad již roku 650 či krátce poté.	Autor neznámý mnich; zadavatel snad biskup Chlodulf z Met.
<i>Vita altera sancti Arnulphi episcopi auctore Umnone</i>	Konec 8. či začátek 9. stol.	Autor neznámý – jméno autora Umno je chybné.
<i>Vita Sanctae Geretrudis</i>	Mezi lety 663–670.	Autor neznámý, patrně franský mnich blízký Arnulfovcům-Pipinovcům.
<i>Additamentum Nivialense de Fuilano</i>	Okolo roku 650.	Autor neznámý, patrně irský mnich.
<i>De Virtutibus Beatae Geretrudis</i> (posmrtné zázraky sv. Gertrudy)	Závěr 7. stol.	Autor možná totožný s autorem <i>Vita Sanctae Geretrudis</i> .
Spisy ke 4. kapitole		
<i>Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis auctore Alcuino</i>	Roku 796, patrně nedlouho po odchodu do kláštera sv. Martina v Tours.	Autorem je Alkuin z Yorku, který spis sepsal patrně na žádost arcibiskupa ze Sens a opata echternachského kláštera Bernarda.
<i>Vita Bonifatii auctore Willibaldo presbytero</i>	Mezi lety 763–768.	Autorem je mohučský kněz Willibald (původem z Wessexu). Spis vznikl na přání mohučského biskupa Lulla a würzburgského biskupa Megingauda.
<i>Vita altera Bonifatii auctore Radbodo qui dicitur episcopo Traiectensi</i>	Pravděpodobně ve 30. či 40. letech 9. stol. – jistě před vznikem <i>Vita sancti Liudgeri episcopi Mimigardefordensis</i> .	Autorem je neznámý kněz od sv. Martina v Utrechtu. Ztotožní autora s utrechtským biskupem Radbodem bylo vyvráceno.

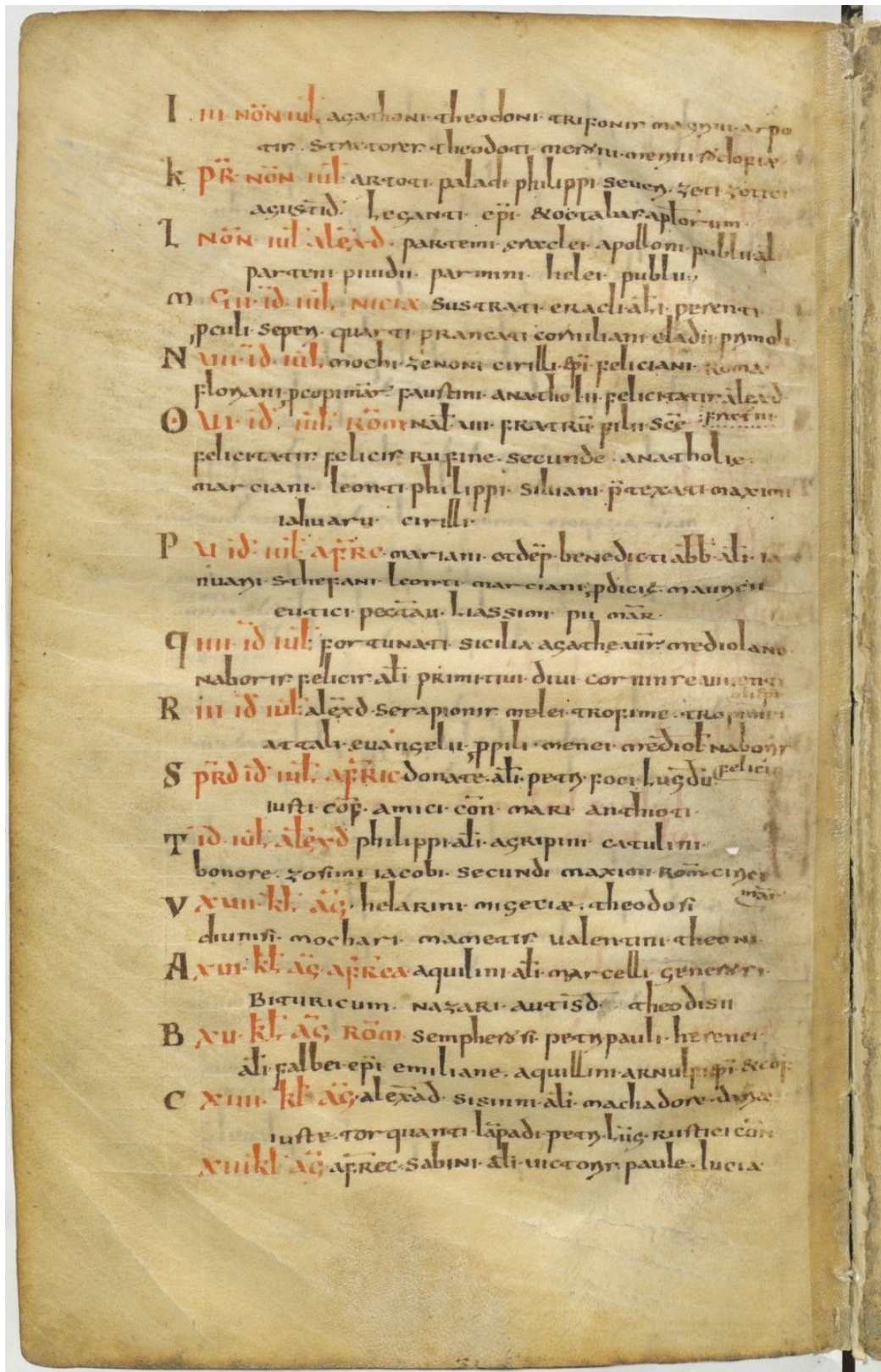
<i>Vita sancti Liudgeri episcopi Mimigardefordensis</i>	Mezi lety 840–849.	Autor je Frís Altfried, Liudgerův synovec a biskup z Münsteru. Spis vznikl pro mnichy z kláštera Werden.
<i>Vita Vulframni episcopi Senonici</i>	Za vlády Karla Velikého; po roce 796 (tedy po sepsání <i>Vita Willibrordi</i>).	Autor neznámý (snad Harduin) – spis vznikl v prostředí kláštera St.-Wandrille.
<i>Eigilis Vita Sancti Sturm</i>	Roku 794 či krátce poté.	Autorem je bavorský šlechtic Eigil, který působil jako mnich ve Fuldě
<i>Vita Willibaldi episcopi Eischstetensis et vita Wynnebaldi abbatis Heidenmensis auctore sanctimoniale Heidenheimensis</i>	Patrně roku 778 (jistě do roku 786); doba vzniku <i>Vita Willibaldi</i> a <i>Vita Wunibaldi</i> se může od sebe mírně lišit.	Autorkou je Willibaldova příbuzná – jeptiška Hugeburc z Heidenheimu, původem z Wessexu.
<i>Vita vel passio Haimhrammi episcopi et martyris Ratisbonensis</i>	Přelom šedesátých a sedmdesátých let 8. stol.	Autorem je bavorský šlechtic a freisinský biskup Arbeo. <i>Vita Corbiniani</i> sepsána na podnět biskupa Virgila ze Salcburku.
<i>Vita Corbiniani episcopi Baiuvariorum</i>		
<i>Gesta sancti Hrodberti</i>	Současná podoba vznikla patrně roku 793, úpravou textu ze 40. let 8. stol.	Autor je neznámý, na vznik textu měli velký vliv salcburští biskupové Virgil a Arno

Příloha 2: Předpokládaná filiační vazba pramenů ke 3. kapitole

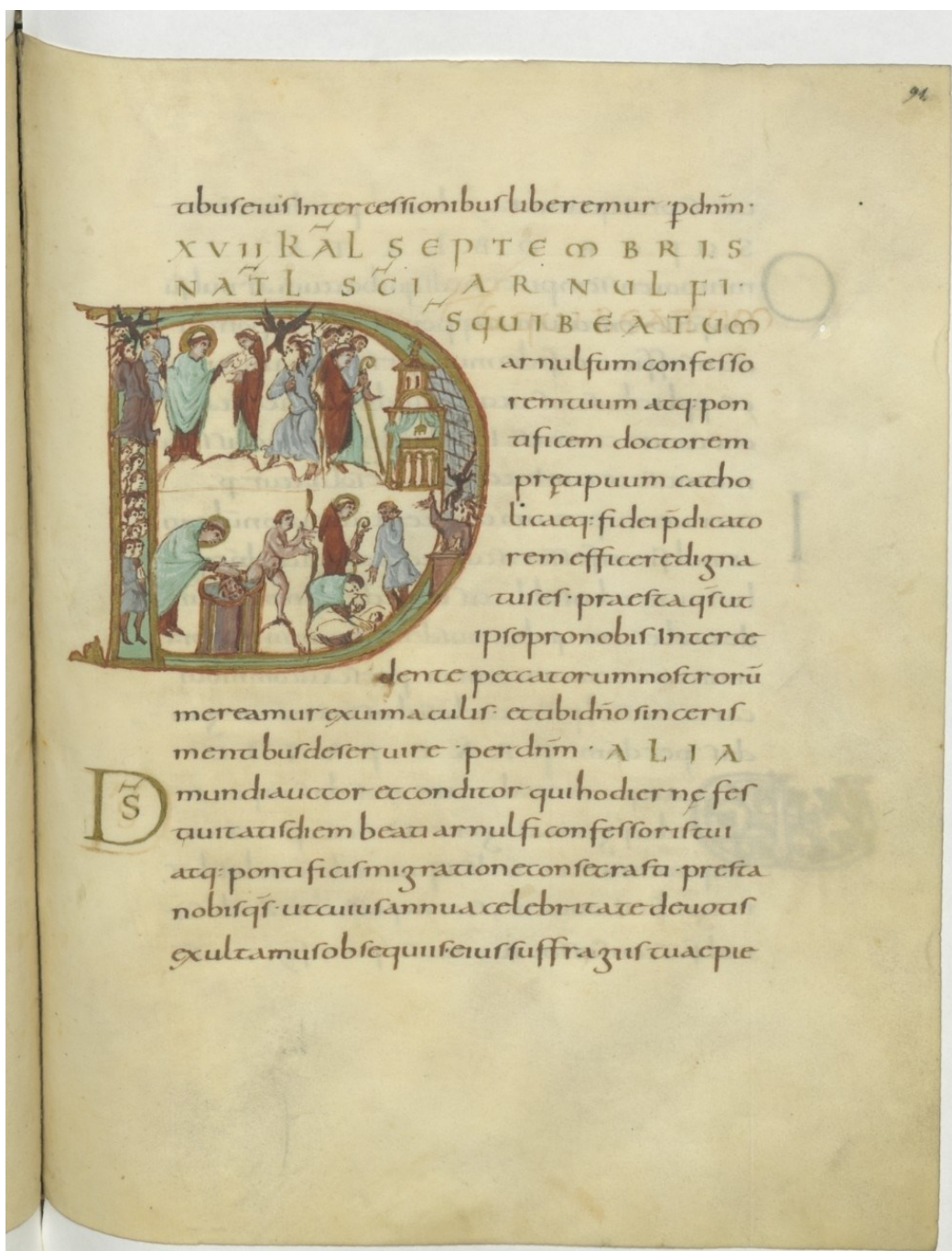

Příloha 3: B. N. Latin 12048, fol. 271r – *Martyrologium Hieronymianum* obsahující jeden z nejstarších dokladů svátku sv. Arnulfa

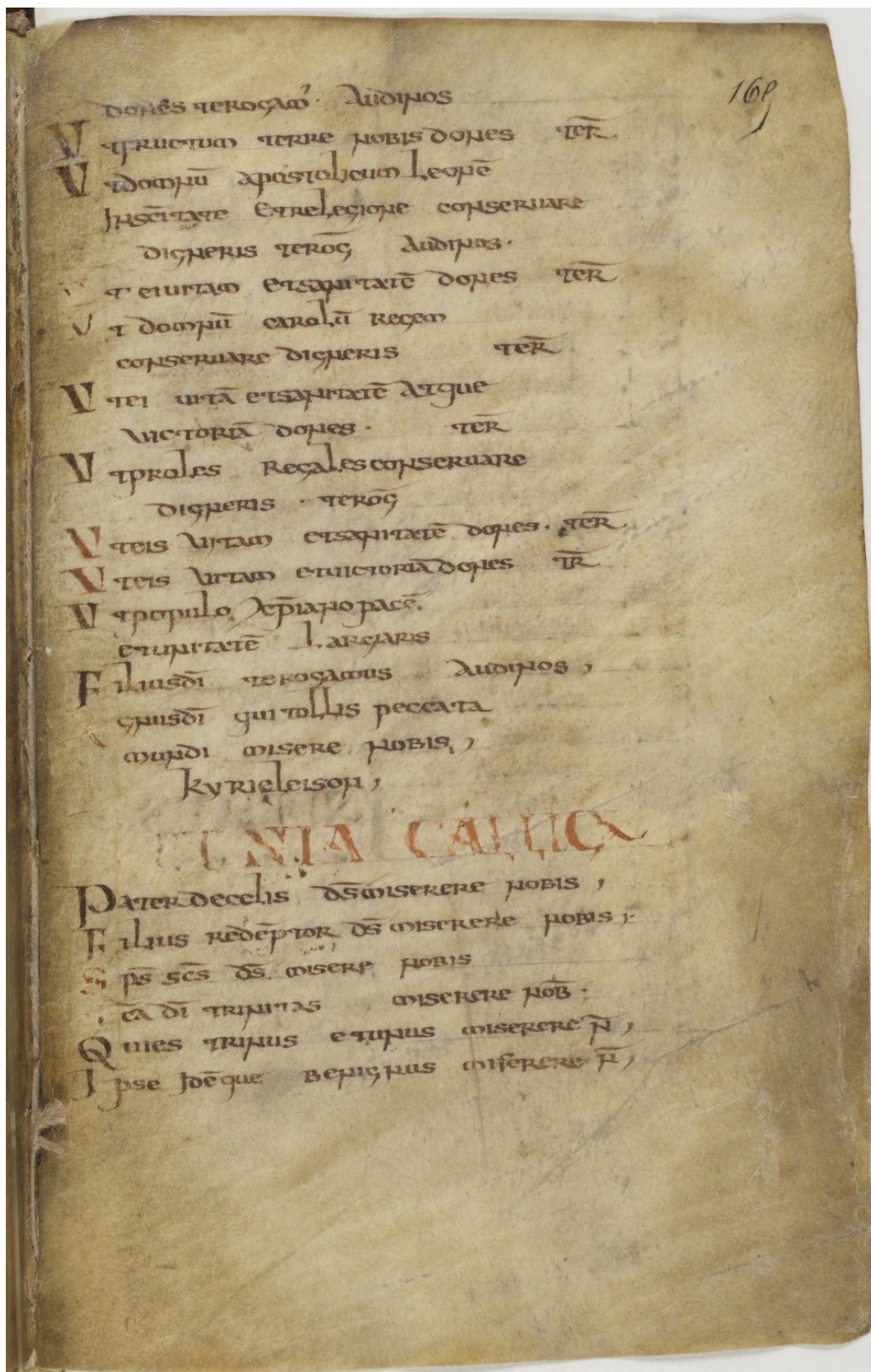

Příloha 4: B. N. Latin 9428, fol. 91r – mešní perikopa k svátku sv. Arnulfa obsahující iluminovanou iniciálu „D“, na které jsou vyobrazeny scény z *Vita sancti Arnulfi*

Příloha 5: B. N. Latin 13159, fol. 165r – modlitba za krále Karla Velikého a papeže Lva III., u které jsou jako přímluvci uvedeni i sv. Gertruda (fol. 165v) a sv. Arnulf (fol. 166v)

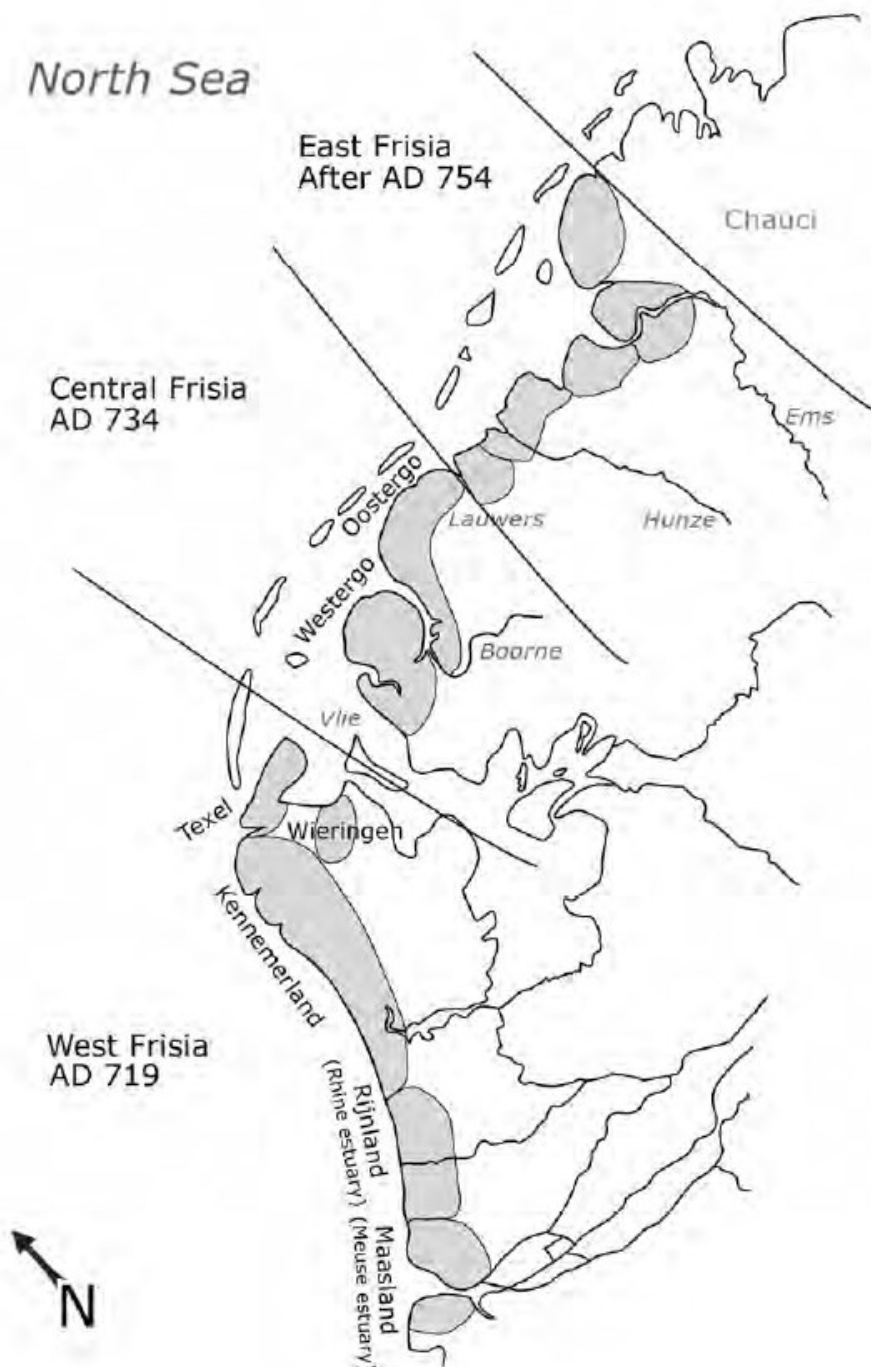

Příloha 6: B. N. Latin 1141, fol. 2v – sakramentář Karla Holého, jehož titulní vyobrazení patrně znázorňuje krále Chlodvíka mezi sv. Remigiem a sv. Arnulfem

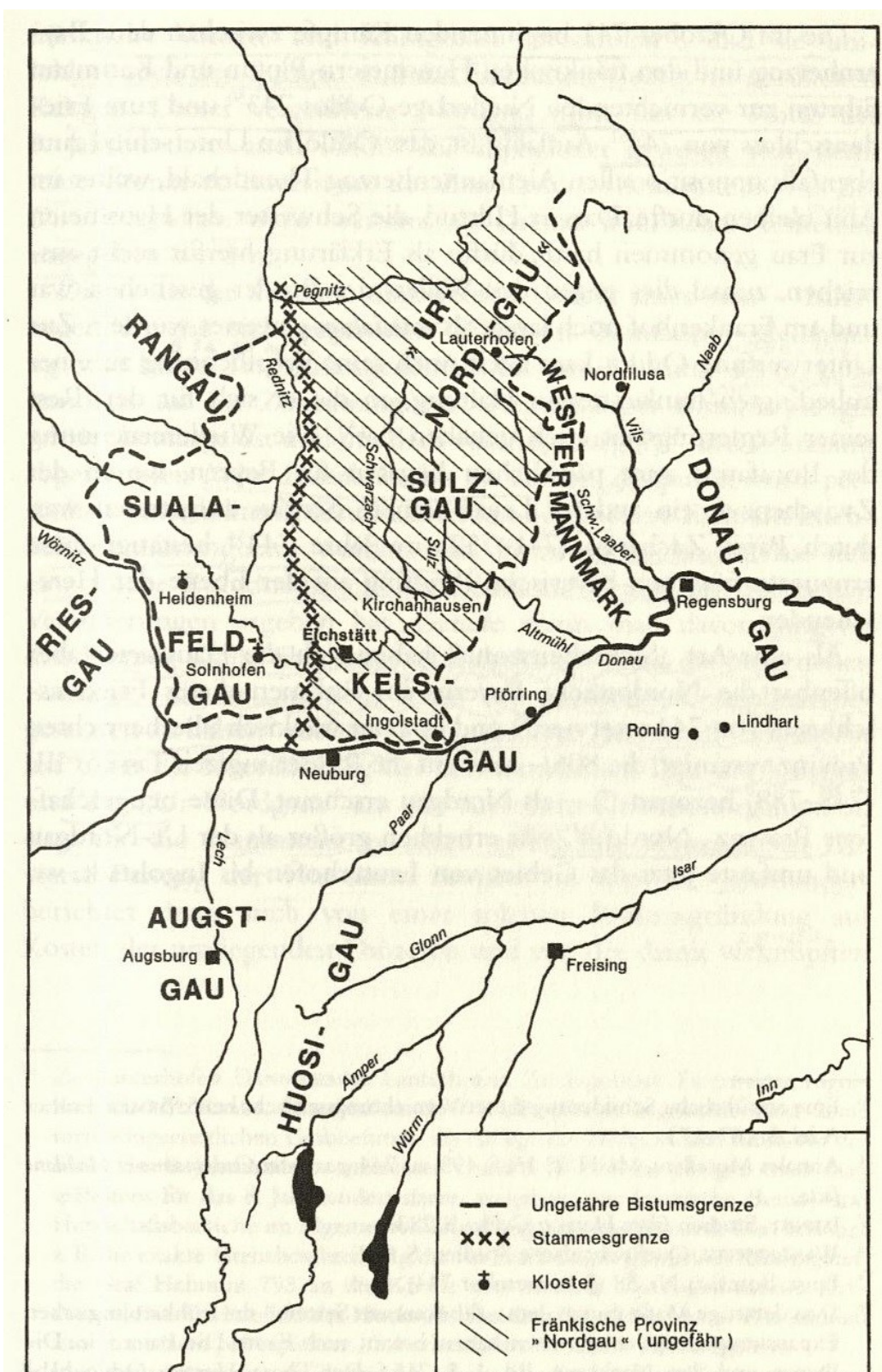
Příloha 7: Mapa fríského pobřeží v 8. stol. a data konverze jednotlivých částí Fríska.

Převzato z: HINES, John – IJSSENNAGGER, Nelleke L. (eds.). *Frisians and Their North Sea Neighbours: From the Fifth Century to the Viking Age*. Woodbridge 2017, s. 13.

Příloha 8: Biskupství Eichstätt okolo poloviny 8. století

Převzato z: WEINFURTER, Stefan. *Eichstätt im Mittelalter: Kloster – Bistum – Fürstentum*. Regensburg – Eichstätt 2010, s. 23.